

Svengöran Dahl & Göran Wiklander

Portugal reform eller revolution

Denna upplaga utgiven i augusti 1975

Innehåll

Del I.....	1
1. Ekonomin	1
Den portugisiska kapitalismens kris.....	1
Bourgeoisin.	1
Den ekonomiska konjunkturen.....	2
Industrikomplexet Sines – ett exempel på statsmonopolistisk kapitalism.	3
Nationaliseringar under monopolkapitalismen.	3
Nationaliseringar som del i ett revolutionärt program.	5
Det reformistiska utrymmet.	5
2. Staten.....	6
Den portugisiska krigsmakten.	6
De Väpnade Styrkornas Rörelse.....	6
Kuppen den 25 april.	7
Rivaliteten inom krigsmakten.	7
MFA:s heterogenitet.....	8
Statens klasskaraktär.	8
Statens relativa självständighet.	9
Soldatkampen.	9
Nyval i MFA.	10
3. Den demokratiska kampen	10
Borgerlig demokrati och proletär demokrati.	10
Stadie-teorin.	11
Den anti-monopolistiska fronten.....	11
Valen till den konstituerande församlingen.	11
De politiska fri- och rättigheterna.	12
4. Den antifascistiska kampen	13
Den anti-fascistiska fronten.....	13
MFA:s anti-fascistiska politik.	13
Lenins syn på den anti-fascistiska kampen	15
5. Jordbrukskrisen	15
Jordbrukskrisen.	15
Landsbygdens klassförhållanden.....	16
MFA:s jordbrukspolitik.....	16
Det kommunistiska alternativet.....	16
6. Strejkrörelsen	17
Arbetarklassen.....	17
Det finns en kampradition i den portugisiska arbetarklassen.....	17
Den ekonomiska politiken.....	18
Priset för min själ.	18
Poststrejken och minimilönen.....	18
Lisnavarbetarna och stålverksarbetarna: arbetarklassens förtrupp.....	19
Var det fascisterna som låg bakom den portugisiska strejkrörelsen?.....	19
Anti-strejklagstiftningen.....	20
COPCON – en medlande strejkepolis.....	21
Den kontrarevolutionära marschen mot Lissabon den 28 september blockerades av	

arbetarmilis.....	22
Sobotnikarnas roll under kapitalismen.....	23
Strejkrörelsen efter nyår.....	23
7. Den fackliga politiken.....	23
Fackföreningarnas roll i ett massuppsving.....	23
Fackföreningskommissioner och arbetarkommissioner.....	24
Staten och fackföreningarna.....	24
Arbetarkommissioner och maktdualism.....	24
Inflationen.....	25
Arbetslösheten.....	25
Dagskravens roll i ett revolutionärt program.....	26
8. Den antiimperialistiska kampen.....	27
Inledning.....	27
De portugisiska investeringarna i kolonierna.....	27
Caetanos projekt: Det lusitanska samväldet.....	28
Folkfronten och den anti-imperialistiska kampen.....	28
Den demokratiska fronten i Portugal.....	29
Den federala lösningen misslyckas: 25 april – 27 juli.....	30
Från federalism till nykolonialism: Efter regeringsombildningen den 11.7.....	34
Den proletära internationalismen.....	44
9. Den hotande katastrofen.....	45
Unidad Populares strategi.....	45
Det ekonomiska sabotaget under Allendes andra år.....	46
Bourgeoisins generalstrejk.....	47
Distributionen under militärens kontroll.....	47
Fabriksockupationerna och militärerna.....	47
Den hotande katastrofen.....	48
10. Regeringsfrågan.....	49
Bolsjevikernas inställning till regeringsfrågan.....	50
Under vilka förhållanden kan ett kommunistiskt parti ingå i regeringen?.....	51
Enhetsfront och arbetarregering.....	51
Unidad Popular och den franska folkfronten.....	51
Förhållandet till en reformistisk arbetarregering.....	53
Arbetarregeringens förhållande till småbourgeoisin.....	54
Arbetarregeringen och den borgerliga våldsapparaten.....	55
11. Arbetarklassens befrielse är dess eget verk.....	55
Utvecklingstendenser i den världskommunistiska rörelsen.....	55
PCP's inställning till de internationella frågorna.....	56
PCP's strategi.....	57
Appendix.....	59
Lisnave-arbetarnas resolution.....	59
Uttalande av postarbetarna om arbetssöndagar.....	59
MFA' s ekonomiska program.....	60
Resolution om regeringsfrågan på Kominterns fjärde kongress 1922.....	61
Förkortningar.....	64
Del II.....	65
I. Den fjärde provisoriska regeringen.....	65
1. Inledning.....	65
2. Var folkfrontspolitiken riktig?.....	65
3. Vägen till den 11 mars.....	66
4. Den fjärde provisoriska regeringen.....	66
II. Ekonomi och klasser.....	68

1. Den ekonomiska konjunkturen.....	68
2. Den fjärde provisoriska regeringens ekonomiska politik.....	68
3. Klasstrukturen.....	69
4. Jordreformen.....	70
5. Nationaliseringar.....	70
6. Utländska investeringar.....	71
7. Slaget om produktionen och arbetarkontrollen.....	72
III. Folkförsamlingarna.....	73
1. Folkförsamlingarna: stödkommittéer eller arbetarråd?.....	73
2. Folkförsamlingarna: sovjeter eller konstituerande församling?.....	74
IV. MFA och soldatkampen.....	75
1. Krigsmakten och officerskåren.....	75
2. MFA:s institutionella utveckling.....	76
3. MFA och bourgeoisin.....	76
4. MFA:s politiska utveckling.....	78
5. MFA:s klassmotsättningar.....	78
6. Soldatkampen.....	79
7. ADU-kommittéerna.....	79
V. Socialistpartiet och de demokratiska rättigheterna.....	80
1. Socialistpartiet.....	80
2. Enhetsfrontspolitiken.....	81
3. Ultravänsterpolitik.....	82
4. Pressfriheten – ett leninistiskt argument.....	83
5. Pressfriheten – exemplet República.....	84
VI. Kommunistpartiet och frontpolitiken.....	86
1. PCP:s strategi före den 11 mars.....	86
2. PCP efter den 11 mars.....	89
3. Den antimonopolistiska fronten: partipolitiken.....	90
4. Den antimonopolistiska fronten: jordbruket.....	90
5. Den antimonopolistiska fronten: slaget om produktionen.....	91
6. PCP och arbetarkommissionerna.....	92
7. PCP och folkförsamlingarna.....	94
8. PCP efter den 8 juli.....	95
9. Folkfrontspolitik – ultravänsterpolitik.....	98
VII. Demokrati och diktatur.....	99
A. Den proletära demokratin: teorin.....	100
B. Sovjetdemokratin i praktiken: 1917-21.....	104
C. Den nationella vägen till socialismen.....	110
VIII. Avspänningspolitik och ideologisk kamp.....	112
1. SUKP och den fredliga vägen.....	112
2. SUKP och leninismen.....	113
3. Orsaker till SUKP:s ideologiska offensiv.....	116
4. Med PCP mot en ny världskonferens.....	116
5. SUKP och socialdemokratismen.....	116
6. VPK och den socialistiska demokratin.....	117

Mera om Portugal:

Se avdelningen [Portugal](#) på marxistarkivet.

Se särskilt [Portugal mellan rött och svart](#) av Dahl/Wiklander som är en slags fortsättning på föreliggande bok (det är samling intervjuer).

Del I

Från militärkuppen den 25 april 1974 till det kontrarevolutionära kuppöversöket den 11 mars 1975.

”I kampanjen för att befria Lisnaveledningen från dess fascister har” arbetarna blivit medvetna om att de inte endast strider för den fascistiska strukturens fall inom Lisnave, utan mot hela den exploaterande, härskande klassen.”

Lisnavearbetarnas resolution 12/9 -74

1. Ekonomin

Den portugisiska kapitalismens kris.

I slutet på 50-talet var den portugisiska kapitalismen stagnerande. Jordbruket, fisket och skogen svarade fortfarande för hälften av sysselsättningen. Investeringarna minskade. Den inhemska marknaden var för outvecklad för att kunna absorbera industriproduktionen. Arbetslösheten och undersysselsättningen ökade. Importen betalades med Angolas handelsöverskott.

Under Salazar-regimen bevarades denna konkurrensodugliga ekonomi med hjälp av protektionistiska åtgärder. Den ekonomiska krisen tvingade emellertid regimen i början av 60-talet att öppna gränserna för utländskt kapital. Multinationella företag som ITT, Timex, Ford, Grundig, Renault, British Leyland, Plessey etc gjorde sitt intåg. Den utländska andelen av den portugisiska industrin ökade från 1,5% 1960 till 27% 1970. Traditionella industrier som textil och kork stagnerade. Metall-, bil-, stål-, varvsindustrin expanderade. Industrins andel av BNP ökade från 30% 1958 till 41% 1971; jordbruksproduktionen föll under samma tid från 29% till 15%. 1973 gick 65% av exporten till västeuropa och bara 15% till kolonierna.

Bourgeoisin.

Den portugisiska *storbourgeoisin* består av monopolkapitalister, industriledare, teknokrater, finanskapitalister, högre officerare och tjänstemän i statsförvaltningen, professorer, jurister, de katolska biskoparna, topparna inom de fria yrkena etc. De utgör en homogen klassfraktion genom sitt gemensamma sociala ursprung, utbildningsmonopol, gemensamma kultur och levnadsförhållanden, ingifte och släktskapsförhållanden osv. Tillsammans utgör de 0,5% av alla hushåll.

Genom kapitalismens långsamma men gradvisa inträngande i jordbruket och kapitaliseringen av jordrönten har den traditionella jordägande aristokratin absorberats som en autonom fraktion inom storbourgeoisin. *Godsägarna* är också nära lierade med den politiskt-administrativa byråkratin. Genom sina fastighetsinnehav i städerna och nära samröre med den finansiella bourgeoisin kan de utsträcka sitt inflytande till det urbana Portugal.

Inom det härskande maktblocket utgörs den hegemoniska fraktionen naturligtvis av den *monopolkapitalistiska bourgeoisin*. Bourgeoisins 30 ledande familjer har sina anor från den förkapitalistiska epoken. CUF-koncernen är den ledande finansgruppen: ”Den viktigaste av de sju monopolgrupper som har ett stort inflytande över Portugals ekonomi är CUF-gruppen med bolaget Companhia Uniao Fabril, kontrollerad av familjen Mello, som centrum. CUF är iberiska halvöns största finansgrupp och dess inflytande över den portugisiska ekonomin är oerhört. Den finns inom metallindustrin, varvsindustrin, transporter, oljeraffinering och petrokemisk industri, byggnads- och livsmedelsindustri. CUF äger också stora kedjor av snabbköp över hela landet, hotell, barer och restauranger. Genom uppköp kontrollerar det nu landets viktigaste affärsbank och försäkringsbolag. Landets skeppsbyggnad och -reparation

kontrolleras så gott som fullständigt av CUF genom de båda varven Lisnave och Setnave. 1971 kontrollerade CUF hälften av kapitalet i hela transportsektorn.” (Kommentar nr 1 1975 sid 39). Den näst största gruppen är familjen Champalimaud som bl a har monopol på stål- och cementproduktionen. General Spínola var tidigare styrelsemedlem i Champalimaud. De stora industrikoncernerna hade sin monopolställning upphöjd till juridisk status i den korporativa konstitutionen. Genom statliga kontrakt, lån och koncessioner intog de en privilegierad ställning i den korporativa hierarkin. Det är dessa korporativa privilegier som MFA åsyftar då man talar om en antimonopolistisk politik. Vi ska återkomma till detta.

Den fascistiska staten baserade sig på dessa stora monopolkoncerner. I en bestämd fas av den ekonomiska utvecklingen kom de i motsättning till det fascistiska systemet. Den 25 april inleddes en omorientering. En del iögonenfallande småfascister på kommunal nivå rensades ut. Men de stora finansfamiljerna sitter kvar. De har ett grepp över den portugisiska ekonomin som gör en antimonopolistisk strategi till en ren illusion. En anti-fascistisk kamp som hejdar sig framför dessa kapitalintressen blir ingenting annat än en uppsnyggning av den portugisiska kapitalismens fasad.

Den monopolkapitalistiska bourgeoisin är avgränsad från *medel- och småbourgeoisin*: ”I både industrin och i jordbruket står ett litet antal stora företag mot en stor oorganiserad massa av småföretag. Dessa monopolistiska eller oligopolistiska strukturer förstärks genom närvaron av några få geografiskt vidsträckt industriellt-finansiellt-kommersiella karteller, vars politik påverkar de makro-ekonomiska besluten och som kontrolleras av ett litet antal familjer.” (Hermine Martins i *Contemporary Europe: Class, Status and Power*, sid 66) 1% av företagen med 44% av industrisysselsättningen svarade för 42% av inkomsterna. 80% av företagen hade mindre än 10 anställda och bara 10% av inkomsterna.

Den ekonomiska konjunkturen.

Till den strukturella krisen i den portugisiska ekonomin kommer ett konjunktorellt inslag. Den ekonomiska krisen i det kapitalistiska systemet under 1974 har fått svåra återverkningar på Portugals ekonomi. Lågkonjunkturen i Västeuropa har successivt minskat den portugisiska exporten sedan i juli med ett betydande underskott i handelsbalansen som följd. Importpriserna har ökat med 50% till följd av oljekrisen och fördyrade råvaror. Remitteringar från immigrantarbetare i Frankrike och Västtyskland – vilket 1973 utgjorde en summa motsvarande 10% av BNP – har kraftigt avtagit. Turismen minskade 1974 med 40%. Allt detta sammantaget har medfört att ett överskott i betalningsbalansen 1973 på 300 miljoner dollar har förvandlats till ett underskott på 650 miljoner dollar 1974. 3 miljarder escudos beräknas ha försvunnit i kapitalflykt.

Tillväxten i den portugisiska ekonomin på 7% 1973 avstannade nästan helt under 1974. Utländska och inhemska investeringar avstannade i avvaktan på den politiska utvecklingen. Arbetslösheten låg kring 100.000 vid årsskiftet, vartill kommer 100.000 soldater som demobiliseras under 1975 plus ett okänt antal hemvändande immigrantarbetare. *Financial Times* gjorde en uppskattning den 30/7 att Portugal skulle behöva en miljon nya arbetstillfällen under en femårsperiod, motsvarande en investering på 300 miljarder kronor. Med en 20% investeringsnivå under fem år skulle det fortfarande saknas 250 miljarder. Dessa kan bara komma från ett håll: ”Vi är i brådskande behov av mer utländska investeringar. Vi måste skapa mer arbeten och fler möjligheter. Om demokratin ska kunna överleva här, behöver vi hjälp av alla våra vänner. Det bästa sätt som de kan hjälpa oss på är att visa oss förtroende.” (Intervju i *Financial Times* den 30/7 med en högre officer i MFA)

De traditionella portugisiska exportvarorna (textil, kork, vin etc) produceras i arbetsintensiva industrier med låga löner. Textilindustrin t ex sysselsätter 400.000 arbetare, varav 70.000 nu är arbetslösa. Omställningen till högre löner i dessa företag kräver stora kapitalinsatser för att hålla dem konkurrenskraftiga. Alternativen står under kapitalismen mellan ett gynnsamt

investeringsklimat eller arbetslöshet.

Inflationen i Portugal under 1974 på 30% var den näst högsta i den industrialiserade världen. Löneökningarna låg på 35%. Men eftersom låglönegrupper (t ex textil) under de första månaderna fick påslag på upp till 100%, måste löneutvecklingen för andra arbetargrupper varit stagnerande (t ex varvsarbetarna). Det betyder att de löneökningar som de tillkämpat sig i maj har under hösten ätits upp av inflationen. Lisnavearbetarna har under första halvåret 1974 fått en löneförbättring från ca 220 kronor/vecka före kuppen till ca 300 kronor/vecka efter. (46 timmars arbetsvecka.) Löneökningarna i livsmedel-industrin var ca 40% och i statsförvaltningen 11%. Under första halvåret 1974 beräknas löneökningarna ha berört 1/3 av arbetarklassen. Pensionerna låg vid 1650 escudos = ca 300 kronor/månad. (OECD:s rapport om Portugal 1974) *Financial Times* gör en bister sammanfattning av den ekonomiska prognosen: ”Om det ska kunna bli en verklig utveckling av landets industriella bas och en liknande förbättring av folkets levnadsstandard, så måste det finnas en rimlig politisk stabilitet, en kylig diskussion om de relativa fördelarna med statliga ingripanden och privat företagsamhet, ansvarsfulla förhållanden på arbetsmarknaden, en pånyttfödelse av utländskt förtroende, och framför allt ett hävande av världsrecessionen. Det är att förutsätta en hel del.”

Industrikomplexet Sines – ett exempel på statsmonopolistisk kapitalism.

Caetanos lösning på Portugals underutveckling var att satsa på det jättelika petrokemiska industrikomplexet Sines – en liten fiskeby som 1980 kommer att bli en metropol på 100.000 innevånare.

Sines-projektet är giganten i den portugisiska ekonomin som all annan ekonomisk aktivitet kommer att relateras till. Det är ett typiskt imperialistiskt samarbetsprojekt, som kommer att snedvrída hela den portugisiska utvecklingsstrukturen. Det kräver en total investering på 5 miljarder kronor, motsvarande hälften av det totala årliga investeringsutrymmet. För denna summa får man 1980 ett tusen nya jobb. (Jfr behovet av en *miljon* nya jobb till 1980.) Varje arbetstillfälle kommer att kosta 5 miljoner kronor i ett land där nationalinkomsten per capita är 2/3 av Spaniens!

För en regering som inte är beredd att slå hårt mot kapitalismens grundvalar finns det ingen utväg ur detta projekt (dvs som var beredd att konfiskera det redan investerade kapitalet i Sines-projektet). ”Det är ingen brist idag på folk i regeringskretsar som kan föreslå bättre sätt att spendera de planerade investeringarna i Sines. Men det finns praktiskt taget ingen som kan föreställa sig hur man skulle kunna överge det,” (*Financial Times* 30/7) MFA har övertagit Sines-projektet oförändrat och anläggningsarbetena har fortsatt planenligt under 1974. Äganderätten kommer att fördelas enligt följande:

44% CUF och SONAP
17% allmänheten
20% staten
29% utländska investerare

Miljondollar-order prånglas ut till internationella bankkonsortier: ”Företagsledningen som planerar projektet är upptagna med att undersöka den internationella marknaden för att finna utländska delägare.” Det behöver knappast tilläggas att dessa bara kommer att visa sig intresserade om det politiska klimatet visar sig vara investeringsvänligt.

Nationaliseringar under monopolkapitalismen.

Redan under Caetano-regimen kontrollerade staten indirekt 30% av industrin. Genom de statliga kreditinstituten Banco do Fomento och Caixa Geral kunde man styra investeringarna. Inriktningen på den statliga verksamheten är oförändrad under den nya regimen: ”I de fall där regeringen har ett betydande inflytande genomgår programmen en omprövning, men van-

ligtvis – på grund av behovet av att skapa arbetstillfällen – blir det mer en kosmetisk förändring än en verklig omläggning.” (*Financial Times* 1/12)

Vad vi kommer att få se i fortsättningen är en utökad statlig andel i ekonomin, vilket somliga utan tvekan kommer att misstolka som socialistiska åtgärder. Det verkar troligt att statliga koncerner som IRI i Italien eller INI i Spanien kommer att bildas. Lösningen på Portugals ekonomiska problem kommer med ekonomisk nödvändighet att sökas i samarbetsprojekt mellan en statskoncern, monopolkomplexet CUF-Champalimaud och utländska multinationella företag. Bara den mest aningslöse beundrare av PCP kan tro att kraftfulla statliga ingripanden i sig skulle utgöra ett hot mot kapitalismen: ”Det kan tyckas överraskande men Portugals lilla skara av industriföretagare tycks välkomna en sådan förändring. Många av dem, såsom den nyligen bildade Arbetsgivarföreningen, gör bedömningen att en sådan förändring är det pris som kapitalismen måste betala för att överleva i detta land.” (*Financial Times* 30/7)

Den provisoriska regeringen har ännu inte gjort något för att begränsa den ekonomiska makten för CUF-Champalimaud. Ironiskt nog gör små- och medelstora företag konkurser på löpande band under denna ”antimonopolistiska” regering. Utländska investeringar välkomnas med öppna armar. Oavsett MFA:s anti-monopolistiska ideologi är det ganska uppenbart att man allierat sig med den monopolkapitalistiska bourgeoisin för att överhuvudtaget få igång en ekonomisk utveckling och på sikt kanske också en strukturomvandling. PCP upplever heller inga problem i det avseendet: ”Inte litet förvåning över att PCP:s ledare Alvaro Cunhal kvarstår som ett ledande ljus i en regering, vars medlemmar hela tiden ropar efter större utländska investeringar. Samtidigt utlovar man minimala nationaliseringar av privat kapital som visar att det aktivt vill delta i landets återuppbyggnad.” (*Financial Times* 30/7)

En av MFA:s ledande politiker, COPCON:s befälhavare, Otelo de Carvalho, gjorde följande intressanta uttalande i *Diario de Lisboa* den 11 oktober: ”Alla stora kapitalister, som verkligen vill arbeta för framsteg i det land som de lever och gör affärer i, bör stödjas och behandlas med omsorg så att de använder sitt kapital till landets bästa och kämpar för de verkliga ekonomiska framsteg som vi önskar...Allt som jag själv t ex har hört om Antonio Champalimauds insatser på det industriella området har varit utomordentligt fördelaktigt. Från vad jag har hört om honom, betraktar jag honom som ett industriellt geni. Och emedan han är utomordentligt öppen i alla frågor och djärv i sina företag, är jag övertygad om att han är en av dem som bäst kan få igång vår industri, om han vill det. Och det tror jag att han vill.” Detta var alltså fjorton dagar efter det att Antonio Champalimaud ertappats med att organisera transporterna för den kontrarevolutionära marschen mot Lissabon. Redan den 22 augusti hade Antonio Champalimaud demonstrerat sitt ”industriella geni”, då han personligen presenterade en återuppbyggnadsplan för premiärminister Vasco Gonçalves (själv tidigare direktör för en byggnadsfirma i Lissabon). Ett femårigt investeringsprogram på 120 miljoner esc (= ca 500 miljoner kronor) skulle skapa 100.000 nya jobb och en ”ekonomisk demokrati” att komplettera den politiska demokratin med. Under den följande månaden avbröts förhandlingarna då Champalimaud var fullt upptagen med att organisera den tysta majoriteten för en marsch mot Lissabon. Efter den misslyckade högerkuppen gör de Calvarho nya inviter: ”De storkapitalister som är intresserade av genuina framsteg och som med sin öppenhet och intelligens inser att de inte kan hålla fast vid totala ekonomiska privilegier och som ärligt önskar bidra till landets utveckling, kan räkna med MFA som en allierad och lojal samarbetspartner. För dem som håller tillbaka sina investeringar och visar att de inte är intresserade i landets utveckling, finns det bara en lösning – att nationalisera deras företag, och om nödvändigt sända dem i exil.” På sin senaste partikongress, oktober 1974, strök PCP nationaliseringskravet ur sitt 18 punktsprogram. ”Slutligen: tänker kommunisterna nationalisera de utländska företagen, om de efter valet kommer i regeringsställning? – Nej, vi har inga sådana planer, svarar José Carlos Almeida. Vi behöver utländskt kapital. Han

hänvisar till partikongressens ord i oktober i fjol. Då sades det att kommunistpartiet vill stimulera utländska investeringar 'under statens kontroll och med eventuellt bildande av blandade företag.'” (Intervju i *Svenska Dagbladet* 9/2 1975 med José Carlos Almeida, medlem i PCP:s Centralkommitté och en av de ledande inom partiet i industristaden Oporto). En annan uppfattning om samarbetet med de monopolkapitalistiska grupperna hade de 5000 Lisnavearbetare som den 12 september marscherade till Arbetsministeriet och överlämnade en kommuniké, som bl a innehöll följande: ”Därför att vi vet att de 120 miljonerna escudos inte har syftet, vilket hävdas av Melos, Champalimauds, Quinas Company, att skapa 120.000 nya jobb utan kommer att skapa fördelaktigare villkor för att utsuga arbetarna.” (Se appendix)

Premiärminister Vasco Gonçalves definierade de viktigaste uppgifterna i Portugal som ”att utföra en massa arbete, och det är viktigt att alla arbetare samverkar. Jag talar inte bara om arbetarna i fabriker och på åkrarna, men också om tjänstemännen, företagsledarna, investerarna...Det är ingen tvekan om att vi måste lösa tre problem (arbetslöshet, inflation, obrukad jord) men vi har andra också: ekonomisk utveckling och utländska investeringar.” (*Nouvel Observateur* 7/10) För att inte de senare skulle utebli klargjorde Gonçalves: MFA:s program innehåller inga grundläggande förändringar och inga substantiella förändringar i det socio-ekonomiska system som vi lever under.” (*Le Monde* 1/10)

Nationaliseringar som del i ett revolutionärt program.

Den slutliga exproprieringen av bourgeoisin förutsätter statens krossande. Det hindrar emellertid inte att vi under en nationell kris kan kräva att vissa industrier eller banker nationaliseras, som en del i ett revolutionärt program. Vad som skiljer dessa nationaliseringar från en strukturreformistisk omvandling är att de riktar sig mot strategiska sektorer i ekonomin (som t ex komplexet CUF-Champalimaud) och att de förutsätter och ingår i en grundläggande maktförskjutning i samhället i riktning mot arbetarmakten. Under ett revolutionärt uppsving kan nationaliseringar av detta slag mobilisera arbetarklassen att upprätta nya styrkepositioner.

Nationaliseringar av denna typ bryter sig ut ur ett statsmonopolistiskt mönster genom att ske utan kompensation till bourgeoisin, dvs som konfiskation. Förvaltningen av de nationaliserade företagen får heller inte integreras i den statliga byråkratin utan måste underordnas arbetarnas självständiga organ.

Det reformistiska utrymmet.

Trots den ekonomiska krisen så har den portugisiska kapitalismen fortfarande reserver. Exporten kan ökas till Afrika efter koloniernas oberoende. Militärutgifterna som konsumerar 7% av BNP kan frigöras för andra ändamål; även om denna summa inte är större än återremitteringarna från immigrantarbetarna. Statsinkomsterna kan ökas genom att skärpa den progressiva beskattningen. Sines-projektet kräver stora anläggningsarbeten som temporärt kan suga upp en del av arbetslösheten. Jordbruksproduktionen kan ökas genom att odlingsbar jord överläts på småbönderna. Nationaliseringsprojekt kan påbörjas. Valutareserven motsvarar ett helt års import och med nuvarande underskott i betalningsbalansen kommer det att ta ett par år att tömma den.

Men ingen av dessa faktorer är av tillräcklig storleksordning för att kunna ändra på den helhetsbild som vi skisserat ovan. Sines-projektet kommer att snedvrída investeringsstrukturen. Blandekonomiska satsningar inom stål-, varvs-, konstgödsel- och bilindustrin kommer att sluka ytterligare kapital. De förutsätter att man kan locka till sig privat kapital.. Detta samarbete får sin egen logik. Profiten måste garanteras i ett investeringsvänligt klimat. Inflation och löneökningar måste hållas tillbaka om det utländska kapitalet ska flyta till. Förtroendeklyftan till det privata näringslivet måste övervinnas: ”De problem som Allende-regeringen i Chile hade med att anskaffa krediter utomlands efter nationaliseringarna

1970-73 är välkända här och MFA:s råd är medvetet om att Portugal behöver utländska investeringar för sin tillväxt." (*International Herald Tribune* 5/2 75) Costa Gomes har också sagt att det ekonomiska biståndet måste komma "från de demokratiska folken i världen och med hjälp och förståelse från Washington" (*International Herald Tribune* 18/11 74).

MFA:s program för den nationella återuppbyggnaden har ännu inte publicerats och tydligen har det varit föremål för omskrivningar och inre motsättningar mellan de moderata och de radikala inom rörelsen. Enligt obekräftade uppgifter är det indelat i en långtidsplan och ett krisprogram. *Financial Times* beskrev dessa den 7/1 som moroten respektive piskan. Det är naturligtvis möjligt att uppskjuta åtstramningspolitiken ännu någon tid, t ex till efter valet. Illusionernas tid är ännu inte förbi. Men förr eller senare kommer de ekonomiska realiteterna att göra sig gällande.

Om man vägrar att acceptera denna logik men ändå inte avskaffar kapitalismen kommer det bara att innebära att investeringarna upphör och arbetslösheten ökar. Mellan den konsekventa reformismen och den socialistiska revolutionen finns ett ingenmansland av lågkonjunkturer, kriser och arbetslöshet. Det går inte att successivt reformera sig ut ur det kapitalistiska systemet. Kapitalismens funktionssätt är sådant att man måste slå samtidigt mot alla dess sidor för att det inte ska hinna reproducera sig.

2. Staten

Den portugisiska krigsmakten.

Den portugisiska krigsmakten har liksom varje annan statlig våldsapparat en strängt hierarkisk struktur. Men denna struktur ingår i samhällslivet och tar på olika sätt intryck av detta. Det är därför möjligt att urskilja olika sociala nivåer i den portugisiska krigsmakten:

1. De högre officerarna. Dessa har fått sina meriter under Salazar-fascismen och är genom sin härkomst, släktförhållanden, utbildning, levnadsförhållanden och sociala relationer etc integrerade i storbourgeoisin. De är politiskt organiserade i Juntan för Nationens Rädning. Spinola och Costa Gomes är naturligtvis de främsta i denna krets. Spinola gjorde karriär under Salazar-regimen genom sina insatser i Spanska Inbördeskriget och vid Nazi-arméernas belägring av Leningrad. Det var denna gamle fascist som efter den 25 april skulle leda Portugals väg till

demokratin. Inte en enda gång före sitt fall kritiserades Spinola av PCP.

2. Karriärofficerarna under generalsnivån. Dessa utgör basen för MFA och vi ska strax återkomma till dem.

3. De värnpliktiga officerarna, som till största delen utgörs av studenter. De har radikaliserats genom studentrörelsen och är oftast sympatiskt inställda till PCP och PSP. 3-4 års tjänstgöring i kolonierna har gett denna grupp en starkt anti-imperialistisk hållning.

4. De värnpliktiga meniga, som är industriarbetare och lantarbetare i uniform. De kunde se fram mot fyra års tjänstgöring i kolonierna mot en urusel lön. I denna grupp var kriget djupt impopulärt. 100.000 beräknas ha emigrerat för att slippa mönstringen. På första maj marscherade de tillsammans med arbetarna och hälsade med röda fanor och knutna nävar från sina fordon.

De Väpnade Styrkornas Rörelse.

MFA har sitt ursprung i det missnöje som växte fram i den portugisiska officerskåren mot kolonialkrigen. Bristen på officerare medförde långa och upprepade tjänstgöringar i kolonierna. Traditionella privilegier hotades av massbefordran av värnpliktiga och underofficerare. Ekonomiska krav slog snart över i politiska, och riktade sig mot kriget och de

fascistiska förhållanden i Portugal som underhöll det. Oppositionsrörelsen bars upp av officerare på mellannivå och de radikalaste bland dem bildade MFA, som till en början efter kuppen omfattade ca 400 personer.

I januari 1974 antog man programmet ”Rörelsen, de Väpnade Styrkorna och Nationen”. Det krävde Caetanoregimens störtande och inkallande av en konstituerande församling inom 12 månader. På det ekonomiska området krävde man ”en ny politisk ekonomi i folkets tjänst, särskilt för de befolkningsskikt som nu är minst gynnade, vars omedelbara mål måste vara en kamp mot inflation och höga levnadskostnader, vilket med nödvändighet innebär en anti-monopolistisk strategi” och ett socialt program ”som på varje område har den väsentliga målsättningen att försvara de arbetande klasserna”. För kolonierna föreslog man försiktigt en ”politisk lösning”.

Genom sin klass-medlande hållning och sin ideologi om social rättvisa och jämlikhet utan att ifrågasätta rådande äganderättsförhållanden, framstår MFA som en klassisk småborgerlig, progressiv rörelse. Det är en mycket heterogen rörelse alltifrån liberaler till kommunister.

Kuppen den 25 april.

Kolonialkrigen verkade som en broms på den begynnande industriella expansionen på 1960-talet. 1969 användes 42% av statsbudgeten på militärutgifter, motsvarande 7,5% av BNP. Den modernistiska bourgeoisin var beredd till eftergifter i kolonierna för att kunna expandera i Europa. Stora monopolföretag som CUF (med 10% av industriproduktionen) och Champalimaud har sin huvudsakliga inriktning på Europa, även om de också har stora intressen i kolonierna. Den finansiellt och råvaru-orienterade koloniala bourgeoisin hade allt intresse av fascismens fortlevnad. En spricka uppstod i den portugisiska bourgeoisie.

För att kunna avskaffa den fascistiska apparaten måste bourgeoisin satsa på en militärkupp. Detta var förbundet med risker då statens våldsapparat tillfälligt skulle försvagas och de anti-fascistiska krafterna få ett uppsving. Själva statsmakten skulle kunna komma i ett flytande tillstånd. Situationen krävde ett taktiskt agerande av bourgeoisin.

Före den 25 april fanns alltså två oppositionsrörelser i armén: den ena storborgerlig i de högre officerskretsarna med Spinola och Costa Gomes som samlande namn; den andra mer småborgerlig i MFA. Det var MFA som tog initiativet. På morgonen den 25 april spelade radion ”Grandola Morena” som ett tecken till MFA-styrkorna att upproret inletts. Kuppens organisatör var Otelo Saraiva de Carvalho, medlem i MFA:s koordinationskommitté och senare befälhavare för COPCON. General Spinola kunde ansluta sig till upproret först sedan han per telefon fått klarsignal från Caetano. En kompromissformel utarbetades mellan generalsjuntan och MFA-officerarna som gick ut på att inga förändringar inom den militära hierarkin skulle tillåtas.

Rivaliteten inom krigsmakten.

Juntan för Nationens Räddning blev den högsta revolutionära myndigheten. Den ansvarade för de dekret som upphävde den korporativa statens politiska organ. Som en motvikt till juntan fanns MFA:s koordinationskommitté. Statsrådet är ett medlande organ mellan juntan och koordinationskommittén med uppgiften att pröva nya lagar. Det består av sju MFA-medlemmar plus sju juntamedlemmar som utses av presidenten.

Tre veckor efter statskuppen utsågs den provisoriska regeringen med Spinola som president. Regeringen breddades för att inkludera den anti-fascistiska oppositionen och på så sätt ge sig själv en folklig legitimering. Spinola och Cunhal hade senast träffats på var sin sida i spanska inbördeskriget. Juntan fungerade som ett slags exekutivt kontrollorgan över regeringen.

I juli gjorde högern ett klumpigt försök att lansera Spinola som presidentkandidat, vilket resulterade i premiärminister Palma Carlos avgång. Spinola var emellertid inte själv kompro-

metterad. I statsrådet röstade spinolisterna mot kuppöversöket med en majoritet på 18-3. Efter regeringsombildningen övertog MFA de ledande posterna. Men sedan Vasco Gonçalves efterträtt Palma Carlos berövades regeringen alla sina militära befogenheter som överfördes till Costa Gomes. Denna nyckelfigur tilldelades den totala kontrollen över krigsmakten, inkl polisstyrkorna och nationalgardet GNR. Som en motvikt till detta bildades en militär säkerhetspolis COPCON av MFA-lojala enheter och som direkt underställdes MFA:s Koordinationskommitté. COPCON kom på många sätt att bli en rivaliserande polisstyrka till den juntakontrollerade kravallpolisen PSP. Det var PSP och GNR som vid sidan av PIDE och den fascistiska militian utgjorde den fascistiska våldsapparatusens hörnpelare.

Den 27 september gjorde högern ett nytt försök att lansera Spinola som president och försökte denna gång att mobilisera en massbas. Spinola hade ett betydande stöd i krigsmakten, bl a inom flyget och fallskärmsjägarna. Men då det visade sig att COPCON bara tog order av Koordinationskommittén, vågade inte Spinola driva krisen till sin spets. Arbetarna i Lissabon hade under tiden blockerat alla tillfartsvägar. Reaktionen framstöt misslyckades och Spinola var alltför komprometterad för att kunna kvarstå som president.

Regeringen ombildades och ca 400 personer arresterades, vilket inte var en dag för tidigt: ”Officeren tillade att fram till den misslyckade högerdemonstrationen den 27-28 september hade inte en enda tidigare minister eller högre militär blivit internerad. Tom. officerare i den aktivistiska hårda kärnan i Salazars Portugisiska Legion lämnades i frihet att utge sina anti-revolutionära broschyrer och konspirera”. (*Economist* 18/1) Utnämningen av Costa Gomes som Spinolas efterträdare tyder på att de grundläggande styrkeförhållandena inom armén inte förändrades.

MFA:s heterogenitet.

Efter septemberkuppen har MFA utsträckt sin organisation i krigsmakten. Det är nu organiserat i en pyramid från kompani-nivå via regementen och vapenslag upp i en allmän delegatförsamling. I viss utsträckning sker detta genom ett valförfarande. Den högsta beslutande instansen är MFA:s 20-mannaråd.

MFA har på detta sätt kunnat utvidga sitt inflytande samtidigt som man tenderar att samman-smälta sin egen organisation med den traditionella hierarkin. Detta minskar utrymmet för de radikala officerarna.

MFA:s delegatförsamling förefaller vara ganska polariserad i en socialistisk vänster (Gonçalves) och en liberal center (Antunes). Vänstern har hittills utgjort ledningen, men när den koloniala frågan nu träder i bakgrunden kan lojaliteterna flyttas om. I omröstningen till den nya fackföreningslagen segrade vänstern t ex med bara en rösts övervikt. I en omröstning om anslutning till INTERSINDICAL skulle ske genom medlemsomröstning i respektive förbund eller beslutas av förbundsstyrelserna segrade det förstnämnda förslaget med 12 röster mot 3. Dom tre: premiärminister Gonçalves, arbetsminister Costa Martins och Cunhal. De moderata har nu också organiserat sig självständigt inom MFA (*DN* 18/2 75).

Vänstern i MFA kan inte gå alltför långt utan att förlora majoriteten till de moderata. Inte heller MFA som sådant kan ställa sig alltför långt till vänster om krigsmakten utan att förlora i inflytande till Costa Gomes och spinolisterna. Costa Gomes är fortfarande överbefälhavare och har kontrollen över de väpnade styrkorna.

Statens klasskaraktär.

PCP:s problem är – liksom det chilenska KP:s var – hur man ska kunna vinna krigsmakten i sin helhet för en socialistisk politik. Som klassinstitution har den tusen rötter i det auktoritära samhället: ”MFA:s internbulletin är fortfarande pepprad med vänsterfraser men vid viktiga policymöten nyligen med armésektionen och flygvapensektionen i MFA, har moderata center-

vänster beslut varit förhärskande. En av rörelsens skarpsinnigaste ledare var av åsikten att armén, som en helhet, är ganska konservativ. President Costa Gomes har sagt att, fastän MFA ska vara vaksamt mot kontrarevolutionära konspirationer, så får det inte bli ett instrument för någon politisk grupp eller användas för att radikaliserar krigsmakten.” (*Economist* 19/10)

Under en samhällelig kris kan en radikal strömning inom krigsmakten göra sig gällande. Men krigsmakten är en institutionell enhet, vars mest utmärkande klassegenskap är just att ingen del kan bryta sig loss. Den är till själva sin organisation ett våldsmonopol. Först i en revolutionär kris kan en revolutionär del av armén våga göra myteri och ställa sig på arbetarnas sida. Men de kommer bara att riskera detta om de är säkra på att arbetarna kommer att segra.

Statens relativa självständighet.

Den marxistiska teorin framställer den borgerliga staten som relativt självständig i förhållande till bourgeoisin. Regeringen är inte en enkel marionett i bourgeoisins händer. Staten kan i vissa situationer tvingas gå mot bourgeoisins kortsiktiga och subjektiva intressen för att kunna fullgöra sina klassfunktioner. Franklin Roosevelt genomförde t ex New Deal-programmet i strid med stora delar av den amerikanska bourgeoisin, för att överhuvudtaget den amerikanska kapitalismen skulle kunna räddas ur depressionen.

Statens relativa självständighet i ett nationellt krisläge kan lätt misstolkas som en anti-kapitalistisk utveckling. Illusioner kan spridas om regimens progressiva karaktär. De kommunister som handlar efter denna analys blir allierade till regimen och underordnar denna sin självständiga klasspolitik. När den kapitalistiska omställningsprocessen är avslutad är man tillbaka vid utgångspunkten. Det var detta som hände det amerikanska kommunistpartiet då man stödde Roosevelt.

Den småborgerligt demokratiska rörelsen i den portugisiska krigsmakten är *det enda instrument* som den portugisiska bourgeoisin kan utnyttja i den nuvarande situationen för att avskaffa fascismen. Det innebär inte att MFA är identiskt till sitt klassinnehåll med monopolkapitalet eller att den portugisiska bourgeoisin i sitt subjektiva medvetande uppfattar MFA som sin politiska representant. Men det innebär att MFA fullgör en historiskt nödvändig uppgift för den portugisiska kapitalismen i den sociala omställningsprocess som nu pågår. T o m efter general Spinolas misslyckade kufförsök den 27-28 september hade den portugisiska bourgeoisin fullt förtroende för MFA: ”Portugisiska industriförbundet, som företräder 47.000 privata bolag, höll på torsdagen en presskonferens för att betyga vänsterregeringen sin solidaritet. Dess talesmän betygade sin stora personliga uppskattning av premiärminister Gonçalves. De ansåg att general Spinolas profetia om anarki och kaos i måndagens avskedstal var uttryck för överdrivna farhågor.” (*DN* 4/10 74)

Detta påstående betyder inte att man underskattar MFA:s progressiva roll f n i Portugal.. Det är också viktigt att uppfatta och utnyttja motsättningar mellan MFA och bourgeoisin. MFA är inte ett enkelt och oförmedlat uttryck för vad bourgeoisin just nu eftersträvar. Men den slutsats som analysen leder fram till är att en kommunistisk politik på inga villkor får *underordnas* en småborgerlig rörelse som MFA i dess försök att reformera kapitalismen, utan måste framträda som ett revolutionärt alternativ.

Soldatkampen.

Armén är i själva sin struktur en klassinstitution. Den revolutionära kampen måste utsträcka demokratiseringsprocessen till att omfatta även denna. Rätt till politisk agitation, mötesfrihet etc måste gälla även inom militärförläggningarna. Officerarna måste väljas av de värnpliktiga och vara omedelbart avsättliga. Löne- och sociala frågor för de värnpliktiga måste lösas så att de tillfredsställer en arbetarfamilj. Soldatkommittéer måste organiseras kring dessa krav. Den

mest revolutionära demokrati i krigsmakten riktar sig mot privilegierna och kadaverdisciplinen. I ett revolutionärt läge upplöser den auktoriteten och ger arbetarna kontrollen över vapnen.

Nyval i MFA.

Kolonialkrigens avveckling och den ekonomiska krisen har uppenbarligen stärkt högern inom MFA. Valen i MFA första veckan i mars innebar ett förkrossande nederlag för vänstern och en come-back för en rad framträdande spinolister. I valen till de högsta organen förlorade tre av fem vänsterofficerare sina platser i koordinationskommittén. COPCON's befälhavare de Carvalho led ett svårt nederlag. Rapporter även premiärminister Gonçalves förlorade har dementerats. Två f d presidentrådgivare och tre nära personliga vänner till Spinola invaldes.

Mellan spinolisterna och vänstern balanserar de moderata med Costa Gomes, överste Melo Antunes och amiral Rosa Coutinho som ledande namn.

Splittringen inom officerskåren avspeglar radikaliseringsen bland de värnpliktiga och osäkerheten över vilka trupper som är lojala. ”Ändå är det inte bara politiska och partilinjor som splittrar den (MFA, vår anm.) utan den har också problem med disciplinen bland trupperna, vilket har kommit till ytan första gången sedan de afrikanska krigen avslutades i april förra året”. (*Financial Times* 10/3).

3. Den demokratiska kampen

Borgerlig demokrati och proletär demokrati.

Den borgerliga demokratin är ett system av politiskt-formella rättigheter som bourgeoisin utarbetat för att säkerställa sitt klassherravälde: ”Demokrati för den försvinnande minoriteten, demokrati för de rika, sådan är demokratismen i det kapitalistiska samhället. Om man närmare betraktar den kapitalistiska demokratin mekanism, så kan man överallt och allerstädes, såväl i rösträttens 'små' – föregivet små – detaljer (bofasthetscensus, kvinnornas uteslutning osv) som i de representativa institutionernas teknik, i de faktiska hindren för mötesfriheten (de offentliga byggnaderna är inte till för 'tiggare!') i dagspressens rent kapitalistiska organisation osv osv *spåra inskränkning efter inskränkning av demokratismen*. Dessa inskränkningar, undantagsstadganden, uteslutanden och hinder för de fattiga förefaller små, i synnerhet i dens ögon, som själv aldrig känt någon nöd, som ej kommit i beröring med tillvaron för de förtryckta klasserna i deras massa (och så är det med nio tiondelar, om ej med nittionio hundradelar av alla borgerliga publicister och politiker) – men alla dessa inskränkningar tillsammans utesluter och utstötter de fattiga från politiken, från aktivt deltagande i demokratin.” (*Staten och Revolutionen*)

Den proletära demokratin uttrycker de arbetande massornas verkliga behov. Den har ett innehåll som spränger den borgerliga demokratin ramar. För sitt fullständiga förverkligande kräver den arbetarmakten: ”Demokrati för folkets överväldigande majoritet och undertryckande av folkets exploatörer och förtryckare med våld, dvs deras uteslutande ur demokratin – så förändras demokratin under *övergången* från kapitalismen till kommunismen.” (a.a.)

Kampen för den konsekventa demokratin består i att ständigt utvidga de begränsningar som bourgeoisin uppställer. Verkliga demokratiska reformer på enstaka områden är naturligtvis möjliga under kapitalismen. Deras genomförande flyttar fram arbetarklassens positioner. Men en kamp för den fullständiga demokratin i hela samhället riktar sig mot bourgeoisins klassherravälde: ”Här kan man iakttaga just ett av de fall då 'kvantiteten övergår till kvalitet': demokratin, genomförd så fullständigt och konsekvent som det överhuvudtaget är möjligt, förvandlas från en borgerlig demokrati till en proletär, från stat (= en speciell makt för

undertryckande av en bestämd klass) till någonting som inte är en stat i egentlig bemärkelse...

Här övergår 'kvantiteten till kvalitet': en sådan grad av demokratisering är förbunden med ett överskridande av ramarna för det borgerliga samhället, med början av dess socialistiska omgestaltning... Demokratins fullständiga utveckling, sökandet efter formerna för en sådan utveckling, deras prövning i praktiken osv – allt detta är en av uppgifterna för den socialistiska revolutionen. Tagen var för sig ger ingen demokratisering socialismen, men i det praktiska livet kommer ingen demokratisering att 'tagas för sig' utan kommer att 'tagas tillsammans' med andra företeelser, även utöva sitt inflytande på ekonomin, främja dess omdaning, underkastas den ekonomiska utvecklingens inflytande osv. Sådan är den ledande historiens dialektik." (*Staten och Revolutionen*)

Stadie-teorin.

I den revisionistiska kommunismen sammanblandas den borgerliga och den proletära demokratin. Arbetarklassens genuina demokratiska strävan identifieras med den borgerliga demokratin kring skurna rättigheter. Arbetarklassens kamp underordnas den progressiva bourgeoisins intressen. Kampen för en verklig och revolutionär demokrati hålls tillbaka för att inte skrämja iväg den allierade bourgeoisin: "Vi är inte mogna för socialism heter det, det är för tidigt att 'införa' socialism, vår revolution är en borgerlig sådan – därför måste man vara slav under bourgeoisin ... Dessa kvasimarxister, bourgeoisins tjänare, till vilka även socialistrevolutionärerna övergått och som resonerar på detta sätt, förstår inte (om man granskar den teoretiska grunden för deras uppfattning) vad imperialism är, vad staten är och vad revolutionär demokrati är. Ty har man förstått detta, kan man inte undgå att erkänna att man inte kan gå framåt utan att gå till socialismen." (Lenin: *Den Hotande Katastrofen*)

"Våra socialistrevolutionärer och mensjeviker har en doktrinär inställning till frågan om socialismen, som de ser utifrån en av dem utantill inlärd och dåligt förstådd doktrins synpunkt. De föreställer sig socialismen som en avlägsen, okänd och dunkel framtid. Men socialismen blickar nu mot oss genom den moderna kapitalismens alla fönster, den avtecknar sig omedelbart, praktiskt, i varje stor åtgärd som utgör ett steg framåt på basis av denna senaste kapitalism." (a.a.)

"Också här kan frågan sammanfattas i följande: bourgeoisins herravälde är oförenligt med en sant revolutionär sann demokratisering. I det 20:e århundradet kan man inte vara revolutionär demokrat, om man fruktar för att gå till socialismen." (a.a.)

Den anti-monopolistiska fronten.

Den anti-monopolistiska fronten som ett mellanstadium till socialismen saknar all mening i den portugisiska verkligheten. 80% av företagen är småföretag med mindre än 10 anställda. Tillsammans svarar de bara för 10% av inkomsterna. De representerar den ekonomiskt utvecklade sektorn inom den portugisiska kapitalismen som kunnat överleva bara genom den korporativa statens skyddsåtgärder. Det är här reaktionen har sin massbas. Å andra sidan har vi just konstaterat vilket enormt inflytande de stora monopolkoncernerna har. Ingen borgerlig klassfraktion kan handla självständigt i förhållande till dessa intressen. En politik som riktar sig mot monopolkapitalismens vitala intressen måste slå mot hela kapitalismen. Trots MFA:s och PCP:s anti-monopolistiska ideologi har vi just sett hur själva den ekonomiska verkligheten tvingat dem att alliera sig med monopolkapitalismen. T.o.m. folkfrontsstrategin faller fullständigt utanför ramarna för PCP:s politik.

Valen till den konstituerande församlingen.

Den portugisiska kapitalismen står inför oerhörda problem som den måste lösa i en situation då världskapitalismen stagnerar. Varje lösning i den situationen kommer att rikta sig mot arbetarklassen. Det politiska system, som den konstituerande församlingen kommer att besluta om, måste på olika sätt försöka att begränsa de politiska rättigheter som arbetarklassen

behöver för sin revolutionära kamp. Anti-strejklagstiftningen är en förvarning om denna utveckling.

Valen till den konstituerande församlingen blir bestämmande för de styrkeförhållanden som kommer att avgöra utformningen av den nya konstitutionen. Parlamentariska institutioner resp presidentmakten, statsförvaltningens befogenheter, lagar och domstolar, krigsmaktens ställning, valsystemet, de politiska fri- och rättigheterna osv kommer att beslutas.

Arbetarklassens strävan efter den mest fullständiga demokrati går långt utöver vad den progressiva bourgeoisin och MFA kan tänkas acceptera. Ett klasskampsalternativ måste upprättas som kan framföra de kraven inför valen.

De politiska fri- och rättigheterna.

Efter den 25 april var Portugal det friaste landet i världen. Successivt har de politiska rättigheterna börjat begränsas. PCP:s deltagande i regeringen har försvagat den demokratiska kampen och skapat förvirring i arbetarklassen. Det pris som PCP måste betala för sin regeringssamverkan är att avstå från en självständig klasspolitik.

*

Efter poststrejkens krossande infördes en censurlag. Omedelbart efteråt dömdes dagstidningarna *A Capital* och *República* till 20.000 kronor resp 6.000 kronor i böter för att ha rapporterat om de två MFA-officerare som vägrade att ingripa mot poststrejken. Det ligger något ironiskt över att ansvarige utgivaren för *República* – den enda tidning som vågade kritisera Caetano-regimen – var informationsminister i den regering som censurerade hans egen tidning. Journalisterna och typograferna har i stor utsträckning börjat publicera sitt eget material oberoende av ägarna. *A Capital* och *Diario de Lisboa* har t ex krävt på sina tidningssidor att ledningarna ska avgå. Kampen på *Jornal do Comercio* har haft en viktig roll som vi ska återkomma till. De portugisiska tidningarna har haft en stor betydelse efter den 25 april genom att öppet och ärligt ha rapporterat om alla händelser.

Den nya presslagen riktar sig mot dessa nyvunna rättigheter. Tryckfrihetsåtal kan väckas mot massmedia som uppmanar till militär ohörsamhet, olagliga strejker och demonstrationer eller som förolämpar republikens president, medlemmar i statsrådet eller regeringen. Publicering av ”inexakta nyheter” eller ”ideologisk aggression” i syfte att motsätta sig MFA:s allmänna målsättningar blir åtalbart. Överträdelse av tryckfrihetslagen kan bestraffas med upp till 100.000 kronor i böter och utgivningsförbud i 60 dagar. Individer kan också åtalas i militärdomstolar. Uppenbarligen blir det fria ordet helt beroende av den sjuannakommitté som MFA utsett för att kontrollera tryckfriheten.

I början på augusti förbjöds maoistpartiets, MRPP:s, tidning *Luta Popular*. Ett protestmöte bröts upp av COPCON. Tom det borgerliga regeringspartiet PPD fann sig föranlåtet att protestera mot detta övergrepp mot de borgerligt demokratiska rättigheterna. Men inte den borgerliga demokratins försvarare PCP. I en regeringskommuniké gjordes följande uttalande: ”Alla som handlar kriminellt i konkret ideologisk aggression mot de Väpnade Styrkorna eller mot Rörelsens principer, vare sig i skrift eller på möten eller demonstrationer, kommer att bli strängt bestraffade...I betraktande av att tidningen *Luta Popular* vid upprepade tillfällen har angripit de Väpnade Styrkorna och Rörelsens program och förnekat beslutsamheten hos Juntan för Nationens Räddning och regeringen att genomföra avkoloniseringen...i betraktande av att dessa attacker och förolämpningar utgör en ideologisk aggression mot andan i de Väpnade Styrkornas program förklaras utgivningsrätten till tidningen *Luta Popular* vara suspenderad på obestämd tid.” *Luta Populars* redaktör Luis Sanchez fängslades i juni för att ha uppmanat till ohörsamhet mot krigsmakten.

Den första augusti fick tre av Lissabons mest ansedda tidningar (*República*, *A Capital*, *Diario de Lisboa*) utgivningsförbud för att de rapporterat om en maoist-demonstration. Nästa dag

utkom inte kvällstidningarna i solidaritet med de indragna tidningarna. Radio- och TV-arbetarna protesterade. Utgivningsförbudet måste återkallas. Ett flertal stora tidningar har också dömts till böter för att de refererat från maoistmöten som kritiserat regeringen och MFA.

Enligt lagen om mötesfrihet från augusti får offentliga möten inte hållas som strider mot lagen, moralen och den offentliga ordningen. Demonstrationsrätten har begränsats till på vardagar till efter kl 19.30 och på lördagar och söndagar till efter kl 12.00. Tillstånd måste sökas 48 timmar i förväg med uppgivande av demonstrationens syfte. Demonstrationer som innebär ”förolämpningar mot statliga institutioners och krigsmaktens ära och respekt” är förbjudna. Ett flertal demonstrationer har förbjudits, bl a en till stöd för MPLA, då en demonstrant sköts ihjäl.

4. Den antifascistiska kampen

Den anti-fascistiska fronten.

Ett analogt misstag med den anti-monopolistiska kampen kan göras för den anti-fascistiska kampen. Det finns inga objektivt-strukturella förhållanden som indelar bourgeoisin i en fascistisk och en demokratisk fraktion. Under en historisk period framstår den fascistiska staten som en rationell lösning för bourgeoisins breda lager. Vad som nu har förändrats är inte bourgeoisins demokratiska sinnelag utan dess objektiva behov. Den korporativa staten med sin skråmässighet och överbyråkratisering blev ett hinder för de expansiva sektorerna i den portugisiska kapitalismen.

Den fascistiska staten var ett uttryck för den monopolkapitalistiska bourgeoisins intressen. Efter den 25 april är det samma klass som härskar. MFA väddar till familjerna Champalimaud, Mello etc att samarbeta för nationens intressen. Samma nätverk av storkapitalister, ämbetsmän, högre officerare, godsägare, juristprofessorer osv sitter kvar sedan Caetano-regimen. PIDE och Legiao Portugese har förbjudits. En del fascistiska portalfigurer har rensats ut. Några högre militärer försvann efter den 28 september. Men under ytan fortsätter samma auktoritära strukturer som tidigare att dominera samhället.

För tydlighets skull vill vi klart avgränsa oss från en klassisk ultravänster som jämställer ett fascistiskt system med den borgerliga demokratin. Även en begränsad borgerlig demokrati är ett oerhört framsteg för arbetarklassen i förhållande till en fascistisk stat. Men den är inte tillräcklig. En anti-fascistisk kamp som inte riktar sig mot bourgeoisin som klass kan inte med Marx' ord ”erövra demokratin”.

MFA:s anti-fascistiska politik.

MFA:s anti-fascistiska strävan är begränsad av de auktoritära strukturer som fortfarande dominerar krigsmakten. Costa Gomes som överbefälhavare garanterar att utrensningarna kommer att hålla sig inom bourgeoisins spelregler. För att illustrera begränsningarna i MFA:s anti-fascistiska kampanj, ska vi citera ett längre stycke ur Robin Blackburns artikel i *New Left Review*: ”Under maj och juni blev ökända samarbetsmän utrensade ur fabriker, regeringsdepartement, TV-studios och tidningsredaktioner. De områden där saneamento (= avfascistifiering) var minst inträngande var de institutioner som varit de verkliga hörnpelarna under den gamla ordningen: de väpnade styrkorna och de para-militära styrkorna. Det är sant att ANP och den fascistiska civilmilisen Legiao Portugese har upplösts – men dessa var bara sekundära element under det fascistiska styret. I krigsmakten gav det faktum att MFA var ledande i kuppen upphov till en spricka i den formella kommande-hierarkin, men den pakt som slöts den 25 april med Spínola och Costa Gomes innebar att de flesta högre officerare stannade kvar. Ett visst undantag till detta var flottan: den 29 april skedde ett möte med 700

sjöofficerare som förklarade sitt stöd till MFA och avlägsnade 82 amiraler och viceamiraler. Bland de utrensade var amiral Tenreiro, ägare till en av Portugals största fiskeflottor – han blev senare arresterad och fängslad på grund av sina intima relationer med den tidigare regimen. På ett antal fartyg förekom stormöten för att godkänna denna åtgärd. Amiral Pinheiro de Azevedo, en medlem i juntan, vägrade att ta avstånd från dessa händelser och framhöll att de stod i överensstämmelse med MFA:s program. Bortsett från utrensningen av topparna inom flottan blev avfascistifieringsprocessen i krigsmakten mycket begränsad. MFA lyckades i viss utsträckning utvidga sitt inflytande och förflytta de enheter som det kontrollerade till strategiska positioner, men i övrigt lämnades den formella militära hierarkin intakt. Under en period av två månader pensionerades ca 25 generaler, men överstarna och majorerna blev kvar, ofta inkluderande notoriska sympatisörer till den gamla regimen som blivit omringade och tillställda ultimatum på själva 25 april. Det förekom endast minimala ändringar i flygvapnet, där MFA var svagt. MFA självt utvidgades till ca 400 officerare av ca 5.000 för alla vapenslagen. Några värnpliktiga officerare togs in i MFA som rådgivare till Koordinationskommittén. Slutligen, de organ som minst berördes av den 25 april var de verkliga stöttepelarna för den gamla regimen: GNR och PSP. Befälhavarna för dessa styrkor byttes ut men i övrigt förblev de orörda. Det är betecknande att Spinola och Costa Gomes har varit vice befälhavare resp befälhavare för GNR på 50-talet. Vid invigningsceremonin för den nya befälhavaren för GNR återopade Spinola dess 'ärorika 30-åriga tradition'.” (*New Left Review* sid 21-22)

”På hemmafronten kunde en officiellt godkänd saneamento ske inom undervisning och kommunal förvaltning, men saneamento på andra områden förblev en inflammerad fråga.” (a.a. sid 25)

Inom statsförvaltningen har heller inga genomgripande förändringar skett. Caetanos män sitter kvar på sina höga poster inom diplomatiska kåren, departementen, kolonialadministrationen, kommunalpolitiken och de ekonomiska organisationerna.

Den anti-fascistiska kampen i arbetarklassen. Under Caetano-regimen kunde arbetarna själva genom sina dagliga erfarenheter övertyga sig om det nära samröret mellan kapitalisterna och fascisterna, i främsta rummet PIDE. MFA:s timida anti-fascistiska politik kompletterades med en våldsam, inofficiell kampanj underifrån på arbetsplatserna för att rensa ut de mest förhatliga kapitalisterna. Kapitalisternas auktoritet på arbetsplatserna kom i fara. Under strejkvågen i maj-juni var de anti-fascistiska kraven bland de vanligaste.

Anti-strejklagstiftningen i augusti *förbjöd* dessa aktioner. När Lisnavearbetarna marscherade mot Arbetsministeriet den 12 september uttryckte de en insikt som gick långt över vad PCP kunde nå upp till: ”I kampen för att befria Lisnaves företagsledning från fascister har arbetarna blivit medvetna om att de inte endast kämpar för nedbrytandet av de fascistiska strukturerna på Lisnave, utan mot hela den utsugande och härskande klassen.” (se appendix)

När fascisterna mobiliserade för sin högerkupp den 27 september stod MFA som paralyserat under de mest kritiska ögonblicken. Spinola ville inte ”trycka på knappen” för att sätta igång MFA:s aktion mot marschen. Istället var det de klassmedvetna arbetarna på de stora företagen i Lissabon som räddade revolutionen genom att lamslå kommunikationerna och bygga vägspärrar. PCP har en del i äran av att ha organiserat denna arbetarmilis. Men istället för att använda denna erfarenhet till att permanenta de anti-fascistiska milisstyrkorna, så utlyste man en frivillig arbetssöndag för att symbolisera den nationella enigheten mellan bourgeoisin och arbetarklassen.

Demokratins första uppgift i Portugal idag är att organisera den anti-fascistiska kampen. Ett nätverk av anti-fascistiska kommittéer på arbetsplatser, i bostadskvarter, i armén, byarna etc. PCP betraktar en sådan politik som en ren provokation. Ligga lågt och vara försiktig är partiets taktik mot fascismen. Även i detta avseende släntrar man efter de medvetna arbetarna: ”att reaktionens krafter retirerar där det finns initiativförmåga och organiserad kamp. Där det

brister i vaksamhet hos folket, kan de kontrarevolutionära krafterna gå framåt och utplåna de friheter som redan uppnåtts.” (Lisnavereresolutionen)

Lenins syn på den anti-fascistiska kampen

Vi ska för ett ögonblick göra en utveckling och se hur Lenin löste ett liknande taktiskt problem som det som PCP stod inför den 27 september. Ryssland var då världens mest demokratiska republik. Regeringen under Kerenskij var en koalition av den tidens reformister, mensjevnikerna och socialistrevolutionärer. Lenins politik var att undandra allt stöd till denna regering såsom en kapitalistisk regering. (Plechanov anklagade Lenin för att ”ha rest inbördeskrigets fana mitt i den revolutionära demokratin”.) När överbefälhavaren Kornilov började marschera mot Petrograd för att störta regeringen, uppstod problemet för bolsjevikerna hur man skulle förhålla sig till Kerenskij.

Samma taktiska problem har senare ställts många gånger och fått i princip två olika slags svar. Det ena är att förena sig med ”Kerenskij” mot ”Kornilov” (folkfronten). Det andra är att förhålla sig neutral och låta två fraktioner av bourgeoisin bekämpa varandra (ultravänsterlinjen från Kominterns tredje period). Lenins lösning skiljde sig från båda dessa genom att den syftade till att omintetgöra både Kerenskij och Kornilov med samma drag. Kornilov skulle besegras genom en sådan revolutionär massmobilisering att Kerenskij förlorade sin sociala bas:

”Och vi får inte ens nu stödja Kerenskij's regering. Det vore principiöst. Man kommer att fråga: Skall man då inte slåss mot Kornilov? Självfallet, jo! Men det är inte ett och samma, det finns en gräns här, den överskrides av en del bolsjevik, som förfaller till 'kompromissande' och låter sig ryckas med av händelsernas ström.”

”Vidare består ändringen nu i att huvudsaken blivit: förstärkt agitation för att ställa ett slags 'delkrav' till Kerenskij: häkta Miljukov, beväpna arbetarna i Petrograd, kalla in trupperna från Kronstadt, Viborg och Helsingfors till Petrograd, fördriv riks-duman, häkta Rodsianko, stadfäst i lag överlämnandet av godsherrarnas jord till bönderna, inför arbetarkontroll över spannmålen och över fabriken osv.”

”Och agitationen bör i detta ögonblick inte så mycket riktas mot Kerenskij, som *indirekt* mot honom, indirekt i den meningen att vi kräver ett aktivt, ett i högsta grad aktivt och revolutionärt krig mot Kornilov. Utvecklingen av detta krig kan endast föra oss till makten...” (Lenin: *Samlade Verk i Urval*, band II, sid 101-102)

Genom denna taktik besegrades Kornilov. Hans trupper övergav honom utan att avlossa ett enda skott. Koalitionsregeringen bröt samman. I början av september fick bolsjevikerna majoriteten i sovjeterna. Den 12/9 skriver Lenin till centralkommittén – inte att man ska utlysa en nationell arbetssöndag, utan att bolsjevikerna måste ställa upproret på dagordningen.

5. Jordbrukskrisen

Jordbrukskrisen.

Den portugisiska landsbygden är ett av de mest underutvecklade områdena i Europa. Under Caetano-regimen koncentrerades alla industriinvesteringar till fyra zoner längs kusten. Portugal indelades i en ekonomiskt expansiv och stagnerande sektor. Mellan 1960 och 1970 minskade landsbygdsbefolkningen med 1/3. Massmigrationen förbättrade lönevillkoren för de kvarvarande, men godsägarna föredrog att minska produktionen framför att rationalisera driften. I slutet av 60-talet hade Spanien tio gånger fler traktorer än Portugal. Produktionen av spannmål, potatis, vin och olivolja har sjunkit under det senaste decenniet. Veteavkastningen är bara hälften av det europeiska genomsnittet. Trots att 1/3 av arbetsstyrkan är sysselsatt i jordbruket är inte Portugal självförsörjande med livsmedel.

Landsbygdens klassförhållanden.

Klassmotsättningarna på landsbygden står oförmedlade genom avsaknaden av en lantlig medelklass. Jordfördelningen är extremt snedvriden. 0,5% av ägarna har lika mycket jord som 95% av de övriga jordinnehaven. Den traditionella jordägararistokratin uppbär 42% av inkomsterna i jordbruket mot 32% för de fattigaste 90%. Jordbrukarbete undantogs från den provisoriska regeringens minimilön på ca 500 kronor i månaden. 1973 var daglönen i jordbruket för män 17 kronor och för kvinnor 12:50,

På de stora latifundierna i de södra provinserna råder halvfeodala arrendeförhållanden vid sidan av lönearbete. Under fascisttiden ideologiserades dessa förkapitalistiska produktionsförhållanden. På småjordbruken i norr – minifundios – är den genomsnittliga arealen 1,57 ha. De är oftast hårt skuldtungda och lever nära existensminimum. Detta område utgör traditionellt en bas för klerikalism och reaktion.

Lantarbetarklassen är av storleksordningen 500.000 och fattigbönderna 350.000. Minst 200.000 av de senare är halvproletärer som måste utarrendera både sin jord och sin arbetskraft för att överleva.

Efterblivenheten och misären på den portugisiska landsbygden kan illustreras med några enkla siffror: 36% är inte läskunniga, 76% av den aktiva befolkningen har mindre än fyra års skola, massmedier är praktiskt taget okända, 30% av byarna saknar tillfartsväg, en barnadödlighet på 10%, en medellivslängd som är den kortaste i Europa. Kaloriförbrukningen var 1960 lägre än i länder som Egypten och Paraguay.

MFA:s jordbrukspolitik.

MFA:s jordbrukspolitik riktar sig mot de feodala kvarlevorna på godsen. En jordreform har utlysts som tvångsinlöser godsägarnas obrukade jord mot kompensation. 7.300 ha har övertagits av arbetarkollektiv. En ny statlig jordbruksbank – Institutio do Credito Agricola – har bildats. Arrendatorerna får också rätt att sammansluta sig i kooperativer utan senhorios tillstånd.

För att lösa den portugisiska jordbrukskrisen, undersysselsättningen, landsbygdsfattigdomen och den regionala obalansen krävs en radikal jordreform. MFA syftar emellertid inte att avskaffa utan att reformera det arrendesystem som de stora jordägarnas makt vilar på. Naturaarrende och ”share-cropping” (dvs ett arrende som är proportionellt mot produktionsresultatet) ska ersättas av ett fast penning-arrende. Avskaffandet av de feodala kvarlevorna ska bana väg för en fri kapitalistisk utveckling av jordbruket och en produktivitetensutveckling som ska göra det konkurrenskraftigt.

Det kommunistiska alternativet.

Ett kommunistiskt jordbruksprogram kan inte nöja sig med att tvångsinlösa den sekundära jord som godsägarna inte finner anledning att uppodla. Fattigdomen och eländet på landsbygden kommer aldrig att kunna utrotas om inte godsägarna-kapitalisternas makt bryts. Krav måste ställas att all godsägarjord, där arbetskraften utgörs av lönearbete, omedelbart exproprieras och omvandlas till kollektivjordbruk, där jordbruksarbetarna genom sina egna demokratiska organ utser delegater till driftsledningen. I de fall då arbetskraften utgjorts av halvfeodala arrendatorer eller hälften-jordbrukare, bör dessa avgiftsfritt få bruka den jord som de tidigare arrenderat. Klasskampens omfattning på den portugisiska landsbygden visar att det finns en social bas för ett revolutionärt jordbruksprogram. Jordbrukarbetarna i Alentejo-provinsen har varit indragna i varje större strejkvåg sedan den 25 april. Här finns också en antiklerikal och kommunistisk tradition sedan mellankrigstiden. Catarina Eufemia är en symbol för den kampen.

De traditionella småbrukarna i norra delen av landet kommer att pressas ned i ändå

miserablare förhållanden under en fri kapitalistisk utveckling av jordbruket. Men deras lokala isolering, individualism, traditionella levnadssätt, klerikalism etc gör det utomordentligt svårt att nå fram till dem med socialistisk propaganda. En realistisk målsättning för denna grupp kan vara att försöka neutralisera den genom att ge den materiella fördelar av en revolutionär utveckling. Befrielse från hypoteksskulder, statliga kreditmöjligheter och spannmålsmonopol, hjälp till att bilda produktions- och konsumtionskooperativer, rätt att i viss utsträckning få låna inventarier och maskiner på storjordbruken, är exempel på åtgärder som skulle kunna övertyga denna klass om att den inte kommer att förlora på en socialistisk utveckling.

6. Strejkrörelsen

Arbetarklassen.

Den begynnande industrialiseringsprocessen i Portugal på 1960-talet rekryterade breda skikt av unga arbetare från jordbruksdistrikten. Mellan 1950 och 1970 ökade industrins andel av den totala sysselsättningen från 25% till 36%. En genomsnittlig veckolön i Lissabon i slutet på 60-talet låg på ca 70 – 100 kronor.

Den industriella expansionen var emellertid otillräcklig för att absorbera arbetskraftsreserven. En potentiell portugisisk arbetarklass tvingades att emigrera till Västeuropa. 1973 levde 1,5 miljoner portugiser utomlands. Paris har den största portugisiska stadsbefolkningen efter Lissabon. Portugisiska städer i storleksordningen 50.000 – 300.000 innevånare saknas nästan helt.

Antalet arbetare per arbetsplats i Portugal är mindre än i Sverige. 44% av industriarbetarklassen finns i företag med mer än 100 anställda mot 60% i Sverige. 45% är anställda i småföretag med mindre än 10 anställda mot bara 6% i Sverige. 0,5% av företagen har fler än 500 arbetare jämfört med 1,1% i Sverige. (De portugisiska siffrorna är dock från 1959. En viss utjämning har sannolikt skett.) De största branscherna är verkstadsindustrin och textilindustrin som sysselsätter 200.000 resp 161.000 arbetare.

Industrin och tjänstesektorn sysselsätter vardera ca 800.000 arbetare koncentrerade till fyra kustzoner. I det inre av Portugal finns ca 700.000 i jordbruket. Stadsarbetare, jordbruksarbetare och småbönder utgör tillsammans 3/4 av befolkningen.

Det finns en kamptradition i den portugisiska arbetarklassen.

Strejkrörelsen i Portugal börjar egentligen redan 1968 med transportarbetarstrejken i Lissabon. Arbetarkampen under de följande åren måste förstås som den del av det allmänna strejkuppsving som spreds över hela Västeuropa efter maj 1968. I januari 1969 strejkade över 70.000 arbetare samtidigt i Portugal. I december samma år ockuperade 5.000 varvsarbetare Lisnavevarvet. Även andra fabriksockupationer har förekommit under fascistdiktaturen. I juli 1970 attackerade kravallpolisen PSP ett strejkmöte av TAP-arbetare, varvid en arbetare sköts ihjäl. 1973 strejkade metallarbetare, bilarbetare, Lisnavearbetare etc. Ett försök gjordes att ockupera General Motors anläggning. I januari 1974 förekom strejker på Timex, Lisnave, Sorefame m.fl. Det var denna mäktiga strejkrörelse som omöjliggjorde de korporativa förhållandena på arbetsmarknaden under Caetanoregimen och som bidrog till dess fall.

Den repressiva apparatens sammanbrott den 25 april fick denna kamp att blomma ut i sin fulla kraft. Den följande veckans tumultartade händelser ledde till ”ett fullständigt sammanbrott för auktoriteten, med hundratusentals portugiser som skyndar sig att hävda sina nyligen vunna rättigheter” (*New York Times* 4/5). På 1 maj demonstrerade 100.000-tals arbetare i Lissabon. På många arbetsplatser tog arbetarna makten i egna händer och utrensade fascister och samarbetsmän: ”Arbetare i de fem största statliga verken – posten, järnvägarna, elektricitet och det statliga flygbolaget TAP – har redan kastat ut sina företagsledningarna, emedan de var

alltför nära knutna till den gamla regimen eller utnämnda av den. Det finns en utbredd rädsla bland företagsledare att dessa 'mini'-revolutioner snart ska sprida sig till den privata sektorn.” (*New York Times* 4/5) Vi ska få anledning att återkomma till dessa arbetargrupper.

Under maj förekom det större strejker inom textil, metall, kemiska och elektriska industrin, transport, bank och försäkringsväsen, omfattande minst 200.000 arbetare. På många håll ockuperades fabrikerna. Kraven var både ekonomiska och politiska. Vad som hade behövts i detta läge var ett revolutionärt parti som hade kunnat samordna strejkrörelsen till en generalstrejk och ställa politiska paroller som pekade fram mot arbetarmakten. I nästa avsnitt ska vi undersöka PCP:s agerande under strejkrörelsen.

Den ekonomiska politiken.

Den 15 maj lade den provisoriska regeringen fram ett ekonomiskt program med syftet att: ”stimulera benägenheten till privata investeringar både inhemska och utländska med hänsyn till nationens intresse”. Denna kapitalistiska målsättning kunde inte undgå OECD:s gillande: ”ett väsentligt drag i 15 maj-programmet är att det inte ifrågasätter en marknadsekonomi grundläggande institutioner även om det förutsätter ett mer aktivt statligt ingripande på de ekonomiska och sociala områdena. Dessutom avser myndigheterna – helt realistiskt – att koncentrera sina ansträngningar på att lösa de omedelbara ekonomiska problemen och låta de långsiktiga besluten vänta till efter valen 1975.” (OECD-rapport om Portugal 1974, sid 30)

Priset för min själ.

Före den 25 april krävde PCP en minimilön på 6.000 escudos (= ca 1.000 kronor). Kring detta krav hade man före kuppen mobiliserat breda arbetargrupper inom bl a byggnads, textil, elektriska och glasindustrin. Det framfördes med stor kraft av massrörelsen i maj. Andra vanliga krav var pension vid 60, 4 veckors semester, 35 timmars arbetsvecka och fri medicin.

PCP:s närvaro i regeringen krävde uppenbarligen att man måste pruta ned dessa krav. Som motprestation för sina ministerposter förväntades man visa återhållsamhet i strejkrörelsen. Som finansminister utsågs den portugisiska bankiren Vasco Vieira de Almeida. Det tidigare kampmålet för 6.000 escudos *halverades* nu till 3.300 escudos (= ca 550 kronor). ”Den ekonomiska expertisen i regeringen ville till en början frysa löner och priser men vänsterministrarna förklarade att man måste ge arbetarna något för att dämpa strejkvågen. Man enades om prisstoppet och en lag om minimilön, den första i sitt slag, på 3.300 escudos samt särbestämmelser för småföretag med mindre än fem anställda.” (Christensson: *Omvälningen i Portugal*) Lantarbetarna undantogs från minimilönen. Minimilönen beräknas gälla för endast 50% av alla arbetare (OECD-rapport). En maximigräns för löneökningar fastställdes till ca 1.500 kronor. Prisstoppet visade sig snart helt illusoriskt.

Poststrejken och minimilönen.

Vi liar just sett hur postarbetarna var en av de arbetargrupper som gick i bräschen för att utrensa fascister och samarbetsmän. Postarbetarna hade ett löneläge varierande mellan 2.000 – 7.000 escudos. Från hösten 1973 utvecklades en militant rörelse för kravet på 6.000 escudos. Den 17 juni röstade 97% av postarbetarna för strejk. Alla större postkontor valde på stormöten delegater till en nationell strejkledning. Kravlistan innehöll 6.000 escudos i minimilön, 35 timmars arbetsvecka, en månads betald semester, dubbelt betalt för övertid och revision av arbetsvärderingen. Det var alltså inte kravlistan som skiljde denna strejk från många andra vid samma tid. Men genom att den riktade sig mot staten som arbetsgivare och hade nationell omfattning, blev den en test för vad andra arbetargrupper skulle kunna uppnå. En seger för postarbetarna hade slagit en bräsch för andra arbetargrupper liknande krav.

”Regeringen försökte isolera och nedgöra strejken med varje tillgängligt medel. En radiointervju med postarbetarna avbröts mitt under pågående sändning. Slutligen beordrades

militära enheter att ockupera postkontoren. Två officerare vägrade att lyda order och blev omedelbart arresterade; när detta rapporterades i *República* och *A Capital*, blev båda tidningarna böteslagda av en ny censurkommission för att ha avslöjat en "militär hemlighet". Utgivaren av *República*, Raul Rego, var vid denna tidpunkt informationsminister i den provisoriska regeringen, men var oförmögen att förhindra bestraffningen av sin egen tidning." (*New Left Review* 87-88, sid 22) PCP fördömde de strejkande som kontrarevolutionära i sin propaganda: "Strejkens mål är följande: att sätta arbetarna upp mot den provisoriska regeringen och att sprida missnöje och revolt som gynnar fascism och reaktion." (*Avante* 20/6) "Det är kontrarevolutionärer som, utgivande sig för att försvara arbetarnas intressen, försöker förhindra en lösning på postkrisen." (Intervju med PCP i *l'Humanité* 29/6) Demonstrationer organiserades av PCP mot de strejkande: "Kommunistpartiet som har två medlemmar i regeringen – partiets generalsekreterare Alvaro Cunhal, minister utan portfölj, och Avelino Pacheco Concalves, arbetsminister – ledde en kampanj mot postarbetarna. Som stöd till regeringen och krigsmakten varnade kommunisterna arbetarna för 'orealistiska' krav som spelade de 'reaktionära krafterna' i händerna ... Kommunisterna organiserade tam en demonstration framför det centrala postkontoret i går kväll. 'Fascister', ropade demonstranterna till postarbetarna, 'gå tillbaka till arbetet, ni saboterar demokratin'." (*New York Times* 20/6 74) I Porto ockuperade man t.o.m. postarbetarnas fackföreningslokal. Denna arbetarfientliga propaganda blev en uppmaning till högerextremister att demonstrera mot strejkande arbetare för första gången sedan den 25 april. (Viseu)

Vid samma tidpunkt gick PCP mot transportarbetarstrejken i Lissabon, Timex-arbetarnas strejk och strejken vid Messa skrivmaskinsfabrik. Samtidigt strejkade också jordbruksarbetarna i Alentejo, som alltså inte ens tillerkänts den nya minimilönen på 3.300 escudos.

Lisnavearbetarna och stålverksarbetarna: arbetarklassens förtrupp.

Den moderna sektorn i den portugisiska industrin består förutom Sines-projektet av Lisnave- och Setnavevarven (det senare nyligen uppfört vid Setubal). Lisnavevarvet på Lissabons södra strand är världens största reparationsvarv (Eriksberg och Kockums delägare). Arbetarna på varvet är kända för sin militans och klassmedvetenhet. Flera gånger under fascistdiktaturen ockuperades varven. Lisnavearbetarna har ungefär samma avantgarde-roll i den portugisiska arbetarklassen som Renaultarbetarna i Frankrike eller Fiatarbetarna i Italien. Bento Gonçalves, PCP:s skapare och organisatör, var själv varvsarbetare i Lissabon.

Den 15 maj ockuperade 10.000 arbetare Lisnavevarvet och krävde fördubblade löner och arbetarkontroll över företagsledningen. "Det var en revolutionär scen" skrev *New York Times* den 16 maj, "med banderoller som proklamerade: Vi vill äga vårt eget land och: Ned med de odugliga lakejerna! Upp med arbetarna!" Inom loppet av några dagar drog denna strejk med sig nya strejker vid Timex, Firestone och ITT. En annan militant arbetarkategori är stålverksarbetarna i det stora industrikomplexet söder om Tagus-floden vid Lissabon. Vid sidan av varven var stålverken en av PCP:s styrkefästen under den illegala kampen. I maj gick partiet mot strejkkampen: "på hemmafronten har juntan överlevt det första större hotet mot den eftersläpande portugisiska ekonomin med hjälp av det återuppståndna kommunistpartiet. I den politiska omgruppering som ägt rum sedan kuppen förefaller kommunisterna framträda som den dominerande kraften på vänsterkanten. Deras ledare har arbetat hårt över helgen för att avvärja en strejk som planerats på måndag vid det nationella stålverket på andra sidan Tagus från staden." (*Guardian* 11/5 74)

Var det fascisterna som låg bakom den portugisiska strejkrörelsen?

PCP:s deltagande i en borgerlig regering hade inte varit möjlig om man inte utfäst sig att bromsa denna strejkrörelse. "Arbetarna är alltför fria. Arbetarnas krav måste hejdas. De kan

inte arbeta mindre och tjäna mer än på andra håll i Europa.” (Intervju med Antonio Champalimaud i *Le Figaro* den 26/6). Närmast ansvarig i regeringen för förhållandena på arbetsmarknaden vid denna tid var den kommunistiske arbetsministern Avelino Gonçalves: ”Regeringen och medlemmar i den militära juntan, vilken övervakar de civila departementscheferna, har under de senaste dagarna varit i nästan permanent session för att tackla arbetskonflikterna. En kommunistisk arbetsminister Avelino A. Pacheco Gonçalves står i främsta ledet för att försöka avveckla strejkerna. Han assisteras av partiets generalsekreterare Alvaro Cunhal, som är minister utan portfölj med ansvar för arbetsmarknadsfrågor.” (*New York Times* 26/5) ”Arbetsministern Avelino Gonçalves arbetar inte desto mindre hårt för att avveckla konflikter som allvarligt skadar produktionen, och det är utomordentligt viktigt att lägga märke till att det nästan bara är kommunisterna som tillråder försiktighet med strejkvapnet för närvarande.” (*Financial Times* 18/6, vår kursivering)

Den första juni arrangerade PCP och Intersindical en demonstration i Lissabon under banderollen ”Vi säger nej till strejker”. I en deklaration uppmanades arbetarna att avslöja ”demagoger och äventyrare” som försökte störta landet in i anarki. (Den 29/5 höll Spinola ett tal i Oporto där han gjorde upprepade varningar för att strejker leder till anarki.) Flygblad delades ut vid PCP:s demonstration som anklagade fascistiska agenter för att ligga bakom bageriarbetarnas strejk samma vecka. Ca 5.000 demonstranter lyckades PCP mobilisera till sitt antistrejkrally.

Alla strejker som går utanför PCP:s trånga ekonomistiska ramar har fördömts som fascistiska. Istället för en klasskampspolitik har man satsat på ett ömtåligt balansnummer med den progressiva bourgeoisin. Den självständiga arbetarkampen blir en ”provokation”. Partiets propaganda sprider ut att fascisterna ligger bakom en strejkrörelse av nära nog en generalstrejks omfattning: ”Idag är det fascister och reaktionärer av alla slag som vill ha mer strejker. Igår undertryckte de dem med järn och blod. Idag är de deras främsta förespråkare.” (Intervju med José Vitoriano i PCP:s CK den 21/6 i *l'Humanité*). PCP kan emellertid känna sig lugnade. I juni hade udden brutits av den militanta arbetarkampen.

På ett föreningsmöte med Vpk Södermalm fördömde en representant för PCP Lisnavearbetarnas strejk som fascistisk. Lisnavevarvet ägs av Kockums och Eriksberg tillsammans med holländska och portugisiska intressen. Antag att arbetarna på de svenska varven gått ut i en solidaritetsstrejk med Lisnavestrejken, som alltså Vpk:s broderparti PCP bekämpade som fascistisk. Hur skulle då Vpk agera på Kockums och Eriksberg? De naiva beundrarna av PCP borde inse att så konkret kan frågan komma att stå och att den praktiskt måste besvaras.

Anti-strejklagstiftningen.

Arbetarnas våldsamma strejkkamp i maj/juni kunde inte rymmas inom de trånga ramar för demokrati som bourgeoisin ville uppställa för att trygga sitt klassherravälde. Bourgeoisin oroade sig för sina investeringar och sina profiler: ”Upprepade förseningar i samband med utarbetandet av den nya strejklagen har orsakat en betydande oro både bland inhemska och utländska investerare. De har drabbats av en ändlös rad vilda strejker sedan kuppen den 25 april. Det har orsakats av att revolutionen lämnade ett vakuum i vilket det inte fanns någon lagstiftning som reglerade strejkerna. Nu när lagen har trätt i kraft måste helt säkert investerarnas oro försvinna.” (*Financial Times* 5/9)

Borgerlig demokrati betyder inget annat än demokratins inskränkning efter bourgeoisins behov. PCP:s anslutning till den borgerliga demokratin innebär att man måste kompromissa med bourgeoisin om arbetarklassens självklara rättigheter: ”Kommunisterna har följt en försiktig linje i regeringen och arbetslagstiftningen är en kompromissens mästestycke. Detsamma gäller för den nya lagen om mötesrätt.” (*Financial Times* 5/9)

I slutet av augusti introducerade den provisoriska regeringen en antistrejklagstiftning som har få motsvarigheter i någon borgerlig demokrati. Fredsplikt införs under den period som kollektivavtalen gäller. Alla nya avtal måste underställas frivillig skiljedom. En strejk måste varslas 30 dagar i förväg. Den måste beslutas av fackföreningsstyrelsen eller 50% av alla arbetare på företaget i en sluten omröstning. Vilda strejker blir sålunda olagliga. Försök att organisera olagliga strejkmöten bötfälls med 1.700 kronor. Följande strejker blir olagliga:

1. Fabriksockupationer. Denna kampform är särskilt viktig mot utländska företag som hellre flyttar produktionen till ett annat land än man betalar ut högre löner.
2. Politiska strejker. Detta omöjliggör för arbetarna att rensa ut fascisterna i företaget.
3. Solidaritetsstrejker. Den portugisiska fackföreningsrörelsen är uppdelad på mer än 400 fackföreningar. Solidaritetsstrejker är därför ett viktigt vapen i den lokala strejken för att kunna stå emot en lock-out.
4. Strejker på en avdelning i ett företag som kan lamslå hela produktionen. Dessa strejker är naturligtvis de som minst tröttar ut arbetarna i en period av stor strejkaktivitet.

T.o.m. socialistpartiet har protesterat mot denna reaktionära lagstiftning. I en officiell kommuniké i dagstidningen *Diario de Lisboa* den 3/9 heter det: ”Den nyligen antagna lagen mot strejker och lockouter försöker begränsa denna rättighet (dvs strejkrätten, vår anm) som arbetarna erövrat genom hård kamp, på ett sätt som Socialistpartiet måste kritisera ... Dekretet olagligförklarar både solidaritetsstrejker och politiska strejker, de två viktigaste strejkformerna som arbetarna har för att skapa enighet och styrka ... Taktiken med fabriksockupationer är en stor framgång för arbetarna under kapitalistiska förhållanden och som utvecklats av den portugisiska arbetarklassen sedan den 25 april. Arbetarna kan inte avstå från detta framsteg, som visar inte bara styrka och sammanhållning utan också kan garantera dem sysselsättning och förhindra förstörelse eller avlägsnande av arbetsredskapen, vilket arbetsköparna försökte sig på i t ex Sogimtal, Timex, Adegas Camillo Alvas och på många andra arbetsplatser.”

COPCON – en medlande strejkpolis.

Denna strejklagstiftning måste backas upp av någon form av auktoritet. Efter den första provisoriska regeringens fall organiserades en säkerhetspolis som direkt underställdes MFA:s koordinationskommitté: ”COPCON användes nu ofta till att klara av industriella konflikter. Timex Corporation, som har en fabrik vid Caparica som anställer över 3.000 uruselt betalda arbeterskor, vägrade både att tillmötesgå lönekraven och att avskeda dem som hade samarbetat med PIDE. Den skotska företagsledningen vägrade t.o.m. till en början att tala portugisiska med medlemmar i strejkkommittén. Arbetarna upptäckte två direktörer som smög sig ut bakvägen med resväskor fullpackade med klockor och de införde kontroll över alla lager. Det är inte möjligt att producera hela klockor i Caparica emedan Timex fabriker i Skottland, USA och Portugal ingår i en produktionskedja. Det var inte möjligt att följa LIP-arbetarnas exempel. Timex är inte en liten fabrik och företaget var berett att betala regeringens minimilön. I juli skickades COPCON dit för att återställa fabriken till ägarna.”

”Sista veckan i augusti ockuperade de anställda tidningen *Jornal do Comercio* och framställde sitt eget informationsblad. De krävde saneamento av tidningens ägare Carlos Machado. COPCON kom den 29 augusti och förhindrade vidare utgivning. Tidigt i september avbröt COPCON en strejk bland markpersonalen på TAP, den portugisiska flyglinjen – arbetarna hade stoppat alla flygningar utom en inkommande delegation av landsflyktiga, chilenska fackföreningsmän. Vanligtvis är COPCON:s ingripanden motvilligt accepterade och COPCON:s officerare utmäter vad de uppfattar som en rättvis uppgörelse: i fråga om ekonomiska krav betyder detta oftast att de uppmanar arbetsgivaren att betala ut exakt hälften av den begärda löneförhöjningen. Vid TAP försökte COPCON att förhindra en maskningsaktion i efterförloppet genom att arresterade femton ledande militanter. En demonstration av hela arbetsstyrkan tvingade COPCON att frige de arresterade några

dagar senare, men TAP tillkännagav då 250 avskedanden. Eftersom TAP-arbetarna hade tilldelat Caetano-regimen ett betydande nederlag har de stöd från andra arbetargrupper. När *Jornal do Comercio* avbröts av COPCON utkom inte Lissabontidningarna, utom *O Seculo*. Det har förekommit många andra tecken på en begynnande solidaritet i arbetarklassen.”

”Eftersom kommunistpartiet har motsatt sig de flesta strejker har de förlorat sympatier bland de arbetare som varit indragna i konflikter med sina arbetsgivare. Vänstergrupperna har fått en del inflytande men den viktigaste konsekvensen har varit ett växande militant klassmedvetande som inte står under någon grupps hegemoni ... Lisnavevarvet brukade sålunda betraktas som ett av kommunistpartiets starkaste fästen: men partiets inflytande har kraftigt minskat efter det att man motsatte sig strejken där i maj. Månaderna efter den strejken fortsatte Lisnavearbetarna att kämpa för en genomgående avfascistifiering av de i företagsledningen som hade samarbetat med den gamla regimen. Den 12 september anordnade de en endagsstrejk och marscherade mot arbetsministeriet. Marschen förbjöds och arméenheter spärrade av ministeriet. Men konfronterade med arbetarnas anmärkningsvärt disciplinerade led, gav arméenheter efter. Vid själva ministeriet överlämnade arbetarna en resolution som kraftigt underströk att en konsekvent *anti-fascistisk kamp i Portugal idag också måste vara anti-kapitalistisk*. (*New Left Review* 87-88, sid 27-28. Våra kursiveringar. Resolutionen återfinns i ett appendix.)

PCP:s Lisnavecell gjorde ett uttalande som karakteriserade arbetarnas krav som ”en demonstration av fientlighet mot regeringen och olydnad mot den demokratiska ordningen.”

MFA:s småborgerliga karaktär framkommer tydligast i dessa försök att medla mellan arbete och kapital. De nationella intressena framhävs. Illusioner sprids om den rena demokratin utan att relatera detta till kapitalistiska utsagningsförhållanden.

Den kontrarevolutionära marschen mot Lissabon den 28 september blockerades av arbetarmilis.

Sedan strejkkampen avmattats i juli och början på september, sköt den ny fart i slutet på augusti med strejker på varven, TAP, *Journal do Comercio*, bland textil- och jordbruksarbetare. Strejkerna hade denna gång en mer politisk karaktär. Klasskampens utveckling återförenade delar av bourgeoisin som splittrats under kuppen. Familjen Champalimaud, Galvao de Melo, Spinola etc sökte kontakt med kretsarna kring Legiao Portugese och med kolonialister som Casal Rubeiro, Franco Nogueiro, de Arriago m fl. En anti-kommunistisk kampanj utvecklades under augusti-september. Regimens ingripanden mot den anti-fascistiska kampen i arbetarklassen – som Robin Blackburn beskrivit ovan på TAP, Timex och Lisnave – blev en uppmuntran till högerkrafterna att mobilisera kring Spinola. Den 27-28 september var grönskjortorna klara att marschera mot Lissabon. Spinola-trogna fallskärmsjägare bevakade presidentpalatset.

Hotet från högerextremisterna utlöste en massmobilisering i arbetarklassen. PCP, PSP och Intersindical organiserade en arbetarmilis. Vägspärrar blockerade infartsvägarna till Lissabon. Tidnings-, radio- och televisionsarbetarna vägrade att trycka eller sända propaganda för den kontrarevolutionära marschen. Järnvägsarbetare och bussförare vägrade att transportera fascisterna till Lissabon.

I detta läge var MFA paralyserat. I en berömd intervju i *Diario de Lisboa* den 11 oktober beskriver COPCON:s befälhavare de Carvalho sin inställning till denna anti-fascistiska massmobilisering:

”För det första så visste jag att jag i verkligheten inte kämpade mot general Spinola. Det var aldrig min avsikt och det föll mig aldrig in att motsätta mig honom eller att genomföra en kupp för att avlägsna honom från makten. Det var han själv som inbillade sig detta. Min avsikt var att lösa det problem som hade uppstått, problemet med barrikaderna. Vi hade redan hela operationen planerad och arrangerad /dvs för att stoppa marschen, vår anm/. Det var bara det att vi inte kunde få klarsignal ovanifrån för att 'trycka på knappen'. Detta skapade allvarliga problem. *Vi överflyglades av folket*. Denna händelseutveckling var utomordentligt allvarsam enligt min mening. *Det är*

otillåtligt att de folkliga styrkorna – som general Spinola kallade folkmilis när jag anlände till Palacio de Belem – övertog en uppgift som tillhör ordningsstyrkorna.”

Under natten till den 28 september visade det sig att COPCON inte tog order av Spinola för att bryta upp vägspärrarna. Högerkuppen kollapsade. På förmiddagen samlades arbetarna från de mest militanta arbetsplatserna i Lissabon – TAP, Lisnave, CTT (posten), Standard Electric, Journal do Comercio – till en spontan demonstration som snart utvidgades till 40.000-50.000 deltagare. Radion kunde börja spela ”Grandola Morena” igen.

Sobotnikarnas roll under kapitalismen.

PCP gjorde en klar bedömning av den politiska situationen och ingrep beslutsamt i organiserandet av en anti-fascistisk militia. Under den akuta krisen var det inte längre möjligt att enbart förlita sig på MFA. De arbetargrupper som då rusade till barrikaderna var just de som COPCON tidigare slagit ned och som PCP kallat fascister, reaktionärer, äventyrare, demagoger, sabotörer, kontrarevolutionärer. (TAP, CTT, Lisnave, Journal do Comercio etc)

Framgången för den självständiga arbetarorganiseringen visade på en möjlig utveckling för den portugisiska revolutionen. Men istället för att konsolidera arbetarmilitian lät PCP demobilisera den. För att återställa jämvikten utlyste man en frivillig arbetsöndag som en manifestation av den nationella enigheten. De klassmedvetna arbetarna, som t ex på CTT, använde denna dag till politiska möten på sina arbetsplatser och skänkte dagsförtjänsten till en strejkkontofond. (Se appendix på slutet)

Det paradoxala i PCP:s strategi ligger i att man ständigt måste verka återhållande på de mest klassmedvetna och militanta arbetargrupperna. Det är dessa arbetare som skulle kunna dra med sig andra, mindre politiserade skikt i arbetarklassen. En sådan massrörelse skulle göra det omöjligt för PCP att sitta kvar i regeringen. PCP försöker istället hålla arbetarkampen inom bestämda gränser och använda den som ett påtryckningsmedel för sina egna förslag i regeringen. Arbetarklassen blir då åskådare istället för sin egen befriare. Partiet ersätter klassen som historiens drivkraft.

Strejkrörelsen efter nyår.

I början av 1975 har strejkvågen stigit på nytt. Eftersom strejkrätten i praktiken har upphävts, är de flesta strejker illegala – utanför PCP's och Intersindicals kontroll. PCP har också förlorat en rad fackliga val på senare tid. För närvarande (i början av mars) pågår vilda strejker på ca 100 företag. Arbetarkommissionerna får en stor betydelse som en direkt organisering av den strejkkampen. Den 7 februari kunde arbetarkommissionerna i Lissabon (Efacec-Intel, TAP, Lisnave, Setnave, Plessey, CTT, Timex m fl) samla en demonstration till arbetsministeriet på 30.000 arbetare, trots PCP's och Intersindicals bojkott och fördömanden. Det visar att de mest militanta och klassmedvetna arbetargrupperna i Lissabon börjar att förlora tilltron till de reformistiska projekten och tar upp kampen på egen hand.

7. Den fackliga politiken

Fackföreningarnas roll i ett massuppsving.

Ett vanligt vänsteristiskt misstag, som nu görs av de portugisiska vänstergrupperna, är att underskatta betydelsen av fackföreningarna under ett massuppsving i arbetarklassen. Historiska erfarenheter visar tvärtom att den fackliga verksamheten utvidgas under revolutionära perioder. Medan de mest avancerade arbetarna är beredda att bygga arbetarråd, kommer de mer politiskt efterblivna skikten att dras in i en politisk aktivitet först genom fackföreningarna. Det blir ett stadium i medvetandeprocessen i riktning mot ett revolutionärt medvetande och handlande som omfattar hela klassen.

PCP har visat stor beslutsamhet i att bygga upp en ny fackföreningsrörelse. Partiet har naturligtvis en stor fond av facklig prestige genom sin illegala kamp under fascistdiktaturen. Men partiets fackliga politik är sårbar för kritik av samma slag som vi redan varit inne på. Framväxten och organiserandet av den nya fackföreningsrörelsen har merpräglats av toppstyre än av arbetarnas egen skapande verksamhet. Återhållsamheten i lönekampen har tenderat att flytta beslutsfunktionerna ovanför det lokala planet. Anti-strejklagstiftningen har naturligtvis bekräftat denna tendens.

Fackföreningskommissioner och arbetarkommissioner.

Efter kuppen tog PCP över de gamla fackföreningarna, som dittills fört en slumrande tillvaro. Den gamla fackföreningsstrukturen bibehölls med över 400 fackföreningar organiserade efter yrkesprincipen. Intersindical bildades genom beslut ovanifrån. Genom att utnyttja dess centraliserade tyngd kunde man överta kontrollen över många lokala fackföreningar.

Under den stora strejkvågen i maj fördes kampen utanför den ännu embryonala fackföreningsrörelsen genom valda strejkkommittéer – arbetarkommissionerna. Dessa förenade alla arbetare på samma arbetsplats oavsett fackföreningstillhörighet och blev på så sätt det egentliga kamporganet. I sin strävan att hejda strejkvågen försökte PCP att omvandla arbetarkommissionerna till fackföreningskommissioner som stod under central kontroll. I de fall man misslyckades bildade man fackföreningskommissioner parallellt med arbetarkommissionerna och hoppades att Intersindicals inflytande skulle ge dem överhanden. Antero Martins i banktjänstemännens fackförening sammanfattar Intersindicals syn på strejker under det här skedet: ”I de flesta fall ingriper Intersindical för att förhindra att större grupper går i strejk, medan under en pågående strejk diskuterar den problemen och tar varje tillfälle till att uppmuntra till en återgång.” En fackföreningsledare i Intersindical, Avelino Pacheco Gonçalves, var arbetsminister i den första provisoriska regeringen och hade som främsta uppgift att skapa fred på arbetsmarknaden.

Staten och fackföreningarna.

Kommunister försvarar principen om en enhetlig fackföreningsrörelse. Men inget kommunistiskt parti har före PCP hävdat att det är den borgerliga statens uppgift att genomdriva detta. Det är karakteristiskt för PCP att detta är den enda verkliga fråga som man tagit strid på i den provisoriska regeringen. Dessutom har PCP under senare tid förlorat en rad fackliga val till oberoende listor, med kandidater från vänstergrupperna och socialistpartiet.

Skapandet av en enhetlig landsorganisation är bara möjligt genom ett politiskt och organisatoriskt massarbete för att ena arbetarklassen kring ett klasskampsprogram. Det är ett led i skapandet av en proletär enhetsfront. Men ett sådant arbete kan bara få en varaktig betydelse om det sker som ett demokratiskt massarbete i basen.

I Italien finns en strävan på fackligt håll att sammansluta de nu splittrade landsorganisationerna CGIL, CISL och UIL. PCI arbetar för detta mål genom de självständiga fabrikskommittéerna (consigli) som i sig innesluter både oorganiserade och medlemmarna från de tre fackliga organisationerna. Genom denna kampform kan man utöva ett oerhört tryck i basen på den katolska och socialdemokratiska fackföreningsrörelsen för att få dessa att gå samman med CGIL. Kampen för detta mål baserar sig på en massmobilisering och en medvetandeprocess istället för statliga ingripanden i fackföreningsrörelsen över huvudet på arbetarna.

Arbetarkommissioner och maktdualism.

Om den fackliga verksamheten är viktig under ett revolutionärt uppsving så kan den inte vara den enda organisationsformen. Fackföreningarna är försvarsorganisationer för arbetarklassens levnadsstandard under lugna perioder, då bara de mest klassmedvetna arbetarna är politiskt

och fackligt aktiva. För att fackföreningarna ska kunna överleva nedgångsfaserna i klasskampen måste de ha en inneboende byråkratisk egenskap i själva sin organisationsstruktur. Men just denna egenskap gör fackföreningarna tröga och rigida under ett massuppsving. Den skapande aktivitet som arbetarklassen då utvecklar måste söka sig ett organisatoriskt uttryck. Fabrikskommittéerna eller arbetarkommissionerna är den historiska lösningen på detta, dvs en organisation som omfattar hela arbetsplatsen – organiserade som oorganiserade, kommunister som socialdemokrater – med stormöten som högsta beslutande organ och valda arbetarkommittéer i ledningen. Denna organisationsform står naturligtvis inte i något som helst motsatsförhållande till fackföreningen. Många gånger kan den lokala fackklubben utgöra fabrikskommittén. De italienska consigli och de spanska arbetarkommissionerna är organisationer av denna typ.

Fabrikskommittén skiljer sig från en vanlig fackförening genom att den inte bara förhandlar om priset på varan arbetskraft utan riktar sig mot själva utsugningssystemet. Framväxten av fabrikskommittéer har alltid inneburit ett hot mot kapitalisternas makt och auktoritet på arbetsplatsen. Arbetsköparna börjar förlora kontrollen över arbetets organisering genom den nya auktoritet som fabrikskommittéerna utgör. En maktdualism upprättas som i ett längre perspektiv pekar fram mot arbetarråd. PCP:s ansträngningar att omvandla arbetarkommissionerna till fackföreningskommissioner och styra den fackliga verksamheten ovanifrån avspeglar de fackligt-ekonomistiska begränsningar som man uppställt för kampens vidare utveckling.

Inflationen.

Några av de viktigaste fackliga frågorna för den portugisiska arbetarklassen är inflationen och arbetslösheten. Lösningen på dessa problem kan sökas efter olika riktlinjer. Antingen måste det ske på arbetarnas eller också på kapitalisternas bekostnad. En revolutionär resp en reformistisk politik kommer att närma sig problemen på helt olika sätt.

Det prisstopp som den provisoriska regeringen införde i maj har visat sig helt illusoriskt. En borgerlig statsförvaltning (där dessutom de flesta tjänstemännen sitter kvar sedan Caetano-regimen) kan heller aldrig lyckas täppa till de tusen kryphål som kapitalisterna kan använda sig av för att höja priserna (märkesändringar, nya förpackningar, mutor etc). Det enda sättet är att arbetarna övertar den kontrollfunktionen i egna händer och upprättar priskommittéer, där arbetare, tjänstemän, bönder, husmödrar osv kan övervaka priserna. Ett levnadskostnadsindex bör upprättas som baserar sig på en vanlig arbetarbudget.

Arbetslösheten.

Så länge som kapitalismen behåller sitt herravälde över produktionen kommer utbudet på nya arbetstillfällen att bero på deras investeringsvilja. Det kapitalistiska produktionssättets logik kommer att tvinga varje regering, oavsett dess ideologi, att försöka skapa ett investeringsvänligt klimat för att kunna minska arbetslösheten. En progressiv regering har naturligtvis möjlighet att påbörja offentliga arbeten. Men dessa kan bara ha en marginell omfattning om man inte är beredd att slå hårt mot kapitalismens grundvalar. Satsar man på detta måste man också gå beslutsamt fram med revolutionära åtgärder:

1. Alla nya avskedanden liksom lock-outer måste förklaras olagliga av en revolutionär regering. Ockuperade fabriker förklaras exproprierade om inte ägarna tillmötesgår arbetarnas krav.
2. De arbetslösa måste organisera sig i arbetslöshetskommittéer och kräva att offentliga arbeten upprättas. Det finns en rad eftersatta sociala behov att fylla inom bostadssektorn, undervisningen och sjukvården. För att undvika att dessa behov prioriteras efter profitprincipen måste fackföreningarna upprätta en nationell plan för resursernas fördelning.

3. När alla tillgängliga resurser är utnyttjade måste de återstående arbetslösa beredas jobb genom att arbetstiden reduceras för de redan sysselsatta. Självfallet med bibehållen lön och oförändrad arbetstakt. De företag som inte kan bära dessa kostnader blir exproprierade.

Ett arbetslöshetsprogram av detta slag blir naturligtvis helt orealistiskt i ett strukturreformistiskt sammanhang. Det förutsätter just ett sammanhängande revolutionärt program, vars förverkligande i en serie drabbningar leder till kapitalismens upphävande och arbetarmaktens upprättande.

Dagskravens roll i ett revolutionärt program.

Ett olöst problem i Kominterntraditionen är förhållandet mellan minimikrav och maximiparoller. Oförmågan att finna en strategi som löser denna motsättning har historiskt sett givit upphov till både höger- och vänsteravvikelser, beroende på var tyngdpunkten lagts i relationen minimi-maximikrav (Kominterns olika "perioder"). En högeropportunistisk avvikelse har överbetonat den fackligt-ekonomiska kampens egenvärde och förlängt det socialistiska perspektivet in i en avlägsen framtid. Hit kan vi räkna alla stadie- och folkfrontsteorier. Spegelbilden av detta misstag är vänstersektoriseringen som för fram maximiparoller utan att kunna relatera dessa till en massrörelses faktiska utveckling.

En revolutionär politik tar sin utgångspunkt i alla de dagskrav som förs fram av en massrörelse, hur utvecklade de än är. Det är inte här som skillnaden till reformismen ligger. Det som är avgörande är vad kraven relaterar sig till. En reformistisk politik anpassar dagskravens utformning efter det kapitalistiska systemets lönsamhets- och produktivitetskriterier. Det blir kapitalismen som får bestämma ramarna. Kraven relateras till kapitalismens bärkraft och vinsternas storlek snarare än till arbetarklassens verkliga behov. Kravet på ett successivt genomförande av 6-timmarsdagen är ett exempel på en sådan anpassning till kapitalistiska produktivitetskriterier. Dagskraven i ett revolutionärt program utgår från arbetarklassens verkliga och objektiva behov utan att ta något som helst ansvar för kapitalismens funktionssätt. Om inte kapitalismen kan tillmötesgå arbetarklassens elementära och rättmätiga krav, så bevisar det bara att den är förbrukad som historiskt produktionsätt. En revolutionär politik kan överhuvudtaget bara ta två hänsyn vid utformningen av dagskraven:

1. Dagskraven måste avspegla reella styrkeförhållanden. De måste utgöra realistiska målsättningar som är möjliga att uppnå som en delstrid av en revolutionär kamp.
2. Dagskraven måste överensstämma med arbetarklassens subjektiva erfarenheter för att försöka utveckla dessa mot ett revolutionärt medvetande.

Dagskrav, som på detta sätt uttrycker arbetarklassens verkliga och nödvändiga behov, blir oförenliga med kapitalismen. Denna insikt fanns i Komintern under Lenins tid och formulerades på den tredje kongressen på följande sätt: "De kommunistiska partierna uppställer inte för dessa strider något minimiprogram, som på kapitalismens grund skall stärka och förbättra dess vacklande byggnad. Istället blir förstörandet av denna byggnad deras ledande mål, deras aktuella uppgift. Men för att kunna fylla denna uppgift måste de kommunistiska partierna uppställa fordringar, vars uppfyllande utgör ett omedelbart och nödvändigt behov för arbetarklassen, och de måste kämpa i massornas strider för dessa fordringar, oberoende av om de är förenliga med kapitalismens profithushållning eller inte."

PCP:s allians med den progressiva bourgeoisin förutsätter kompromisser på både det politiska och ekonomiska området. Den revolutionära demokratiska kampen kompromissas bort för att anpassa kraven till den borgerliga demokratin (antistrejklagen, censurlagen, demonstrationsförbud, mötesfriheten etc). De ekonomiska kraven anpassas efter kapitalistiska lönsamhets-kriterier (minimilönen, jordreformen, privata investeringar, strejkkampen etc). Det måste vara något grundläggande fel i en socialistisk strategi som hela tiden systematiskt tvingar det kommunistiska partiet – arbetarklassens förtrupp – att bryta udden av den militanta

arbetarkampen.

8. Den antiimperialistiska kampen

Inledning

Den portugisiska kolonialismens 500-åriga historia har präglats av moderlandets underutveckling och traditionella beroende av andra imperialistmakter, främst England. Bristen på kapital hämmade en kapitalistisk utveckling i kolonierna av samma typ som i de engelska kolonierna med investeringar i infrastrukturen och utvinning av mineraltillgångar. Utsugningen skedde i första hand genom tvångsarbete på plantager. Den ekonomiska vinsten för Portugal låg främst i den utjämning av betalningsbalansen som handelsöverskottet från kolonierna bidrog med. Salazarismen motverkade också framväxten av en inhemsk, nykolonial bourgeoisie. Sökandet efter en kulturell identitet blev den revolutionära utgångspunkten för den självständighetsrörelse, som på 1960-talet tag upp den väpnade kampen mot den portugisiska kolonialmakten.

Kolonialkriget fick snabbt en omfattning som blev en svår åderlätning av den portugisiska kapitalismen. Militärutgifterna steg till 50% av statsbudgeten för att finansiera en kolonialarmé på 150.000 man. Portugal saknade resurser för att föra kriget på egen hand. NATO-länderna ställde som villkor för sin hjälp att kolonierna skulle öppnas för utländska investeringar. I den ekonomiska utvecklingen efter 1965 – då investeringarna liberaliserades – fick de portugisiska intressena svårt att hävda sig, främst i Angola, där företag som Krupp, Nippon, British Steel Corporation, Gulf Oil m.fl. fick stora koncessioner. Den utländska imperialismen ville avlägsna alla portugisiska privilegier och inrätta en rent nykolonial regim av Kenyas eller Nigerias modell.

Kolonialkrigen sammanföll i tiden med industrialiseringsprocessen i Portugal på 60-talet och adderade sig till den strukturella kris, som så småningom ledde till fascismens sammanbrott.

De portugisiska investeringarna i kolonierna.

De expansiva delarna av den portugisiska bourgeoisien började i ökad utsträckning att orientera sig mot Europamarknaden. 1973 gick 65% av exporten till västeuropa och bara 15% till kolonierna. Men det var samma stora monopolgrupper som ägde kapitalet i kolonierna. Champalimaud dominerar stålproduktionen i kolonierna och har stora intressen i Angola och Guinea-Bissau. I den senare kolonin rådde ett typiskt bolagsvälde. CUF har också stora intressen i koloniernas textilindustri och sjötransportbolag. Esperito Santo-gruppen har till 40% sina intressen i kolonierna, med stora sockerplantager i Angola och Mozambique.

Man har också stora kaffeplantager och ett kafferosteri i Angola och stora intressen i den angolesiska oljan. Banco Nacional Ultramarino hade fram till sommaren 1974 monopol på sedelutgivningen i kolonierna och stort inflytande över exploateringen av naturfyndigheter.

På grund av de stora tillgångarna i kolonierna kunde den Europa-centrerade bourgeoisin inte bara lämna kolonierna. Man eftersträvade en succesiv avveckling av kolonierna så att nykoloniala strukturer skulle hinna utvecklas. Det fanns ingen betydande antikolonialistisk del av bourgeoisin, som efter den 25 april hade kunnat acceptera befrielseörelsens krav på en *omedelbar och fullständig självständighet*. ”Även om det är industrimännen och teknokraterna som har det största inflytandet för närvarande över Portugals ekonomiska politik, pågår fortfarande maktkampen mellan industri- och finanskapitalisterna å ena sidan och storgodsägarna och vissa kretsar inom armén å den andra. När det gäller kolonierna har de båda grupperna emellertid gemensamma intressen”. (*Afrika: Imperialism och befrielsekamp*, sid 164.)

Caetanos projekt: Det lusitanska samväldet.

Det har sagts att Portugal varken kunde vinna eller förlora kolonialkrigen. Den långsiktiga strategin var att nå en ekonomisk utvecklingsnivå, som möjliggjorde en nykolonial lösning där Portugal bevarade sitt inflytande. Caetano föreställde sig att kolonialväldet under en period på ca 30-40 år skulle utvecklas till ett samväld. ”Territorierna på andra sidan haven skulle bli autonoma stater i en federation, där Portugal behöll ansvaret för försvar, utrikespolitik och ekonomi. Caetano talade om en ”kontinuitet i evolution”.

När Spínola efter den 25 april försökte genomdriva en federativ lösning i kolonierna, var det alltså inget avsteg från den tidigare kolonialpolitiken. Samväldestanken hade präglat flera generationers kolonialuppfattning. Den portugisiska kolonialismen arbetade emellertid mot tiden. Spínola fick improvisera det som Caetano projekterat för flera decennier.

Folkfronten och den anti-imperialistiska kampen.

Folkfronten uppstod ursprungligen som ett försvar mot fascismen. Vi har tidigare diskuterat de begränsningar av den anti-fascistiska kampen som blir nödvändiga om fronten utsträcks till att omfatta delar av bourgeoisin. En särskild aspekt av detta problem är hur fronten ska ställa sig till en *antifascistisk* men *kolonial* bourgeoisie. Denna bourgeoisie kommer inte att vinnas för den anti-fascistiska kampen, om folkfronten samtidigt framför en konsekvent antiimperialistisk ståndpunkt. Detta problem är i stort sett olöst inom Kominterntraditionen.

Den klassiska folkfronten i Frankrike på 1930-talet (och i olika versioner under efterkrigstiden) kan få illustrera de svårigheter som denna strategi invecklar sig i. Den anti-imperialistiska kampen i kolonierna fick tonas ned för att kunna hålla samman folkfronten i moderlandet. Detta kom att skapa en klar hållning till den proletära internationalismen under en hel historisk epok.

Det indokinesiska kommunistpartiet antog på sin kongress 1935 en revolutionär plattform som uppmanade till väpnad kamp mot den franska imperialismen.

Men tre månader senare beslöt Kominterns sjunde kongress att alla sektioner skulle arbeta för folkfronten. Det indokinesiska kommunistpartiet måste avstå från sin paroll ”Ned med den franska imperialismen” och underordna sig det franska kommunistpartiets taktiska allianser. Folkfrontsregeringen Blum kunde utverka en del reformer i Vietnam som minimilön, förbud mot tvångsarbete, befriande av politiska fångar m m. Men kampen mot den franska imperialismen uppsköts i ett läge då styrkeförhållandena var fördelaktiga för de vietnamesiska kommunisterna. Främst efter den franska folkfrontens definitiva sammanbrott 1939 återupptog vietnameserna den väpnade kampen.

Efter den japanska imperialismens sammanbrott 1945 återockuperades Vietnam av den franska kolonialarmén medan kommunisterna satt med i regeringen. I februari 1946 vann Vietminh en överväldigande valseger. I juni kom Ho Chi Minh till Paris för att förhandla med den franska regeringen, som innehöll fyra kommunister: ”I samma månad, juni, reste han /Ho Chi Minh/ med en vietnamesisk regeringsdelegation till Europa för att förhandla i Fontainebleau – denna gång med Parisregeringen själv. Ministerpresidenten för den Fjärde republiken, som fortfarande saknade författning blev den 23 juni MRP-mannen och före detta ordföranden i motståndsrådet Georg Bidault. Han var sin egen utrikesminister; Maurice Thorez, ledare för det kommunistiska partiet (PCF), blev ställföreträdande vice konseljpresident, fyra ministrar stod under kommunistisk ledning. Om kommunisten Ho Chi Minh hade hoppats på stöd från regeringskoalitionen hade man misstagit sig. Kanske överskattade han PCF's inflytande i regeringen där faktiskt vänstern (kommunister och socialdemokrater) redan befann sig på reträtt inför MRP som står (åtminstone relativt sett) till höger. Dessutom hade PCF inget kolonialpolitiskt program. Det hade inget intresse för kolonierna utan endast för chanserna för ett maktövertagande i själva Frankrike. Före konferensen, den 22 juni,

besökte visserligen en partidelegation kamrat Ho, men under förhandlingarna som varade från den 6 juli till den 10 september fick han ingen som helst hjälp från kommunisterna. Ho Chi Minh stod ensam mot den franska "bourgeoisins representanter". (Ansprenger: *Kolonialväldenas upplösning*, sid 221). Exakt samma situation befann sig PCP i fram till den 11 juli, då man i regeringsställning förhandlade med befrielseörelserna om en lusitansk federation.

En månad innan Ho Chi Minhs besök i Fontainbleau, den 1 maj 1945, samlades 10000 muslimer i Sétif i Algeriet för att hylla de allierades seger i andra världskriget. Polisen öppnade eld och demonstrationen övergick i en revolt som spred sig till andra städer i Algeriet. Revolten slogs ned med en fruktansvärd brutalitet av den franska kolonialarmén. Mellan 8000 till 45000 algerier beräknas ha dödats. Dessa händelser blev upptakten till den algeriska självständighetsrörelsen, som 1954 upptog den väpnande kampen.

Vid tiden för Sétif-massakern ingick två kommunister i de Gaulles regering. *L'Humanité* kommenterade massakern på följande sätt: "Det är nödvändigt att utmäta bestraffning till de Hitleritiska mördarna som deltog i händelserna den 8 maj och till deras pseudo-nationalistiska ledare..." (*L'Humanité* 19/5-45.) Det algeriska kommunistpartiets generalsekreterare Caballero "avslutade med att understryka att det algeriska folket hade samma fiender som det franska och inte önskade avskiljas från Frankrike. De som hävdar Algeriets självständighet är medvetna eller omedvetna agenter för en annan imperialism". (*L'Humanité* 30/6-45). 1956 röstade PCF's deputerade i nationalförsamlingen för ett förslag om att ge Mollets regering speciella befogenheter för att slå ned den algeriska befrielsekampen. Man anslöt sig till den koloniala uppfattningen att Algeriet inte var en koloni utan en del av Frankrike: "De franska kommunisterna talade in i det sista om den franska unionen som en parallell till Sovjetunionen. Kazakstan skulle t.ex. motsvaras av Algeriet. Kolonierna skulle bli socialistiska genom den socialistiska revolutionen i Frankrike. Visserligen var kommunisterna mot kolonialismen, men de erkände inte koloniernas självbestämmanderätt. Under Algerietkriget sade kommunistpartiet att det var opatriotiskt att vägra göra militärtjänst i den franska kolonialarmén: kommunisterna borde vara bland folket och folket fanns i armén. Följden blev att de nationella rörelserna i Nordafrika utvecklades i antikommunistiska banor. De nationella rörelserna kunde aldrig se det franska kommunistpartiet som en allierad och de kommunistpartier som bildades i Nordafrika förblev helt betydelselösa. Nationalismen i dessa nordafrikanska stater kännetecknas av en stark antikommunism, till en del beroende på det franska kommunistpartiets agerande". (*Kommentar* nr 7 1973, sid 26).

På samma sätt riskerar PCP's underlåtenhet att aktivt stödja befrielseörelserna i de portugisiska kolonierna att kompromettera kommunismen i södra Afrika. Vi ska strax återkomma till detta. Men det är nödvändigt att ha ett historiskt perspektiv för att inse att PCP's politik inte beror på taktiska misstag eller felbedömningar utan är en konsekvens av en grundläggande strategisk uppfattning om förhållandet till bourgeoisin och den borgerliga staten.

Den demokratiska fronten i Portugal.

Omedelbart efter andra världskriget bildades en nationell front MUD (=Movimento de Unidade Democrático) av alla oppositionsgrupper, inklusive PCP, och som sedan av och till och i olika former fortlevt till våra dagar. Förutsättningen för att de borgerliga grupperna skulle delta i denna front var att fronten skulle avstå från ett eget kolonialpolitiskt program. Denna front kännetecknas under tre decennier av en grundläggande oklarhet till den anti-imperialistiska kampen.

Som vi visat ovan fanns det ingen betydande del av den portugisiska bourgeoisin som man kan kalla för antikolonial. När kolonialkriget utbröt i början på 1960-talet övergav bourgeoisin den demokratiska fronten och slöt upp bakom Salazar. PCP, som hållit samman

den demokratiska fronten genom att avstå från att föra fram anti-imperialistiska frågor, stod oförberedd inför uppgiften att utveckla en solidaritetsrörelse i Portugal för befrielsekampen. I stället för att dra nödvändiga slutsatser av den tidigare politiken, fortsatte man i stället med att försöka pussla ihop den demokratiska fronten: ”1961 bröt befrielsekriget ut i Angola. Samma år erövrade Indien Portugals indiska besittningar. Regimen i Lissabon blåste under de nationalistiska känslor som detta framkallade. Genom en intensiv propaganda lyckades den vinna tillbaka de delar av borgerskapet som tidigare varit Salazar-fientligt. Inför risken att förlora kolonierna valde dessa grupper att stödja fascismen. Kommunistpartiet intog en tveakande hållning. Eftersom det inte fört fram frågan om frihet i kolonierna i sin propaganda, kunde det inte mobilisera folket till kamp mot kriget i den nationalistiska hetsstämning som nu rådde. Partiledningen tvekade dessutom att stöta sig med borgerskapet genom att aktivt stödja befrielseörelserna...Den ökade industrialiseringen under 60-talet medförde att kommunistpartiet fick ett tillskott på nya arbetare. Många av dessa krävde att partiet skulle slå in på en revolutionär linje. Smågrupper har under hela 60-talet brutit sig ur partiet och bildat revolutionära aktionsgrupper. Dessa har antingen krossats eller passiviserats i exil. (*Afrika: Imperialism och befrielsekamp*, sid 133-134.)

Så länge som kolonialkrigen föreföll att vara framgångsrika, samlades den demokratiska oppositionen kring en samväldes-lösning av ungefär samma typ som Spinola förordar i boken ”Portugal e o futuro”. Det var först på kongressen i Aveiro 1973, sex månader innan Spinola själv erkände att kolonialkrigen förlorats, som den demokratiska oppositionen uttalade sig för koloniernas rätt till frigörelse.

Det är i den anti-imperialistiska frågan som vi har den allvarligaste kritiken mot PCP. Den typ av allianser och fronter med den progressiva bourgeoisin som PCP försökt skapa i tre decennier, innebar i praktiken att man underordnade sig denna bourgeois koloniala intressen. Spinola fick efter kuppen fritt använda sitt inflytande för att skapa först en federativ lösning – och sedan detta misslyckats – till att manövrera fram nykoloniala grupper som UNITA, FLNA Chipenda-fraktionen och FUA. MPLA manövrerades bort från sin ledande position i Angola. PCP förhöll sig passivt under denna utveckling. Man deltog i en regering som under sex månader fortsatta kolonialkrigen för att försöka pressa befrielseörelserna till eftergifter. Kolonierna kommer under 1975 att få formellt oberoende men kampen mellan anti-imperialister och nykolonialister fortsätter både i Angola och Mozambique. Det är viktigt för solidaritetsrörelsen att kunna klargöra detta.

PCP har försökt skapa en myt om att den provisoriska regeringen stött befrielseörelserna så långt det varit möjligt utan att provocera ett raskrig, en vit extremistkupp, en intervention av Sydafrika etc. Vi ska göra en ganska utförlig beskrivning av den provisoriska regeringens politik i kolonierna efter den 25 april för att dokumentera hur verklighetsfrämmande PCP's historieskrivning är.

Den federala lösningen misslyckas: 25 april – 27 juli

”Portugal och framtiden” blir en bestseller.

Efter tio års kolonialkrig började delar av den portugisiska bourgeoisin inse att Caetano's långsiktiga projekt var helt orealistiskt. Eftergifter blev uppenbara, som garanterade kolonierna en viss grad av självstyre. Samväldestanken fick en ny aktualitet.

Spinola själv hade under sin tid som guvernör i Guinea-Bissau dragit slutsatsen att en militär lösning inte var möjlig. I sin bok ”Portugal e o futuro” försökte han samla bourgeoisin bakom en federativ lösning: ”Svaret, för general Spinola ligger inte i att överge kolonierna. Det ligger i en politisk federation som skulle tillåta politisk självbestämmanderätt för de ingående delarna. Den skulle bestå av fyra jämlika stater – Portugal, Mozambique, Angola och Guinea

– var och en med sitt eget parlament och valda guvernör. ansvariga inför ett federalt parlament och en centralregering, förmodligen lokaliserad till Lissabon. Den centrala regeringen skulle behålla ansvaret för finanserna, försvar och utrikespolitik, och skulle inkludera en 'statssekreterare för regering och koordination' som skulle hålla ett vakande öga över de olika statsadministrationernas verksamhet på sådana områden som undervisning och ekonomisk utveckling. Den centrala regeringen skulle också behålla sin vetorätt över stadsbudgeterna". (*Economist* 2/3).

Spinola och Costa Gomes avsattes, men de hade ändå lyckats åstadkomma en omgruppering inom bourgeoisin. Den 25 april föll regimen. Genom en överenskommelse mellan generaljuntan och MFA fick Spinola ledningen för den koloniala politiken. Costa Gomes återinsattes som ÖB.

Förhandlingsbudet.

Efter Costa Gomes återkomst från ett besök i Angola gjorde juntan den 6/5 sitt första uttalande om kolonierna: "Den portugisiska juntan erbjöd på måndagen ett eld-upphör till befrielseörelserna i portugisiska Afrika och uppmanade alla nationalistgrupper att delta i demokratiska val. General Costa Gomes, överbefälhavare och nr två i juntan, gjorde erbjudandet i Lissabon efter sin återkomst från Angola. I det första klara uttalandet om den nya regimen afrikanska politik sade han att befrielseörelserna i Angola, Mozambique och Guinea-Bissau skulle tillåtas att bilda politiska partier och föra en kampanj för oberoende".

"Han sade att han inte själv trodde att befrielseörelserna skulle kunna mobilisera tillräckligt stöd för att åstadkomma omedelbar självständighet vid valen. Då han tillfrågades om juntan skulle tillåta omedelbar självständighet om folken i portugisiska Afrika röstade för det, svarade han att juntan inte kunde föregripa beslut av den regering som nu höll på att bildas.

Han antydde klart att åtminstone i Angola förväntade sig regimen att valen skulle leda till ett oberoende flerrasigt land med fasta förbindelser med Portugal."

"Han klargjorde att om befrielseörelserna vägrade att anta anbudet om eldupphör skulle kriget fortsätta medan det bildades politiska partier. Fångar ur befrielseörelserna som betecknades som gerillakrigare skulle inte släppas innan ett eldupphör." (*Guardian* 11/5).

Costa Gomes erbjudande bestod i att befrielseörelserna skulle nedlägga sina vapen och omvandla sig till 'icke-vålds' partier, för att kunna delta i en folkomröstning om koloniernas framtid (*New York Times* 7/5). Detta förslag förbands med ett militärt hot:

"Om inte en öppen överenskommelse nås", sade Costa Gomes, "har Portugal inget annat val än att fortsätta kriget. Den väpnade kampen mot befrielseörelserna i Portugals afrikanska territorier kommer att fortsätta så länge de vägrar att gå med på en uppgörelse. Denna ståndpunkt kommer inte att förändras så länge som gerillan vägrar att gå med på vårt erbjudande". (*Le Monde* 7/5).

"De/juntan/ gav försäkringar att kampen mot gerillan kommer att fortsätta tills de nedlägger sina vapen och börjar förhandla. Men Costa Gomes har också klargjort att varje befrielseörelse som önskar etablera sig som ett legalt politiskt parti kan göra det om det upphör med sina krigsoperationer. Löftet om självbestämmande har inte dragits tillbaka". (*Economist* 11/5).

Spinola framhöll dock att "självbestämmande" inte var samma sak som "självständighet".

Den federativa planen.

I ett tal i Lissabon den 11 juni skisserade Spinola sitt regeringsprogram för en 'politisk lösning' för kolonierna i fyra steg: 1) fred upprättas 2) accelererad ekonomisk rekonstruktion och utveckling 3) bildade av breda demokratiska organisationer 4) folkomröstning för att avgöra om kolonierna vill bli självständiga eller ingår i federation. med Portugal. (*New York Times* 11/6)

Omedelbar självständighet uteslöt Spinola som ”en skriande motsägelse till MFA's allmänt accepterade demokratiska principer”. (*New York Times* 11/6). Costa Gomes betvivlade inte utgången av en sådan folkomröstning under den portugisiska armens kontroll: ”Jag är övertygad om att Angola kommer att besluta sig för att förbli portugisiskt. Det bör förstärka sina relationer med Rhodesia och Sydafrika” (*Le Point* 1/6). Premiärminister Palma Carlos framhöll att ”skapandet av en federal stat skulle bli den bästa tänkbara lösningen”. (*Le Monde* 21/5).

Den provisoriska regeringens ståndpunkt innebar i praktiken att befrielseörelserna inte representerade sina egna folk, utan att det skulle behövas en folkomröstning för att bestämma om koloniernas framtid. Den provisoriska regeringen gjorde heller inte utfästelser för att acceptera utslaget av en folkomröstning. Om befrielseörelserna lade ned sina vapen skulle de få delta vid sidan av vita extremistgrupper och nykoloniala organisationer i dessa folkomröstningar, som skulle ske under den portugisiska armens kontroll. Befrielseörelserna svarade naturligtvis på detta förslag med att man endast skulle förhandla som representanter för sina respektive folk och endast kring kravet på fullständig självständighet. PCP slöt däremot upp utan reservationer bakom det nykoloniala projektet: ”Arbetsministern, Avelino Antonio Pacheco Gonçalves, en kommunist, gav ett underförstått godkännande av general Spinolas deklaration genom att säga att de allmänna principerna hade överenskommit av partierna i den provisoriska regeringen”. (*New York Times* 11/6).

Guinea-Bissau.

För Guinea-Bissau tänkte sig de portugisiska imperialisterna följande förhandlingsordning: ”Portugisernas avsikt är att framskrida i tre steg. Efter ett vapenstillestånd ska en folkomröstning organiseras. PAIGC har rätt att delta i valkampanjen. Oberoende skulle följa efter ett positivt utslag i folkomröstningen”. (*New York Times* 26/5). Ministern för Interterritoriell Koordination de Almeida Santaos påstod den 21/5 att det skulle ta ett år att organisera en sådan folkomröstning (*International Herald Tribune* 24/5).

Omedelbart efter den 25 april inleddes förhandlingar med PAIGC i Dakar, London och Alger. Soares föreslog att en folkomröstning skulle föregås av en rundabordskonferens mellan alla politiska intressen i Guinea-Bissau. PAIGC svarade att man kämpat i mer än ett decennium för fullständig självständighet och att man erkändes som suverän stat av 80 nationer i FN. Förhandlingarna bröt samman. (*Financial Times* 30/7).

I en kommuniké den 29/4 meddelade PAIGC att Portugal trappade upp sina militära aktioner mot civila mål. Kommunikén underströk att ”ingen som helst omorientering har skett av Portugals politik”. Några dagar senare förklarade PAIGC att man skulle intensifiera kampen mot den portugisiska imperialismen.

Förhandlingarna med PAIGC återupptogs den 25 maj och bröt på nytt samman den 31 på frågan om Kap Verde-öarnas oberoende: ”I Lissabon är den officiella formeln för Kap-Verde öarnas framtid 'Självbestämmande', dvs innevånarna ska själva avgöra i en folkomröstning om de vill tillhöra ett oberoende Guinea-Bissau, bli en egen nation eller behålla banden med Portugal”. (*New York Times* 23/5). *Le Monde* rapporterar den 29/5 att PAIGC ställer kravet i förhandlingarna att juntan erkänner Guineas och Kap Verdeöarnas enhet. Den 31/5 bryter förhandlingarna på nytt ihop.

Den 13 juni var det dags för nya förhandlingar i Alger, vilka bröt samman inom 24 timmar. Den egentliga orsaken var antagligen Spinolas tal den 11 juni, då man uteslöt omedelbar självständighet för kolonierna (*Afrique-Asie* 24/6). I en kommuniké den 20 juni förklarar PAIGC att den väpnade kampen kommer att fortsätta tills man erövrat fullständigt oberoende.

Mozambique.

På en presskonferens i Lourenco Marques den 11 maj erbjöd Costa Gomes "obegränsad yttrande- och propagandafrihet" till Frelimo, om man bara vill nedlägga vapen, flytta högkvarteret från Tanzania till Mozambique och omvandla sig till ett 'icke-våldsparti'. Om Frelimo vägrade att gå med på detta, hotade Costa Gomes med att Portugal skulle trappa upp kriget.

Frelimo hade redan den 7 maj svarat att kriget skulle fortsätta tills Portugal erkände Mozambiques självständighet. Samora Machel uppmanade till en generaloffensiv mot kolonialarmén.

"Frelimo har backat upp sina förklaringar om att intensifiera kampen med att slå till mot vägen mellan Beira och Lourenco Marques. Ändå betydelsefullare är att de demonstrerat att de har ryska Sam-7 robotar genom att skjuta ned ett militärplan tidigare i månaden. Det kommer att beröva Portugal dess tidigare oinskränkta luftherravälde och allvarligt hota städerna i norra Mozambique, som inte på något enkelt sätt kan nå landsvägen från södra Mozambique. Det förefaller uppenbart att Portugal inte kan hålla norra Mozambique utan oerhörda kostnader, även om man skulle vilja". (*Economist* 25/5).

Förhandlingarna med Frelimo var lika utsiktslösa som med PAIGC: "Mario Soares mötte Frelimoledarna i Lusaka, den Zambiska huvudstaden, i juni; en andra omgång uppsköts på grund av regeringsombildningen i Lissabon. Villkoren som erbjöds liknade dem som från början ställdes till PAIGC – rundabordskonferens, folkomröstning – och avslogs av Frelimo av samma skäl som av PAIGC. Frelimo vägrade att förhandla om ett eldupphör innan Portugal accepterat principen om totalt oberoende under Frelimos ledning. Förhandlingar, fasthåller de vid, kan bara handla om formen för att överföra makten och inte om vem ska utöva den. Sedan kuppen har det skett en dramatisk upptrappning av kriget. Frelimo har öppnat en ny front i Zambesi-provinsen, i vilken det finns ett betydande antal vita farmare, och dessutom trappat upp aktiviteten i landets 'midja' mellan Beira och den Rhodesiska gränsen. Rapporter från Mozambique antyder att moralen hos de portugisiska trupperna sjunker, medan det förekommer än så länge obekräftade uppgifter om att enheter av svarta trupper som kämpar för portugiserna (vars armé består av över 50% svarta) har deserterat till Frelimo'. (*Financial Times* 30/7.).

Det senare bekräftas av *New York Times* den 13 maj: "Ett antal manifest av vänstergrupper cirkulerar fritt bland soldaterna här. General Costa Gomes mottog flera av dem från en lokal ämbetsman. Alla manifesten kräver omedelbart slut på kriget och självständighet för Mozambique". Det var bland dessa soldater som PCP borde bedrivit sitt anti-imperialistiska arbete. I stället satt man med i den regering som avbröt förhandlingarna med Frelimo den 7 juni och som fortsatte kolonialkriget.

Angola.

Vid tiden för kuppen den 25 april var MPLA den inflytelserikaste av befrielseörelserna i Angola: "Nästan alla källor (också portugisiska och sydafrikanske) visar klart att det sedan 60-talets mitt är MPLA som utgör den stora faran för kolonialister och imperialister i Angola.

FLNA's aktivitet har stagnerat alltmer för att slutligen nästan upphöra helt, och UNITA finns inom ett mycket litet område i närheten av Luso utan att kunna expandera. "(*Kommentar* nr 5-6 1973). Om den provisoriska regeringen varit så antiimperialistisk som PCP's apologeter hävdar, så borde det varit möjligt i det här läget att inleda förhandlingar med MPLA om självständighet och ge MPLA ett avgörande inflytande under övergångsperioden. I stället tvingades MPLA under jorden: "Genast efter militärkuppen frigavs en del av de politiska fångarna i Angola, och afrikanske arbetare började organisera sig i fackföreningar. I huvudstaden Luanda förekom stora demonstrationer och möten till stöd för MPLA (*West Africa* 29

juli 1974).

”Men redan på ett tidigt stadium fanns det tydliga tecken på att det förelåg en nykolonial plan för Angola. Skrämd av det starka stöd MPLA visat sig ha i städerna (framförallt i Luanda, Benguela och Lobito) förbjöd guvernören alla offentliga aktiviteter till stöd för MPLA. Rörelsen tvingades återgå till sin underjordiska verksamhet och en del medlemmar kastades i fängelse”.

”Den nye angolesiska guvernören, Silveiro Marques, var en fascist av den gamla stammen och hade tidigare suttit som guvernör i Angola 1962-66. Han lät inte upplösa den politiska polisen, PIDE/DGS, utan ändrade bara dess namn till PIM (Militära säkerhetspolisen) och integrerade den i armén.” (Kommentar nr 10 1974)

För att undergräva MPLA's anspråk på att utgöra den enda rättmätiga representanten för det angolesiska folket, försökte den provisoriska regeringen bygga upp FLNA och UNITA som motvikt i förhandlingarna. (För en karakteristik av dessa organisationer som verktyg för imperialisten, se Kommentar nr 5-6 1974 och nr 10 1974) I en intervju i den parisiska veckotidningen *Jeune Afrique* förklarade Soares att alla befrielseörelserna var 'representativa'. Men tydligen var en av befrielseörelserna mer ”representativ” I Lissabons ögon än de båda andra:

”De nya ledarna i Lissabon har redan förklarat att de kommer att förhandla med de befrielseörelser 'som faktiskt är närvarande i landet'. Medan UNITA's anhängare säkert befinner sig inom Angola, så är det inte fallet, enligt de militära myndigheterna i Luanda, men 'alla andra beväpnade grupper, beroende av de afrikanska befrielseörelserna, vars högkvarter finns i Kinshasa, Brazzaville och Lusaka”. (*Le Monde* 6/6).

I en kommuniké den 17/6 förklarade de portugisiska militärmyndigheterna i Angola att en överenskommelse nåtts med UNITA om att upphöra med fientligheterna 'så snart som möjligt, för att skapa ett gynnsamt klimat för en politisk dialog som syftar till att återupprätta freden'. På detta sätt lyckades den provisoriska regeringen ge UNITA ett försprång i förhandlingarna och spela ut befrielseörelserna mot varandra.

FLNA har organiserat en armé bland de angolesiska flyktingarna i Zaire, men förhöll sig passivt på angolesiskt område före kuppen. Strategin var uppenbarligen att på ett sent stadium ingripa i kampen för att utropa sig till representant för det angolesiska folket. Dessa anspråk är emellertid ganska tvivelaktiga: ”Dessa FLNA-grupper har emellertid visat sig kunna besätta plantager och byar endast då de inte mött något motstånd från den portugisiska armén. När den portugisiska armén slår tillbaka, går det som med en FLNA-styrka på ca 1500 man vilken gick in i Angola i augusti. Över hälften av denna styrka gick över till den portugisiska armén, så fort de fick tillfälle.

Frågor om varför dessa soldater gått med i FLNA-armén in i Angola besvarades så gott som undantagslöst med: ”FLNA tvingade oss till det”. Majoriteten av soldater var unga pojkar på 14-15 år, som tvångshämtades i Zaires skolor, för att på åtta veckor utbildas till soldater och inlemmas i FLNA-armén.

”Flera journalister som på senare tid besökt Angola omvittnar också att FLNA endast har stöd hos bakongostammen och inte ens där eller bland flyktingarna i Zaire är stödet tillräckligt starkt för att ge Holden Roberto en möjlighet att i triumf återvända till Angola och 'rädda landet'. (*West Africa* 27 maj 1974, *Daily Telegraph* 20 augusti 1974 m.fl.). Medan UNITA i första hand stötts upp av vita reaktionärer i Angola, är det president Mobuto i Zaire och bakom honom USA-imperialismen, som ger sitt stöd till FLNA”. (Kommentar nr 10 1974).

Från federalism till nykolonialism: Efter regeringsombildningen den 11.7.

Den andra provisoriska regeringen.

I mitten på juni hade förhandlingarna definitivt brutit samman. Spinola och Costa Gomes –

som direkt representerar de monopolkapitalistiska intressena i kolonierna – ville trappa upp kolonialkrigen för att påtvinga befrielseörelserna en federation. För att stärka regeringen politiskt avsåg de att utlysa en folkomröstning som skulle öka presidentmaktens befogenheter. Denna manöver blockerades av MFA och den 11/7 ombildades regeringen så att MFA fick ett mer direkt inflytande över regeringspolitiken.

Den andra provisoriska regeringen gjorde sin första deklaration om kolonierna den 27 juli. I ett tal i Lissabon förklarade Spinola: ”Ögonblicket är inne för republikens president att återigen och högtidligen förklara att den erkänner självbestämmanderätten för folken i Portugals territorier på andra sidan haven, inklusive omedelbart erkännande av rätten till självständighet.” Lägga märke till att Spinola inte säger omedelbart självständighet utan omedelbart erkännande av rätten till självständighet. Det var alltså först efter tre månader som juntan överhuvudtaget erkände den rätten. Denna deklaration gjordes dock inte utan förbehåll: ”I ett avseende förefaller general Spinola fortfarande att hålla sina valmöjligheter öppna, på ett tydligt sätt undvek han att omnämna de militära befrielseörelserna och han föreföll antyda att Portugal har en uppgift att övervaka regeringarna i de afrikanska territorierna efter självständigheten”. (*Financial Times* 29/7).

Spinola nämnde också att Portugal var berett att ”från och med nu påbörja processen med att överföra makten till befolkningarna i Guinea, Angola och Mozambique”. Hur övergången till självständigheten skulle utformas, tidpunkten för denna, övergångsregeringens sammansättning och beslutsfunktioner blev nu det nya förhandlingsobjektet. Genom att påverka utformningen av övergången, hoppades nu de borgerliga strategerna i Lissabon att en nykolonial kraft skulle kunna göra sig gällande vid sidan av befrielseörelserna.

I en intervju i Washington Post den 2 augusti skisserade major Viktor Alvez (som tillhör MFA's vänster) hur tidtabellen skulle se ut för koloniernas självständighet. Guinea Bissau skulle tillerkännas omedelbart självständighet medan provisoriska koalitionsregeringar skulle upprättas i Mozambique och Angola. Dessa skulle domineras av juntans representanter men också ha med medlemmar i 'lokala politiska partier' (dvs nykoloniala grupper) och ur befrielseörelserna. Mozambique skulle bli självständigt under 1975 och Angola efter två till fyra år.

MFA's förhållande till den koloniala bourgeoisin.

Det var motståndet mot att fortsätta kolonialkrigen som skapade den sociala basen för MFA's verksamhet inom krigsmakten. MFA kunde därför samla armén bakom sig för eftergifter till befrielseörelserna sedan förhandlingarna brutit samman. Det innebar att man måste förhandla direkt med befrielseörelserna och att självständigheten måste göras till förhandlingsobjekt: ”Den nya hållningen/efter den 11 juli, vår anm/ är ett resultat av två större faktorer. För det första så har det gradvis utvecklats en insikt om att det enda sätt som Portugal kan avsluta sitt decennie-långa krig i Afrika är inte bara genom direkta förhandlingar med befrielseörelserna utan, vilket är viktigare, att ge efter för deras krav på självständighet. För det andra har det skett en omändring i regeringen som har upptagit medlemmar av MFA i kabinettet, som förefaller att erkänna dessa realiteter”. (*Financial Times* 30/7).

Vi har tidigare sett hur den portugisiska monopolkapitalismen var alltför insnärjd i det gamla systemet för att kunna lösa sina egna problem. Det krävdes en social kraft som delvis i strid mot monopolkapitalets kortsiktiga vinstintressen kunde genomföra en strukturomvandling av den portugisiska kapitalismen. MFA kunde i en krissituation utnyttja den relativa självständigheten i statsapparaten mot de kortsiktiga intressen som den federativa lösningen representerade.

Däremot har man inte tagit ställning mot en nykolonial lösning, vilket vi strax ska se. (Även om vissa individer inom MFA's vänster sympatiserar med MPLA). Om den portugisiska

regeringen syftat till att bryta loss Angola ur det kapitalistiska systemet och låta det utvecklas till ett afrikanskt Cuba, så hade det krävts revolutionära åtgärder både mot den portugisiska bourgeoisin och mot USA och NATO. Som vi tidigare försökt visa vore det fullständigt verklighetsfrämmande att förvänta sig något sådant av MFA.

Guinea-Bissau.

Guinea-Bissaus ekonomi dominerades nästan helt före självständigheten av monopol-koncernen CUF. Sedan 1963 har CUF gått med förlust i Guinea-Bissau. Den lilla jordbruksexporten har inte kunnat uppväga Portugals utgifter för kolonin. Över 3/4 av territoriet var befriat före den 25 april och erkänt som en suverän stat av 82 nationer i FN.

Det enda skälet för Portugal att inte omedelbart erkänna republiken Guinea-Bissau var att undvika ett prejudikat i förhandlingarna med de andra befrielseörelserna. Det militära läget var heller inte sådant att Portugal kunna utöva påtryckningar på PAIGC. Fraterniseringen mellan de portugisiska soldaterna och PAIGC hade blivit mycket omfattande. Den 10 september erkände Portugal republiken Guinea-Bissau och utfäste sig att dra hem trupperna före den 31 oktober.

Däremot nåddes ingen överenskommelse om Kap Verde-öarna. De har en strategisk betydelse som bas för mellanlandning mellan Europa och södra Afrika. När Mozambiques och Angolas oberoende föreföll klart på hösten, gav Portugal efter och utlyste en folkomröstning om öarnas framtid. Det betyder sannolikt att Kap Verde-öarna blir fria under 1975 och återförenas med Guinea-Bissau.

Mozambique: Frelimos segrar tvingar Portugal på defensiven.

Den 27/7 kom Spinolas deklARATION om att den provisoriska regeringen skulle förhandla om övergången till självständighet. Den 2 augusti meddelade Viktor Alvez att koalitionsregeringar skulle upprättas, med portugiserna i majoritet men också med representanter för 'lokala politiska partier' och för befrielseörelserna. För att tvinga in Frelimo i detta förhandlingsmönster fortsatte kriget.

I mitten på juli trängde Frelimo in i Zambesiprovinnsen och erövrade för första gången en hel stad: "Där (Mozambique, vår anm) har gerillan intensifierat sin verksamhet och sprängt järnvägen mellan Tete och Beira för tredje gången på tre veckor. Några dagar tidigare erövrade man den lilla staden Morrumbala, 30 miles från Malawis södra gräns. Dessa framgångar för Frelimo båda orsakas av och leder till demoralisering i den portugisiska armén.

Oro över dess ovillighet att gå i strid – en hel bataljon rapporteras ha vägrat gå i strid vid Vila Gouveia nära den Rhodesiska gränsen – har förorsakat spekulationer om att FN kanske kommer att tillfrågas om att sända en fredsbevarande styrka till Mozambique, som det antas med Frelimos medgivande". (*Economist* 20/7). Händelsen i Vila Gouveia beskrivs i *Washington Post* den 12/7: "I den strategiska staden Vila Gouveia, på vägen till Tete till Beira, vägrade en hel bataljon att gå i strid, sade en inofficiell militär källa. Bataljonen skickade en officer, en sergeant och en värnpliktig till det regionala militära högkvarteret i Beira för att framföra meddelandet att de inte ville strida och att fredsförhandlingarna skulle påskyndas så att de kunde återvända till Portugal". Det var bland dessa soldater som PCP skulle ha organiserat anti-imperialistiska kommittéer i stället för att sitta i den regering i Lissabon, som fortsatte kriget mot befrielseörelserna. En anti-imperialistisk rörelse bland soldaterna hade inte bara avslutat kolonialkriget tidigare utan också gett Frelimo och MPLA ett bättre utgångsläge efter självständigheten.

Förhandlingarna.

Den 16 augusti inleddes hemliga förhandlingar i Dar-es-Salaam. Frelimos krav klagjordes av Jorge Rubelo: ”Våra ståndpunkter som vi enats om i Lusaka under förhandlingarna med den portugisiska regeringen, baserar sig på tre fundamentala principer: för det första erkännande av Mozambiques rätt till självständighet, för det andra ett erkännande av Frelimo som den enda legitima representanten för Mozambiques folk och för det tredje ett överförande av de maktbefogenheter som den portugisiska regeringen fortfarande har”. (*O Seculo* 16/8).

Då dessa krav inte kunde förenas med Portugals övergångsmodell bröt förhandlingarna samman tre dagar senare (*Le Monde* 20/8). I ett uttalande den 28/8 förklarar Frelimos representant Jorge Rubelo orsaken: ”Den portugisiska regeringen har ännu inte accepterat eller visat några tecken till att acceptera de grundläggande krav som Mozambiques folk ställer. Därför måste kampen motsätta tills dessa krav uppfyllts”. Samora Machel, Frelimos president förklarade samma dag i Dar es Salaam: ”Frelimo kommer att fortsätta sin politiska och militära kamp tills Portugal accepterar dess principer”. (*A Capital*).

Den 6/8 rapporterar *Le Monde* att hela kompanier av svarta soldater deserterat till Frelimo och tar med sig sina vapen. Den 23/8 skriver samma tidning att hela städer, däribland Beira, har omringats av gerillan; och tillägger: ”Frelimo har inte minskat sitt militära tryck utan de har dessutom pressat de portugisiska trupperna på defensiven”. Den 31/8 deserterade fyra portugisiska garnisoner över till Frelimo i norra Mozambique nära gränsen till Tanzania (*Le Monde* 31/8). Den portugisiska kolonialarmén höll helt på att tappa fotfästet.

Till de militära misslyckandena kom politiska. Den nykoloniala organisationen GUMO (Grupo Unido de Mozambique) hade omedelbart efter den 25 april kunnat samla massmöten på upp till 5000 deltagare. Under trycket av Frelimos framgångar föll denna rörelse samman. Den 24/8 slogs resterna av den neokoloniala gruppen ihop till ett nytt parti Partido de Coalizao Nacional. Men utvecklingen hade redan gått förbi de 'lokala politiska partierna'. Den 7 september tvingades den provisoriska regeringen att sluta ett avtal med Frelimo för att rädda de sista resterna av sitt inflytande i den forna kolonin. Självständighetsdagen fastställdes till den 25 juni 1975. Under övergångsperioden ska man dela på makten, utom försvars- och utrikespolitiken som ska kontrolleras av Lissabon. Inga neokoloniala grupper accepterades och Frelimo behöll sina militära enheter intakta efter eldupphöravtalet.

Cabora Bassa-projektets framtid.

Efter den 25 juni kommer sannolikt Frelimo att vara den ledande politiska kraften i Mozambique med de ekonomiska problemen man står inför är oerhörda. Mozambiques ekonomi är fullständigt integrerad i blocket Sydafrika-Rhodesia och kampen för att bryta sig loss ur detta kommer att bli lika svårt som den antikoloniala kampen. Portugisernas uppläggning av förhandlingarna i Lusaka är direkt relaterat till detta problem. Det viktigaste kravet som Portugal fick genom var att skjuta på självständigheten tills det stora Cabora Bassa-projektet hunnit avslutas: 'Ett internationellt konsortium håller i snabb takt på att göra färdig Cabora Bassa-dammen för 200 miljoner pund i nordvästra Mozambique, då det blivit klart att Frelimo motvilligt accepterat sin framtida roll som största leverantör av Sydafrikas energi. Dammen, som är inkilad i en djup ravin som för Zambesifloden ned till staden Tete, kommer praktiskt taget att bli Sydafrikas elektricitetsverk vid tiden för Mozambiques självständighet den 25 juni 1975. I november kommer vattnet att samlas upp i en 180 miles lång sjö. I januari kommer de hydroelektriska generatorerna att testas och tidigt i juni sänder två av de fem turbinerna de första megawatten nedför den 400 miles långa kraftledningen till Pretoria. Det var denna forcerade tidtabell som mötte Frelimo då de övertog makten i Mozambiques övergångsregering i förra veckan”. (*Financial Times* 27/9).

En paragraf i avtalet fastslår att Frelimo ”är berett att ta ansvar för de ekonomiska

skyldigheter som den portugisiska regeringen påtagit sig i Mozambiques namn, förutsatt att dessa gjorts i landets verkliga intresse". *New York Times* påstår den 8/9 att denna paragraf syftar på Cabora Bassa. Med den måste också syfta på Mozambiques skuld till utlandet på 4 miljarder kronor. Utan några valutaserver kommer räntebetalningarna på denna att utlämna Mozambique till de internationella kreditinstitutionerna efter känt mönster.

Portugiserna hade också projekterat ett enormt industrikomplex i Zambesidalen: "Själva dammen var en del av ett större projekt som omfattade nästan hela Tete-provinsen. Kolonisterna och de internationella bolagen hade tänkt sig att anlägga gruvor, järnvägar och vägar för att utvinna de rika mineraltillgångarna. Områdets stora naturrikedomar skulle kunna föras ut ur landet på den farbara Zambesi-floden. En 18 mil lång och 2 mil bred kolfyndighet nära Tete började redan tidigt att utnyttjas. Dessutom finns omfattande tillgångar på järn, koppar, fluorit, mangan, som ännu inte utnyttjats och fyndigheter av krom, guld, nickel, grafit och beryllium samt uran, bauxit och silver."

"I Portugals utvecklingsplan för Zambesi-dalen ingår bl a järn- och stålverk, fabriker för konstgödsel, produktion av aluminium etc. Amerikanska, västeuropeiska, sydafrikanska och japanska bolag visar ett stort intresse för investeringar. Koncessioner (ensamrätt) för utvinnande av guld har givits till flera olika bolag, bl a ett sydafrikanskt och det svenska Sociedade Boliden de Mozambique". (*Afrika: Imperialism och befrielsekamp*, sid 146). Den portugisiska bourgeoisin spekulerar i att de potentiella möjligheterna i detta projekt ska utgöra en grogrund för neokoloniala strömningar, som ska kunna utnyttja de ekonomiska svårigheter som Frelimo utan tvekan kommer att möta.

I ett TV-tal i Lissabon omedelbart efter avtalet med Frelimo skrivits antydde Spinola att Portugals tillbakadragande inte var helt villkorslöst: "Avkoloniseringen kommer inte att vara fullständigt genomförd förrän demokratiska institutioner fungerar som kan säkerställa alla medborgares intressen. Vi måste kunna skilja på en verklig avkolonisering och att överlämna de afrikanska folken till nya diktaturer." Det senare en uppenbar syftning på Frelimos anspråk på att utgöra den enda legitima representanten för Mozambiques folk.

Det ekonomiska blocket Sydafrika - Mozambique.

"Mr Machel och hans kollegor kan ha accepterat vissa portugisiska villkor för Mozambiques framtida relationer med dess grannar. Portugal har nästan säkert insisterat på att få behålla en viss kontroll över territoriets utrikespolitik för en period av säg fem år.

Det kommer att krävas av en framtida afrikansk regering att den fortsätter existerande ekonomiska förbindelser med Sydafrika. Mozambiques framtida politiker förväntas också utfästa sig att inte stödja befrielseörelserna i grannländerna".

"I förra veckan räknade Sydafrikans premiärminister Vorster upp de 'ekonomiska fakta' som den framtida afrikanska regeringen i Mozambique måste ta hänsyn till. Det landet 'kan inte stå på sina egna ben utan att samarbeta med Sydafrika' sade han och fortsatta med att räkna upp förbindelserna mellan Sydafrika och Mozambiques hamnar vid Indiska Oceanen, rekryteringen av mozambikisk arbetskraft till Sydafrikas gruvor, turismen, och Cabora Bassa hydroelektriska projekt, som skäl varför Mozambique behöver Sydafrika. Om Mozambique skulle användas som basområde för attacker mot Sydafrika tillade han 'kommer vi uppenbarligen att försvara oss med alla de konsekvenser det skulle få för Afrika'. Tre dagar senare sprängdes ett antal installationer i Cabora Bassa som skulle föra ström till Sydafrika, den första attacken av det slaget på flera månader". (*Economist* 7/9).

Lourenco Marques är efter Durban södra Afrikas viktigaste hamn. Den tar hand om hälften av importen och större delen av exporten från det högindustrialiserade området kring Pretoria - Johannesburg. Av handelsunderskottet 1972 på 3000 miljoner esc. täcktes till 2/3 av inkomsterna från transitohandeln. Sydafrika och Mozambique svarar för 5/6 av Mozambiques

valutainkomster, motsvarande 40% av BNP.

Att bryta sig loss ur detta beroende blir uppenbarligen ingen lätt sak. Det kommer att leda till en skärpt klasskamp i det mozambikiska samhället.

Svårigheterna som möter Frelimo efter självständigheten är emellertid inte oöverstigliga. Vissa uppenbara oformligheter av utrikeshandeln, beroende av Mozambiques koloniala status, kan rättas till. Importsubstituerande industrier (t ex en textilindustri) kan utvecklas. Jordbruks- exporten kan ökas och göras mer allsidig. Prisutvecklingen på världsmarknaden är också fördelaktig för flera av Mozambiques exportprodukter. Sockerpriset ökade t ex under 1974 från 550 kronor till 1500 kronor per ton. Enligt en bedömning skulle värdet på sockerexporten kunna 8-dubblas fram till 1979 (jmf med 1972 års siffror). Men det förutsätter förstas nationalisering av det engelska bolaget Sena Company, som kontrollerar hälften av Mozambiques sockerproduktion.

I det korta perspektivet är det därför möjligt för Mozambique att stå emot ekonomiska sanktioner från Sydafrika. På längre sikt kan man utnyttja de stora mineralfyndigheterna i Zambesidalen genom energin från Cabora Bassa. På basis av kolfyndigheterna i Moatize kan en järn- och stålindustri utvecklas.

Men beroendet av den sydafrikanska ekonomin visar också hur nära förbunden en socialistisk utveckling i Mozambique är med den inre klasskampen i Sydafrika, liksom Angolas med Namibias. Frelimo har allt att vinna på att ge sitt stöd till den kampen.

Frelimo är en väpnad anti-imperialistisk rörelse som kommit till makten i ett land, där den ekonomiska basen redan är integrerad i en neokolonial struktur.

Det kommer att krävas den mest beslutsamma klasskamp från Frelimos sida för att bryta sig ur detta beroende. För varje svårighet som dyker upp kommer en röst att höras från den administrativt-tekniska bourgeoisin kring Cabora-bassa-projektet som vill lösa alla problem med utländska investeringar i Zambesidalen. Klasskampen kommer att skärpas i det mozambikiska samhället. Den sydafrikansk-portugisiska imperialismen har sin strategi klar. Att nu bortse från detta är att avmobilisera solidaritetsrörelsen i ett läge då stödet till Frelimo är viktigare än någonsin tidigare.

Angola – kronjuvelen i det portugisiska kolonialväldet.

Angola är Portugals rikaste koloni. Det brukar sägas att Portugals handel är parasitär på Angolas handel. Valuta- och kreditfrågor kontrolleras av Portugals nationalbank som fungerar som clearing-agent för escudos-zonen. Angola tillför Lissabons valutareserv stora summor men enligt de koloniala bokföringstermerna står Angola i skuld till Portugal. ”Angola är juvelen i den portugisiska kolonial-kronan – fast den ofta måste erkännas som en törnekrona inte på grund av det pågående gerillakriget utan också på grund av spänningarna och motsättningarna mellan metropolen och kolonin”. (Ruth First i *Kommentar* nr 7 1974).

Före kolonialkrigens inledning på 1960-talet var de utländska investeringarna i Angola begränsade till diamantföretaget DIAMANG och Benguelajärnvägen, som förband koppargruvorna i mellersta Angola med kusten. Dessa investeringar kontrollerades av Oppenheimerkoncernen. Som villkor för militärhjälp till Portugal på 60-talet krävde dock imperialistmakterna att Angola skulle öppnas för utländska investeringar. Krupp fick monopol på järnmalmen i Cassinga, British Steel Corporation gjorde sitt intåg. Nippon tog hand om kopparn och Gulf om oljan. Sydafrika utvecklade Cunene-projektet på gränsen till Namibia, en parallell till Cabora Bassa. En industriell utveckling påbörjades med investeringar av Reckitt and Colman, Crown Cork, General Tire, Firestone m fl.

Angola exporterar 7 miljoner ton järnmalm och 2.2 miljoner karat diamanter årligen. Gulf Oil

utvinner redan 7,5 miljoner ton råolja utanför Cabindas kust. Enligt *Le Monde* den 7/6 beräknas denna siffra stiga till 65 miljoner 1978 och till 100-150 miljoner tjugo år senare. Jordbruket behärras nästan helt av europeiskt kapital.

Över 80% av kaffeproduktionen – den största exportvaran efter oljan – kontrolleras av en av världens största privatplantager CADA, vars aktiemajoritet innehas av franska kapitalister. Detta är alltså omfattningen av de enorma rikedomar i Angola som imperialismen kommer att försvara.

Angolas ekonomi blomstrade under 1974. Under det första kvartalet var handelsöverskottet lika stort som under hela 1973. Kaffepriset steg på världsmarknaden och diamanproduktionen fördubblades. Oljeinkomsterna utgjorde 60% av handelsöverskottet.

Den provisoriska regeringens plan för Angola.

Viktor Alvez hade den 2/8 presenterat MFA's dekolonisationsplan. Den konkretiserades för Angolas del i en deklaration av den provisoriska regeringen den 8/8. Man kräver där att befrielseörelserna ska nedlägga sina vapen och ingå i en provisorisk koalitionsregering tillsammans med representanter för alla 'lokala politiska partier'. Efter ca två år ska en konstituerande församling väljas som ska arbeta fram en konstitution och definiera sina relationer med Portugal. I deklarationen underströks att oberoende bara kommer att beviljas efter det att konstitutionen godkänts, den konstituerande församlingen har upplösts och allmänna val skett till en lagstiftande församling. Befrielseörelserna kommer inte att tillåtas ha några väpnade styrkor under övergångsperioden.

Denna plan förkastades några dagar senare av MPLA. I detta läge sändes portugisiska truppförstärkningar till Luanda och den angolesiska militärbudgeten fick ett extra tillskott på nästan 100 miljoner kronor (*Kommentar nr 10 1974*).

Under tiden är portugiserna upptagna med att försöka skapa den nykoloniala koalition som ska ta över Angola. En provisorisk regering bildas i Luanda på 15 personer under ledning av den portugisiska militärjuntans guvernör i Angola, amiral Rosa Coutinho. I denna regering ingår som en nyckelfigur Fernando Falcão, ordförande i det nybildade partiet FUA, vilket samlar en rad av de tidigare nykoloniala grupperna i Angola. ”Det är de mäktiga affärsintressena i Angola som står bakom detta parti. FUA är inriktat på att få till stånd en allians med FLNA och UNITA och därigenom lämna MPLA utanför en framtida regering. De vita affärsmännens åsikt, speglad i en angolesisk ekonomisk tidskrift, är nämligen att de inte behöver oroa sig för framtiden, om bara inte extrema grupper som MPLA får hand om ekonomin”. (*Kommentar nr 10 1974*).

Den 14 september sker ett sammanträffande mellan Spinola och Zaires president Mobuto på Kap Verde-öarna. I hemlighet deltar Holden Roberto (FLNA) och Jonas Savinbi (UNITA). Någon kommuniké utfärdas inte men *The Economist* sammanfattar: ”Det antas att de ingick i en överenskommelse om att FLNA, den rörelse som befinner sig i och gynnas av Zaire, ska få en ledande roll i den provisoriska regeringen som ska leda Angola till oberoende.” (*Economist* 19/10). Efter mordet på Lumumba och sedan Mobutu lyckats konsolidera sin makt i Zaire (f.d. Belgiska Kongo) med USA's stöd i mitten på 60-talet, har detta land byggts upp av USA som en subimperialistisk stödjepunkt i Afrika och av samma slag som Brasilien i Latinamerika eller Iran i Asien. Holden Roberts rörelse är denna politiks förlängning in i Angola. Basil Davidsson karakteriserade FLNA's förhållande till Mobuteregimen under sitt Stockholmsbesök nyligen: ”Fakta om FLNA är att dess föregångare i Kinshasa (f.d. Leopoldville), UPA, efter 1959 fick stöd av amerikanske kretsar som var misstänkt lika CIA. Detta upphörde senare på grund av rörelsens svaghet och klumpighet. Men FLNA måste ses inom ramen för Mobutus politik, som är ett verktyg för den amerikanska imperialismen”. (*Internationalen nr 19 1974*).

MPLA splittras under det nykoloniala trycket.

De militära motgångarna för MPLA under 1972 resulterade i en självkritisk rörelse inom organisation. Motsättningarna tog sig fraktionella former, men deras verkliga innebörd skulle uppenbaras först efter kuppen den 25 april och i förhållande till den provisoriska regeringens olika förhandlingsbud. Under det första halvåret efter kuppen blev det tydligt att Chipenda-fraktionen övergivit MPLA's antiimperialistiska hållning och var beredd att uppgå i en nykolonial lösning.

På MPLA's kongress i Zambia den 12-21 augusti försökte de zambiska militärmyndigheterna internera MPLA-ledarna tills de accepterat en överenskommelse med Chipenda. Först sedan MPLA gått till attack i Angola mot zambiska transporter på Benguela järnvägen släpptes de.

Kort efteråt tvingades MPLA till en taktisk kompromiss med Chipenda på ett möte i Brazzaville för statscheferna i Central- och Östafrika. En ny centralkommitté bildades för MPLA med 16 Vetohängarna, 13 Chipenda-anhängare och 10 Andradeanhängare. Redan tidigare hade emellertid MPLA's gerillaarmé gjorts oberoende av denna centralkommitté och ställts utanför Chipendas kontroll.

Efter dessa händelser flyttar Chipenda sitt högkvarter till Mobutos huvudstad Kinshasa. I strid med MPLA's program har han välkomnat utländska investeringar i Angola efter befrielsen och också haft kontakter med separatistorganisationen FLEC i den oljerika Cabindaprovinns i norra Angola.

Efter Spinolas avgång: den politiska kursen i Angola oförändrad.

Den 27-28 september inträffar den misslyckade högerkuppen i Lissabon. Spinola får träda tillbaka och ansvaret skjuts över på Costa Gomes att fullfölja den utstakade politiken: ”Det är dock osäkert vad detta byte på presidentposten innebär för Angolas del. Vissa tecken tyder på att den nykoloniala offensiven ändå fortsätter. Costa Gomes deklarerade t ex nästan omedelbart att han personligen skulle ta hand om förhandlingarna om Angola”(Journal de Geneve, 3 okt 1974). (Kommentar nr 10 1974).

Två veckor efter högerkuppen och Spinolas avgång sammanträffar Costa Gomes' sändebud, general Fontes Pereira de Melo, med Mobutu ombord på dennes yacht på Kongofloden. Ombord är också Holden Roberto, Chipenda (!) och en representant för UNITA.

Mobuto får försäkringar om att Portugal kommer att stå fast vid överenskommelsen från Kap Verde-öarna: ”President Mobuto i Zaire håller snabbt på att bli en av de viktigaste skaparna av

Angolas framtid. I förra veckan deklarerade general Fontes Pereira de Melo, som skickades till Zaire som speciellt sändebud för den nye portugisiska presidenten Costa Gomes, att ”en varaktig och verklig enhet i Angola är nära förbunden med Zaires ställning och med dess president”. En av syftena med sin resa, sa han var att ge försäkringar att general Spinolas avgång som president i förra månaden inte har förändrat Portugals politik med avseende på andan i Sal Island samtalen”. (Economist 19/10.) Genom att medta Chipenda i samtalen hoppades man på att utöva ytterligare press mot MPLA att ingå en vapenvila och acceptera en minoritetspost i övergångsregeringen.

I en intervju i Dagens Nyheter den 16/10 förklarar amiral Rosa Coutinho, portugisisk guvernör i Angola: ”Så snart MPLA tar en formell vapenvila får de också status som politisk parti och kan börja en politisk verksamhet.... I den provisoriska regering som redan finns är vi beredda att ge befrielseörelserna tre ministerposter en åt var rörelse. Den militära ledningen under övergångstiden blir en helt annan än i Mozambique. Inga styrkor ur befrielseörelserna kommer att få patrullera i Luanda, som Frelimo gör i Lourenco Marques...Angola är ett underutvecklat land och det kommer så att förbli i en situation som kräver stora utländska

investeringar.”

PCP åsåg passivt från sina regeringstaburetter hur MPLA manövrerades bort från sin position som det angoliesiska folkets enda rättmätiga företrädare. PCP's naiva apologeter klamrar sig fast vid något diplomatiskt uttalande av MPLA om den fjärde befrielsefronten i Portugal eller liknande. Man förstår inte att MPLA i ett känsligt läge av förhandlingarna inte har anledning att sprida antagoniserande uttalanden om sina förhandlingspartners. Men vad man inte kan komma ifrån är att det var en medveten strategi av den provisoriska regeringen att bygga upp UNITA, FUA och Chipenda och ingå överenskommelser med FLNA och Mobuto för att skapa den neokoloniala formation, som ska garantera det utländska kapitalets fortbestånd i Angola. Genom att hylla den provisoriska regeringen som en del av den anti-imperialistiska fronten har PCP-anhängarna i själva verket bidragit till att avmobilisera solidaritetsrörelsen för MPLA.

MPLA fortsätter kampen.

Efter kuppen den 25 april tilläts MPLA att framträda öppet i Angola. Fackföreningar började organiseras. Stora möten och demonstrationer i Luanda förekom till stöd för MPLA. Detta ledde till att MPLA förbjöds på nytt och tvingades under jorden. Under juli och augusti anställdes massakrer av vita extremistgrupper mot Luandas slumområden. Kommentar sammanfattar MPLA's massarbete efter den 25 april: 'MPLA's underjordiska arbete i städerna under mer än tretton år gav också som resultat att demonstrationer med 30.000 deltagare med stöd för MPLA kom i gång efter den 25/4. Några av de afrikanska slumstäderna i Luanda är nästan helt MPLA-kontrollerade. Här hissas MPLA's flagga varje morgon och vajar över kvarteren hela dagen. Här har MPLA militanter organiserat kvarterskommittéer och kooperativer. I fabriker har MPLA också organiserat fabrikskommittéer, där man strävar efter att få med vita arbetare och att få de svarta arbetarna att acceptera detta för att förebygga motsättningar mellan raserna. Denna typ av aktivitet kan nu ytterligare intensifieras, sedan avtalet om eld-upphör slutits. Samtidigt bevara MPLA naturligtvis sin vaksamhet och låter inte nedrusta sin gerilla-armé". (Kommentar nr 10 1974).

I Portugal förbjöds alla solidaritetsmanifestationer för MPLA. Den 15 augusti t ex öppnade polisen eld mot en demonstration i Lissabon till stöd för MPLA. En person dödades. I en regeringsdeklaration efter demonstrationen sades det: "1. Mötet till stöd för MPLA... hade förbjudits av den provisoriska regeringen och generalstaben".

"2. MPLA har än så länge förkastat alla fredserbjudanden av den provisoriska regeringen och deklarerat sin avsikt att fortsätta kampen i Angola på obestämd tid, sålunda nonchaleras det angoliesiska folkets önsningar. Portugals soldater måste vara på sin vakt för att försvara sig i Angola. Regeringen och generalstaben kan inte tillåta att solidaritet för MPLA kommer till uttryck på hemmafronten så länge som denna organisation vidmakthåller sin krigiska attityd". (Våra kursiveringar) PCP ingick i regeringen och tar fullt ansvar för denna deklaration.

De portugisiska försöken att isolera och splittra MPLA och lyfta fram Chipenda var emellertid en grov underskattning av MPLA's verkliga styrka. När MPLA's delegation återvände till Luanda efter vapenstilleståndet möttes de av en folkmassa på ca 300.000 personer vid flygplatsen. Vid ett möte på stadion dagen efter samlade man 80.000 deltagare. Från den stunden stod det klart att inget avtal skulle kunna slutas utan MPLA's medverkan och Chipendas möjligheter var förbrukade.

Å andra sidan var MPLA alltför försvagat för att förhindra Lissabons planer. Avtalet i Algarve i början på januari 1975 om Angolas självständighet var en taktisk nödvändighet för MPLA och man avkrävde den provisoriska regeringen viktiga eftergifter i förhållandet till det ursprungliga budet. Genom avtalet kunde MPLA förhindra en ännu ofördelaktigare uppgörelse och vinna tid för att konsolidera sina positioner inför den fortsatta kampen.

Uppgörelsen i Algarve.

MPLA's deltagande i förhandlingarna uteslöt det nykoloniala FUA-partiet (och naturligtvis också Chipenda) ur en framtida koalitionsregering. Mobutu, som representant för det utländska kapitalet i Angola, hade sina intressen tillgodosedda genom FLNA. UNITA var användbart för portugiserna för att balansera mellan MPLA och FLNA. Å ena sidan ville man ha det socialistiska MPLA i minoritet; å andra sidan ville man inte att det utländska kapitalet skulle bli alltför dominerande. UNITA var närmare bundet till de inhemska angolesiska affärsintressena. Genom denna vågmästarroll fick UNITA en betydelse som inte motsvarades av något verkligt folkligt inflytande: "Rörelsen utan några mäktiga utländska uppbackare och, om man ska sätta tilltro till rivalerna, med liten folklig förankring i Angola, är Jonas Savimbi UNITA. Ändå är det Mr. Savimbi, en 40-årig protestant som är utbildad i Schweiz, som nu framträder som den ledare som är mest kapabel att hålla tillsamman en regering i ett oberoende Angola". (*Economist* 11/1 1975).

Innan Angola blir självständigt i slutet av 1975 ska en konstituerande församling utses genom allmänna val och välja en president. Den konstituerande församlingen ska utarbeta en konstitution för Angola, där ekonomiska och politiska förhållanden definieras och relationerna till Portugal fastställs. Först därefter kommer den portugisiska kolonialarmén att dras bort. Ett val på dessa villkor och finansierat av stora imperialistiska kapitalintressen kommer inte att gynna MPLA.

Under övergångsperioden ska befrielseörelserna successivt integreras och underställas den nya staten. Avtalet tillåter Portugal att hålla 24000 soldater och befrielseörelserna vardera 8000 soldater. Varje månad ska 500 soldater ur vardera befrielseörelsen integreras i den nya armén. Det betyder att MPLA varje månad kommer att ställas inför valet att avstå 500 gerillasoldater eller hoppa av avtalet och organisera sig underjordisk. Bara de mest aningslösa i PCP's beundrarskara kan inbilla sig att det finns en framkomlig 'parlamentarisk' eller fredlig väg för MPLA i denna förhandlingskonstruktion, som skulle kunna ge MPLA samma ställning som Frelimo i Mozambique.

Avtalet är i själva verket det absoluta minimum som MPLA kan godta utan att kapitulera inför den neokoloniala fronten. Man kan självfallet inte låta sina gerillaarméer avtappas med 500 soldater per månad för att stå utan väpnade styrkor när Angolas självständighet utropas. Någonstans längs vägen måste man hoppa av avtalet. Ingen iakttagare av händelseutvecklingen i Angola tror heller att avtalet kommer att kunna upprätthållas någon längre tid. MPLA har skaffat sig ett taktiskt andrum för att med konsoliderade krafter fortsätta kampen mot de kapitalistiska intressena i Angola. Solidaritetsrörelsen måste mobiliseras kring denna insikt och att ingenting lösts genom Algarve-avtalet. En missriktad lojalitet till PCP's taktiska problem i regeringsställningen blir liktydigt med att söva ned det anti-imperialistiska medvetandet.

Azorerna och ett "nytt klimat av internationell avspänning".

Azorerna utgör en viktig länk i NATO-försvarets västra flank och för USA's imperialistiska intressen i Mellersta Östern. Under oktoberkriget 1973 kunde flygbasen användas för att flyga in förstärkningar till Israel, sedan de europeiska regeringarna av rädsla för ett olje-embargo inte tillät USA att mellanlanda i sina resp. länder. Det är en viktig solidaritetshandling med den palestinska befrielseörelsen att säga upp avtalet med NATO och föra fram kravet om Azorernas självständighet och de-militarisering.

Majoriteten av Azorernas befolkning är fattiga jordbruksarbetare med en dagsinkomst på 1,5 dollar. Det är klerikala och traditionalistiska men med en stark anti-amerikansk fientlighet. Sedan 1920-talet har det funnits en självständighetsrörelse MPA (=Rörelsen för Självständighet för de Azoriska folken). Det faktum att denna rörelse fortfarande leds av de

stora jordägande och kommersiella familjerna, kan inte fördunkla den progressiva innebörden i kravet på Azorerernas nationella självbestämmanderätt.

Även i detta område har PCP fullständigt svikit sina anti-imperialistiska uppgifter: ”USA's flygbas på Azorerna har inte sagts upp (”vi har resignerat inför den”, säger kommunistpartiets sekreterare Alvaro Cunhal, (minister utan portfölj). Det finns inget tecken på att Portugal tänker följa Frankrikes och Greklands exempel och dra sig ur NATO's integrerade militärkommando (”Det är inte nödvändigt att dra sig ur”, säger Mr Cunhal)” (*International Herald Tribune* 6/2 1975).

Skälet till PCP's blygsamhet är inte svårt att förstå om man har klart för sig partiets uppknytning till SUKP. Kravet på Azorerernas självständighet och demilitarisering skulle äventyra avspänningspolitiken och Sovjetunionens krediter och handelsavtal i Washington. Kissinger har deklarerat att vid en förändring av status quo i södra Europa kommer USA att säga upp detenten med Sovjetunionen. På en fråga i *Le Monde* den 1/10 om NATO-baserna svarade Cunhal: ”Vi kommer inte att föra fram problemet för närvarande. Det finns amerikanska baser på portugisiskt territorium. De finns där, Portugal tillhör NATO. Det är de stora problem som måste lösas inom en större ram, som den europeiska säkerheten, samarbetssträvanden och framväxten av ett nytt klimat av internationell avspänning utgör. Jag menar att det inte är nödvändigt att ändra politiken i den aktuella frågan”.

Den proletära internationalismen

Den här beskrivningen av den portugisiska regeringens förhandlingar med befrielseörelserna kan säkert kompletteras på många punkter. Men helhetsbilden framträder ändå helt klart. Den provisoriska regeringen har konsekvent försvarat sitt lands imperialistiska intressen i kolonierna. Man har förbjudit antiimperialistiska solidaritetsmanifestationer i Portugal samtidigt som man försökt pressa befrielseörelserna till eftergifter med militära medel. Kolonialkrigen har fortsatt med PCP i regeringsställning. Den federativa lösningen misslyckades på grund av befrielseörelsernas motstånd. Kolonialarmén var försvagad av den demokratiska och antiimperialistiska massrörelse som utvecklades bland de portugisiska soldaterna efter den 25 april.

Den nykoloniala lösningen misslyckades i Guinea-Bissau och Mozambique enbart på grund av Portugals ofördelaktiga militära läge. Det går inte att påvisa en enda eftergift av den provisoriska regeringen, som den inte avtvingades av PAIGC och Frelimo.

PCP har försökt skapa en myt om att den provisoriska regeringen gjorde det bästa möjliga av situationen. Större eftergifter, menar man, hade provocerat ett inbördeskrig i kolonierna, en intervention från Sydafrika, en vit extremistrevolt etc. Vi har försökt dokumentera hur denna grova historieförfälskning inte blir något annat än ett försök att släta över PCP's medansvar för den provisoriska regeringens politik. Vi tror oss också ha visat att Lissabons politik utgick från vissa grundläggande premisser, som inte ändrades av regeringsombildningarna. Varför fortsatte kriget mot Frelimo? Varför förhandlade man med UNITA och Chipenda? Varför var MPLA förbjudet? Varför slöt man överenskommelser med Mobuto? Det är frågor som PCP's anhängare borde fundera över.

Vår kritik går inte ut på att PCP skulle sakna militans eller kampvilja. Under den illegala tiden visade man prov på båda. Man har inte 'svikit' den antiimperialistiska kampen i någon subjektiv mening. Säkert finns det massor med anti-imperialister i PCP som skulle ställa upp i ett anti-imperialistiskt arbete, om bara ett sådant funnits. Men vår kritik går ut på att partiets passiva hållning i de antiimperialistiska frågorna är en konsekvens av en politisk strategi, som förankrats i partiet under decennier. Om PCP framfört MPLA's paroll om omedelbar och fullständig självständighet, hade samarbetet med bourgeoisin blivit omöjligt. En konsekvent anti-imperialistisk kamp, både i kolonierna och i Portugal, hade krävt en grundläggande

omprövning av hela PCP's strategiska tänkande: synen på klassallianser, stadieteorier, den borgerliga demokratin, statens klasskaraktär etc.

När PCP en gång i tiden upptogs som sektion i Kommunistiska Internationalen anslöt man sig till följande villkor bland 21 andra:

8. Ifråga om kolonierna och de förtryckta nationaliteterna måste partierna i de länder, vilkas bourgeoisie besitter kolonier och förtrycker andra nationer, ha en särskilt klar och tydlig linje. Varje parti som önskar tillhöra III Internationalen måste skoningslöst avslöja 'sina' imperialisters manövrer i kolonierna, understödja varje frihetsrörelse i kolonierna i handling och inte i ord, kräva det egna landets imperialisters fördrivande från dessa kolonier och inpränta hos sitt lands arbetarklass ett verkligt broderligt förhållande till koloniernas arbetande befolkning och de förtryckta nationaliteterna samt bedriva en systematisk agitation bland sitt lands trupper mot varje förtryck av de koloniala folken.

Vi menar att PCP hade kunnat utsätta den provisoriska regeringen för ett oerhört tryck om man ställt sig i spetsen för den anti-imperialistiska massrörelse som utvecklades både i Portugal och kolonierna. Regeringens möjligheter till repression hade också varit starkt begränsade mot en sådan massrörelse. En sådan politik hade kunnat tvinga den provisoriska regeringen att ge MPLA ett avgörande inflytande i Angola. När MPLA var tillfälligt försvagat i Angola, så föll ansvaret så mycket tyngre på den revolutionära rörelsen i Portugal att bekämpa den provisoriska regeringens neokoloniala projekt.

9. Den hotande katastrofen

Den parlamentariska socialismens blodiga nederlag i Chile visade på några grundläggande svagheter i den typ av reformstrategi som många kommunistpartier försökt föra under efterkrigstiden. Vi ska beröra två aspekter av denna strategi som har ett särskilt intresse för utvecklingen i Portugal. Den ena frågan rör förhållandet mellan den samhälleliga distributionen och småbourgeoisin. Både i Portugal och i Chile finns en stor och ganska välorganiserad småbourgeoisin.

Trots Unidad Populares och i synnerhet PCC's, fixering vid småbourgeoisins roll kunde man inte lösa problemet med att avskilja den från bourgeoisin. Den andra frågan rör motsättningen mellan en anti-fascistisk massmobilisering i form av fabriksockupationer, jordockupationer etc och den borgerliga våldsapparaten som ett instrument för att skydda den parlamentariska socialismen. Denna motsättning blev olöst under Unidad Popular. Båda dessa problem kommer nästan säkert att ställas för PCP under en skärpning av klasskampen i Portugal och det gäller då att ha andra svar än det chilenska kommunistpartiet.

PCC's strategi var att nå en överenskommelse med kristdemokraterna för att förhindra att en enad bourgeoisin ställdes mot arbetarklassen. Men varje eftergift fick i själva verket en motsatt effekt, När Allende var beredd till eftergifter, trappade oppositionen upp sina krav. I det skärpta klasskampsläget i Chile efter sommaren 1971 var bourgeoisin inte beredd att förhandla om något mindre än Allendes politiska kapitulation. Kommunistpartiets strategi blev omöjlig i en situation då klassmotsättningarna polariserades för varje dag mellan arbetarklassen och bourgeoisin. Den höll tillbaka arbetarnas försvarskamp och självständiga organisering utanför statsapparaten, samtidigt som eftergifterna bara än mer övertygade småbourgeoisin om att den måste hålla fast vid sin allians med bourgeoisin.

Unidad Populares strategi.

UP's strategi var att använda sig av den verkställande makten för att genomföra några snabba reformer, som skulle häva den ekonomiska stagnationen under Frei, (nationaliseringar, statliga arbetslöshetsprojekt, ett fullföljande av jordreformen, inkomstutjämning etc.). Den uppåtgående konjunkturen skulle leda till en massmobilisering som skulle ge UP 50% i valen

och möjlighet att utlysa en folkomröstning om en socialistisk konstitution.

Genom att använda sig av en keynesiansk teknik kunde Allende-regeringen öka det industriella kapacitetsutnyttjandet till 100% (mot tidigare 75%) och industriproduktionens tillväxt till 11% (tidigare 2% under det första året). Arbetslösheten halverades till 3,8% och inflationen begränsades till 25% mot tidigare genomsnitt på 26,5% under perioden 1965-70. Reallönerna steg med 30-40%. I kommunalvalen i april 1971 segrade UP-koalitionen med 50,9% av rösterna, dvs man hade en betydande del av småbourgeoisin och mellanskikten bakom sig. Detta utgjorde folkfrontens kulmen.

Det var i detta läge som UP hade kunnat utnyttja sitt offensiva läge och övertygat småbourgeoisin med revolutionära reformer, att den stod på dess sida. Genom att bryta monopolens makt över småbourgeoisin (kreditinstitut, grosshandeln, monopolföretag i konstgödsel och jordbruksmaskiner etc) hade man avskurit småbourgeoisins ekonomiska beroendeförhållanden till storkapitalet och skapat en materiell bas för en allians med arbetarklassen. Så länge kapitalismens normala funk tionssätt inte bröts ned med nationaliseringar av monopolkoncernerna och en genomgripande arbetarkontroll över samhällets produktion och distribution, fanns det tusen oupplösta beroendeförhållanden som band småbourgeoisin till bourgeoisin. Ju mer den ekonomiska krisen förvärrades, desto värre sprattlade småbourgeoisin i monopolkapitalets garn. I stället för att inrikta sig på att bryta de ekonomiska banden mellan småbourgeoisin och bourgeoisin, fick UP ta ansvar för en krisekonomi. Varje åtgärd inom kapitalismens ramar för att bekämpa krisfenomenen bara förvärrade småbourgeoisins situation. Ju mer Allendes regering försökte kompromissa med kristdemokraterna, desto mer övertygad blev småbourgeoisin om att UP inte kunde lösa dess problem. UP's historia efter det första året är en stegvis reträtt inför det ekonomiska sabotaget.

Det ekonomiska sabotaget under Allendes andra år.

Sedan det industriella kapacitetsutnyttjandet slagit i taket, stagnerade industriproduktionen 1972. Investeringarna avstannade. Kapitalet sökte sig utomlands eller till spekulativa lagerinvesteringar. Löneökningarna i arbetarklassen ledde till en ökad efterfrågan, eftersom bourgeoisins köpkraft inte begränsades ("alliansen med mellanskikten"). Varubristen förvärrades genom att produktionen saboterades av kapitalister och jordägare. USA ströp de internationella krediterna. Stor efterfrågan och en liten tillgång på varumarknaden pressade upp priserna. Regeringen försökte kompensera löntagarna genom att trycka nya pengar. I december 1972 nådde inflationen fantastiska 164%. Prisökningarna ledde till hamstring och spekulation, som ytterligare förvärrade varubristen. De vacklande skikt som satt sin tilltro till UP 1971, började nu samlas kring kristdemokraterna. En massbas började organiseras för en högeroffensiv under 1972.

De priskontroller UP försökte införa verkade antagoniserande på småbourgeoisin. Den 21 augusti organiserade butiksägarna en nationell strejk, som blev upptakten till "bourgeoisins generalstrejk" i oktober. Det offensiva läget 1971 då Allende kunnat tillmötesgå småbourgeoisin med revolutionära åtgärder, hade nu vänts till en defensiv mot de krisfenomen som den kapitalistiska ekonomin skapade och som successivt avskiljde småbourgeoisin och mellanskikten från arbetarklassen.

UP's oförmåga att lösa pris- och lönepolitiken utan att antagonisera stora delar av sitt tidigare stöd visar mer än något annat på svårigheterna med en gradvis och reformistisk övergång till socialismen. Regeringen ingrep kraftfullt mot butiksägarna när krisen var ett faktum. Polisen öppnade butikerna med våld. 300 personer arresterades i de efterföljande konfrontationerna och undantagstillstånd infördes i Santiago. Men det var en strid där bourgeoisin hela tiden kunde välja plats och tidpunkt för sammandrabbningarna. Regeringens ingripande mot butiksägarna kom i ett läge då åtgärderna verkade som en katalysator för den stora högermobiliseringen kring åkeriägarnas strejk i oktober.

Bourgeoisins generalstrejk.

Den borgerliga offensiven för att tvinga Allende till eftergifter kulminerade på hösten med "Bourgeoisins generalstrejk". Regeringen lät arrestera tusentals åkeriägare och frivilliga körde rekviderade lastbilar. Arbetarklassen ockuperade sina fabriker för att förhindra att produktionen lamslogs. För första gången började en självständig klassorganisering växa fram (cordones industriales). Om den borgerliga generalstrejken besegrats hade arbetarklassen kunnat återuppta sin offensiv. Men Allende föll undan och förlitade sig på den borgerliga statsapparaten för att lösa krisen. Det blev en kortsiktig seger. Undantagstillståndet och utgångsförbudet riktade sig mot högern, men dess indirekta konsekvens blev att massrörelsen på fabrikena och jordbrukskooperativen demobiliserades.

Allende rättfärdigade militärens inträde i regeringen med att det skulle garantera att parlamentsvalen skulle kunna hållas i mars 1973 och att en seger för folkfronten skulle bryta udden av bourgeoisins offensiv. Efteråt vet vi genom uttalanden av medlemmar i juntan att det var just utgången av marsvalen som fick militären att besluta sig för en statskupp.

Distributionen under militärens kontroll.

Militärens inträde i regeringen löste heller inte problemet med distributionen. Mindre än hälften av grosshandeln kontrollerades av det statliga Distribuidora Nacional, som distribuerade sina varor till de lokala JAP-kommittéerna. Dessas befogenheter varierade beroende på de lokala styrkeförhållandena. Efter regeringsombildningen placerades militärer på nyckelposter i distributionssystemet och JAP-kommittéernas verksamhet begränsades. I viss utsträckning kom deras funktioner att övertas av andra spontant framväxande organ (kvartersskommittéer, kooperativer). Vänstern inom UP (SP, MAPU, IC) och MIR ville organisera en direkt distribution mellan fabrikena och de lokala folkliga organen och införa ransonering under arbetarkontroll. Denna politik hann emellertid inte prövas.

Fabriksockupationerna och militärerna.

Arbetarklassens svar på det ekonomiska sabotaget under oktoberkrisen var att ockupera sina fabriker. En embryonal arbetarmakt växte fram i industriales cordones. Genom att praktiskt expropriera expropriatörerna och överta produktionen riktade arbetarklassen ett slag mot bourgeoisins samhällseliga funktion. För att en sådan politik skulle lyckas hade det varit nödvändigt att organisera en arbetarmilis, som kunde försvara ockupationerna mot angrepp.

För bourgeoisin var det en huvudfråga att bryta arbetarnas makt över produktionen och återlämna fabrikena till sina tidigare ägare. Detta var kristdemokraternas minimikrav, för att förhandla med UP och som sedan upptogs av militärerna. Strax efter att general Prats blivit inrikesminister framförde han detta krav. Kommunistpartiets kompromisstrategi kom i en ohållbar situation. I den så kallade Millasplanen från januari 1973 förklarade sig PCC villigt till att medverka till att fabrikena återlämnades, vilket fördömdes av Socialistpartiet. Först senare på våren började UP aktivt ingripa mot fabriksockupationerna. Det var en eftergift som emellertid bara försvagade arbetarklassen i ett läge då militärerna redan planerade en kupp.

Vid kufförsöket den 29 juni uppmanade fackföreningsrörelsen CUT arbetarna att ockupera fabrikena. Arbetarkampen nådde sin höjdpunkt under dessa månader. Ner tusen fabriker ockuperades av industriales cordones. På många håll började beväpnade försvarskommittéer bildas. Fascistligorna var mer aktiva och välorganiserade än tidigare. Kommunistpartiets strävan att med eftergifter vinna över mellanskikten och ingå en kompromiss med kristdemokraterna var en omöjlighet i ett läge där klassmotsättningarna skärptes för varje dag. Partiets förslag om en folkomröstning mot inbördeskriget visar dess totala hjälplöshet inför den hotande katastrofen. Utvecklingen gick snabbt mot en slutlig konfrontation, där arbetarklassen stod oförberedd.

Varje offensiv av bourgeoisin besvarades av arbetarklassen med fabriksockupationer. WP försökte förlita sig på den borgerliga statsapparatsens möjligheter att hålla tillbaka reaktionen men kom därmed i motsättning till arbetarnas kamporgan. Denna motsättning förmådde inte UP lösa. Ju mer klasskampen skärptes, desto mer villiga blev militären att se genom fingrarna med fascistliga och inrikta sin uppmärksamhet mot att förhindra uppkomsten av en arbetarmilis. Arbetarklassens enda möjlighet i det läget hade varit att svara med en massmobilisering. UP var emellertid förslamat av sina inre motsättningar sommaren 1973 och kunde varken gå till offensiv eller att retirera.

Den hotande katastrofen.

Den chilenska bourgeoisins strategi med ekonomiskt sabotage var ingen ny uppfinning för att slå ned arbetarklassen. Vi kan gå tillbaka ända till hösten 1917 för att finna samma organiserade sabotage av den ryska ekonomin. Det var i själva verket bolsjevikernas skicklighet att undvika denna fälla som ledde till Oktoberrevolutionen.

I ”Den hotande katastrofen” räknar Lenin upp en rad åtgärder mot det ekonomiska sabotaget: ”Vi får då se att för en regering som inte bara på spe kallas för revolutionärt demokratisk, vore tillräckligt att under den första veckan av sin tillvaro dekretera (förordna, beordra) genomförandet av de huvudsakliga kontrollåtgärderna, fastställa ett allvarligt, rigoröst straff för kapitalisterna, som på ett bedrägligt sätt börjat dra sig undan kontroll, samt uppmana själva befolkningen att övervaka kapitalisterna, övervaka att de noggrant uppfyller de fastställda kontrollföreskrifterna – och kontrollen skulle för länge sedan harförverkligats i Ryssland.

Här har vi de huvudsakligaste åtgärderna:

- ”1) Sammanslutning av alla banker till en enda och en statskontroll över dess operationer eller nationalisering av bankerna.
- 2) Nationalisering av syndikaten, dvs de största, monopolistiska kapitalistsammanslutningarna (socker, olje, kol, järnvägs- m fl syndikat)
- 3) Affärshemlighetens slopande
- 4) Obligatorisk sammanslutning (dvs tvångsmässig sammanslutning i förbund) av industriidkare, affärsmän och företagare överhuvudtaget)
- 5) Obligatorisk sammanslutning av befolkningen i konsumentföreningar eller uppmuntran till sådan sammanslutning och kontroll av den”

Ett liknande program med långtgående kontrollåtgärder mot det ekonomiska sabotaget uppställdes av MIR för att bekämpa den chilenska bourgeoisins offensiv. I viss utsträckning upprättades lokala aktionsenheter med UP's vänster kring dessa program:

1. Expropriering av storbourgeoisin inom industri, handel och finansväsen. Den nationaliserade sektorn övertar alla företag med ett kapital med över 14 miljoner escudos. Villkorslöst försvar för de konfiskeringar, ingripanden och nationaliseringar som redan ägt rum.
2. Expropriering utan kompensation, utan att lämna några 'reserver' eller kryphål, av den stora agrara bourgeoisins alla egendomar.
3. Expropriering utan kompensation och på kortast tänkbara tid av allt amerikanskt kapital i industrin, handeln och finansväsende.
4. Upprättande av arbetarkontroll i den privata storindustrin, i mellan- och småindustri och på mellanbourgeoisins jordegendomar.
5. Arbetarkontroll och självstyrelse i statliga företag, i offentliga tjänster och i resten av

ekonomin.

6. Stöd av olika slag, på arbetarkontrollens villkor, till små- och mellanbourgeoisin på landet, i städerna och inom handeln.

7. Organisera befolkningen inom ett lokalt område i Lokala arbetarråd/Consejos Comunales de Trabajadores/ på landet och i städerna.

8. Förbereda förhållanden för att upplösa parlamentet och inkalla en Folkförsamling.

I Portugal har vi sett hur den borgerliga byråkratin ska bekämpa inflationen med kredit-åttstramningar och en statlig pris- och lönepolitik. I Chile försökte UP genomföra lokala priskontroller genom JAP-kommittéerna men utan att röra kapitalistiska nervcentra. Den relativa varubristen ledde till prishöjningar som regeringen försökte kompensera genom sedeltryckerierna. Bolsjevikerna å andra sidan försökte organisera en rad praktiska åtgärder mot orsakerna till den finansiella oredan: ”För en effektiv kamp mot den finansiella oredan och den oundvikliga finanskraschen finns ingen annan utväg än den revolutionära brytning med kapitalets intressen och den organisering av en verkligt demokratisk kontroll, dvs ”underifrån”, en arbetarnas och de fattigaste böndernas kontroll över kapitalisterna – den utväg som hela vår tidigare framställning av saken talar för... Men hindret utgöres här just av fruktan för att kränka bourgeoisins privilegier, att rasera ”koalitionen” med densamma. Ty utan verkligt revolutionära åtgärder, utan ett mycket allvarligt menat tvång, underkastar sig inte kapitalisterna någon kontroll, visar de inte sina räkenskaper, lämnar de inte fram sina förråd av penningssedlar till den demokratiska staten. Arbetare och bönder, som är sammanslutna i förbund och nationaliserar bankerna, inför checkomsättning såsom obligatorisk enligt lag för alla rika personer, upphäver affärshemligheten, förordnar konfiskation av egendom vid försök att dölja inkomster osv, skulle utomordentligt lätt göra kontrollen både effektiv och generell, en kontroll just över de rika, just en sådan kontroll, som till statskassan återinförde de av den emitterade papperspengarna från sådana som har dem, från sådana som håller på dem”. (Den hotande katastrofen, *Valda Verk* sid 148-149).

Exemplen kan räcka för att visa på inriktningen på bolsjevikernas åtgärder för att bryta det ekonomiska sabotaget och monopolens makt över småbourgeoisin. Lenin bemöter också en välbekant invändning om att man befinner sig i ett demokratiskt stadium av revolutionen och att de föreslagna åtgärderna redan är ett steg mot socialismen: Vi är inte mogna för socialismen, heter det, det äf för tidigt att ”införa” socialismen, vår revolution är en borgerlig revolution – därför måste man vara slav under bourgeoisin... Också här kan frågan sammanfattas i följande: bourgeoisins herravälde är oförenligt med en sant revolutionär sann demokrati. I det 20:e århundradet kan man i ett kapitalistiskt land inte vara revolutionär demokrat, om man fruktar för att gå till socialismen”. (a.a. 151) Med andra ord: bourgeoisin har spelat ut sin progressiva historiska roll under imperialismen. Revolutionärt demokratiska reformer är bara möjliga som antikapitalistiska åtgärder under en övergång till socialismen. En politik som inte inriktas mot kapitalistiska nervcentra, utan försöker bekämpa kapitalismen i distinkta stadier, kommer att fångas i samma ekonomiska logik som Unidad Popular i Chile.

10. Regeringsfrågan

För första gången sedan andra världskriget har regeringsmakten blivit aktuell för flera västeuropeiska kommunistpartier. PCI är beredd att ingå en historisk kompromiss med Democrazia Christiana i Italien. Union de la Gauche var bara 300.000 röster från en seger i det franska presidentvalet 1974, (av 27 miljoner avgivna röster). Santiago Carrillo har sagt att det spanska kommunistpartiet ”utan betänkligheter och taktik kan tänka sig att delta i en regering utan kommunistisk majoritet”. Kommunistiska regeringar kan mycket väl bli en av de viktigaste politiska händelserna i Västeuropa under det kommande decenniet. Det är därför särskilt viktigt att kommunister har en klar och exakt uppfattning om regeringsfrågan.

Taktiken för hur ett kommunistiskt parti ska utnyttja regeringsmakten i en kapitalistisk stat är mycket mindre diskuterat än många andra liknande taktiska frågor. Bolsjevikernas erfarenheter var för speciella för att på något oförmedlat sätt kunna överföras på den mer komplexa maktstrukturen i ett avancerat kapitalistiskt samhälle. På Kominterns fjärde kongress fördes en ganska vag diskussion om taktiken för en arbetarregering i Västeuropa. Den förhärskande traditionen har emellertid blivit folkfronten.

Bolsjevikernas inställning till regeringsfrågan.

I Ryssland hade tsardömet kommit i motsättning till alla klasser i samhället, utom de reaktionära godsägarna. Efter februarirevolutionen upplöstes statsapparaten därför att ingen av de rivaliserande klasserna kunde påtvinga den sin vilja. I avsaknad av en borgerlig våldsapparat kunde självständiga maktorgan växa fram. Bristen på parlamentariska och fackliga traditioner nödvändiggjorde sovjeterna som den enda möjliga organisationsformen i det läget. Bidragande var naturligtvis också industriproletariatets koncentration till några få geografiska zoner och avsaknaden av en urban småbourgeois. Sovjeterna har aldrig senare nått samma bredd och djup som i Ryssland. Efter februarirevolutionen sprang de fram en färdig statsapparat, som bara på grund av sin ideologiska efterblivenhet tvekade inför att ta statsmakten i eget namn. Bourgeoisin hade efter februarirevolutionen ingen våldsapparat till sitt förfogande.

Taktiken för bolsjevikerna i den situationen sammanfattas i parollerna ”Ned med de kapitalistiska ministrarna” och ”All makt åt sovjeterna”. En sådan taktik blir naturligtvis bara begriplig i ett läge då det redan existerar en färdig sovjetapparat, som kan ta makten. Att projicera denna taktik på embryonala sovjetendenser blir en abstraktion för arbetarklassen; kanske ett perspektiv för kampen men inte en konkret vägledning för nästa steg. Om de samhälleliga förutsättningarna saknas för ett spontant sovjet-system (och detta är ingenting som ett kommunistiskt parti själv kan skapa) måste taktiken anpassas till en annan händelseutveckling än den i Ryssland.

Det måste skapas en mer sofistikerad taktik för att utnyttja regeringsmakten inom sina givna begränsningar för att underlätta för en självständig klassorganisering att växa fram som en alternativ statsapparat till den borgerliga staten. Detta övergångsskede innebär ett system av komplexa maktrelationer där tyngdpunkten under en revolutionär kris förskjuts till de självständiga maktorganen. Det kommunistiska partiets främsta vapen för att genomföra denna process utan att repressionens fälla slår igen or den, är att ständigt ha initiativet och utvidga sin maktbas. Går man snabbare fram än vad tyngdpunkten förflyttas (t ex Tyskland 1923) så krossas man, men går man för långsamt fram så krossas man också (Chile). En revolutionär strategi i Västeuropa innebär just att det kommunistiska partiet kan orientera sig i dessa komplexa maktrelationer och blockera bourgeoisins motdrag.

Om sovjeterna i sin historiska form kommer att uppstå i Västeuropa är en historisk spekulation. Från teoretisk utgångspunkt kan vi emellertid säga att den etablerade arbetarmakten kommer att baseras på rådsprincipen. Till skillnad från den borgerliga demokratin, där den stora massan organiseras politiskt i ett litet fåtals intresse, kommer arbetarmakten att kräva verkligt demokratiska institutioner, där de arbetande massorna själva organiserar staten och samhället, utan en förmedlande länk av professionella politiker. Rådsprincipen finns också redan i embryonal form i det kapitalistiska samhället som en kollektiv försvarsorganisation (fabrikskommittéer, interna kommissioner, Betriebsleute, shopstewards etc). Problemet i en revolutionär strategi är att finna en utvecklingsväg för dessa till arbetarmakten och se i vilka lägen som en revolutionär regering kan vara ett instrument för att ingripa i den processen.

Under vilka förhållanden kan ett kommunistiskt parti ingå i regeringen?

Den borgerliga statsapparaten är ett organ för klassförtryck, som under icke-revolutionära perioder utgör en integrerad struktur. Det är en grundtanke hos Marx att staten är en odelbar enhet, där ingen av dess klassfunktioner kan brytas loss och vändas mot sig själv. Först under ett massuppsving i en prerevolutionär situation kan integriteten och lojaliteten i statsapparaten börja upplösas. En revolutionär regering som övertar den verkställande makten i den borgerliga statsapparaten måste fortfarande agera på den borgerliga byråkratins och våldsapparatusens villkor. Men under ett massuppsving kan den revolutionära regeringen gradvis förskjuta tyngdpunkten utanför den borgerliga statsapparaten genom att alltmer hämta sin auktoritet från självständiga klassorgan, och på så sätt paralysera den borgerliga statens repressiva funktioner. Ett sådant labilt stadium kan naturligtvis bara bli kortvarigt och leder till en konfrontation där arbetarklassen i ett offensivt läge måste mobilisera den mest gynnsamma styrkeansamlingen för att avvärja den borgerliga våldsapparaten och ersätta den med arbetarmakten.

Enhetsfront och arbetarregering.

En revolutionär regering måste ha en organiserad maktbas utanför den borgerliga statsapparaten om den ska kunna sätta sig upp mot dennas funktionssätt. I annat fall tvingas den att handla på den borgerliga statsapparatusens villkor och tvingas in i samma logik som t ex UP följde. I det läge då denna maktbas ännu inte formerats har det revolutionära partiet större möjligheter att driva utvecklingen framåt om det står utanför statsapparaten.

Parollen om en arbetarregering är tillämplig i ett läge, där frågan om regeringsmakten ställs på dagordningen av den politiska utvecklingen (ett kommunistiskt parti måste alltid ställa maktfrågorna i centrum för sin taktik) men där sovjetmakten ännu inte är möjlig. Parollen är en förlängning av enhetsfronts-taktiken. Mot de socialdemokratiska och socialistiska partiernas kompromisser, koalitioner och överenskommelser med borgerliga partier, ställer det kommunistiska partiet ett öppet förslag om en regering av enbart arbetarpartier på grundval av ett klasskampsprogram.

Då en revolutionär regering bara är möjlig på en ganska avancerad nivå av klasskampen, kan inte dess plattform inskränka sig till ett reformprogram av traditionell karaktär utan måste innehålla revolutionära åtgärder som riktar sig mot bourgeoisins maktpositioner. Kominterns fjärde kongress angav följande typ av åtgärder som nödvändiga för en arbetarregering att genomföra:

”Det mest elementära program för en arbetarregering måste bestå i att bevärma proletarietet, avvärja bourgeoisins kontrarevolutionära organisationer, arbetarkontroll över produktionen, se till att den huvudsakliga skattebördan faller på de rika, och krossa den borgerliga kontrarevolutionens motstånd”. (Degras: *The Communist International 1919-1943 Documents*, band I, sid 426).

Den väsentliga innebörden i detta program är att det sätter sig över spelreglerna i det kapitalistiska samhället. En enhetsfront av detta slag mellan kommunistpartier och socialistpartier har varit möjliga i olika historiska situationer, men egentligen aldrig prövats som en konsekvent politik. I dessa situationer har i stället de kommunistiska partierna – som t ex i Chile och i Frankrike på 30-talet – försökt ersätta denna strategi med en allians med den progressiva bourgeoisin (folkfronten).

Unidad Popular och den franska folkfronten.

I Unidad Popular fanns dessa motsättningar redan från början, men förvärrades under klasskampens utveckling för att leda till en öppen spricka bara några dagar innan kuppen. Motsättningarna polariserades speciellt kring frågan om Millasplanen (den kommunistiske ekonomiministern Orlanda Millas lagförslag att ockuperade fabriker skulle återlämnas till sina

tidigare ägare) och den direkta distributionens organisering. PCC ville nå en överenskommelse med kristdemokraterna. Vänstern inom UP (Socialistpartiet, MAPU, Izquierda Christiana) och MIR ville bryta de sista hänsynen till de borgerliga institutionerna och satsa på självständiga klassorgan. UP's tragedi blev att man inte valde någondera vägen.

En liknande möjlighet till att skapa en proletär enhetsfront fanns i tredje republikens Frankrike. Liksom i Chile hade Socialistpartiet radikaliserats och antagit en plattform med långtgående krav på nationaliseringar av monopolkoncerner, bank- och försäkringsväsen, upplösning av fascistligorna, priskontroller, progressiv beskattning av kapital, 40 timmars vecka m m.

I januari 1935 föreslog de kommunistpartiet att bilda en enhetsfront för att krossa de borgerliga statsinstitutionerna och upprätta en ”arbetar- och bondedemokrati”. Banker och den tunga industrin skulle nationaliseras. PCF ville emellertid tona ned programmet till rena dagskrav för att kunna utvidga fronten till att omfatta även det traditionella regeringspartiet, Radikalerna.

Det Radikala partiet hade sin massbas i småbourgeoisin men representerade politiskt den demokratiskt inriktade bourgeoisin. Partiet förkroppsligade genom själva sin struktur ett historiskt block mellan den franska bourgeoisin och småbourgeoisin. Partiet fruktade mer den revolutionära arbetarrörelsen än sina fascistiska klassbönder. Efter Daladiers fall 1934 hade partiet en obeslutsam och tvekanande hållning till de fascistiska provokationerna.

En revolutionär enhetsfront av det slag som Socialistpartiet föreslog hade kunnat rikta ett slag mot de stora monopolkoncernernas och grosshandelsfirmornas makt över den franska småbourgeoisin. Expropriering av banker och statliga krediter till småföretagarna, förstatliganden av konstgödsel-, kvarnindustrin, slakterierna etc hade gett den franska småbourgeoisin ett direkt intresse av att sluta upp bakom arbetarklassen. Men alliansen med det Radikala partiet uteslöt en sådan politik. I stället för att beröva småbourgeoisin dess politiska representation och vinna över den på arbetarklassens sida, konserverade man det Radikala partiets traditionella hegemoni över denna klass.

Utgången av det stora folkfrontsvalet i juni 1936 visar också att alliansen med Radikalerna inte motsvarade de verkliga strömningar som utvecklades hos de arbetande massorna. Antalet röster för de i folkfronten ingående partierna var i stort sett samma som 1932. Radikalerna förlorade lika många röster som socialisterna och kommunisterna vann. PCF fördubblade sitt röstetal. Valet skedde sålunda efter en klasskampslinje (KP+SP mot de borgerliga partierna) snarare än efter den defensiva motsättningen folkfronten/högern. Folkfrontens seger följdes av en våg av fabriksockupationer under sommaren 1936. Men denna offensiv kunde inte utnyttjas mot fascisterna, då det Radikala partiets närvaro i folkfronten blockerade alla anti-kapitalistiska åtgärder. De stora ekonomiska förbättringar som arbetarklassen fick genom Matignonavtalet urholkades snabbt av inflationen och 1938 återinfördes till och med 48 timmarsveckan. Under det spanska inbördeskriget stod folkfronten neutralt. Folkfrontens inställning till den vietnamesiska befrielsekampen har behandlats tidigare.

Man ska emellertid inte överdriva likheterna mellan den franska folkfronten och Unidad Popular. Det Radikala partiets inflytande blockerade redan från början en anti-kapitalistisk utveckling av den franska folkfronten. Efter att ett försvarsavtal slutits med Sovjetunionen i maj 1935 förklarade sig PCF beredda att försvara Tredje Republiken. Den inhemska klasskampen underordnades behovet att försvara Sovjetunionen mot Hitler-Tyskland. Denna politik misslyckades som en antifascistisk strategi när Daladier tvingades fara till München och underteckna ett avtal om Tjeckoslovakiens underkastelse under Hitler. En proletär enhetsfront mellan socialister och kommunisterna hade å andra sidan under massuppsvinget under sommaren 1936 kunnat genomdriva revolutionära åtgärder mot monopolerna som fått småbourgeoisin att sluta upp bakom fronten. I ett sådant styrkeläge hade

man kunnat krossa den franska fascismen och i den processen upprättat en arbetarstat. Traditionerna från de stora franska revolutionskrigen hade då väckt en revolutionär entusiasm för försvaret av arbetarrepubliken av helt annat slag än vad som blev fallet för de franska arméerna i det teatraliska nederlaget 1940. Stödet till folkfronterna i Spanien och Tjeckoslovakien från ett socialistiskt Frankrike hade kunnat få en avgörande betydelse. Man måste också komma ihåg att Tyskland vid denna tidpunkt ännu inte på allvar påbörjat upprustningarna och att det enligt senare historiska bedömningar räckt om den franska regeringen bara visat lite fasthet för att nazisterna skulle falla undan efter ockupationen av Rhenlandet i mars 1936. Den franska arbetarklassens seger var kanske det sista tillfället att vända utvecklingen och förhindra det andra världskriget.

Unidad Popular å andra sidan var mer ett mellanting mellan en proletär enhetsfront och en folkfront. Den tillkom under en inre motsättning i den chilenska bourgeoisin och under en stark vänsterrörelse. Den var både en mer offensiv och klassmässigt utvecklad front än den franska folkfronten. Vad de hade gemensamt var emellertid oförmågan att med revolutionära medel avskilja småbourgeoisin från storbourgeoisin.

Förhållandet till en reformistisk arbetarregering.

En enhetsfront kring ett revolutionärt program är naturligtvis bara möjligt i undantagsfall. Den vanliga situationen är att ett revolutionärt arbetarparti står mot ett reformistiskt arbetarparti. Men den korrekta taktiken i detta läge är inte att ha ett minimiprogram på det reformistiska partiets villkor. Bolsjevikerna vägrade t ex att ingå i en sådan enhetsfront med mensjevikerna 1917, trots att Ryssland då var den mest demokratiska republiken i världen, och kampen mot kontrarevolutionen hade hög prioritet. I stället uppmanade man mensjevikerna att bryta med bourgeoisin och ta makten i eget namn.

Parollen ”All makt åt sovjeterna”, innebar just en konkret uppmaning till mensjevikerna att ta makten. Bolsjevikerna förklarade sig beredda att stödja alla progressiva åtgärder av en sådan regering, men framförde samtidigt sitt eget revolutionära program. I en utveckling mot ett allt större kaos, där mensjevikerna inte förmådde gå utanför kapitalismens ramar, överflyglades de av bolsjevikerna och Oktoberrevolutionen blev möjlig.

En annan berömd historisk modell är Lenins anvisningar till det engelska kommunistpartiet i ”Radikalismen-kommunismens barnsjukdom” om taktiken mot Labour-partiet i det skärpta klasskampsläget i England 1920 stod en enad borgarklass mot en enad arbetarklass, som fortfarande stödde Labour. Lenin uppmanade kommunisterna att ingå valkarteller med Labour, bara ställa upp kandidater i valkretsar där ett labourmandat inte hotades och i övrigt rösta på labour. Valet skulle på så sätt ske efter klasslinjer och det Liberala partiet smälta bort. Arbetarklassen skulle aldrig kunna övertygas med enbart propaganda, menade Lenin. Bara om den fick tillfälle att konkret studera en Labourregering i handling skulle den bli mottaglig för en annan politik. Men förutsättningarna för denna taktik var att kommunisterna förhöll sig absolut ideologiskt och organisatoriskt åtskiljda från labour och ställde egna revolutionära förslag mot Labour plattform.

Chile gav MIR ett kritiskt stöd till UP genom att stödja de revolutionära inslagen i Allendes politik, samtidigt som man framla ett eget revolutionärt program för att lösa krisen och kritiserade försöken att försonas med kristdemokraterna. Som vi sett kom vänstern inom UP att dras mot denna ståndpunkt och på det lokala planet fanns det en aktionsenhet mellan vänstern i UP och MIR. Men genom att stå utanför UP undgick MIR att ta politiskt ansvar för UP's kompromisser och behöll sin handlingsfrihet.

För att nämna ytterligare ett exempel på denna taktik: det franska kommunistpartiets vänsterunion med socialistpartiet och vänsterradikalerna menar vi är en felaktig taktik. ”La programme commune” är just ett minimiprogram på Socialistpartiets villkor, där PCF tvingas

ta ansvar för en reformistisk politik, samtidigt som man frånhänder sig sin handlingsfrihet.

I Portugal är situationen givetvis annorlunda eftersom MFA inte är ett arbetarparti utan en politisk organisering inom krigsmakten och i sista hand representerar bourgeoisin. Därför är varje form av överenskommelser eller gemensamt program omöjligt, om inte det kommunistiska partiet systematiskt ska komma i motsättning till arbetarklassens militantare skikt på det sätt som PCP gör. A andra sidan måste man stödja MFA mot reaktionen på det sätt som PCP gjorde den 27 september. Men detta borde ha skett utan att man suddade ut den ideologiska gränsen till MFA och med en sådan massmobilisering att det uppstått en antifascistisk organisering till vänster om MFA. För utan en sådan finns det inga verkliga garantier för demokratin i Portugal. Hela den taktiska svårigheten för den portugisiska vänstern ligger i hur man ska ge denna självständiga klassorganisering initiativet över MFA, utan att på samma gång försvaga fronten mot högern. Bara den mest omfattande och demokratiska basorganisering som sträcker sig ända in i krigsmakten kan lösa den uppgiften.

Arbetarregeringens förhållande till småbourgeoisin.

Vi har tidigare varit inne på förhållandet mellan en revolutionär regering och småbourgeoisin. Om inte den revolutionära regeringen kan övertyga småbourgeoisin och mellanskikten om att den har auktoritet för att bryta monopolens makt, så kommer dessa klasser och skikt inte att våga avlägsna sig från bourgeoisin. Inte heller kommer oppositionella strömningar inom krigsmakten att våga framträde om de inte kan lita på att den revolutionära regeringen och den självständiga klassorganiseringen kan förhindra repressionen mot dem.

En reformstrategi som först vill invänta småbourgeoisin och mellanskikten och sedan slå mot monopolen kommer inte att kunna samla de arbetandes breda majoritet bakom sig. Alltför stora skikt inom småbourgeoisin och mellanskikten kommer att tveka inför att ställa sig i frontlinjen mot monopolkapitalismen. Arbetarklassen måste ta ett kvalitativt steg för att vinna över dess skikt. Varje ekonomiskt miniprogram som försöker samla arbetarklassen och småbourgeoisin- mellanskikten i en anti-monopolistisk front innan detta kvalitativa steg har tagits, kommer på denna nivå med nödvändighet att innehålla oförenliga element (t ex pris- och lönepolitiken) som ständigt motverkar frontens utveckling. (jmf Unidad Populars svårigheter med att genomföra en priskontroll för att skydda arbetarnas reallöner, utan att komma i motsättning till butiksägarna och bönderna).

Arbetarklassen är den enda konsekvent revolutionära klassen i det kapitalistiska samhället. Genom att gå i bräschen i en revolutionär utveckling kan det dra över vacklande skikt och klasser till sin ståndpunkt. Kompromisser och överenskommelser med vacklande småborgare och mellanskikt på en lägre nivå i klasskampen binder arbetarklassens självständiga handlande och blockerar offensiva åtgärder direkt mot bourgeoisins maktpositioner. Det är först på en ganska utvecklad nivå av klasskampen som en allians med småbourgeoisin och mellanskikten blir möjlig. Först upprätta en arbetarregering som brutit alla band till bourgeoisin och som utvecklar arbetarklassens fulla styrka, sedan vinna över småbourgeoisin och mellanskiktens breda massor, så är det inbördesförhållandet mellan klasserna under kapitalismen: ”Därmed har bolsjevikerna löst den berömda frågan om ”folkmajoriteten”, som alltid legat som en mara på de tyska socialdemokraternas bröst. Som den parlamentariska kretinismens förkroppsligade lärjungar överförs dessa på revolutionen helt enkelt den parlamentariska barnkammaren hembakade visdom” för att genomföra något måste man först ha majoriteten. Alltså även i revolutionen: först ska vi bli en ”majoritet”. Men revolutionens verkliga dialektik ställer denna parlamentariska mullvadsvisdom på huvudet: inte från majoritet till revolutionär taktik utan från en revolutionär taktik till majoritet går vägen. Endast ett parti som förstår att leda, dvs driva framåt, förvärvar sig i stormen anhängare. Den beslutsamhet, med vilken Lenin och hans kamrater i det avgörande ögonblicket kastade ut den enda framåtskridande parollen ”hela makten i proletariats och böndernas händer” har nästan

i en handvändning förvandlat dem från en förföljd, smäddad, illegal minoritet, vars ledare måste som Marat gömma sig i källaren, till situationens absoluta herrar". (Rosa Luxemburg: Den Ryska Revolutionen).

Arbetsregeringen och den borgerliga våldsapparaten.

I motsättning till Ryssland kommer inte statsapparaten i ett avancerat kapitalistiskt samhälle att rasa ihop av sig självt. Så länge den borgerliga staten förmår upprätthålla sina repressiva funktioner, kommer den att undertrycka varje försök till självständig organisering i arbetarklassen (fabriksockupationer, arbetarmilis etc). En revolutionär regerings målsättning måste därför vara att tillfälligt försvaga de repressiva funktionerna för att ge andrum för de självständiga klassorganen att utvecklas till en alternativ statsapparat. Den revolutionära regeringen har en dubbel auktoritetskälla i en dubbelmaktssituation: både som verkställande organ i den borgerliga staten och som ett politiskt uttryck för den självständiga klassorganen. Den måste utnyttja den dubbla auktoriteten för att passivisera alla försök att hålla tillbaka arbetarklassens ockupationer av sina fabriker och organisering av en direkt distribution mellan fabriker och konsumtionsföreningar. Genom att utsträcka arbetarkontrollen över hela samhället har exproprieringen av bourgeoisin inletts och det ekonomiska sabotaget förhindras.

Denna politik kommer att leda till desperata motåtgärder från bourgeoisins sida. En väpnad konfrontation blir oundviklig. En organiserad och beväpnad armé av miljontals arbetare under en centraliserad ledning kommer i det läget att avvärja bourgeoisin.

Allende hade redan vid sitt val till president gjort en överenskommelse med kristdemokraterna om att inte göra några ändringar i den borgerliga våldsapparaten och att olagligförklara en eventuell arbetarmilis. Den vapenlag som infördes vid militärens inträde i regeringen efter oktoberkrisen kunde användas som förevändning för arméns ingripande mot varje försvarsberedskap i arbetarklassen. Det var ändå inte vapen som den chilenska arbetarklassen saknade till slut utan en organisering och centraliserad ledning av arbetarmilisen. 50.000 soldater hade aldrig kunnat besegra flera miljoner beväpnade arbetare om dessa försvarat sig organiserat.

Det är inte motsatsparet fredlig/blodig revolution som är relevant i det här sammanhanget utan motsatsparet beväpnad/obeväpnad. Den chilenska socialismen var en obeväpnad revolution som slutade blodigt. Oktoberrevolutionen var å andra sidan en beväpnad revolution som blev fredlig. Den reformistiska strategins stora verklighetsflykt är att man undviker problemet med hur bourgeoisin ska avvärjas. De som har vapnen har också makten i samhället. Den fredliga vägen till socialismen blir det utrymme som finns till reformer, som inte provocerar den borgerliga våldsapparaten att slå ned en försvarslös arbetarklass. Det innebär i sista hand att man underkastar sig den härskande klassens vilja.

11. Arbetarklassens befrielse är dess eget verk

Utvecklingstendenser i den världskommunistiska rörelsen.

Allende-regeringens blodiga nederlag i Chile har gett upphov till en debatt i den världskommunistiska rörelsen om vilka strategiska och taktiska slutsatser som ska dras av detta. I princip har diskussionen följt två linjer. Den ena hävdar att Allende forcerade utvecklingen utan att konsolidera en tillräcklig maktbas för sin politik. Det italienska kommunistpartiets (PCI) teori om den historiska kompromissen är det mest avancerade uttrycket för denna uppfattning. Den andra linjen menar att Unidad Popular borde ha brutit med bourgeoisin och baserat sig på en självständig klassorganisering. Den förra uppfattningen menar att småbourgeoisin hade kunnat vinnas med eftergifter och en allians med kristdemokraterna. Den senare att småbourgeoisin skulle följa arbetarklassen bara i det fall

den blev övertygad om att arbetarklassen kunde segra. Båda uppfattningarna har gemensamt att de menar att Allende försatte sig i en omöjlig situation genom att vackla mellan en konsekvent revolutionär och en konsekvent reformistisk politik.

Dessa båda strategiska uppfattningar har successivt vuxit fram i kommunistpartierna under efterkrigstiden. Det italienska kommunistpartiets uppdelning i Amendolahögern och Ingrao-vänstern är kanske det tydligaste uttrycket för denna polarisering. De har en aktuell förlängning i Berlinguers historiska kompromiss och i Manifesto-gruppen. Den senare gjorde misstaget att framprovocera sin egen utslutning i stället för att knyta an till den genuint revolutionära tradition som finns inom PCI. I VPK saknas en tradition motsvarande Ingrao-vänstern. Det finns heller inget teoretiskt arv att knyta an till, på det sätt som Gramsci har utgjort en referenspunkt för de revolutionära tendenserna inom PCI. En revolutionär vänster inom VPK måste i första hand söka sin historiska identitet genom att klargöra den ofullständiga uppgörelsen med kilbomismen vid partisprängningen 1929. Kilbommarna uteslöts som fysiska personer ur partiet men mycket av deras tänkande lever kvar. Man skulle rentav kunna hävda att de har en starkare ställning i partiet idag än vad de hade på 20-talet.

Den ekonomiska högkonjunkturen under efterkrigstiden och kommunistpartiernas isolering under det kalla kriget skapade förutsättningar för en reformistisk strömning. SUKP's 20:e partikongress 1956 gav legitimitet till denna strömning. För att komma ur isoleringen under det kalla kriget och identifieringen med det våldsamma undertryckandet av den proletära demokratin i Sovjetunionen, skedde en gradvis anpassning till den borgerliga demokratin. Motsättningarna polariserades mellan en leninistisk uppfattning som sökte sig tillbaka till rådsprincipen och den mest konsekventa proletära demokratin (t ex Luigo Magris teoretiska arbete i *Critica Marxista* i början på 60-talet) och en liberal-nationell strömning som närmade sig den borgerliga parlamentarismen och socialdemokratin. Till den senare kan man räkna det spanska kommunistpartiets (PCE) försök att bygga demokratiska junter som instrument för en nationell försoning, som man tänker sig ska kunna ske t o m inom ramen för en konstitutionell monarki. Santiago Carrillo har skrivit att den filosofiska och politiska pluralismen är den enda möjliga samhällsformen i Västeuropa och att spanska kommunister ”utan betänkligheter och taktik kan tänka sig att delta i en regering utan kommunistisk majoritet”.

Av de tre strömningar som vi skisserat är vänstern den svagaste. Den nationellt-liberala strömningen ”hermansoniterna” har succesivt i en rad västeuropeiska kommunistpartier börjat tränga undan den Brezjnevitiska linjen. I motsats till förhållandena i Sverige, har de Brezjnevitiska fraktionerna i de flesta fall stått för en militantare facklig politik och framhävt ett klasskampspråk. (t ex Lister-fraktionen i Spanien, och Sinisalo-fraktionen i det finska kommunistpartiet).

Inställningen till borgerlig respektive proletär demokrati fick en dramatisk tillspetsning under Tjeckoslovakienhändelserna 68. Den nationellt-liberala tendensen försvarade Dubceks demokratiseringsprocess och den Brezjnevitiska försvarade ”normaliseringen”. VPK tog kraftfullt avstånd från invasionen men gav senare sitt stöd till ”normaliseringen”. Vänstern stödde den linje som kom till uttryck i fabriksrådsrörelsen som uppstod i protest mot den sovjetiska invasionen och Dubceks eftergifter. Varje gång arbetarklassen reser sig i Sovjetunionen eller Östeuropa för att kämpa för sina demokratiska rättigheter, kommer dessa motsättningar till ytan. Bara en kommunistisk linje som håller fast vid den mest konsekventa arbetardemokrati och förmår genomskåda den borgerliga parlamentarismen har en möjlighet att vara ett stöd åt den kampen.

PCP's inställning till de internationella frågorna.

PCP bekänner sig till den parlamentariska och fredliga vägen till socialismen. Det är alltså ett öppet reformistiskt parti som nära ansluter sig till SUKP's revisionism. På partikongressen 1965 uteslöts de nationellt liberala och Brezjneviterna fick totalt herravälde över

partiapparaten. I motsats till Spanien, där ”hermansoniterna” (Carrillo) behärskar partiet, och ”flammaniterna” (Lister) står utanför, har den uteslutna oppositionen ur det portugisiska partiet inte lyckats organisera sig. PCP har heller aldrig haft någon vänster motsvarande Claudín-fraktionen i det spanska partiet.¹ Relationerna mellan partierna är så kärva att PCE inte ens skickade ett hälsningstelegram till PCP's kongress i höstas. Däremot omfamnades Soares av Carrillo på socialistpartiets kongress. 1968 rättfärdigade och hyllade PCP Warszawapaktens inmarsch i Tjeckoslovakien. De hade sällskap i detta med det västtyska kommunistpartiet, Förenade Socialistpartiet i Västberlin, Luxemburgs KP och AKEL på Cypern. Efter 1968 stödde man ”normaliseringen” i Tjeckoslovakien och Brezjnev-doktrinen om ”den begränsade suveräniteten hos socialistiska länder i internationalismens namn”. På Moskvakonferensen 1969 riktade Cunhal ett av de hätskaste angreppen mot KKP. Så sent som på Brysselkonferensen i januari 1974 fortsatte de portugisiska kommunisterna sina litanior över det kinesiska partiet.

PCP's strategi.

Partiets nuvarande program fastställdes på kongressen 1965, då man uttalade att fascist-diktaturen bara kunde störtas genom arméns deltagande eller åtminstone neutralisering. Man förklarade sig också beredd att ingå i en provisorisk regering som återupprättade de demokratiska rättigheterna och höll fria val till en konstituerande församling. Denna stadieteori har partiet envist försökt att pressa på massrörelsen efter den 25 april, bara för att gå på gång komma i motsättning till den. Klasskampen har en slagkraft som inget abstrakt stadie-schema kan fånga in. I stället för att vara arbetarklassens förtrupp har PCP blivit dess eftertrupp. Till PCP säger vi: BRYT MED BOURGEOISIN! UPPRÄTTA EN ARBETARREGERING!

Gå till val på ett klasskampsprogram som sammanfattar de krav som massrörelsen för fram i sin dagliga kamp! Upprätta en enhetsfront med socialistpartiet på basen av arbetarklassens självständiga organisering!

Artikeln är ett svar till Amendola, som i ett inlägg i *Rinascita* 1964 hävdade att både den kommunistiska och den socialdemokratiska traditionen har misslyckats i de västerländska samhällena och att det därför måste ske en syntes av båda dessa traditioner, resulterande i ett nytt slags parti. C H Hermansson var tillfälligt inne på liknande funderingar i boken *Vänsterns väg* från 1965.

Vi inbillar oss inte för ett ögonblick att Portugal lever i en revolutionär situation och att ett maktövertagande står på dagordningen. Men om inte det kommunistiska partiet kan utveckla den inneboende kraft som utvecklas i arbetarklassen under en pre-revolutionär situation, så kommer socialismen aldrig att stå på dagordningen. Man kommer aldrig att passera stadium ett.

Efter nederlaget i Chile har utvecklingen i Portugal blivit det stora experimentet för en reformstrategi. Vi har försökt peka på de svagheter som PCP har och som kommer att bli ändå mer tydliga ju mer klasskampen skärps. Men det är ändå uppenbart att PCP, trots sina svagheter, har förmåga att absorbera en mäktig reformistisk strömning i Västeuropa i nuvarande läge.

Klasskampens intensifiering under en pre-revolutionär period karakteriseras av att den förs på

¹ Fernando Claudin, veteran i Spanska Inbördeskriget och medlem i PCE's politbyrå, utesluten ur PCE 1964, utgår liksom Magri från en kritik av folkfrontsbegreppet i den kommunistiska rörelsen. Se t ex artikel ”Spain-the untimely Revolution” i *New Left Review* nr 74 [svenska: [Den olägliga revolutionen \(Spanien 1936-1939\)](#)].

För Magris kritik av folkfronten, se artikeln ”Il Valore e il Limite delle Esperienze Frontiste”, *Critica Marxista* juli-augusti 1965. Artikeln är ett svar till Amendola, som i ett inlägg i *Rinascita* 1964 hävdade att både den kommunistiska och den socialdemokratiska traditionen har misslyckats i de västerländska samhällena och att det därför måste ske en syntes av båda dessa traditioner, resulterande i ett nytt slags parti. C H Hermansson var tillfälligt inne på liknande funderingar i boken *Vänsterns väg* från 1965.

en högre organisatorisk nivå. Den skapande kraft som bryter fram i massrörelsens olika faser måste söka sig organisatoriska former i självständiga klassorgan: anti-fascistiska kommittéer, strejkkommittéer, priskommittéer, arbetslöshetskommittéer, arbetarmilis, hyreskommittéer, strejkvakter, bondekommittéer, soldatkommittéer, skolkommittéer, distributionsorgan, konsumtionsföreningar etc. Det är detta vi menar med att arbetarklassen måste organisera sig själv självständigt i förhållande till bourgeoisins intressen. Denna organisering är en säkrare garanti mot fascistiska angrepp mot arbetarrörelsen än taktiken att inte ”provocera” bourgeoisin. Det kommunistiska partiets roll är att fungera som en sammanbindande inre struktur i denna massrörelse och att ge den en revolutionär inriktning. Det måste bli ett slut på den förmyndarmentalitet över arbetarklassen som en del kommunister ägnar sig åt. Klassens inneboende styrka måste få möjligheter att utvecklas fritt för att kunna bli kapitalismens dödgrävare. Det är detta Marx syftar på när han säger i Kommunistiska Manifestet ”Alla hittillsvarande rörelser har varit rörelser av minoriteter eller i minoriteters intressen. Den proletära rörelsen är den självmedvetna och självständiga rörelsen av det oerhörda flertalet i det oerhörda flertalets intresse.”

Appendix

Lisnave-arbetarnas resolution

I kampen för att befria Lisnaveledningen från dess fascister har arbetarna blivit medvetna om att de inte endast strider för den fascistiska strukturens fall inom Lisnave, utan även mot hela den exploaterande, härskande klassen.

På detta sätt förenas arbetarnas kamp på Lisnave med den tappra kampen på TAP, på Jornal do Commercio, på Siderurgia, på Texmalhas, och stöder alla strider från norr till söder, och går utanför fabriksväggarna för att visa:

- Att vår kamp för att befria oss från fascister inte är en sekundär strid, det är en principiell kamp för den är en del av den ständiga kampen mot alla former av fascism, som hela tiden skapas av monopolkapitalismen.
- Att de reaktionära krafterna gör reträtt, där det finns initiativ och organiserad kamp bland de förtryckta klasserna. Då det saknas vaksamhet hos en del av folket avancerar de kontra-revolutionära krafterna och utplånar den redan erhållna friheten.
- Att vi stöder alla de lagar och lagförslag från den Provisoriska regeringen, som ska hjälpa till att öka friheten för arbetarna och de folk, som exploaterats av den portugisiska kolonialismen.
- Att vi inte stöder regeringen när den ger ut lagar, som är riktade mot arbetarklassen, vilka undergräver arbetarnas kamp mot kapitalistisk exploatering.
- Att vi aktivt ska bekämpa ”strejklagen”, eftersom den är ett stort slag emot arbetarnas frihet.
- Att vi förkastar ”lock-out lagen” såsom en lag riktad mot arbetarna och som skydd åt kapitalisterna, och som ger cheferna friheten att svälta ut tusentals arbetare.
- Eftersom vi vet att de 120 miljoner escudos inte är ett krav på Melos, Champalimauds, Quinas et Company att skapa 120 tusen arbeten, utan för att skapa bättre villkor att exploatera arbetarna.
- Att vi förkastar alla försök, varifrån de än kommer att sabotera och splittra arbetarmassorna i deras kamp mot fascism och kapitalism.
- Att vi stöder MFA så länge de stöder de förtryckta och exploaterade klassernas kamp mot de förtryckande och exploaterande klasserna.

LISNAVE-ARBETARNA RENSAR UT FASCISTERNA
 DÖD ÅT PIDE – DÖD ÅT FASCISMEN
 STREJKRÄTT – JA!
 LOCK-OUT – NEJ!
 SOLIDARITET MED DE STREJKANDE KAMRATERNA

Uttalande av postarbetarna om arbetssöndagar

I sitt tal den 29 september vädjade brigadgeneral Vasco Gonçalves om en frivillig arbetsdag över hela landet – nästa söndag den 6 oktober 1974. Han sade att detta var ett praktiskt sätt för arbetarna att besvara den reaktionära kupp, som fascisterna planerade.

Den revolutionära vaksamhet som folkmassorna har utövat på Portugals landsvägar och speciellt i Lissabons förstäder, samt den väldiga gatudemonstration som leddes av våra brevbärare, demonstrerade vårt djupa hat till fascism och kapitalistisk exploatering.

Comissao Pro-Sindicato (CPS) tror att de arbetande massornas kamp, ledd av proletariatet, måste fortsätta. Och det är för detta ändamål vi uppmanar alla postarbetare att gå till sin arbetsplats den dagen. CPS påpekar, att deltagande i denna arbetsdag är frivilligt, och att

arbetarna måste bestämma hur de ska göra, efter sitt eget revolutionära medvetande.

Vi måste använda denna dag för att höja vårt medvetande att utveckla vår organisation, och för att trappa upp kampen, så att vi kan våga rensa ut de administratörer, som är lierade med den gamla regimen: för att uppnå en högre levnadsstandard och för att bygga fackföreningen.

Vi måste också förstå att i normala fall är det cheferna som huvudsakligen vinner på en extra arbetsdag. Således måste vi hålla sträng uppsikt över pengarna som flyter in denna dag, för att se till att de tjänar arbetarnas intressen och används för att möta våra mest trängande behov – bostadsbyggande, förbättring av sanitära förhållanden, läkare och medicin, kommunikationer etc. Därför uppmanar vi regeringen att visa vad som produceras denna dag och försäkra sig om, att det distribueras till dem som bäst behöver dem.

CPS föreslår att arbetarna kräver att lönenivån denna söndag ska vara samma som andra veckodagar, eftersom detta arbete är frivilligt. CPS föreslår att de pengar vi får för denna extradag ska överföras till fackföreningskassor för arbetare som avskedats och till strejkande kamrater. Vi råder alla berörda, att även ett sådant bidrag skulle vara frivilligt.

Som vi alla vet är vi inte vana att arbeta på söndagarna: så det skulle vara naturligt att utföra mindre arbete än vanligt. Därför uppmanar CPS till att använda matraster och vilostunder till att diskutera de aktuella kriserna, att skärpa vår vaksamhet i kampen mot fascism och kapitalistisk exploatering.

Låt oss vända denna arbets-söndag till en kampdag för att rensa ut administratörer lierade med den gamla regimen, för att bygga fackföreningen, och mot fascism och kapitalistisk exploatering.

COMISSAO PRO-SINDICATO

MFA's ekonomiska program

MFA's ekonomiska program. I slutet av december förelåg det första utkastet till MFA's ekonomiska program. På grund av inre motsättningar om programmets utformning publicerades det inte förrän 20 februari. Den slutgiltiga versionen är en kompromiss mellan olika tendenser inom MFA, där de moderata (Antunes) nu har övertaget.

Programmets inriktning på det privata näringslivet och moderata reformkaraktär har noterats med tillfredsställelse av de stora borgerliga tidningarna: "Portugals 3-års program för ekonomiska och sociala reformer har visat sig vara ett försiktigt dokument, som avser att ge arbetarna trygghet och välfärd i en modern europeisk stat, att få igång ekonomin igen genom att återställa förtroendet till det privata näringslivet och ge landet en allmän socialistisk politik av liknande slag som det brittiska labourpartiet".

Programmet har utformats av MFA's minister utan portfölj, överste Melo Antunes, och bekräftar de moderata officerarnas och Dr Mario Soares Socialistpartis övertag över kommunisterna och den extrema vänstern. Det märks särskilt i den uppmuntran som ges till det privata näringslivet och utländska investeringar och den försiktiga politiken för statligt deltagande i industri och jordbruk". (*Financial Times* 21/2-75).

Programmet är en invit till inhemska och utländska kapitalister att investera på gynnsamma villkor. Någon ökad beskattning av vinster och kapital är inte planerad. Utländskt kapital uppmuntras i ett särskilt avsnitt, som uppräknar alla potentiella fördelar av att investera i Portugal. I ett inledande avsnitt sägs: "Utländska investerare kommer att få garantier under de nuvarande bestämmelserna för skydd för utländsk egendom, gottgörelse vid expropriering och utförelse av kapital och profiter". Vinster får utföras upp till 15% av det investerade kapitalet. För utländska företag som exporterar mer än 3/4 av sin produktion finns inga begränsningar (t ex Plessey, IBM).

För arbetarklassen utlovas sociala reformer och en arbetslöshetsförsäkring. Arbetarna uppmanas att visa 'politiskt medvetande' och avstå från krav som rubbar förhållandet mellan vinster och löner: "Disciplin, ansvar och politiskt medvetande behövs i ett bistert klimat, och landet måste förstå att den ekonomiska krisen utesluter någon dramatisk höjning av levnadsstandarden eller fundamental förändring i förhållandet mellan inkomsterna av kapital och löner". (*Financial Times* 21/2).

Inflationen ska bekämpas med kreditåtstramning och en statlig löne- och prispolitik. Vädjanden till arbetarnas "politiska medvetande" varvas med förtäckta hotelser: "Arbetarna varnas för att 'deras krav är rättmätiga men att de måste ta i betraktande den speciella historiska situation som vi befinner oss i. De arbetande klasserna *kan vända sina egna vapen mot sig själva*, om de ignorerar politiska realiteter". (*Financial Times* 21/2, vår kursivering.)

Det statliga inflytandet ska öka i en rad branscher men inga nationaliseringar planeras. En anti-trustlagsstiftning ställs i utsikt. Bank- och försäkringsväsen lämnas orörda. Någon jordreform föreslås inte. I stället försöker programmet förmå de stora jordägarna att uppodla sina enorma egendomar eller utarrendera dem till regeringen. Bara de som vägrar att samarbeta kommer att exproprieras – mot kompensation.

Det portugisiska industriförbundet PCI uttalade genast sitt stöd till detta program. Borgerliga ekonomer i Lissabon betraktade "programmet för ekonomisk och social politik" som ett "moderat manifest som bättre anpassar Portugals efterblivna ekonomi till systemen i Västeuropa och USA". (*DN* 21/2).

Till denna ekonomiska politik är PCP uppbundet med händer och fötter, samtidigt som strejkaktiviteten skjutit ny fart efter en andningspaus under senare delen av hösten. Till skillnad från tidigare strejkvågor börjar nu breda arbetarskikt tvivla på att den reformistiska strategin kommer att uppfylla deras krav. Den 7 februari demonstrerade exempelvis 30.000 arbetare i Lissabon på uppmaning av arbetarkommissionerna på de stora företagen, trots PCP's kraftiga fördömanden.

PCP's försiktighet i den ekonomiska politiken noteras också av *S Washington Post* den 20/2: "Ibland verkar Mr Cunhal (CP's generalsekreterare) så moderat så att man måste påminna sig hans bakgrund för att vara säker på att han inte tillhör något medelklassparti. Han talar om att han förutser en plats för privat kapital i Portugals framtid. Han avråder från strejker, avstår från kritik av NATO, undviker skarp propaganda och räcker ut en hand till Amerika".

"Dessutom har han inte en dogmatisk inställning till nationalisering av industrin." "Vissa sektorer såsom transport är redan nationaliserade", säger han "och kanske i framtiden också basindustrier ska vara statskontrollerade. För närvarande är emellertid regeringens politik att eftersträva ekonomisk stabilitet och detta betyder att den privata sektorn måste fortsätta att sköta fabrikerna. Vi stöder den politiken nu därför att vi stöder ekonomisk stabilitet." "För närvarande predikar kommunistpartiet t o m återhållsamhet i fackföreningarna. Den årliga inflationstakten uppskattas till 30% och krav på lönehöjningar har vanligtvis varit större. Kommunisterna säger att löneökningarna måste hållas under 30%, men dom binder sig inte för någon bestämd siffra. Mr Cunhal skakar på huvudet åt krav som anstränger ekonomin. "Strejkvapnet", säger han, "Är mest effektivt om det inte används så ofta".

Resolution om regeringsfrågan på Kominterns fjärde kongress 1922

11. Arbetarregering

Som allmän propagandaparoll kan kravet på arbetarregering (ev. arbetar- och bonderegering) användas nästan överallt. Men *som aktuell politisk lösning* har arbetarregeringen den största betydelsen i de länder, där det borgerliga samhället befinner sig i en särskilt osäker situation, där styrkeförhållandena mellan arbetarpartierna och bourgeoisin sätter avgörandet av

regeringsfrågan på dagordningen som praktisk nödvändighet. I dessa länder blir parollen ”arbetarregering” en oundviklig slutsats av hela enhetsfronttaktiken.

II Internationals partier söker i dessa länder ”rädda” situationen genom att propagera för och förverkliga en koalition mellan bourgeoisien och socialdemokratin. De senaste försöken av några partier inom II. Internationalen (t.ex. i Tyskland) att tillbakavisa ett öppet deltagande i en sådan koalitionsregering och samtidigt i smyg genomföra den, betyder endast en försiktighetsmanöver gentemot de protesterande massorna – ett ännu mera raffinerat bedrägeri mot arbetarna. Mot en öppen eller maskerad borgerlig-socialdemokratisk koalition ställer kommunisterna enhetsfronten av alla arbetare och en koalition av alla arbetarpartier på det ekonomiska och politiska området till kamp mot den borgerliga makten och för dess slutliga störtande. Genom en förenad kamp av alla arbetare mot bourgeoisien skall hela statsapparaten komma i arbetarregeringens händer, och därigenom skall arbetarklassens position stärkas.

Arbetarregeringens mest elementära uppgifter måste vara att beväpna proletariatet, att avväpna de borgerliga kontrarevolutionära organisationerna, att införa en produktionskontroll, att lägga huvudparten av skattebördan på de rikas skuldror och att bryta den kontra-revolutionära bourgeoisiens motstånd.

En sådan arbetarregering är möjlig blott om den föds genom massornas egen kamp och stöder sig på kampdugliga arbetarorgan, vilka skapas av de undertryckta arbetarmassornas understa lager. Även en arbetarregering, som uppstått genom en parlamentarisk konstellation och alltså är av rent parlamentariskt ursprung, kan åstadkomma en uppräckning för den revolutionära arbetarrörelsen. Det är självklart, att uppkomsten av en verklig arbetarregering och det vidare upprätthållandet av en regering, som bedriver revolutionär politik, kommer att leda till en förbittrad kamp, ev. till inbördeskrig med bourgeoisien. Redan proletariatets försök att bilda en dylik arbetarregering kommer på förhand att stöta på det skarpaste motstånd från bourgeoisiens sida. Parollen arbetarregering är därför ägnad att samla proletariatet och utlösa revolutionär kamp.

Kommunisterna måste under vissa omständigheter förklara sig beredda att bilda regering tillsammans med icke-kommunistiska arbetarpartier och -organisationer. Men de kan göra detta först då garantier finns för att denna arbetarregering verkligen kommer att föra en kamp mot borgardömet i ovannämnda mening. Därvid består de självklara villkoren för kommunisternas deltagande i en sådan regering, att

- 1) Deltagandet i en arbetarregering endast kan ske med exekutivens samtycke
- 2) De kommunistiska medlemmarna i en sådan ministär står under den strängaste kontroll från sitt partis sida.
- 3) Resp. kommunistiska deltagare i denna arbetarregering står i intimaste kontakt med massornas revolutionära organisationer.
- 4) Det kommunistiska partiet bibehåller absolut sin egen prägel och full självständighet för sin agitation.

Med alla sina stora fördelar har arbetarregeringsparollen också sina risker, liksom också hela enhetsfronttaktiken i sig döljer vissa faror. För att förebygga dess faror måste de kommunistiska partierna taga följande i betraktande:

Varje borgerlig regering är tillika en kapitalistisk regering. Men icke varje arbetarregering är en verklig proletär regering, d.v.s. ett revolutionärt maktinstrument för proletariatet.

Kommunistiska Internationalen måste räkna med följande möjligheter

- 1) *Liberal* ”arbetarregering”. En sådan fanns i Australien och kommer att vara möjlig i England inom en nära framtid.
- 2) *Socialdemokratisk* ”arbetarregering”. (Tyskland)
- 3) En regering av arbetare och fattiga bönder. En sådan möjlighet finns på Balkan, i

Tjeckoslovakien, Polen etc.

- 4) Arbetarregering med deltagande av kommunisterna.
- 5) En verklig proletär arbetarregering, som i oförfalskad form endast kan förverkligas genom det kommunistiska partiet.

De båda förstnämnda typerna är inga revolutionära arbetarregeringar, utan i verkligheten förstuckna koalitioner mellan bourgeoisien och antirevolutionära arbetarledare. Sådana "arbetarregeringar" tolereras under kritiska tider av den försvagade bourgeoisien, för att lura proletariatet beträffande statens verkliga klasskaraktär eller rent av med de korrumperade arbetarledarnas hjälp avvärja proletariatets revolutionära offensiv och vinna tid. Kommunisterna kan inte delta i en sådan regering. De måste tvärtom hänsynslöst avslöja sådana falska "arbetarregeringar" verkliga karaktär inför massorna. I den givna nedgångsperioden för kapitalismen, då den viktigaste uppgiften är att vinna proletariatets flertal för den proletära revolutionen, kan dock även dessa regeringar objektivt bidra till att påskynda den borgerliga maktens förstöringsprocess.

Kommunisterna är redo att gå samman även med de arbetare, som ännu ej insett nödvändigheten av proletariatets diktatur, med socialdemokratiska, kristliga, partilösa, syndikalistiska arbetare etc. Kommunisterna är alltså även beredda att under vissa betingelser och mot vissa garantier stödja en icke-kommunistisk arbetarregering. Men kommunisterna förklarar under alla förhållanden öppet för arbetarna, att endast proletariatets diktatur tryggar arbetarklassens verkliga frigörelse.

De båda därefter uppräknade typerna av arbetarregeringar (3 och 4), i vilka kommunisterna kan delta, innebär ännu ej proletariatets diktatur, de är ej ens historiskt oundgängliga övergångsformer till diktaturen, men de kan, där de komma till stånd, bilda utgångspunkten för tillkämpandet av denna diktatur. Den fulländade proletära diktaturen är endast den verkliga arbetarregeringen (5), som består av kommunister.

Förkortningar

CGIL	den kommunistiskt-socialistiska fackföreningsrörelsen i Italien
CISL	den katolska fackföreningsrörelsen i Italien
COPCON	specialkommando inom den portugisiska krigsmakten som är direkt underställd MFA:s Koordinationskommitté
CTT	det portugisiska postverket
CUF	Portugals största monopolkoncern
CUT	den chilenska fackföreningsrörelsen
DGS	se PIDE
FLEC	separatiströrelse i den oljerika provinsen Cabinda i Angola
FLNA	nykolonial befrielseörelse i Angola, som är nära knuten till Zaire
FRELIMO	Mozambiques befrielseörelse
FUA	nykolonialt parti i Angola bestående av vita affärsmän
GNR	det republikanska gardet i Portugal, en av hörnpelarna under fascismen, fortfarande inte upplöst
GUMO	nykolonialt parti i Mozambique, representerande vita affärsintressen
IC	parti som avsplittrades från det kristdemokratiska partiet i Chile och ingick i Allendes folkfront
JAP	lokala försörjningskommittéer i Chile
KKP	Kinas Kommunistiska Parti
MAPA	självständighetsrörelse på Azorerna
MAPU	ursprungligen en avsplittring från det kristdemokratiska partiet i Chile, kom att tillhöra vänstern inom Allendes folkfront
MDP	demokratisk front med kommunistisk hegemoni, kallades tidigare CDE
MFA	de Väpnade Styrkornas Rörelse, en politisk organisering inom den portugisiska krigsmakten som nu har den reella makten i landet
MIR	på 60-talet en castroistisk gerillarörelse som under Allendeperioden utvecklades mot ett revolutionärt massparti. Stödde folkfronten kritiskt
MPLA	den enda antiimperialistiska befrielseörelsen i Angola; stod för den huvudsakliga kampen mot kolonialmakten, har ett program med en socialistisk inriktning
MRPP	maoistgrupp i Portugal
MUD	den demokratiska fronten i Portugal under Salazar-tiden
PAIGC	Guinea-Bissaus befrielseörelse
PCC	Chiles kommunistiska parti
PCE	Spaniens kommunistiska parti
PCF	Frankrikes kommunistiska parti
PCI	Italiens kommunistiska parti
PCP	Portugals kommunistiska parti
PIDE	den fascistiska säkerhetspolisen i Portugal, senare omdöpt till DGS
PPD	det liberala partiet i Portugal, ingår i den provisoriska regeringen
PSP	portugisiska socialistpartiet under Soares
PSP	kravallpolisen, en av den fascistiska ordningens hörnpelare, fortfarande inte upplöst
SUKP	Sovjetunionens Kommunistiska Parti
TAP	den portugisiska statens flygbolag
UIL	den socialdemokratiska fackföreningsrörelsen i Italien
UNITA	nykolonial befrielseörelse i Angola, med stöd i de vita affärskretsarna
UP	Unidad Popular – den chilenska folkfronten under Allende

Del II

FRÅN SPINOLAS KONTRAREVOLUTIONÄRA KUPPFÖRSÖK DEN 11 MARS TILL DEN FEMTE PROVISORISKA REGERINGENS BILDANDE DEN 8 AUGUSTI 1975

”Ja, man kan till och med säga att den portugisiska revolutionen började först med i och med den 11 mars.” Rosa Coutinho i DN 13/7 -75

I. Den fjärde provisoriska regeringen

1. Inledning

Den 20 februari publicerades MFA:s ekonomiska krisprogram, som innebar stimulanser till det privata näringslivet och åtstramningar för arbetarklassen. Istället för nationaliseringar föredrog man statligt deläggande i de stora monopolkoncernerna. Tre veckor senare, den 11 mars, iscensatte Spinola en misslyckad kontrarevolutionär kupp och fick brådstörtat fly till Brasilien. En enorm massmobilisering utan motstycke under revolutionens tidigare skeenden ledde till en maktförskjutning inom MFA till vänsterns fördel. Bankerna och en stor del av näringslivet nationaliserades. En våg av ockupationer av fabriker, jord och fastigheter spreds.

Första upplagan av denna bok avslutades strax efter det att MFA:s ekonomiska krisprogram antagits, men innan bourgeoisins kuppförsök den 11 mars. Det är klart att varje försök att skissera en helhetsbild av en pågående revolutionär process riskerar att överflyglas av nya händelser. Perspektiven förskjuts, nya styrkeförhållanden uppkommer, revolutionen tar en ny inriktning. När vi skrev boken rörde sig den revolutionära processen fortfarande i riktning mot den borgerliga parlamentarismen, strukturreformer i ekonomin och en neokolonial lösning i Afrika. Det portugisiska industriförbundet stödde revolutionen reservationslöst under denna fas, även efter Spinolas avgång i september. Först efter den 11 mars inskränktes det blivande parlamentets suveränitet genom pakten mellan MFA och de politiska partierna och den 8 juli kom beslutet om upprättande av folkförsamlingarna som alternativa organ till de parlamentariska institutionerna. Besluten i samma MFAsession om arbetarkontrollen, nationaliseringar och jordreformen utgör nya vägskäl i revolutionen.

2. Var folkfrontspolitiken riktig?

Under det första halvåret efter den 25 april styrdes Portugal av en samlingsregering av borgerliga och arbetarpartier med ärkefascisten Spinola som president. Efter bourgeoisins kuppförsök den 27 september och Spinolas avgång, fortsatte denna folkfrontsregering och i motsats till efter den 11 mars vidtogs nästan inga utrensningar av kända reaktionärer inom MFA och statsapparaten. Den nationella försoningspolitiken förutsatte att det revolutionära massuppsvinget i arbetarklassen – särskilt under strejkvågorna i maj-juni och augusti-september – kunde hållas inom ramarna för vad som var acceptabelt för de borgerliga partierna och den spinolistiska delen inom MFA (förhandlingsproceduren med befrielseerörelserna, strejklagstiftningen, att förhindra upprättandet av en folkmilis eller en kontroll underifrån i krigsmakten etc.). Vår tes i boken är att bara en självständig klasspolitik för arbetarklassens revolutionära krav gentemot bourgeoisins klassamarbetsinbiter – ett revolutionärt alternativ utanför men varken underordnat eller i motsatsförhållande till MFA – hade kunnat isolera de reaktionära krafterna och stärka vänstern inom MFA. En sådan politik hade inneburit ett stöd för alla masskrav som fördes fram i arbetarkampen – även när dessa kolliderade med regeringens nationella försoningsprogram – och skapande av proletära maktorgan som embryon till den nya arbetarstaten.

Denna utveckling har i viss utsträckning förverkligats efter den 11 mars, inte så mycket genom MFA:s och PCP:s förutseende och initiativ som genom kontrarevolutionärernas misstag och felbedömningar (jfr MFA:s ekonomiska program och nyvalen till MFA bara

några veckor innan kuppen den 11 mars). En del vill se utvecklingen efter den 11 mars som en bekräftelse på riktigheten av PCP:s breda frontpolitik under första revolutionsåret. Det var emellertid inte PCP:s förutseende som skapade denna nya utveckling. Hösten 1974 hade det varit en livsfarlig äventyrspolitik att basera taktiken på att kontrarevolutionen skulle få tillfälle att slå till först. Den primära uppgiften bestod då i att avvärja kontrarevolutionen, vilket inte kunde ske effektivt så länge den anti-fascistiska kampen inte fick sin förlängning i en anti-kapitalistisk kamp. Under täckmantel av en nationell försoningspolitik fick i stället reaktionen möjlighet att reorganisera sina styrkor och *tre gånger ta initiativet till en kontrarevolutionär kupp* (den 12/7, 27/9, 11/3). PCP:s villkorlösa stöd till enheten inom MFA och den nationella samlingsregeringen under denna period – samtidigt som spinolisterna kunde använda sig av dessa organ för att förbereda en ny kupp – var i själva verket en försvagning av den anti-fascistiska enhetsfronten, vars främsta styrka låg i arbetarklassens mobilisering och stridsvilja.

3. Vägen till den 11 mars.

Efter den 25 april utrensades 82 amiraler och viceamiraler i flottan. I de övriga vapenslagen hade MFA uppställt en lista på 400 officerare med kända fascistiska sympatier, men med hänsyn till den spinolistiska högern inom MFA gjordes inga ingripanden. Delar av den fascistiska våldsapparaten upplöstes (PIDE, Legiao Portugese) men andra delar behölls intakta (den para-militära kravallpolisen PSP och nationalgardet GNR). I arbetaruppsvinget efter Spinolas avgång den 28/9 hade PCP haft tillfälle att permanenta den antifascistiska folkmilis som uppstått och driva en masskampanj för att arresteras och utrensa den spinolistiska högern inom krigsmakten. Men partiets folkfrontstaktik uteslöt en sådan möjlighet. Ett fåtal högre officerare försattes i disponibilitet, men högern inom MFA lämnades orörd. I valen inom MFA kort före kuppen den 11 mars kunde spinolisterna återvinna sina positioner. COPCON:s chef Otelo de Carvalho led ett svårt nederlag. Tre av fem vänsterofficerare förlorade sina platser i det ledande organet, MFA:s koordinationskommitté. Kända spinolister som Orlando Costa, Salvagueiro Maia och general Damiao¹ gjorde come-back. De två senare spelade en viktig roll den 11 mars. Det var dessa förändrade styrkeförhållanden som Spinola räknade med när han iscensatte kuppen den 11 mars. Det kraftfulla svaret i arbetarklassen och bland soldaterna kom emellertid som en obehaglig överraskning för honom. Arbetarna inringade exempelvis general Damiao i GNR:s baracker i Carmo och satte denna enhet ur spel. I denna situation föredrog de spinolistiska officerarna att ligga lågt och ta avstånd från Spinola. PCP spelade en betydelsefull roll i mobiliseringen av arbetarna den 11 mars. Men det är omöjligt att hävda att partiets *folkfrontstaktik* var särskilt effektiv i att förhindra Spinola från att reorganisera sina sympatisörer inom krigsmakten.

4. Den fjärde provisoriska regeringen.

Den 11 mars överraskades Spinola av den höga beredskapen hos arbetarna och de värnpliktiga soldaterna. Indignationen över kuppöret och fruktan för fascismen fick stora delar av småbourgeoisin och mellanskikten att sluta upp bakom arbetarklassen. Bourgeoisin föredrog att ligga lågt för att inte ytterligare komprometteras. Den anti-fascistiska mobiliseringen följdes av en bred våg av anti-kapitalistiska massaktioner med strejker och fabriksockupationer. På nästan varje större fabrik uppstod en dubbelmakts-situation mellan arbetarkommissionen och fabriksledningen. Hus och lägenheter ockuperades av kvarterskommittéer. För första gången efter den 25 april fick arbetarnas kampformer en efterföljd på landsbygden med jordockupationer. I en prerevolutionär situation genomfördes den första valkampanjen i Portugal på ett halvt århundrade.

Perioden efter valet den 25 april utmärks av två divergerande tendenser, som utlöste den nu-

¹ Tidigare chef för GNR. Även Spinola och Costa Gomez har varit vice befälhavare resp. befälhavare för GNR på 50-talet.

varande maktkrisen. Den första är socialistpartiets *offensiv* efter valet för att erövra positioner inom statsapparaten, massmedia, fackföreningar och kommuner, som motsvarade vad man ansåg vara partiets reella inflytande. Den byråkratiska ordningen i kommuner och fackföreningar gav PS en tacksam måltavla. Den andra, från PS divergerande trenden, var den ökande militansen och radikalismen i arbetarkampen. PS:s försök att utnyttja sin tyngd på det parlamentariska planet stod mot de klassmedvetna arbetarnas strävan att utsträcka och generalisera arbetarkommissionerna till att bli embryon till en stat av ett nytt slag. Medan den konstituerande församlingen arbetade på en ny författning skapade arbetarna sin egen lag på fabriker och latifundier.

Dessa båda divergerande tendenser i revolutionen kom att fokuseras i konflikten kring tidningen *República* med början den 19 maj. Ockupationen av *República*, liksom *Rádio Renascença*, var en del av den våg av strejker och ockupationer som kulminerade vid den här tiden. (Det finns andra aspekter på *República*-affären som vi ska återkomma till.)

Socialistpartiets offensiv för att rycka åt sig ett större institutionellt inflytande, slutade med att partiet förlorade sitt främsta språkrör. I stället fortsatte arbetarklassens offensiv, vilken indirekt kom till uttryck genom revolutionsrådets resolution den 8 juli om upprättandet av folkkommittéer. Revolutionen närmade sig det vägskalet då man måste välja mellan en proletär eller en borgerlig statsmakt: å ena sidan den borgerliga parlamentarismen där arbetarklassen tillåts delta en dag vart tredje eller fjärde år och där en yrkeskår av professionella politiker och ämbetsmän sköter resten – i motsats till denna formella demokrati den verkliga demokrati för det arbetande folket, som historiskt första gången skapades av Pariskommunen och som Marx teoretiskt klarlagt.

Den historiska skiljelinjen mellan socialdemokrater och kommunister blev åter blottlagd den 8 juli – borgerlig diktatur mot proletariats diktatur; borgerlig parlamentarism mot sovjeter och proletär demokrati.

Den 11 juli lämnade PS regeringen och den 17 även PPD. På en presskonferens motiverade Soares utträdet ur regeringen: ”Det finns många förslag i principdokumentet som inkräktar på den Konstituerande Församlingens befogenheter, vilken har ansvaret exempelvis för att definiera den status som tillkommer arbetarkommissionerna och kvarterskommittéerna, institutioner för lokal, kommunal, distrikt och regional makt ... Det är verkligen egendomligt att försöka förvandla arbetarkommissionerna och kvarterskommittéerna till polisiära organ och t o m självförsvarsorgan ... Men ändå mer chockerande är förslaget att upprätta folkdomstolar för att avgöra icke-kriminella frågor ... Det är otillåtligt att säga att vi fortfarande lever i en privatkapitalistisk ekonomi, dominerad av monopolkapitalismen, som sägs paralysera produktionens utveckling. Varför förstöra statsapparaten i stället för att låta den genomgå en djupgående förändring?” Här bar vi småborgarens hela skräckslagenhet inför den verkliga revolutionen. Den 18 och 19 juli mobiliserade PS och PPD till breda masskampanjer över hela Portugal för att framtvunga en polarisering inom MFA och ge den moderata falangen övertaget. På Antas stadium i Porto kallade socialistledarna kommunistpartiet för en ”social-reaktionär mördarorganisation”, som man anklagade för att ”vilja förvandla hela Portugal till ett koncentrationsläger”. Samma natt satte kringirrande demonstranter eld på PCP:s och MDP:s propagandastånd på Humberto Delgado-platsen i Porto. Det blev signalen för kontrarevolutionen i de norra provinserna att börja vandalisera och bränna PCP:s lokaler.

De senaste månaderna har småbourgeoisin utsatts för ökande ekonomiska påfrestningar. Nationaliseringen av bankväsendet har lett till en prioritering av de statliga företagen. De nya importtullarna drabbar i särskilt hög grad småföretagen. Arrendatorerna i jordbruket känner sig hotade av jordreformen och lantarbetarnas kamp. Den ekonomiska krisen utnyttjas av de reaktionära institutionerna och den katolska kyrkan för att mobilisera en bas för reaktionen.

Soares är uppenbarligen beredd att spela ett högt spel med inbördeskrig och kontrarevolution som insats för att försöka bromsa den revolutionära processen. Det placerar honom nära Noske-traditionen i den europeiska arbetarrörelsen.¹ Påhetsad av den reaktionära europeiska socialdemokratin riskerar Soares att föra den portugisiska revolutionen till en Thermidor-lösning.

II. Ekonomi och klasser

1. Den ekonomiska konjunkturen.

Det har länge varit uppenbart att Portugal befinner sig i en allvarlig ekonomisk kris. Bristen på tillförlitlig statistik och uppgifter från officiella myndigheter har emellertid gjort det svårt att skapa sig en exakt bild av läget. Efter MFA:s generalförsamlings maratonmöte den 14-21 juni publicerades en del uppgifter. En mer fullständig bild ges i en ekonomisk översikt som utarbetats av Banco Portugese do Atlantico i slutet av juli (återgiven i *Le Mondes* engelska veckoutgåva den 2/8).

Bruttonationalprodukten föll med 6% det första revolutionsåret. 270.000 var arbetslösa, motsvarande 8% av den förvärvsarbetande befolkningen. Den verkliga siffran ligger sannolikt närmare 10%. Återvändande emigranter från EG och Angola väntas ge arbetslösheten ett nytt tillskott. Enbart från Angola väntas 300.000 återvända före oktober. Samma källa klagade över 465 strejker, ockupationer och lockouter under perioden oktober-april, dvs i genomsnitt två per dag.

Stigande världsmarknadspriser på olja och livsmedel ökade underskottet i valutabalansen med 60% under första halvåret 1975 jämfört med motsvarande period 1974. Underskottet 1974 på 17.000 miljoner escudos väntas öka under 1975 till 30.000 miljoner escudos. Då hela valutareserven uppgår till 41.000 miljoner esc. väntas den vara tömd i början av 1976. Som en sista reserv har Portugal guld för 28.000 miljoner esc.

Den snabbt minskande valutareserven kommer snart att göra Portugal beroende av internationell kredit. Sovjetunionen har hittills inte givit något bistånd och det förefaller ganska uppenbart att detta är ett av Kissingers villkor för avspänningspolitiken. Portugal har hittills varit hänvisat till USA, som i november 1974 beviljade 45 miljoner dollar i bistånd. På NATO:s toppmöte i Bryssel i juni uppges Gonçalves ha sökt hjälp av president Ford, och man vågar gissningen att Costa Gomes plötsliga kontakt med Kissinger i början av augusti hade ett liknande syfte.

Jordbruksproduktionen har hållit 1974 års nivå och den uppodlade arealen har inte minskat. Trots det ökade livsmedelsimporten till 11.600 miljoner esc. under 1974 pga stigande världsmarknadspriser. De klimatologiska förhållandena har varit gynnsamma för jordbruket och för vissa sädeslag har avkastningen ökat. Särskilt för brödsäd, höst- och vintergrönsaker väntas en god skörd. Priserna på jordbruksprodukter har höjts för att stimulera produktionen och regeringen har givit ekonomiskt stöd till små-och mellanbönder.

2. Den fjärde provisoriska regeringens ekonomiska politik.

Efter den 11 mars påbörjades rationaliseringar (se nedan), priskontroller infördes och minimalönerna justerades uppåt för att kompensera för inflationen. Den 31/5 infördes importtullar på viss lyxkonsumtion och för halvfabrikat som antogs kunna ersättas av inhemsk produktion.

I det politiska aktionsprogrammet den 21 juni ställdes målsättningen att få ”kontroll över bas-

¹ Gustav Noske (1868-1946), ledande tysk socialdemokrat, har för alltid inskrivit sitt namn i kontrarevolutionens annaler genom att leda de reaktionära frikåren till mordet på Karl Liebknecht och Rosa Luxemburg i januari 1919.

industrier”. En prioritering gjordes av tio större projekt, däribland Sinesprojektet som fortsattes (se sid. 13-14). Lönestopp infördes i ett läge då inflationen för den föregående månaden var 7%. En rad andra impopulära åtgärder vidtogs för att begränsa den privata konsumtionen. Strejker utbröt bland postarbetare, telefonister och vid det statliga flygbolaget TAP. Höjningen av järnvägsbiljetterna möttes med en organiserad köpbojkott. Demonstrationerna och protesterna tilltog. Den 3 juli fick regeringen slå till reträtt och återkalla åtgärderna. Den 8 juli antog man ett nytt ekonomiskt principprogram med tyngdpunkten lagd på nationaliseringar, arbetarkontroll och en jordreform. Portugals största monopolkoncern CUF nationaliserades, liksom ammoniak- och nitratindustrin och bryggerierna. Som ett helhetsomdöme måste man dock säga att motsättningarna inom MFA har förhindrat en radikal lösning på den ekonomiska krisen och att den fjärde provisoriska regeringen bara skjtit problemen framför sig.

Nedgången i industriproduktionen och den stora arbetslösheten ställer de ekonomiska alternativen allt klarare: antingen övergå till en planekonomi, där alla arbetslösa kan sysselsättas och de sociala och produktiva behoven kan prioriteras efter rationella principer – eller tillgripa massiva utländska investeringar. Motsättningarna inom MFA har hittills blockerat båda alternativen. De offentliga investeringarna är bara 1/3 mot vad som planerades i MFA:s ekonomiska program. I slutet av augusti beslöt i stället Gonçalves' regering att uppmuntra utländska investeringar, öppna börserna och kompensera tidigare ägare till nationaliserade företag.

3. Klasstrukturen.

Den portugisiska arbetarklassen utgör bara ca 1/3 av den förvärvsarbetande befolkningen. 2/3 av arbetarklassen, eller närmare en miljon arbetare, finns inom industri och transport. Ungefär hälften är anställda i företag med fler än 100 anställda, oftast moderna, utländska företag i de industrialiserade regionerna kring Lissabon och Porto. Ca 1/3 av arbetarklassen finns i företag med mindre än 10 anställda. Ett familjeföretag i textilbranschen på någon småort i norra Portugal är ett typexempel.

Den urbana småbourgeoisie och mellanskikten utgör tillsammans ca 1/4 av befolkningen. Landsbygden är polariserad mellan något tusental storgodsägare och den stora massan av fattigbönder och småbourgeoisier, utan någon egentlig lantlig medelklass. En halv miljon lantarbetare är till största delen lokaliserade till latifundierna i de södra provinserna (vete, korn, oliver) och 350.000 fattigbönder till minifundios i de norra provinserna (vinodling). Av dessa var 1954 bara 30% självförsörjande. Den andelen har sannolikt sjunkit idag på grund av fortsatt uppstyckning av jorden. De övriga fattigbönderna – ca 200.000 halvproletärer – måste utarrendera både sin arbetskraft och sin lilla jordlapp på i genomsnitt 1,57 ha. Ca 1/3 av den förvärvsarbetande befolkningen var 1970 sysselsatt i jordbruket. 1960 levde 70% av befolkningen utanför tätorter och 30% var analfabeter. 30% levde på orter utan egna tillfartsvägar. Vad man framför allt slås av vid ett besök, är kontrasten mellan det urbaniserade och moderna Portugal längs kusterna och det inre av landet – det ”perifera” Portugal – med sitt primitiva jordbruk och fattigdom.

Drivkraften i den portugisiska revolutionen är den halva miljon industriarbetare som under 60-talet rekryterades från landsbygden till de stora, moderna industrierna kring Lissabon, Setubal och Porto. Dessa arbetare inom metall-, stål-, bil- och varvsindustrin producerar nästan 40% av BNP. Många har fortfarande kvar sina band med landsbygden. Genom sin kamp drar de med sig mindre politiserade skikt i småföretag och bland tjänstemännen. Men kontrasten mellan den industrialiserade sektorn och det perifera Portugal riskerar att isolera den avancerade arbetarkampen från landsbygden, om inte den radikala jordreformen genomförs på ett sätt som mobiliserar landsbygdens fattiga på revolutionens sida. I första hand måste den halva miljonen industriarbetare på de stora företagen solidarisera sig med och

föra fram lantarbetarnas krav. Den halva miljonen lantarbetare på de stora godsen i söder kan sedan genom sin kamp dra med sig landsbygdens halvproletärer och neutralisera de fattigbönder i norr som står under den katolska kyrkans inflytande. Genom en sådan klassdynamik byggs det upp ett system av klassallianser som binder ihop städernas kamp med landsbygdens. För bourgeoisin är det en huvudfråga att förhindra att en sådan allians uppstår.

4. Jordreformen.

Under det första revolutionsåret har otåligheten bland lantarbetarna över den uppskjutna jordreformen tagit sig allt militantare former. Efter den 11 mars började arbetarklassens kampformer att spridas till landsbygden: ”Jordockupationerna i Alentejo-provinsen började i mars-april. Folk började då för första gången på allvar att tala om en jordreform för den södra delen av landet. Men den lavin av sådana ockupationer som inträffat på den senaste tiden har skapat en agitation i området, som föranlett en del att tom tala om portugisiska jaquierier.” (*Jornal Novo* 7/7-75) ”Nyligen inträffade händelser har också visat att lantarbetarna, som redan är övertygade om att Lissabon har förbigått dem, demonstrerat på ett allt våldsammare sätt sin ovillighet att underkasta sig de politiska myndigheterna.” (*Le Mondes* engelskspråkiga veckoutgåva 2/8-75)

De politiska motsättningarna inom MFA hindrade länge jordreformens genomförande. Det var först under hotet av utbredda bondeuppror som MFA:s generalförsamling i ett krismöte den 5/7 antog den nya jordreformen. All uppodlad jord över 50 ha och obrukad jord över 500 ha skall exproprieras och överlämnas till kooperativer. Dessutom exproprieras all jord där ägaren inte är jordbrukare. Utgången av den pågående maktkampen i Revolutionsrådet kommer säkert att bli avgörande för det sätt på vilket jordreformen kommer att genomföras.

5. Nationaliseringar.

I MFA:s ekonomiska program den 20 februari 1975 kringgicks kravet på bankernas och industrins förstatligande. I stället för nationaliseringar ville MFA satsa på statligt deläggande i de monopolkapitalistiska trusterna. Det var helt i linje med monopolkapitalisternas egna planer för en strukturreformering av den portugisiska ekonomin: ”Väl förberedda för den nya situationen bildade de /monopolkapitalisterna, vår anm./ sin egen frontorganisation 'Dynamiseringsrörelsen Affärssällskapet' och lanserade under mycket publicitet sin egen ekonomiska plan. Icke överraskande krävde den stora offentliga investeringar i deras egna favoriserade privatägda projekt, Lisnave- och Setenave- (Setubal)varven, Sines raffinaderi och petrokemiska komplex och i turism. Programmet, sade de, skulle skapa 100.000 nya jobb.” (*New York Review of Books* 17/4-75) Tre veckor efter det att MFA:s ekonomiska program antagits var bankerna och hela industribranscher nationaliserade. För första gången sedan den 25 april hade ett verkningsfullt slag riktats mot monopolkapitalets makt.

Före den 25 april var banktjänstemännens fackförbund kända för sin antifascistiska militans. Efter Caetano-regimens fall bedrev de en slags hemlig arbetarkontroll i bankerna genom att fotostatkopiera alla handlingar som var komprometterande för bourgeoisin. Missnöje med PCP:s sätt att driva kravet på bankernas nationalisering bidrog till att arbetsministern i den första provisoriska regeringen,

Avelino Pacheco Gonçalves, avgick som fackföreningsordförande i Porto. Vid Spinolas kupp försök ockuperade tjänstemännen omedelbart bankerna och barrikaderade sig i dem. Man vägrade att lämna banklokalerna innan bankerna nationaliserats. Det enda sättet att förhindra detta hade varit att bryta upp ockupationen med våld, något som naturligtvis var helt omöjligt i den politiska stämningen efter kupp försöket. MFA ställdes inför ett fullbordat faktum. De moderata officerarna i MFA:s generalförsamling kunde inte längre motsätta sig nationaliseringskravet. Den fas av revolutionen då man vädjade till de ”goda” kapitalisterna (se sid. 15-16) var avslutad. Fabriker ockuperades, arbetarkommissioner tog över, kapitalister

flydde, staten trädde in. An en gång visade sig sanningen i Lisnavearbetarnas resolution, att en konsekvent antifascistisk kamp också måste vara en anti-kapitalistisk kamp.

Genom liknande aktioner av försäkringstjänstemännen nationaliserades försäkringsbolagen några dagar senare. 50% av industrin kom under de förstatligade bankernas och försäkringsbolagens kontroll. Den 16/4 nationaliserades transport, stål, elektricitet och olja. Den 11/7 genomdrev arbetarkommisionerna På CUF-koncernens 186 företag ett principbeslut på att koncernen ska förstatligas. Samtidigt nationaliserades ammoniak- och nitratindustrin liksom bryggerierna.

Nationaliseringar i en del kapitalistiska länder efter andra världskriget visar att dessa ingrepp i sig inte är ett hot mot kapitalismens fortbestånd, så länge de sker inom ramen för en marknadsekonomi. De nationaliserade företagen kommer att fungera efter samma företagsekonomiska principer som de privatkapitalistiska företagen och arbetarnas ställning blir oförändrad. Som ett led i en revolutionär process får nationaliseringar emellertid en annan innebörd om de följs av ytterligare ingrepp mot marknadsmekanismerna. Det är först som delar i en planekonomi som nationaliseringar får en socialistisk mening.

Motiven för de portugisiska nationaliseringarna har skiftat. I en del fall har staten redan haft ett stort inflytande, i andra fall har man fått gå in för att rädda företaget ur ekonomiska svårigheter: ”Den 15 april beslöt Portugals regering att nationalisera en del sektorer av ekonomin. På det hela taget rörde det sig om företag där staten redan var delägare (och ofta den största delägaren). Men regeringen måste också ta över företag som höll på att gå i konkurs och för att förhindra en ökning av arbetslösheten. Det uppskattas nu att staten driver 500 företag, stora som små.” (*Le Mondes* engelskspråkiga veckoutgåva den 9/8-75) CUF-koncernen uppges exempelvis ha gått med förlust vid förstatligandet. De flesta nationaliseringar har antagligen framtvingsats av ockupationer eller genom att ägaren flytt ur landet. Sådana företag styrs ofta av arbetarkommisionen tillsammans med några regeringsrepresentanter. På privatägda företag har arbetarkommisionerna i många fall tvingat kapitalisterna att öppna räkenskapsböckerna för att på så sätt kunna utöva en reell arbetarkontroll över företagsledningen.

6. Utländska investeringar.

Mellan 1960 och 1970 ökade den utlandsägda delen av den portugisiska industrin från 1,5% till 27%. ”Det finns uppgifter som tyder på att hela investeringsökningen under 1960-talet skedde inom utlandsägda företag. De portugisiska skulle alltså vara rent defensiva, ett bevarande av uppnådda positioner. Studerar man ägandeförhållandena inom den portugisiska industrin så visar det sig att utländska ägarintressen finns företrädda i 37 av de 100 största bolagen. De utländska intressena är tämligen små inom svaga branscher som fiske och jordbruk, bara fyra procent. Ser vi till procentsiffrorna inom pappersmassa, olja, mineraler, metall, transport så blir sifferserien 43, 100, 43, 38 och 62. De företag som har utländskt inflytande är genomgående avsevärt större än de renodlat portugisiska. USA har under den senaste uppmätta perioden 69-71 investerat för cirka 20 procent av det utländska kapitalet. EG svarar för 40 procent. Räknar man in investeringar i kolonierna har t ex Sydafrika svarat för 13 procent av utlandsinvesteringarna. Lönsamheten har varit ytterst gynnsam. Räntabiliteten var genomsnittligen 10 procent under 1970. Men för de multinationella företagen nådde siffran upp till 22 procent. I Portugal finns de verkligt betydelsefulla multinationella företagen representerade. 30 av Europas 100 största bolag verkar i Portugal, 21 av de 100 största USA-ägda bolagen.” (Andersson/Svenning: *Portugal efter revolutionen*, sid. 35)

Många företag är också samägda av portugisiskt och utländskt kapital. En strypning av den ena sektorn drabbar också den andra. Omvänt kommer stimulanser till utländska investeringar att stärka de inhemska kapitalisterna. Det engelska kapitalet är av hävd det mest inflytelserika: ”Brittiska intressen i Portugal uppgår till över 2 miljarder dollar. Lissabon är dubbeldäckarnas

stad, med British Leyland bussar. Röda brittiska telefonhytter står i varje gathörn. 70% av världens kork kommer från Portugal och kontrolleras till stor del av Ian and Ewan Ramkins familjeföretag eller Roderick Reynolds National Cork Co. Portvinshandeln förblir kontrollerad av brittiska företag. Och förbindelserna sträcker sig mycket längre än till bara ekonomiska intressen.

Den anglo-portugisiska alliansen har rötter generationer tillbaka genom giftermål, många affärs- och handelsfamiljer och många aristokratiska släkter är lika engelska som de är portugisiska.” (*New York Review of Books* 29/5-75)

”I praktiken har detta alltid betytt att det funnits starka lobbies i båda länderna som försvarat och gynnat varandras intressen. En inflytelserik grupp inom engelska konservativa partiet kunde alltid påräknas som stöd och uppmuntran till Salazar-Caetanoregimen ... Medlemskap i den brittiska 'Portugallobbyn' tenderade att sammanfalla med Tories' inflytelserika 'Monday Club' ... Det portugisiska imperiet understöddes sålunda av ekonomiska band som förenade en nästan merkantilistisk restriktivitet med sammansatta kapitalintressen, representerande västeuropeisk, nordamerikansk och sydafrikansk kapitalism. *Fast det aldrig var uppenbart på ytan var påtryckningarna nära sammanflätade för att behålla portugisiska Afrika och skydda europeiskt kapital i Portugal självt.* Ändå viktigare var att dessa påtryckningar verkade parallellt med NATO:s intressen. Och vänskapsband arbetade för att uppnå dessa sammanflätade målsättningar. De behövde inte ITT:s memoranda för att organisera opposition mot de händelser som hotade dem. Snarare kunde det ske genom ett samtal över ett glas portvin på någon Londonklubb.” (*New York Review of Books* 29/5-75, vår kursivering)

Stora företag som Plesseys, GEC, Babcock and Wilcox, British Leyland, BICC, British Steel Corporation, Rootes-Chrysler, Metal Box utgör en betydande andel av den portugisiska ekonomin. Inga radikala ingrepp kan göras i marknadsmekanismerna utan att rubba den kapitalistiska miljö som dessa företag kräver. Det tvingar också de nationaliserade företagen att fungera under marknadsförhållanden. CUF-delen i Lisnavevarvet har exempelvis nationaliserats, men de privata svenska och holländska intressena kvarstår i varvet.

7. Slaget om produktionen och arbetarkontrollen.

Trots de omfattande nationaliseringarna av inhemskt kapital fungerar ekonomin fortfarande som en marknadsekonomi. Hälften av tillverkningsindustrin är fortfarande privatägd. Den moderna sektorn av den portugisiska ekonomin – som ägs av den utländska imperialismen och som svarar för ca 1/3 av industriproduktionen – har inte berörts av nationaliseringarna. Tvärtom har den beviljats en rad lättnader i MFA:s ekonomiska program. Den portugisiska ekonomen deMatos menar att de strategiska besluten i den portugisiska ekonomin fattas inom denna sektor. Så länge den inte berörs av revolutionen kommer ekonomin som helhet att styras av kapitalistiska marknadslagar – oavsett nationaliseringar och statliga kontrollorgan.

Under marknadsförhållanden blir det illusoriskt att möta ekonomisk stagnation med en kampanj för ”slaget om produktionen”, dvs att arbeta hårdare och längre. Alltför stora delar av ekonomin är fortfarande privatägda och undgår en effektiv samhällskontroll. I utlandsägda företag och portugisiska små och mellanstora företag kan kapitalisterna sabotera ekonomin genom att skära ned produktionen och hålla tillbaka nya investeringar. En hårdare arbetstakt och övertidsarbete för att försöka hålla produktionen uppe kommer enbart kapitalisterna i dessa företag till godo. I en marknadsekonomi kommer parollen att verka återhållande på den militanta arbetarkampen och försvaga arbetarnas stridbarhet. Intersindicals kampanjer i maj-juni vann heller inget större gehör i arbetarklassen.

Det enda effektiva svaret på det ekonomiska sabotaget är arbetarkontroll över fabrikena. På de flesta stora och medelstora företag har arbetarkommissionerna tillkämpat sig vetorätt över kapitalisternas beslut. Kommissionerna granskar bokföringen och godkänner alla ekonomiska transaktioner. Men kontrollen över det enskilda företaget är inte tillräckligt. Så länge företaget

är underkastat anonyma beslut på en kapitalistisk marknad är arbetarkommissionens makt begränsad. De mest klassmedvetna arbetarkommissionerna har insett att ockupationer inte löser detta problem, utan att nationaliseringarna måste följas av en planekonomi. De försöker sammansluta sig branschvis och efter näringsgrenar för att få kontroll över allt större sektorer av ekonomin. Slutpunkten för denna utveckling är en nationell kongress för alla arbetarkommissioner som drar upp riktlinjerna för en planekonomi.

III. Folkförsamlingarna

1. Folkförsamlingarna: stödkommittéer eller arbetarråd?

Efter den 11 mars och utanför MFA har den revolutionära energin och initiativet sökt sig allt målmedvetnare former: arbetarkommissionerna på fabrikerna (CT = Conselhos de Trabaldores), hyreskommittéer i bostadsområdena (CM = Conselhos de Moradores), jordbrukskollektiv på landsbygden, soldatkommittéer på militärförläggningarna. En sovjetrörelse groor. Vid sidan av den spontana organiseringen finns basorganisationer på initiativ av de politiska partierna: PRP-BR:s ”revolutionära arbetarråd”, CRT, PCP:s ”kommittéer för revolutionens försvar”, CDR, på företag och i bostadsområden. Genom ett beslut av MFA:s generalförsamling den 8 juli ska hela denna folkliga organisering integreras i ett nät av folkförsamlingar. De moderata MFA-officerarna ser detta som ett försök att rycka åt sig initiativet över massrörelsen och få den under sin egen kontroll. För revolutionärerna i MFA innebär planen en möjlighet att stödja en utveckling till verklig rådsmyndighet.

Riktlinjer för organiseringen av folkförsamlingarna publicerades som ett appendix till MFA:s officiella kommuniké den 8 juli. Arbetarkommissioner, hyreskommittéer, byrå, kooperativer, förbund av småbönder och mellanbönder, jordbrukskollektiv ska utgöra basenheterna i folkförsamlingspyramiden (3.1). Deras nuvarande sammansättning ska ”breddas” för att de ska kunna fylla sina nya uppgifter (3.4.1). Ovanför denna nivå finns de lokala folkförsamlingarna med representanter för basenheterna *och* lokala myndigheter (med yttranderätt, rösträtt och rätt att introducera resolutioner) (3.4.2). Nästa steg är kommunala församlingar bestående av representanter för de lokala församlingarna *och* MFA *och* de kommunala myndigheterna (3.4.3). Därefter följer distriktsförsamlingar med militärer, statliga myndighetspersoner och fackföreningsfunktionärer (3.4.4). *Men det finns inga representanter från lägre organ på denna nivå.* Pyramiden är avskuren vid detta steg. Över denna nivå kommer sedan regionala folkförsamlingar med representanter från distriktsfolkförsamlingar, regering, fackföreningar och militär (3.4.5). Toppen på pyramiden utgörs av nationalförsamlingen, som ska väljas i en avlägsen framtid. I det inledande skedet ska bara basenheter få federeras till den lokala nivån (4.2).

Alla *valda* delegater kan omedelbart avsättas av den församling som valt dem. Någon motsvarande regel finns inte för de *utnämnda* representanterna från stat, militärer och fackföreningar. Beslut ska ske genom handuppräckning. Statsapparaten antas demokratiseras och decentraliseras för att successivt ersättas av folkförsamlingarna (2.1.1). Under en övergångsperiod förutsätts alltså en form av dubbelmakt mellan den traditionella statsapparaten och folkförsamlingarna.

Ingenting sägs i dokumentet om demokratiseringsprocessen inom krigsmakten. I Ryssland 1917 utvecklades direkta kontakter mellan arbetarna och soldaterna genom den berömda order nr 1: sovjeterna valde politiska kommissarier som hade vetorätt mot officerarna och soldatråden valde delegater till arbetarsovjeterna. MFA å andra sidan bevakar ängsligt sitt oberoende av de folkliga organen. I det politiska aktionsprogrammet från den 21 juni sägs t ex: ”Inga politiskt-militära organisationer utanför MFA kommer att tillåtas i krigsmakten, vare sig de representerar politiska partier eller inte, all militär personal måste gradvis integreras i deras egen rörelse.” I dokumentet den 8 juli går man ett steg längre och påbjuder

att också folkförsamlingarna ska vara oberoende av de politiska partierna (3.2.1).

Som framgått av denna redogörelse kommer MFA och den borgerliga statsapparaten att vara direkt representerade i folkförsamlingarna på alla nivåer över den lokala och kunna uppställa ramarna för verksamheten. Militanta arbetarkommisioner och hyreskommittéer, som ”breddats”, riskerar att integreras och passiviseras i denna statliga byråkrati. Om en styrkeförskjutning sker så att de moderata officerarna återfår sina positioner före den 11 mars, så har de en finmaskig organisation till sitt förfogande att tämja arbetarkampen med.

A den andra sidan kommer folkförsamlingarna att ge en mäktig stöt framåt för den spontana organiseringen, särskilt inom de sektorer där kampen fortfarande är outvecklad. För arbetaravantgardet i Lissabon och Setubal kommer folkförsamlingarna att förvandlas till suveräna rådsorgan. Lisnavearbetarna har redan röstat för en sådan resolution.

Folkförsamlingarna har alltså olika utvecklingsmöjligheter. I ett revolutionärt perspektiv måste de utvecklas till suveräna maktorgan som börjar överta den borgerliga staten funktioner. Revolutionen kan inte ske ovanifrån genom att gradvis filtrera ansvar ned i arbetarklassen. Tvärtom hämtar den revolutionära makten sin legitimitet direkt ur de arbetande klassernas kamp.

Tredje-världen riktningen inom MFA (Coutinho, Carvalho) – understödd av anarko-centristiska grupper som MES, LUAR, PRP-BR – har försökt kringgå de politiska partierna genom att likna folkförsamlingarna vid en nationell befrielsefront. Det är en analogi som inte håller. I underutvecklade länder – som Guinea-Bissau, Mozambique och Angola – med en svag klassdifferentiering och utan partisystem är en sådan struktur möjlig. I Portugal med välformerade klasser och en tradition av partiliv, legalt eller illegalt, är den omöjlig. Klassernas målsättningar artikuleras i det kapitalistiska samhället av de politiska partierna; partierna är med Gramscis ord klassernas nomenklatur. Varje klassbunden verksamhet måste under kapitalismen artikuleras på den partipolitiska nivån. Behovet av politisk organisering kommer inte att dö bort innan klasserna dött bort. Undertryckande och åsidosättande av de politiska partierna tvingar det politiska livet självt under jorden. Repressionen måste utsträckas till arbetarklassens egna organisationer. Bara de som vädjar till politiskt efterblivna skikt kommer i längden att dra nytta av en sådan utveckling. Sovjeter utan politiska partier är en småborgerlig utopi. Föreningsrätten – liksom alla andra demokratiska rättigheter – måste garanteras alla politiska organisationer som står på den proletära diktaturens grund. Kampen mellan olika politiska riktningar är en revolutionär skola för arbetarklassen, som aldrig kan ersättas av en propagandaström ovanifrån: ”Men med det politiska livets undertryckande i hela landet måste också livet i sovjeterna allt mer förlamas. Utan allmänna val, ohämmad press- och församlingsfrihet, fri meningskamp, utdör livet i varje offentlig institution, blir ett skenliv där byråkratin ensamt förblir det aktiva elementet. Det offentliga livet somnar så småningom in, några dussin partiledare av outtömlig energi och grönlös idealism dirigerar och regerar, bland dem styr i realiteten ett dussin framstående hjärnor och en elit av arbetarklassen uppbådas då och då till församlingar för att applådera ledarnas tal, enhälligt anta förelagda resolutioner, i grund och botten alltså en klickhushållning – visserligen i diktatur men inte en proletariats diktatur utan diktaturen av en handfull politiker, dvs en diktatur i borgerlig mening, i jakobinsväldets mening.” (Rosa Luxemburg: *Den ryska revolutionen*)

2. Folkförsamlingarna: sovjeter eller konstituerande församling?

Beslutet om jordreformen den 6 juli och folkförsamlingarna den 8 juli närmar revolutionen till den kritiska punkt då ett val måste träffas mellan den borgerliga parlamentarismen och arbetarråd. Socialistpartiet och PPD har redan träffat sina val och lämnat regeringen: hit men inte längre. Soares massrallyn skapar ett utrymme för kontrarevolutionära huliganer att angripa och sätta eld på PCP:s lokaler i 33 provinsstäder. Sex kommunistiska militanter har

mördats.

Så länge enheten bibehölls inom MFA och man undandrog sig folklig kontroll kunde bourgeoisin hoppas på att återvinna sina positioner. Bourgeoisins sista hopp var att MFA skulle kunna hålla massrörelsen under kontroll. Bara detta lyckades, räknade man med att senare kunna återhämta det förlorade. I stället har MFA efter den 11 mars alltmer kommit under massrörelsens inflytande och den demokratiska processen har börjat tränga in i krigsmakten. Bourgeoisins sista kort att spela ut, är att uppge skenet av enighet inom MFA och mobilisera den öppna kontrarevolutionen. Syftet är uppenbarligen att stärka den moderata delen av MFA under den segslitna maktkamp som pågår och göra sig av med kommunisterna.

Fortfarande är sovjetrörelsen alldeles för svag för att kunna ställas upp som en folkmacht mot den konstituerande församlingen. En stor del av arbetarklassen har ännu inte övertygats om rådsverkens överlägsenhet. De reella styrkeförhållandena och medvetandenivån i arbetarklassen kan avläsas genom följande fakta: Den demonstration som Intersindical och PCP utlyste den 11 juli till stöd för folkförsamlingarna samlade ca 15.000 deltagare, vilket kan jämföras med de flera 100.000 som demonstrerade med Intersindical i januari för den nya fackföreningslagen. Den 16 juli uppmanade arbetarkommissioner och kvarterskommittéer i Lissabon till en demonstration till stöd för folkförsamlingarna. Intersindical och PCP deltog inte. Ca 10.000 demonstranter gick till Palacio de Sao Bento – säte för den konstituerande församlingen – under bl a parollen ”Upplös den Konstituerande Församlingen”. Sammanlagt samlade alltså Intersindical, PCP och den yttersta vänstern ca 25.000 deltagare till stöd för folkförsamlingarna. I Porto var det betydligt färre. Samtidigt kunde socialistpartiet samla över 100.000 deltagare till en av de största demonstrationer som förekommit i Lissabon och 70.000 i Porto. Långt ifrån alla var arbetare, men det var ändå en betydande mobilisering till stöd för den konstituerande församlingen.

Parollen om den konstituerande församlingens upplösning riskerar därför i det här läget att isolera de militanta arbetarna från klassen. Demokratiska klassorgan som arbetarkommissioner och folkförsamlingar har ännu inte tillräcklig utbredning och förankring för att kunna fylla rollen som arbetarråd. Den uppfattas ännu inte av majoriteten av klassen som mer demokratiska organ än den konstituerande församlingen. En upplösning av den konstituerande församlingen skulle därför betraktas av många arbetare som våld mot demokratin. Arbetarklassen skulle riskera att splittras mellan dem som stöder den konstituerande församlingen och de som stöder folkförsamlingarna.

Uppgiften är inte nu att fysiskt undertrycka socialistpartiet och den konstituerande församlingen, som en del av vänstergrupperna inbillar sig. Inte heller kan det vara att *ersätta* de politiska partierna med partilösa organ under MFA:s direkta kontroll. I båda fallen skulle arbetaravantgardet isoleras från klassens stora massa och repressionen behöva utsträckas också till arbetarklassen. Det viktiga nu är i stället att *ena arbetarklassen* genom att övertyga arbetarna i socialistpartiet om nödvändigheten av att organisera arbetarkommissionerna och folkförsamlingarna som en bas för revolutionen. Alla politiska riktningar i arbetarrörelsen, inklusive socialistpartiet, måste inbjudas till en enhetsfront på basis av folkförsamlingarna. Dessa måste utvecklas till fullständigt demokratiska och suveräna organ, federerade till en nationalförsamling som kan välja en ny regering, representerande alla arbetare i städerna och på landsbygden och med dem allierade småbönder och småbourgeoisier.

IV. MFA och soldatkampen

1. Krigsmakten och officerskåren.

Portugals krigsmakt består av en armé på 170.000 man, ett flygvapen på 16.000 man och en flotta på 18.000 man. Var fjärde man i vapenför ålder finns i krigsmakten. Vid sidan av den

egentliga krigsmakten finns det fortfarande kvar paramilitära styrkor sedan fascisttiden; nationalgardet GNR omfattar 10.000 man och kravallpolisen PSP 1.500 man.

Officerskåren omfattar ca 10.000 personer. Under fascisttiden fanns ett övre privilegierat skikt av äldre generaler, som tillbringade sin mesta tid i bolagsstyrelser. Officerarna rekryterades ur godsägarklassen och den högre medelklassen i städerna. Då kolonialkrigen började ändrades den sociala rekryteringen och officerarna skiktades socialt vid överstelöjtnantsnivån. Majorer och kaptener kom ur de lägre samhällsskikten. De är i 30-40-årsåldern och har i allmänhet tillbringat de senaste tretton åren i fält. Det var bland dessa officerare som det ursprungliga MFA bildades. De professionella officerarna – quadro permanente – är ca 5.000. Under dem finns de värnpliktiga officerarna – milicianos – på kompanierna. De hade radikaliserats under studentrörelsen på 60-talet. I kolonierna var de direkt engagerade i de militära operationerna. Först efter den 11 mars blev de representerade i MFA:s generalförsamling.

2. MFA:s institutionella utveckling.

Militärkuppen den 25 april organiserades och genomfördes av MFA, som vid den tiden var en liten politisk organisation inom krigsmakten, omfattande ca 400 officerare. Men statsmakten övertogs av Juntan för Nationens Rädning med Spínola som president. Denna junta representerade till sin sammansättning det avancerade monopolkapitalet. Efter maktkrisen den 12 juli organiserades COPCON som en särskilt säkerhetsstyrka direkt underställd MFA och för första gången fick MFA en direkt representation i regeringen. MFA:s ledning utgjordes av Koordinationskommittén på sju personer. Som ett medlande organ mellan Koordinationskommittén och juntan fanns statsrådet. En slags institutionell maktdualism uppstod i krigsmakten mellan juntan och Koordinationskommittén, som löstes först genom Spínolas avgång den 28 september. MFA fick då ett mer representativt organ i en generalförsamling på 200 medlemmar med ett exekutivt utskott, Revolutionsrådet, på 20 medlemmar. MFA började också utsträcka sin organisering ned till regements- och kompaninivå. Efter den 11 mars flyttades den högsta makten från MFA:s Koordinationskommitté, som dominerades av moderata officerare, till Revolutionsrådet som ansågs bättre representera den nya situationen. Generalförsamlingen utvidgades med 40 värnpliktiga officerare och meniga.

Som ett rådgivande organ till Revolutionsrådet finns generalförsamlingen AMFA (Assembleia do Movimento das Forças Armadas) med 240 medlemmar. Armén utser 80 officerare, 20 underofficerare och 20 värnpliktiga, flottan 40 officerare, 10 underofficerare och 10 värnpliktiga och flyget 40 officerare, 10 underofficerare och 10 värnpliktiga. Något egentligt valförfarande finns inte till generalförsamlingen, utan den utnämner själv sina egna medlemmar. MFA:s organ på lägre nivåer fungerar som transmissionsremmar från generalförsamlingen ut till förbanden. All kommunikation i hierarkin sker uppifrån och ned. Inget lägre organ kan kontrollera något högre. Vid sidan av denna struktur finns Grupo Dinamizador do Exército som en slags politiska kommissarier på förbanden.

En politisk rörelse som MFA kan inte bedömas utifrån sin egen ideologiska bild. För att förstå utvecklingen efter den 11 mars och regeringskrisen i juli räcker det inte med att på ett allmänt sätt karaktärisera MFA som en progressiv rörelse. Motsättningar och tendenser inom organisationen måste formuleras i politiska termer och ges en klassmässig bestämning.

3. MFA och bourgeoisin.

I början av 70-talet blev det uppenbart för stora delar av den portugisiska bourgeoisin att man inte kunde avveckla kolonialkrigen och nå en politisk lösning i Afrika så länge den fascistiska apparaten bibehölls intakt. En borgerlig oppositionsrörelse växte fram mot Caetano-regimen. Militärkuppen den 25 april och upplösningen av PIDE och den Portugisiska Legionen paralyserade den repressiva apparaten. En anti-kapitalistisk massrörelse av en generalstrejks

omfattning spred sig under maj-juni. Lenins Aprilteser och Agostinho Netos dikter toppar bestsellerlistorna. I krigsmakten kunde de progressiva officerarna i MFA ta ledningen.

Under trycket av en radikaliserad massrörelse trängdes sedan bourgeoisins direkta representanter bort från den centrala regeringsmakten i två etapper. (Palma Carlos den 12/7-74, Spínola den 28/7-74.) Men även efter Spínolas avgång och fram till den 17/7-75 var *bourgeoisin direkt representerad i regeringen genom PPD*. Inom krigsmakten kunde man räkna med stöd från de moderata officerarna i MFA. I kommuner och undervisningsväsende utrensades en del kända högermän, men statsförvaltningen lämnades praktiskt taget orörd. Ekonomiska experter och teknokrater kunde här utöva sitt inflytande över tillämpningen av MFA:s beslut och den praktiska politikens utformning.

Den portugisiska kapitalismens ålderdomliga struktur är ett arv från Salazar-tiden. Storkoncerner som CUF, Champalimaud, Esperito Santos och Banco Nacional Ultramarino hade sin monopolställning inskriven i den korporativa konstitutionen och gynnades genom ett system av subventioner, krediter och privilegier. 1% av företagen svarade för 42% av inkomsten i industrin, men fick under 60-talet allt svårare att hävda sig mot den moderna, utlandsägda sektorn, som ökade sin andel av industrin från 1,5% 1960 till 27% 1970. Vid sidan av den monopoliserade sektorn finns en snårskog av småföretag och verkstäder som ofta är beroende av monopolkoncernerna som underleverantörer och reparationsverkstäder. Nästan hälften av industriarbetarna fanns 1960 på arbetsplatser med färre än 10 anställda. 84% av företagen svarade för bara 10% av industrins inkomster.

Denna ålderdomliga struktur var i desperat behov av att genomgå en genomgripande rationalisering för att kunna motstå trycket från konkurrensen från de utländska kapitalen. Marknadsmekanismerna var otillräckliga för denna strukturrationalisering. Inte heller kunde bourgeoisin enas om vilka åtgärder som var nödvändiga. I den radikaliserade utvecklingen efter den 25 april slöt man därför upp bakom MFA:s ursprungliga ekonomiska program för strukturreformer och statlig intervention i ekonomin. Denna inställning speglas i den kapitalistiska tidskriften *Tempo Economico* som den 13/12-74 skriver att MFA:s roll är avgörande för landets ekonomiska utveckling och att MFA är ”den viktigaste stabiliserande faktorn i Portugals sociala liv”. *Financial Times* gjorde följande bedömning den 30/7-74: ”Det kan tyckas överraskande, men Portugals lilla skara av industriföretagare tycks välkomna en sådan förändring /statliga ingripanden/. Många av dem, som den nyligen bildade Arbetsgivarföreningen, gör bedömningen att en sådan förändring är det pris som kapitalismen måste betala för att överleva i detta land.”

MFA:s ekonomiska program från den 20 februari (se appendix sid. 132) – utarbetat av Antunes och antaget med en liten röstövertikt för de moderata officerarna bekräftade åter att målsättningen är ekonomiska strukturreformer inom det kapitalistiska systemet. Privata investeringar är motorn som ska få igång den portugisiska ekonomin medan sociala reformer utlovas till arbetarklassen. Inga nationaliseringar ingick i programmet och inga försök gjordes att begränsa monopolkapitalets makt. Jordreformen sköts på framtiden. Förhållandet mellan inkomster av kapital och löner förutsattes vara konstant. Arbetarklassen uppmanades visa ”politiskt medvetande” och avstå från löneökningar, medan ett helt kapitel av programmet handlade om stimulanser till det utländska kapitalet.

Den 11 mars fick vänstern övertaget i MFA och statligt deläggande ändrades på många punkter i programmet till nationaliseringar. Men i övrigt gällde programmet fortfarande. Motsättningarna inom MFA har förhindrat nya åtgärder, samtidigt som den ekonomiska krisen förvärras. Vänstern inom MFA (Carvalho) vill gripa till drastiska åtgärder mot kapitalismen. Centern (Gonçalves) eftersträvar en gradvis utveckling till socialismen via ett statsmonopolistiskt stadium. Högern (Antunes) vill lösa den ekonomiska krisen genom privata investeringar inom ramen för en blandekonomi. I en intervju med Rosa Coutinho, som

närmast förordar en algerisk utvecklingsmodell, framförs följande perspektiv: ”Portugal är ännu inte ett socialistiskt samhälle utan bara på väg mot att bli ett sådant. Han kunde inte säga när detta skulle ske, kanske om 20-30 år eller i slutet av seklet. Under tiden skall Portugal vara ett övergångssamhälle, där det ska kunna existera vissa former av blidkad kapitalism. Det privata näringslivet och privat egendom har fortfarande en roll att spela i Portugal. Det fanns ingen anledning att folk skulle oroa sig för en attack mot det. 'Vad som inte kommer att tillåtas är att privat egendom används som ett medel för politiskt inflytande' sade han.” (*Times* 27/6-75)

I juli samtidigt med maktkrisen i MFA höll det portugisiska industriförbundet 'CIP' kongress i Lissabon för att diskutera den ekonomiska situationen. Försäljningen i industrin har minskat med 50% och drastiska åtgärder krävs, menar man, för att rädda den portugisiska industrin undan bankrott och en stegrad arbetslöshet som följd. Arbetslösheten är redan uppe i 10%. Industriförbundet överlämnade ett ekonomiskt krisprogram till regeringen och antydde att man avsåg sig allt ansvar för den fortsatta utvecklingen om inte programmet förverkligas (*Financial Times* 15/7). Avgången ur regeringen den 13/7 av så framträdande vänsterteknokrater som industriministern Joao Cravinho och statssekreteraren för industrin Joao Marins Pereira visar att brytningspunkten närmar sig.

4. MFA:s politiska utveckling.

I det ursprungliga MFA fanns en vag socialistisk ambition av närmast populistiskt slag. Ett fåtal officerare, som Vasco Gonçalves och Melo Antunes, hade en politisk bakgrund. Det var också de officerare som hade en politisk ideologi som kunde rycka åt sig initiativet i MFA:s generalförsamling. Polariseringen i MFA följde redan från början allmänna partipolitiska linjer men utan att låsas i partiloyaliteter. Högern utgjordes av spinolisterna, centern av PPD och PS och vänstern av kommunisterna. Den segdragna kontroversen över MFA:s ekonomiska program vintern 1974 tyder på ett knappt övertag för de moderata officerarna över kommunisterna.

Sedan spinolisterna slagits ut den 11 mars, flyttades alla positioner i generalförsamlingen ett steg ut åt vänster. Den gamla centern intog nu högerens roll och kommunisterna blev center. Till vänster om kommunisterna formerades en ny icke-marxistisk riktning som avvisar både socialismen i Västeuropa (Antunes) och kommunismen i Östeuropa (Gonçalves). I stället knyter man an till progressiva rörelser i tredje världen, främst i Algeriet (flygvapenchefen Morais e Silva, flottchefen Rosa Coutinho¹), men också på Cuba (Carvalho). Denna riktning avvisar de traditionella politiska partierna och vill i stället bygga upp en nationell befrielsefront. De står allmänt för en hårdare linje och mer drastiska åtgärder mot privatkapitalismen. Som en vänsterflank på denna riktning avskiljer sig en ny gruppering kring Carvalho, som i växande grad tagit intryck av vänstergrupperna och den avancerade arbetarkampen. Carvalho förefaller också ha ett annat förslag till lösning av den ekonomiska krisen än högern och centern inom MFA: ”Flertalet makthavare i Portugal har i tur och ordning uttalat sig för intensivare förbindelser med EG och EFTA – även kommunistpartiet. Undantaget är vice premiärministern Otelo de Carvalho, chef för säkerhetsstyrkan COPCON, som menar att detta bara skulle öka landets politiska och ekonomiska beroende. Att uppmuntra den privata företagsamheten genom massiva utländska investeringar kommer att resultera i förlust av nationellt oberoende, menar han, och vill hellre satsa på ökad handel med u-länderna, speciellt de f d kolonierna.” (*DN* 26/8-75)

5. MFA:s klassmotsättningar.

Det ursprungliga MFA var en avantgardistisk organisation begränsad till de mest politiskt medvetna officerarna. Efter den 27 september har MFA:s organisation utsträckts till att

¹ Arméchefen Carlo Fabiao får däremot hänföras till den moderata flygeln av MFA.

duplicera krigsmaktens egen organisation som ett slags system av politiska kommissarier. Vid sidan av den militära hierarkin finns en delvis sammanfallande politisk hierarki.

MFA vill gärna framställa sig själv som en progressiv rörelse höjd över klasserna. Vasco Gonçalves talar om att alla ”arbetare” måste samverka och syftar då på industriarbetare, tjänstemän, företagsledare och investerare. I själva verket speglas klassmotsättningarna i det portugisiska samhället i MFA:s generalförsamling. Denna folkfront innehåller både representer för den progressiva bourgeoisin och för arbetarklassen. Med sin nuvarande sammansättning och institutionella form är det en omöjlighet att MFA skulle kunna utveckla det portugisiska samhället gradvis och fredligt mot socialismen. Liksom den 27 september och den 11 mars kommer tvära vändningar i klasskampen att omkasta styrkeförhållandena. Spinolisternas nederlag lämnar Antunes utan högerflank.

Så länge krigsmakten bevarar sin traditionella struktur och inte kontrolleras från basen av de värnpliktiga kommer bourgeoisin förr eller senare att återfå kontrollen över de väpnade styrkorna. Den portugisiska bourgeoisin som fysiska personer har förvisso trängts långt åt sidan av revolutionen. Men strukturen på de borgerliga institutionerna har ännu inte brutits ned.

6. Soldatkampen.

På samma sätt som arbetarna grep det revolutionära initiativet på fabrikerna den 11 mars, tog de värnpliktiga ledningen på förbanden. Soldatkommittéer växte fram på många logement. I flottan bildades verkliga soldatråd. Soldaterna var oroliga för att utnyttjas av reaktionära officerare i en kupp. Officerare avkrävdes politiska förklaringar, varje order måste motiveras för att utföras. Den auktoritära disciplinen upplöstes, soldaterna tog sig nya rättigheter. Den demokratiska kampen på arbetsplatserna smittade av sig till barackerna.

Förbindelsen mellan de professionella officerarna och de värnpliktiga var ganska svagt utvecklad i det här skedet. MFA:s generalförsamling hade valt ut 40 värnpliktiga som delegater. De lägre MFA-organens kontroll över de högre var svag. MFA bedrev en politisk upplysningskampanj på förbanden liknande dynamiseringskampanjen på landsbygden. Men på det lokala förbandet var MFA:s organisatoriska närvaro ganska liten och initiativet låg hos soldatkommittéerna.

Efter kuppen den 25 april 1974 tog MFA ett beslut på att den militära hierarkin inte fick ändras. Detta beslut upprepades i principdokumentet den 17 juni 1975 där det varnades för att ”ingen politiskt-militär organisation utanför MFA kommer att tillåtas i de väpnade styrkornas rörelse, vare sig de representerar politiska partier eller inte, ty all militär personal måste gradvis integreras i sin egen rörelse”. Den politiska verksamheten i krigsmakten hade i början på sommaren blivit ett verkligt problem för MFA. På de mest radikaliserade förbanden började stormöten ersätta den auktoritära disciplinen. (t ex pansartrupperna Sica I i Porto, artilleriregementet RALIS i Lissabon, EPAME, ingenjörsgementet REI i Pontinha, RIOQ i Queluz).

7. ADU-kommittéerna.

I samma generalförsamling som antog resolutionen om folkförsamlingarna den 8 juli, diskuterades förhållandena på förbanden och direktiv utfärdades för en reorganisering av armén. Dokumentet finns återgivet i Movimento-Boletim Informativo das Forças Armadas för den 11 juli. På alla förband ska det bildas delegatförsamlingar – s k ADU-kommittéer (= Assembleias de Delegados de Unidade) – och dessa ersätter all spontan organisering som soldatkommittéer på förbanden: ”Genom bildandet av ADU, upphör EIIRP, liksom alla kommittéer, grupper eller råd etc som fortfarande existerar i de militära enheterna (med undantag för underofficerarnas nationella kommitté). All verksamhet i dessa nu upplösta

organisationer som har ett erkänt värde, kommer med omedelbar verkan att övertagas av ADU.” (05.a) I ADU får ingen ”partipolitik” förekomma (01.2), ty ”varje medlem av krigsmakten är en aktivist i MFA” (05.a).

ADU-kommittéerna ska sammanträda en gång per månad (0.4.1) med förbandschefen som ordförande (0.1.c). Verksamheten följer de allmänna direktiv som utfärdas av arméns politiska upplysningsenhet GDE (0.4.d) och har en rådgivande och stödjande funktion till förbandschefen (0.1.6). ADU-kommittéernas uppgift består i bl a att stärka disciplinen (0.3.d) och det understryks särskilt att de inte får inkräkta på förbandschefens befogenheter (0.1.d). Vid sidan av delegatförsamlingarna ADU bildas lokala GDU-grupper (Grupo Dinamizador da Unidade), bestående av MFA-delegater på förbanden och officerare, som direkt är underställda arméns GDE-avdelning.

Officerare, underofficerare och värnpliktiga väljer var för sig sina egna representanter till ADU-församlingen i proportioner som bestäms av GDU. Antalet värnpliktiga kan dock inte understiga det sammanlagda antalet officerare och underofficerare. Utöver de valda delegaterna utser GDU sina egna representanter till ADU i ett antal som man själv avgör. ADU-kommittéerna kommer senare att välja representanter till högre organ på något inte närmare angivet sätt. De ska också ingå som enheter på olika nivåer i folkförsamlingspyramiden.

ADU-kommittéerna är uppbyggda som krigsmaktens motsvarighet till folkförsamlingarna. I båda fallen är det ett försök att få kontrollen över arbetarklassens egen spontana organisering. Men samtidigt skapas en organisatorisk form som ger möjligheter att utveckla ADU-kommittéerna i riktning mot verkliga soldatråd. Valen av de värnpliktiga har redan på sina håll utvecklats till stormöten med allsidiga diskussioner av hela den politiska situationen.

MFA:s generalförsamling – representerande ett block av antagonistiska klasser och inte ansvarigt inför någon – tror sig med ADU-kommittéerna och folkförsamlingarna kunna strukturera en proletär massrörelse som befinner sig i en uppåtgående fas. Utvecklingen hittills visar i stället att MFA:s handlingsvilja paralyseras av de inre motsättningarna och att man får allt svårare att behålla initiativet över den allt målmedvetnare kampen.

De moderata officerarna ser den demokratiska massrörelsen i krigsmakten som ett hot mot deras egna positioner. Om krigsmakten som institution kan befrias från sin repressiva struktur och bli en revolutionär armé riskerar de att bli generaler utan trupper. I en demokratisk armé måste officerarna väljas och kunna avsättas av de värnpliktiga arbetarna och bönderna. De verkliga revolutionärerna i MFA har allt att vinna på en sådan utveckling. När makten i armén har flyttats ned i soldatråden och dessa integrerats i arbetarråden – som soldatråden i Ryssland 1917 ingick i Petrogradsoveten – har Portugal nått arbetarmakten. Det arbetande folket har då nått en fullständig kontroll över sina egna levnadsvillkor. Inställningen till den demokratiska rörelsen i krigsmakten blir en måttstock på hur långt MFA utvecklats mot revolutionen. Det blir också en måttstock på vad olika riktningar inom MFA representerar politiskt.

V. Socialistpartiet och de demokratiska rättigheterna

1. Socialistpartiet.

I den skärpta klasskampen under våren och sommaren har PS hamnat mellan två stolar. Partiet saknar den klasskampstradition som givit en ganska radikal prägel åt det chilenska socialistpartiet eller de franska och spanska socialistpartierna på 30-talet. Partiet vacklar mellan en sådan hållning och den reaktionära europeiska socialdemokratin. Varje gång klasskampen avmattas lutar sig Soares åt höger. Genom sin lösliga organisering är partiet samtidigt sårbart för revolutionära stämningar i arbetarklassen.

Efter vänsterns utbrytning hösten 1974 (FSP) har partiet intensifierat samarbetet med de borgerliga partierna. Soares utträde ur regeringen på frågan om folkförsamlingar kontra parlamentarism är en klassisk öppning för en kontrarevolutionär utveckling. Det är emellertid viktigt att understryka att PS i sig naturligtvis inte är en kontrarevolutionär organisation. Partiet riskerar genom sitt agerande att öppna en bräsch för verkligt kontrarevolutionära krafter, vilket dock är något helt annat än att säga att partiet genom sina medvetna handlingar självt utgör en del av denna kontrarevolution. Jämställandet av socialistpartiet med kontrarevolutionära organisationer får allvarliga politiska konsekvenser som vi strax ska återkomma till.

I det nuvarande läget tenderar alla politiska krafter till höger om socialistpartiet att sluta upp bakom Soares för att åstadkomma en maktförskjutning av styrkeförhållandena bort från MFA:s vänster. För högern inom SP innebär det en frestelse att försöka mobilisera denna reaktionära massstillströmning för sina egna partipolitiska syften. Mot detta måste man då väga risken av att förlora arbetarna i partiet. Partivänstern (Cardoso) å andra sidan bestäms i sitt handlande av en taktik som inte uppmuntrar de kontrarevolutionära krafterna. Detta skapar ett spänningsförhållande mellan socialistpartiets båda flyglar som skulle ha kunnat utnyttjas genom en riktigt genomförd enhetsfronttaktik.

En analys av valresultatet tyder på att PS fått minst halva arbetarklassens röster. En del av dessa röster representerar säkert den mer politiskt efterblivna delen av klassen i småföretag och utanför storstadsregionerna. Men även i de mest proletariserade och militanta valdistrikten fick PS en imponerande andel av rösterna. I Almada t ex, ett traditionellt kommunistdominerat arbetardistrikt invid Lisnave-varvet, fick PS lika många röster som PCP. I ett sådant kommunistfäste som Setubal hade PS fler röster än PCP. I hela Lissabon fick PS 46% av rösterna mot 19% för PCP. Både i industristaden Porto och i lantarbetarprovinsen Alentejo var PS större än PCP. I landets stora industribälte från Porto i norr till Setubal i söder var PS det utan konkurrens största partiet, särskilt i storstäderna. Det är uppenbart att PS inte bara har ett brett stöd i arbetarklassen, utan också ett stort inflytande bland de militanta arbetarna. Som en rad fackliga val visar blev en del militanta arbetargrupper besvikna på PCP under strejkkampen före valet. På Lisnave återvann PCP kontrollen över arbetarkommissionen efter den 11 mars men förlorade den snart igen, denna gång till PRP-BR.

2. Enhetsfrontspolitiken.

Den taktiska huvuduppgiften måste nu vara att ena arbetarklassen bakom ett revolutionärt program. Programmet måste vara tillräckligt brett för att omfatta alla de revolutionära masskrav som det nu finns stämningar för i arbetarklassen – arbetarkontroll, nationaliseringar, jordreform, folkförsamlingarna och ADU-kommittéerna, en nationell organisering av alla arbetarkommissioner etc – och tillräckligt smalt för att tvinga PS att bryta sina förbindelser med bourgeoisin. Genom ett system av enhetsfrontkommittéer kan man konfrontera PS på alla nivåer. Partiet måste ställas inför ett ärligt val, som förstås av varje arbetare: antingen gå med revolutionen eller gå mot den. I det förra fallet måste PS respekteras som en deltagare i rådsdemokratin. I det senare fallet måste kraven ställas så att PS inte kan retirera ur enhetsfronterna utan att tappa ansiktet.

I Komintern-traditionen uppkom inte problemet om hur arbetarklassen skulle kunna enas på en revolutionär grundval i det fall då det fortfarande fanns ett stort reformistiskt arbetarparti. Stadieteorin möjliggjorde överenskommelser med de socialistiska partiledningarna kring ett ekonomiskt minimiprogram. (I Frankrike och Spanien på 30-talet, liksom i Chile, stod faktiskt socialistpartierna till vänster om kommunistpartierna.) I de fall man inte lyckades upprätta en minimiplattform försökte man ställa propagandistiska krav som skulle ”avslöja” socialistpartierna. Dessa har nästan aldrig lyckats då kraven inte varit förankrade i en organiserad

masskamp som sugit in de socialdemokratiska arbetarna. Varje gång det har gjorts försök att upprätta enhetsfronts-kommittéer kring revolutionära masskrav, har dessa omvandlats till ekonomiska minimiprogram för att överensstamma med stadiestrategins målsättningar. Den kommunistiska propagandan blir under sådana förhållanden verkningslös för att bryta ned de socialdemokratiska arbetarnas organisatoriska lojaliteter till sina reformistiska organisationer. Plötsliga överslag i ultravänsterpolitik har heller inte stärkt den kommunistiska frontpolitikens trovärdighet. Det finns en hel historisk epok att övervinna av misstänksamhet och vaksamhet hos de socialdemokratiska arbetarna i detta hänseende.

PCP:s stadieteori förutsatte en överenskommelse med PS' ledning – en enhetsfront uppifrån – kring ett gemensamt program, som med tanke på PS' ledning inte kunde vara annat än reformistiskt. Inga försök gjordes under perioden mars-juli för att konfrontera PS på basplanet med revolutionära enhetsfronter. En sådan strävan hade gått utöver ramarna för PCP:s strategi för ”slaget om produktionen”. Utan att ha bundit upp fötterna på PS var det uppenbart att Soares skulle gå åt höger när revolutionen radikaliserades utöver de överenskomna ramarna. Ställda inför MFA:s radikaliserade program den 8 juli lämnade PS och PPD regeringen. Eftersom PS inte sedan lång tid tillbaka var integrerade i ett nät av enhetsfrontskommittéer kunde man genomföra denna högermanöver utan att förlora sin massbas. PCP:s omkastning i sista minuten från samarbete till frontalangrepp bara underlättade för Soares att reorganisera sina styrkor.

3. Ultravänsterpolitik.

Sedan PCP:s enhetsfront på regeringsnivån med PS misslyckats, försökte man fullfölja offensiven i det skärpta klasskampsläget i början av juli med en klassisk ultravänsterpolitik. PS stämplades som öppet kontrarevolutionärt. Liksom under Kominterns s k tredje period (1928-34) gjordes ingen skillnad mellan socialisterna och den faktiska kontrarevolutionen. Samma fysiska metoder blev tillämpliga mot båda. PCP:s ansträngningar att upprätta vägspärrar och genomsöka bilar efter vapen vid PS' ”kontrarevolutionära marsch mot Lissabon” den 18/7, då PS samlade över 100.000 demonstranter på Alameda Afonso Henriques, är ett exempel på ett överslag i en stalinistisk ultravänsterpolitik. Samma kampanj drevs av PCP i Porto och på andra orter där PS utlyst demonstrationer. I Porto kunde PCP bara samla ca 4.000 motdemonstranter för att bygga vägspärrar mot en folkmassa på 70.000 personer. Intersindicals uppmaning till generalstrejk hörsammades heller inte. Lågt räknat var det tio gånger fler arbetare som rev ned PCP:s barrikader än som försvarade dem. Men det mest tragiska består naturligtvis i att det var olika delar av arbetarklassen som ställdes mot varandra.

Försöket att frånta PS-anhängare rätten att demonstrera fördjupade splittringen i arbetarklassen och gav den öppning i den politiska situationen som kontrarevolutionen behövde för att mobilisera sin massbas i norra Portugal. Genom de yttre angreppen mot PS kunde högerflygeln under Soares stärka sin ställning och ogenerat utnyttja den reaktionära massmobiliseringen för sina egna partipolitiska syften. Vänstern inom PS isolerades från revolutionärerna. Soares kunde undvika frågan om folkförsamlingarna och förvandla den politiska situationen till en fråga om PS- demokratiska rättigheter. Den offensiva situationen i juni förvandlades till en defensiv i juli.

Många arbetares socialistiska strävan uttrycks f n på det subjektiva planet genom socialistpartiets paroller. PS är ännu inte tillräckligt politiskt komprometterat för att majoriteten av arbetarklassen ska genomskåda dess uppbindning till det kapitalistiska systemet. Soares utträde ur regeringen på frågan om folkförsamlingarna, hade varit ett utmärkt tillfälle att pressa PS politiskt och tvinga det att bekänna färg. De revolutionära arbetarna i PS hade ställts inför klara alternativ och tvingats ta ställning. I stället ledde nu PCP:s fysiska metoder till att PS kunde sluta leden.

Repression kan inte vinna över PS' proletära massbas på revolutionens sida. Tvärtom ger det Soares en möjlighet att framstå som demokratins försvarare (för att så mycket lättare kunna åsidosätta den proletära demokratin i de framväxande folkkommittéerna). Barrikader som utnyttjas i partipolitiska syften riskerar att bli misskrediterade i arbetarklassen och försvårar en massmobilisering av alla arbetarpartier, inklusive socialistpartiet, då det verkligen gäller att slå tillbaka kontrarevolutionen. För om en sådan lyckas, drabbas även socialisterna, liksom alla andra grupper inom arbetarrörelsen, reformistiska som revolutionära.

Valet av taktik och kampmedel är nära förbundet med synen på det socialistiska samhället. Om den avgörande makten ska ligga hos arbetarklassen snarare än hos det kommunistiska partiet, måste majoriteten av arbetarklassen och med den förbundna skikt försvara den socialistiska revolutionen genom sina medvetna handlingar. Med Marx- ord måste arbetarklassens befrielse vara dess eget verk, den oerhörda majoritetens revolution i den oerhörda majoritetens intresse. Det kommunistiska partiet tar initiativ, samordnar och leder den revolutionära processen, men kan inte ersätta klassens egna handlingar. Detta förutsätter en verkligt proletär demokrati, där majoriteten av arbetarklassen kan övertygas om revolutionens nödvändighet genom en ideologisk kamp mot andra riktningar inom arbetarrörelsen. Inställningen till socialistpartiet blir här en testfråga. Om fortfarande hälften av arbetarklassen subjektivt uppfattar socialistpartiet som en representant för sina strävanden, är det omöjligt att med organisatoriska medel beröva detta parti dess inflytande. Vi skulle då få en situation liknande den i Östeuropa under tiden 1945-48. Socialistpartiet måste bekämpas politiskt – som bolsjevikerna bekämpade mensjevikerna – genom att ställa det inför revolutionära masskrav, som det inte kan annat än kompromettera sig inför.

4. Pressfriheten – ett leninistiskt argument.

Under kapitalismen är pressfriheten ett privilegium för de personer som har ett tillräckligt kapital att investera i tidningsföretag. Juridiskt garanterar den borgerliga demokratin samma rättigheter åt alla, reellt kan den bara brukas av kapitalägarna. De stora tidningsföretagen ingår som dotterbolag i monopolkoncernerna, den vanliga arbetaren hänvisas till insändarspalterna. I en revolutionär utveckling är det självklart att denna inskränkning av pressfriheten till den privata äganderätten inte kommer att respekteras. Arbetarklassen kommer att skaffa sig tillgång till de massmedia den behöver för sin fortsatta kamp. Liksom fabriker och jord ockuperas kommer också tidningsredaktioner och tryckerier att fysiskt övergå till arbetarna.

Det betyder emellertid inte att de anställda på en ockuperad tidning har rätt att besluta över tidningens politik, lika litet som arbetarna på en fabrik har rätten att bestämma över vinstens användning. Marxismen skiljer sig från anarkismen genom att hävda att samhällets produktionsmedel tillhör hela arbetarklassen och inte någon individuell arbetargrupp. Produktionsmedlens utnyttjande måste i en planeekonomi beslutas av en kongress av arbetarråd.

Sedan massmedia nationaliserats kan de fördelas mellan de politiska organisationerna efter exempelvis deras röstetal i arbetarråden. Inte ens borgerliga tidningar behöver i alla lägen förbjudas, om de inte direkt uppmanar till icke-konstitutionella handlingar mot arbetarstaten. Under övergången till socialismen finns det ju fortfarande kvar marginella kapitalistiska sektorer, som måste ha rätt till att uttrycka sina åsikter inom den socialistiska konstitutionens ram. Genom en öppen polemik mot dessa kvardröjande borgerliga grupper kan den ideologiska nivån hållas hög i arbetarklassen. Alla opinioner redovisas öppet. I ett verkligt demokratiskt samhälle kommer ett ocensurerat åsiktsutbyte alltid att gynna de progressiva krafterna. Däremot kommer arbetarmakten alltid i en situation av inbördeskrig att hänsynslöst undertrycka fiendens propagandacentraler bakom de egna linjerna.

I en revolutionär utveckling kan det naturligtvis inträffa att ockupationer av massmedia

kommer ett steg före upprättandet av de demokratiska rådsorgan, som i hela arbetarklassens intresse bestämmer över massmedias användning. Den ockuperade tidningen har ännu inte någon representativ arbetarförsamling som den kan vända sig till och som kan ta ansvaret för tidningens utgivning.

Inte heller är det säkert att ett par arbetargrupper som typografer och journalister är representativa för hela arbetarklassen. De politiska riktningar i arbetarklassen som inte finns representerade på tidningsredaktioner eller i tryckerier måste då få sina uttrycksmöjligheter garanterade. I annat fall kan det uppstå en mycket farlig situation för revolutionen, där olika delar av arbetarklassen kan komma att ställas mot varandra. Oavsett intensiteten i den ideologiska kampen mellan olika arbetarpartier, måste konflikter av detta slag lösas inom arbetarklassen, genom frivilliga överenskommelser. De politiska partier som har ett inflytande i massmedia måste känna sitt ansvar inför hela arbetarklassen. Även politiskt omedvetna och reformistiska arbetargrupper måste få komma till tals. De måste bekämpas i en öppen polemik, om en bred majoritet av klassen ska övertygas. Kommunisternas bidrag till en sådan enhetsfront inom massmedia måste vara en fullständig uppgörelse med den stalinistiska traditionen att försöka fysiskt undertrycka andra åsiktsriktningar inom arbetarrörelsen. De socialdemokratiska partiernas öde i folkdemokratierna har skapat osäkerhet om kommunisternas egentliga avsikter. Det finns en hel historisk tradition av bitterhet och misstro som måste övervinnas för att ena arbetarklassen.

De statsbärande kommunistpartierna brukar åberopa sig på Lenins auktoritet för att rättfärdiga sina monopol över massmedia. Det är sant att pressfriheten blev problematisk i Sovjetunionen under Lenins tid, särskilt efter 1921. Men inbördeskrigets förhållanden kan inte undanskymma det faktum att Lenin hade en *principiell* inställning till de demokratiska rättigheterna. I september 1917 föreslog Lenin exempelvis ett antal normer för yttrandefriheten i sovjeterna:

”Statsmakten i form av Sovjeterna tar alla tryckpressar och allt tidningspapper och fördelar dem jämlikt: Staten måste komma först – i folkmajoritetens intresse, majoriteten av de fattiga, särskilt för böndernas majoritet, vilka i århundraden har plågats, slagits och förlöjligats av godsägarna och kapitalisterna.

De stora partierna måste komma i andra hand – exempelvis de som fått ett röstetal över 100.000 eller 200.000 i de två största städerna.

De mindre partierna bör komma på tredje plats och sedan varje grupp av medborgare som har ett visst antal medlemmar eller som har samlat in ett visst antal namnunderskrifter.

Det är den fördelning av tryckmaterial och pressar som skulle vara rättvis och som, med Sovjeterna som statsmakt, skulle kunna genomföras lätt.

Sedan, två månader före den Konstituerande Församlingen, skulle vi verkligen kunna hjälpa bönderna genom att distribuera till varje by ett halvt dussin pamfletter (eller tidningar eller speciella supplement) i millionupplagor från varje större parti.” (*Collected Works*, band 25, sid. 378)

5. Pressfriheten – exemplet República.

Den faktiska händelseutvecklingen som leder fram till tidningen *República*s stängning den 19 maj är ganska komplicerad. PS hävdar att det rör sig om en medveten plan av PCP:s centralkommitté för att tysta all opposition och genomföra en Prag-kupp. PCP och det franska kommunistpartiet PCF menar att det handlar om en vanlig facklig konflikt. En ledare i det italienska kommunistpartiets tidning *Unita* kallar ockupationen en ”kontrarevolutionär kupp” som igångsatts av ”extrema agitatorer”. Spanska kommunistpartiet kallar ockupationen beklaglig och Carrillo varnar för att den kan skada Portugals demokratiska anseende i utlandet.

Låt oss börja med att ge socialistpartiet självt chansen att framföra sina anklagelsepunkter. I ett supplement till det franska SP:s veckotidning UNITE ger *Repúblicas* chefredaktör Joao Gomes sin version. Kommunisterna följde en ”sabotageplan”, menar han. Först saboterades distributionen och sedan gjorde man tidningens innehåll ansvarigt för upplageminskningen. Då avskedandena hotade krävde typograferna att tidningens politiska linje skulle ändras. Konflikten ledde till att arton journalister, som stod PCP nära, lämnade tidningen. Gomez fortsätter:

”Administrative chefen förklarade att han skulle avgå. Samma dag /den 16 maj/ publicerade tidningen ett dokument som skulle utlösa den explosion som kommit allt närmare. Det var en lista på 70 personer, välkända anti-fascister, som PCP förberedde att rensa ut från televisionen. Det blev förevändningen för att utlösa konflikten. Arbetarna krävde ansvarige utgivaren Raul Regos avgång och insisterade på att behålla administrative chefen, som står nära PCP. Omedelbart på morgonen den 17 maj skedde en förtroendeomröstning för Rego på redaktionen. På måndagen gav arbetarna ut en -pirat--upplaga, där man ersatt Regos namn på tidningens framsida med administrative chefens. Journalisterna beslöt då att ockupera redaktionen. Förhandlingar fortsatte under natten till tisdagen. Klockan fem på morgonen förseglades ingången och en timme senare lämnade vi tidningen.”

Gomes’ fantastiska påstående att PCP avsiktligt skulle ha försökt sabotera distributionen av tidningen faller på sin egen orimlighet. Det vore i så fall förvånande om PCP fortfarande hade kvar några sympatisörer där. I själva verket finns det ingenting som tyder på att PCP skulle ha tagit en aktiv del i konflikten. PCP-medlemmarna utgör bara en minoritet bland typograferna, där vänstergrupper som UDP och LUAR är starkt representerade.

Däremot är det sant att *República* har haft ekonomiska svårigheter. Före den 25 april var man den enda legala oppositionstidningen. Efter kuppen har *República* förlorat en del av sin läsekrets till andra Lissabontidningar, som stått närmare den revolutionära utvecklingen. *Repúblicas* ålderdomliga layout och essayistiska journalistisk riktas till medelklassen. En del av denna har dock efter den 25 april gått över till att läsa *A Capital*. Det var alltså tidningens dåliga ekonomi och hot om avskedanden och arbetslöshet som var den ursprungliga konfliktorsaken. Men det är omöjligt att förneka att de ekonomiska förhållandena sammankopplades av de anställda med tidningens politiska innehåll. En rent facklig konflikt hade naturligtvis kunnat lösas genom vanliga stridsåtgärder, inklusive ockupation av tidningen, utan att redaktionen behövt bytas ut. Det är bara de stalinistiska partiernas oförmåga att utreda grundläggande frågor för den proletära demokratin – såväl i den nationella politiken som i Sovjetunionen – som tvingar dem att retirera inför PS- angrepp till påståendet att det handlar enbart om en facklig konflikt. På en presskonferens i Paris den 27 maj påstod exempelvis George Seguy, generalsekreterare i den kommunistiska landsorganisationen CGT, att *República*-affären ”var helt enkelt en klassisk facklig konflikt”.

Seguys påstående dementeras av *República*-arbetarna själva. I en intervju i Politisk Revy den 22/8 säger journalisten Cadete: ”Saken var faktiskt ganska enkel och klar: på ena sidan stod en redaktion, som i socialdemokratins tjänst förde en kontrarevolutionär politik och på den andra sidan en kamp mot denna linje av de politiskt medvetna arbetarna.” Tidningsledningens svar var att hota arbetarna med avsked: ”Tidningsledningen försökte först avskeda tolv arbetare, sedan sökte man garantier för att de inte skulle blanda sig i tidningens redaktionella politik.” Revolutionsrådet beslöt då att återlämna tidningen till PS-förvaltningen mot ett löfte om att inga arbetare skulle avskedas. Då Raoul Rego fortfarande ville avskeda arbetarnas talesman, övertogs tidningen av en militär administration. Första numret i den nya regin utkom den 10 juli.

República är en andelsförening, där ägandet är vitt utspritt bland borgerliga liberaler och socialdemokrater. De juridiska förhållandena är emellertid av underordnad betydelse. Det avgörande är tidningens innehåll och redaktionens sammansättning och vad den representerar

politiskt. Om typograferna på en tidning sympatiserar med en politisk riktning i arbetarklassen och journalisterna på samma tidning med en annan politisk riktning i arbetarklassen så kan inte motsättningen mellan dessa olika åsikter lösas genom stridsåtgärder utan att riskera att splittra arbetarklassen. I stället måste de då underställas något högre representativt arbetarorgan. Tills vidare hade man kanske kunnat tänka sig att typografernas fackförening Sindicato Nacional de Artes Graficas fyllde den funktionen. Det nya förslaget till presslag som man antog på sin senaste kongress i juni är emellertid inget steg i den riktningen. I stället för att klart definiera hur olika riktningar inom arbetarklassen ska representeras i massmedia, fylls dokumentet med vanlig stalinistisk retorik av typen ”kontrarevolutionärer ska förhindras att sprida förvirring och divisionism i arbetarklassen” (*Jornal Novo* 16/6). Sådana oprecisa formuleringar kring pressfriheten kan naturligtvis lätt utsträckas till ”kontrarevolutionärer” i arbetarklassen som sprider ”divisionism” i förhållande till det arbetarparti som för tillfället har censurmöjligheterna i sin hand.

Socialistpartiet har naturligtvis rätt till att representeras i massmedia i proportion till sin andel i arbetarklassen. Ett falskt medvetande i arbetarklassen kan aldrig utrotas med censur utan endast genom en fri och öppen debatt. För närvarande är det bara *Jornal Novo* som sympatiserar med PS (utöver det egna partibladet Portugal Socialista). För att lösa krisen i massmedia är det därför nödvändigt att inkalla någon form av representativ arbetarförsamling, som erkänns av alla politiska riktningar i arbetarklassen. *Upprättandet av arbetarråd är en praktisk nödvändighet för att lösa denna uppgift*. Socialistpartiet måste förstå att kommunister aldrig kan stödja krav på att använda statens våldsapparat för att återställa *República* till PS. Arbetare kan begå misstag i kampen, men dessa måste korrigeras av arbetarklassen själv, aldrig av staten. *Repúblicas* typografer är en del av den revolutionära rörelsen. Försök att med våld bryta ockupationen av *República* skulle efterföljas av liknande försök mot andra ockupationer och få samma svar i arbetarklassen som när COPCON försökte bryta ockupationen av Rádio Renascença.

Det är i detta större sammanhang som man måste se *República*-affären. Det vore naivt att tro att PS- enda syfte var att värna om yttrandefriheten. *República*-affären användes av PS-ledningen som en hävstång för att försöka vända den politiska utvecklingen. Man krävde uttryckligen att de folkliga maktorganen skulle underställas den Konstituerande Församlingen. (*Expresso* 12/7 -75) Styrkeförhållandena tillät emellertid inte ett frontangrepp för att driva tillbaka den folkliga organiseringen. Om stöten satts in mot en vanlig ockupation hade den fått ett kompakt svar i arbetarklassen. Genom att börja med *República* hoppades man kunna splittra arbetarna. Tyvärr gick PCP och typograferna i den fälla som Soares och Rego lagt ut. Man misslyckades med att förklara hur PS- yttranderätt skulle garanteras. Hela konflikten förvandlades av Soares till ett angrepp mot PS-demokratiska rättigheter. Typografernas legitima försvarskamp mot PS- arbetsköpmetoder kom i skymundan. Trots Soares- demagogi samlade dock en demonstration i Lissabon 50.000 deltagare till stöd för *Repúblicas* arbetare. De klassmedvetna arbetarna förstod att *República*-affären riktade sig mot hela arbetarklassen.

VI. Kommunistpartiet och frontpolitiken

1. PCP:s strategi före den 11 mars.

PCP:s strategi omedelbart före den 11 mars förklaras av Cunhal i en intervju i World Marxist Review i mars -75. Portugal har tagit de första stegen i det nationellt-demokratiska stadiet: ”Vi är sålunda i färd med att ta de första stegen mot den nationellt-demokratiska revolutionens mål, vilka är: demokratiska fri- och rättigheter, avskaffande av de stora monopolen, jordbruksreform, utveckling av kulturen, avsevärd förbättring av levnadsstandarden, ett slut på det imperialistiska beroendet, oberoende ekonomisk utveckling

och förverkligande av rätten till självbestämmande och oberoende för folk som tidigare stått under Portugals koloniala styre.” Cunhal går inte närmare in på hur man har tänkt sig att avsluta beroendet av den utländska imperialismen och påbörja en självständig ekonomisk utveckling. På den senaste partikongressen sade man sig välkomna utländska investeringar.

På en fråga om vilka uppgifter som partiet stod inför i den nuvarande fasen svarade Cunhal: ”De formulerades av partiets extra kongress på följande sätt: försvar av folkets friheter och ett stärkande av den demokratiska staten, ekonomisk stabilitet för att garantera en fortsatt utveckling, och en fortsättning på avkoloniseringsprocessen.” Vi har tidigare försökt visa att en kommunistisk strategi, som sätter upp ekonomisk stabilitet inom en marknadsekonomi som ett delmål, i själva verket försvagar strejkkampen och stärker bourgeoisin (kap. 6). Likaså måste en koalition av antagonistiska krafter leda till en allvarlig begränsning av den demokratiska kampen (kap. 3) liksom avkolonialiseringen (kap. 8). Utvecklingen i Angola bekräftar detta.¹

Kampen mot bourgeoisin beskrivs på följande sätt: ”För industrin föreslår kommunisterna energiska åtgärder mot omotiverade nedskärningar av produktionen, nedläggningar och orättfärdiga avskedanden, fler företag som sköts helt eller delvis av staten, stöd till små och mellanstora företag, vilka kan ge ett bestämt bidrag till den ekonomiska utvecklingen.” Det är de ”dåliga” kapitalisterna som ska bekämpas – de som omotiverat skär ned produktionen eller vidtar orättfärdiga avskedanden. Små och mellanstora företag kan ge ett värdefullt bidrag till den ekonomiska stabiliteten. Alla sitter i samma båt: ”Vi förklarade på partikongressen att Portugals arbetare är beredda att betala ett högt pris för sin frihet, men bara om de rika också är beredda att betala ett högt pris.” I MFA:s ekonomiska program sägs att förhållandet mellan löner och inkomster av kapital ska vara rättvist – och oförändrat. Arbetarna varnas för att ställa demagogiska krav. Inga nationaliseringar utlovas. Premiärminister Gonçalves väddar till alla arbetare – på verkstadsgolvet, tjänstemän, företagsledare och investerare (sid. 17).

Om vi sätter gränsen för små och mellanstora företag vid 100 anställda, så återfinns halva arbetarklassen inom denna kategori. Men eftersom en betydande del av företagen med fler än 100 anställda är utlandsägda (ca 1/3), så återstår det nästan ingen del av arbetarklassen som inte omfattas av denna löne- och stabiliseringspolitik. Cunhal förklarar inte hur ”avsevärda förbättringar i levnadsstandarden” ska kunna uppnås i arbetarklassen utan att detta hotar de kapitalistiska grupper som man allierat sig med. Det är dessa inre motsättningar i PCP:s strategi som ledde till partiets ambivalenta hållning till strejkkampen under det första revolutionsåret.

Alliansen med de ”goda” kapitalisterna – små- och mellanbourgeoisie och de monopolkapitalister som vill samarbeta med MFA – hindrade också PCP från att driva en kampanj för en radikal jordreform. Den agrara bourgeoisin är i stor utsträckning bosatt i städerna och har sina ekonomiska intressen sammanflätade med det urbana näringslivet. En radikal jordreform hade inte bara varit ett slag mot den agrara storbourgeoisin utan hade också mobiliserat ett masstöd bland lantarbetarna och halvproletärerna för en socialistisk revolution. Klasskrafterna hade grupperat sig på ett annorlunda sätt. Styrkeförhållandena på landsbygden hade ändrats. I stället ställde sig partiet en blygsammare målsättning som stod i överensstämmelse med den front som man byggt upp: ”Jordbrukspolitiken, tror vi, bör vara att ta över obrukad jord och överlämna den till bönderna. Det måste bli en fullständig förändring av hela systemet med landarrende, med krediter, förbättrade lånemöjligheter, socialförsäkring och tekniskt bistånd till små och mellanstora bönder, vid sidan av varje uppmuntran till Kooperationer.” (Vår kursivering.) Ett sådant program vänder sig snarare till

¹ *Socialistisk Debatt*s aningslöse recensent har inte ens uppfattat att PCP har en stadie-teori. Det kan ju knappast vara den bästa utgångspunkten för att recensera en bok vars huvudsyfte just är att studera denna teori. Han hänvisar till samtal med enskilda PCP-medlemmar som inte säger sig ha hört talas om någon stadieteori. Det hade emellertid räckt att slå upp parti programmet för att övertyga sig om den saken.

den agrara små- och mellanbourgeoisin än till de jordlösa. Inga angrepp riktas mot latifundierna, utöver den jord som ligger i träda.

Det är alltså inte *tempot* i revolutionen som vi kritiserar PCP för under den här perioden utan det system av klassallianser som man försöker bygga upp. Prioriteringarna blir felaktiga. Genom att begränsa revolutionen till det nationellt-demokratiska stadiet, kommer stora delar av arbetarklassen att befinna sig framför de målsättningar som strategin uppställer. Revolutionen förlorar sin klassdynamik.

Vi påpekade redan i den första upplagan före den 11 mars, att MFA inte är en homogen rörelse utan ett block av antagonistiska klasskrafter, som skulle sprängas sönder av klasskampens tryck. Då som nu var det omöjligt att föreställa sig att MFA skulle utvecklas gradvis och fredligt till den socialistiska revolutionen. Det var bara så länge revolutionen begränsades till det nationellt-demokratiska stadiet som dessa klasskrafter kunde enas kring en gemensam formel. Cunhal skriver: ”Om alliansen mellan arbetarklassen och bönderna, småbourgeoisin och bestämda sektorer av mellanbourgeoisin försvagas, måste detta återverka på hållningen hos medlemmar i de väpnade styrkorna och motsättningar eller t o m en splittring kunde bli oundviklig. Den politiska situationen kräver obetingat enhet inom de väpnade styrkorna och en nära allians av de sociala krafter som arbetar för en demokratisk förändring.”

Svagheten med denna taktik var att den hotades från både höger och vänster. Fronten med spinolisterna verkade återhållande på de radikala krafterna i MFA. PCP måste agera ambivalent under strejkrörelsen. Utan ett starkt tryck underifrån fick spinolisterna ett manöverutrymme för att agera på toppnivån. Spinolister som Orlando Costa, Salvaqueiro Maia och general Damiao återvann sina positioner inom MFA:s högsta organ. Den 11 mars kände de sig tillräckligt säkra för att våga en kontrarevolutionär kupp – en månad innan valet, som ändå skulle stärka deras ställning. Med en skickligare taktiker än Spinola hade det kunnat sluta med en katastrof.

Det andra hotet mot MFA:s enhet kom från den allt mer radikaliserade strejkkampen vintern 1974. Den nya anti-strejklagstiftningen med förbud mot ockupationer och politiska strejker (utrensningar av fascister) blev i praktiken satt ur spel. Klasskam-Pen mellan arbetarklass och bourgeoisin skärptes. Cunhal skriver om detta skede: ”Några former av den folkliga kampen är ur steg med den nuvarande situationen och *kan skapa oro bland klasser som är allierade med arbetarklassen under revolutionens nuvarande stadium*. Detta gäller särskilt småbourgeoisin och vissa delar av mellanbourgeoisin. Dessa kampformer kan stöta bort vacklande skikt i befolkningen och till slut ge upphov till missnöje bland folket med de väpnade styrkorna. Reaktionärerna är alltför väl medvetna om detta och gör allt vad de kan för att organisera protestdemonstrationer, vilka i själva verket tjänar reaktionära intressen.” (Vår kursivering.)

Vänsterns utomparlamentariska aktioner för att försöka förhindra den yttersta högern att reorganisera sig ses som ett hot mot enheten mellan MFA och folket: ”Händelserna i Lissabon i början av november hade samband med ett försök att förhindra en högergrupp från att hålla ett offentligt möte, som de var i sin fulla rätt till genom de politiska friheter som garanteras av den nuvarande regimen. Attackerna mot ett av de politiska partiernas kontor av oansvariga element hade inte någon som helst relation till den folkliga rörelsen. De hade igångsatts av små vänstergrupper som inte representerar folket. Men aktioner av det slaget kan utså tvivel mellan folket och de väpnade styrkornas rörelse, kan skapa missförstånd, t o m försvaga alliansen mellan de båda.” Man kan ställa fördömandet av dessa antifascistiska aktioner vid sidan av PCP:s egna försök att stoppa PS från att hålla möten och demonstrationer i mitten på juli, för att få ett perspektiv på de tvära kasten i partiets politik.

De inre motsättningarna i PCP:s folkfrontsstrategi i det här skedet leder till ett ambivalent förhållande till massrörelsen. Partiet är alltför insnärjt i kompromisser på regeringsplanet med

andra klasskrafter, för att kunna konsekvent driva massrörelsens krav. De militanta arbetargrupperna fördöms gång på gång för att gå fascisternas ärenden. Massrörelsens uppgifter ses i främsta rummet som stödtrupper till partiets förslag i regeringen. Cunhal sammanfattar sin analys: ”Så, kortfattat, är de huvudsakliga uppgifterna som landet och partiet står inför, arbetarklassens parti, dess revolutionära förtrupp. Partiet spelar en mycket aktiv roll. *Partiet* föreslår många åtgärder, *men deras förverkligande beror på regeringen* /inte på arbetarklassen, vår anm./ Vi måste *därför* arbeta inom regeringen, samtidigt som vi organiserar *masstöd* för *dessa* åtgärder.” (Våra kursiveringar.)

Klasskampen hann emellertid ifatt PCP:s taktik. Cunhal skriver: ”Vi har ingen brådska, vi kommer inte att forcera utvecklingen och vi uppsätter inte målsättningar, vars villkor ännu inte mognat ... Tålmodigt, utan brådska, skall vi röra oss framåt tillsammans med våra allierade.” Men de allierade hade inte samma tålmod. Spinolisterna hade stärkt sina positioner inom MFA och den 11 mars kunde de slå till.

2. PCP efter den 11 mars.

Sedan den spinolistiska högern slagits ut den 11 mars flyttades alla positioner i MFA ett steg åt vänster. Men de politiska krafterna i MFA:s generalförsamling representerar fortfarande till sin sammansättning en folkfront av antagonistiska klasser. Den liberala bourgeoisin utgör folkfrontens nya högerflygel. På regeringsnivån representeras den av PPD och inom MFA av Antunes-gruppen.

Den nya folkfronten låg ett steg till vänster om den tidigare och gav på så sätt ett större utrymme för PCP:s politik. Då PCP tidigare fört en försiktig folkfrontspolitik kunde man nu föra en radikal folkfrontspolitik. Till vänster om PCP bildades en självständig gruppering – tredje världen-riktningen – med en delvis annan strategisk syn än PCP och som hotade att överflygla PCP från vänster. Dessa förhållanden bidrog till att ge PCP en militantare hållning efter den 11 mars. Vår kritik av PCP:s högerversion av folkfrontspolitiken före den 11 mars – som vid ett tillfälle gick så långt att man demonstrerade under parollen ”Vi säger nej till strejker” – kan därför inte utsträckas till att gälla PCP:s politik efter den 11 mars. PCP:s hårdare och militantare folkfrontspolitik i uppsvinget efter Spinolas kuppöversök har en annan typ av begränsningar än de som vi berörde i bokens första del.

I partiprogrammet från 1965 sägs det att huvuduppgiften för det kommunistiska partiet är att skapa en allians av alla icke-monopolistiska klasser. Fronten med spinolisterna var ett avsteg från denna politik. Men efter den 11 mars skapades nya förutsättningar för en anti-monopolistisk allians. Nationaliseringarna av bankerna och trusterna, liksom jordreformen, riktade sig mot de monopolkapitalistiska familjernas maktpositioner.

Sedan monopolkapitalet eliminerats ur den antifascistiska fronten, befriades PCP från sina tyngsta förpliktelser. Men alliansen med mellanbourgeoisin pålägger fortfarande begränsningar på PCP:s handlingsutrymme. De små- och mellanstora företagen utgör 97% av alla företag. De sysselsätter 52% av arbetskraften. Med den anti-monopolistiska strategin måste över halva arbetarklassen hållas tillbaka för att inte rubba mellanbourgeoisins tilltro till alliansen. Men då blir det också omöjligt att uppmana resten av arbetarklassen till en offensiv kamp.

Förhållandet mellan löner och inkomster av kapital är naturligtvis en underordnad fråga för en revolutionär strategi. Men det uttrycker samtidigt ett *styrkeförhållande* mellan arbete och kapital. En revolutionär kamp som inte påverkar företagets lönsamhet är naturligtvis en absurditet. Cunhal skriver: ”Vi förklarade på partikongressen att Portugals arbetare är beredda att betala ett högt pris för sin frihet, men bara om de rika också är beredda att betala ett högt pris.” Men det motsägs av verkligheten. De portugisiska arbetarna visar i sin strejkkamp att det är kapitalisterna ensamma som ska få betala priset. Den revolutionära processen kan inte

spridas om inte de små och mellanstora företagens lönsamhet offras. När företagen går i konkurs måste arbetarna ockupera dem och fortsätta produktionen själva.

En stor del av småföretagen är textilföretag i norra Portugal. Kostnaderna för produktionen har stigit, inte bara på grund av ökade löner, utan också genom stigande energi- och råvarupriser. Dessa improduktiva småföretag överlevde under fascismen enbart därför att de kunde betala svältlöner till arbetarna.

Många är nu konkursmässiga. Arbetarna har inget annat val än att försvara sig hårdnackat mot arbetslöshet och nedläggningar. Textilarbetarförbundet är ett av de militantaste fackförbunden. Det har aktivt drivit på arbetarkommissionernas kamp för att uppnå drägliga levnadsvillkor. Kapitalisterna grips av panik när deras kapital smälter bort. Hur är det under sådana förhållanden möjligt att förena mellanbourgeoisin och arbetarklassen inom denna bransch i en gemensam strategi? Vem ska denna strategi rikta sig mot? Textilägarna ser i textilarbeterskorna sina värsta fiender. De föredrar monopolkapitalisterna.

3. Den antimonopolistiska fronten: partipolitiken.

PCP:s vänsterversion av folkfrontspolitiken tillåter det att kräva PPD:s avgång ur regeringen. PPD är språkrör för de modernistiska kretsarna inom monopolkapitalet. CUF är finansär till partiet. Chefredaktören för den liberala veckotidningen *Expresso*, Francisco Balsemao, är en av partiets ledare. Men PPD har också ett brett stöd hos städernas mellanbourgeoisin. Partiet motsätter sig inte rationaliseringar men anser att den revolutionära processen måste få en andhämtningspaus. Inom MFA står man närmast Antunes-riktningen. PCP:s vacklande hållning till mellanbourgeoisin avspeglas på det partipolitiska planet i dess förhållande till PPD. I den fjärde provisoriska regeringen gjorde man ganska halvhjärtade försök att få PPD uteslutet ur regeringssamarbetet.

4. Den antimonopolistiska fronten: jordbruket.

I de små landsortsstäderna dominerar det ekonomiska livet av en kommersiell mellanbourgeoisin. Den fungerar som mellanhand mellan bönderna och städernas konsumenter. Småbönderna saknar egna avsättningsmöjligheter för sina produkter. De är isolerade från staden. De är helt i händerna på bourgeoisins försäljningsorganisationer. Jordbrukets grossistföreningar, gremios, behärskas av denna bourgeoisin. Genom att monopolisera handeln med jordbruksredskap, maskiner, utsäde etc utsuger de bönderna. Det politiska livet styrs av de lokala bossarna (caciques). Analfabetismen, okunnigheten, bristen på alternativa informationskanaler som radio eller TV utlämnar fattigbönderna åt de katolska prästerna. Klerikalismen skapar ett gemensamt kulturmönster för utsugare och utsugna och avskiljer dem från de sekulariserade och progressiva kulturerna i Lissabon och Porto.

Den agrara mellanbourgeoisin står i vägen för en allians mellan den urbana arbetarklassen och fattigbönderna. En strategi för att neutralisera reaktionens grepp över norra Portugal måste inriktas på att avskilja fattigbönderna från den agrara bourgeoisins inflytande. Direkta förbindelser mellan bondekooperativ och städernas konsumentföreningar hade eliminerat mellanhänderna och givit fattigbönderna ett materiellt intresse av att samarbeta med den revolutionära regimen. Konfiskering av den katolska kyrkans jordegendomar och uppdelning av jorden på fattigbönderna hade fått samma effekt. Befrielse från hypoteksskulder, räntefria krediter, statligt spannmålsmonopol, minimipriser på jordbruksprodukter, ekonomisk hjälp för att bilda produktions- och konsumtionskooperativer är exempel på åtgärder som skulle kunna lösgöra fattigbönderna från beroendet till den agrara bourgeoisin. När småjordbruket integreras i den urbana ekonomin kommer mellanbourgeoisins monopolställning i distributionsledet att upphöra. Fattigbönderna kommer att vända sig till arbetarklassen snarare än till den lokala caciquen. Vägen dit är naturligtvis lång och besvärlig. Den agrara mellanbourgeoisin kommer desperat att kämpa mot att dess traditionella privilegier rubbas. Den

kommer att få stöd av den urbana bourgeoisin inom den lätta industri som producerar produktionsmedel för jordbruket. Den anti-monopolistiska fronten håller dessa klasser om ryggen. Stödet till fattigbönderna kan inte tillåtas inkräkta alltför långt på deras ekonomiska intressen. Det är först sedan arbetarklassen brutit alla förbindelser med bourgeoisin som klassförhållandena på landsbygden kan förändras på ett genomgripande sätt. För att vinna fattigbönderna måste mellanbourgeoisin offras.

5. Den antimonopolistiska fronten: slaget om produktionen.

Trots nationaliseringarna är fortfarande halva industrin i privata händer. Utländska företag svarar för 1/3 av industriproduktionen. Kapitalisterna på de privatägda företagen beslutar suveränt om produktionens storlek och inriktning. Det blir under sådana förhållanden verkningslöst att möta det ekonomiska sabotaget med en kampanj för ”slaget om produktionen”, dvs att arbeta hårdare och längre. Det enda motvapnet är arbetarkontrollen, dvs att inkräkta på kapitalisternas beslutsrätt.

Parollen ”slaget om produktionen” får för de privatkapitalistiska företagen samma karaktär som parollen ”vi säger nej till strejker”. Den bryter udden av den militanta arbetarkampen. Under sken av att bekämpa det ekonomiska sabotaget hålls arbetarna tillbaka inom ramarna för den anti-monopolistiska fronten. Det utländska kapitalet och den inhemska mellanbourgeoisin får avkastningarna på sina investeringar tryggade.

Revolutionär kamp kommer alltid att mötas med ekonomiskt sabotage. ”Slaget om produktionen” är en defensiv strategi som faller undan för det ekonomiska hotet. Defensiv kamp är naturligtvis under vissa omständigheter absolut nödvändig och det kommunistiska partiet får inte tveka att i tid slå om till en sådan taktik. Men en defensiv kamp måste undvika kampmetoder som riskerar att leda till att arbetarna demoraliseras. Arbetarkontrollen är en offensiv strategi som ifrågasätter kapitalisternas rätt att överhuvudtaget bestämma över produktionen. Om inte arbetarna ska drivas tillbaka måste de möta det ekonomiska sabotaget med offensiva aktioner direkt i produktionens nervcentra. Arbetarkommissionerna måste tillkämpa sig vetorätt över kapitalisternas beslut.

Parollen om slaget om produktionen är oförenlig med parollen om arbetarkontroll. Kapitalisterna på de privatägda företagen välkomnar den förra men fruktar den senare. ”Slaget om produktionen” härleds ur marknadsekonomin lagar medan arbetarkontrollen tenderar att överskrida dessa. På många arbetsplatser står valet mellan dessa båda kampformer. Den ena ståndpunkten innebär konkret ett uppgivande av 40-timmars veckan. Den andra en minskning av arbetstiden, med bibehållen lön, för att skapa arbetstillfällen för de arbetslösa: ”Flera av de mest klassmedvetna och militanta arbetsplatserna har t e x ställt krav om en minskning av arbetstiden (utan löneavdrag) för att få en del av de arbetslösa i arbete, men MFA har gått kraftigt emot detta med hänvisning till den nödvändiga kapitalackumulation som behövs för att förbättra ekonomin.” (*Politisk revy* 22/8 -75)

I Metallarbetarförbundet har kontroversen kring ”slaget om produktionen” varit särskilt häftig. 38% av företagen i metallbranschen är utlandsägda och dessutom genomsnittligt mycket större än de portugisiska företagen. Övergång till 45-timmars vecka på dessa företag kan inte på något sätt påverka de utländska kapitalisternas möjligheter att sabotera produktionen. Däremot minskar behovet av nyanställningar i en situation då över 300.000 går arbetslösa. I en kommuniké av arbetarkommissionen Comissão de Unidade Operaria¹ beskrivs de metoder som används mot den fackliga oppositionen: ”Under stormötet föreslog den olagliga Comissão Directiva /kontrollerad av PCP, vår anm./ införande av 45-timmars vecka, då det var nödvändigt att 'återuppbygga den nationella ekonomin'. Carlos Carvalho /inte att

¹ Arbetarkommissionen domineras av MES. Ett uttalande av LCI om samma möte överensstämmer med innehållet i arbetarkommissionens kommuniké.

förväxla med Copconchefen, vår anm./ gick så långt som att säga att det inte var de företag som arbetade 45 timmar som skulle övergå till 40 timmar utan tvärtom. Många kamrater svarade med att försvara 40-timmarsveckan, då det vi diskuterar är om vi ska höja produktionsnivån och arbetarnas arbetsvillkor, i vilket fall det första steget är att bekämpa arbetslösheten genom att sysselsätta dem som nu är utan arbete, eller om vi ska fortsätta att göra uppoffringar till fördel för kapitalisterna och de höga löner som utbetalas till vissa tjänstemän och tekniker, i vilket fall det skulle vara helt på sin plats att öka arbetsveckan till 45 timmar.”

”Ställda inför en stark opposition har presidiet, som består av medlemmar av den olagliga Comissao Directiva och element från fackföreningen, bland andra, beslutat att inkalla militärpolisen, vilken aldrig besökte sådana här möten t o m under fascisttiden. Och de utsåg element som betalas med våra fackföreningsavgifter till att vara mötesvakter och utpeka de 'reaktionärer' som stöder 40-timmarsveckan. Man lade märke till i dessa grupper aktivister från det falska Kommunistpartiet, som samarbetade med militärpolisen på ett sätt som påminner oss om kravallpolisen och den gamla politiska polisen. De ropade 'MFA' medan de klubbade ner kamraterna.” (*República* 17/5 -75)

Det strategiska perspektivet för PCP är fortfarande en anti-monopolistisk front under ett statsmonopolistiskt stadium. Slaget om produktionen blir en huvuduppgift för denna politik. Positioner inom den statsmonopolkapitalistiska staten tillmäts en oproportionerlig betydelse.

Svagheten i PCP:s ställning är, som det uppenbarats sig under sommaren, att man bundit upp sin politik till *enheten* hos denna anti-monopolistiska folkfront. För att inte antagonisera högerflygeln hade man tidigare avstått från att driva energiska masskampanjer kring bestämda krav (avkolonialiseringen, strejkkampen, jordreformen, nationaliseringarna). Genom att balansera mellan olika krafter inom MFA skaffade man sig ett oproportionerligt inflytande i stat och kommuner.¹ Enheten har fått köpas till priset av att inte driva på den anti-kapitalistiska masorganiseringen över en viss gräns. PCP var den enda politiska kraft som hade kunnat sammansluta alla arbetarkommissioner till en nationell församling under våren och försommaren. I praktiken hade det inneburit en dubbelmaktssituation. Dekretet om folkförsamlingarna hade backats upp med en massbas och isolerat socialistpartiets ledning. Under alla förhållanden hade styrkeförhållandena varit gynnsammare för att försvara de radikala besluten i MFA:s generalförsamling den första veckan i juli. En nationell arbetarförsamling hade neutraliserat den auktoritet som socialistpartiet har skaffat sig genom sitt överväldigande valresultat. Men PCP var med sitt fronttänkande inte förberedd för denna situation. När situationen tillspetsades på försommaren tvingades man agera på ett sätt som isolerade partiet från den defensiva allians man byggt upp. Initiativet hamnade i stället hos Carvalho-riktningen och vänstergrupperna. PCP saknade en strategi för att eliminera Antunes-riktningen. Den massmobilisering som behövts för detta var oförenlig med den anti-monopolistiska strategin. Den hade krävt en annan typ av allianser som förberetts i god tid. Det paradoxala i PCP:s strategi består i att man manövrerade in sig i en position där man skulle ha förlorat i inflytande t o m om *vänstern* i MFA utgått som segrare ur julikrisen.

6. PCP och arbetarkommissionerna.

PCP:s bristfälliga analyser av arbetarrådets roll i Sovjetunionen har placerat partiet i en centristisk position i den portugisiska vänstern. Till vänster om PCP finns den castroistiska riktningen i MFA som driver frågan om arbetarråden och folkförsamlingarna. Folkfronts- och stadieteorierna har varit ett hinder för att utveckla PCP:s tänkande till en politisk strategi som baserar sig på de embryonala sovjetorgan som finns idag. Initiativet till att sammansluta alla arbetarkommissionerna och välja en nationell arbetarförsamling har kommit från vänster-

¹ PCP har senare framfört självkritik för de odemokratiska metoder som man ibland använt för att kontrollera kommunala församlingar.

grupperna snarare än från PCP. Parollen om slaget om produktionen hämmar arbetarkontrollen och arbetarkommissionernas maktutvidgning. Trots detta har arbetarkommissionerna börjat sammansluta sig branschvis och efter företagsgrupper. Alla arbetarkommissioner på de 186 CUF-företagen väljer sålunda delegater till en nationell arbetarkommission. I juli hölls en kongress av alla arbetarkommissioner inom byggnadsbranschen. I den elektroniska industrin har arbetarkommissionerna på de enskilda företagen – Plessey, STC, ITT etc – utsett delegater till en arbetarkommission för hela branschen. Nästa steg måste uppenbarligen bli att sammansluta alla branschråd till en nationell arbetarförsamling för hela industrin. Arbetarklassen skulle då ha en solid klassorganisering som bas för fortsatta aktioner.

Den ekonomiska krisen gör det också praktiskt nödvändigt att sammansluta alla arbetarkommissioner. Den sjunkande industriproduktionen och den stora arbetslösheten utgör ett hot mot arbetarklassen som måste mötas på det nationella planet. Arbetarna upptäcker att strejker och ockupationer inte är tillräckligt. Utländska investeringar kan kanske skapa fler arbetstillfällen men stärker samtidigt både den utländska och den inhemska kapitalismen. Arbetarklassen trängs tillbaka ned i löneslaveriet. Det enda motdraget mot arbetslösheten och det ekonomiska sabotaget är i stället att upprätta en nationell plan för hela ekonomin, där alla arbetstillfällen kan fördelas så att de produktiva resurserna utnyttjas rationellt. Den uppgiften kan inte lösas av den ekonomiska teknokratin i Lissabons ministerier. Prioriteringarna i den nationella planen – fördelning mellan arbete och fritid, investeringar och konsumtion, offentlig och privat konsumtion, mellan olika sociala behov – måste bestämmas av de arbetande klasserna själva.

PCP hade haft stora möjligheter att driva på arbetarkommissionernas organisering. Naturligtvis har många av partiets militanter en ledande ställning i många kommissioner. Men initiativet har legat hos vänstergrupperna. Under våren bildades exempelvis en sammanslutning som kallas Interempresa av arbetarkommissionerna på 43 större företag i Lissabonområdet (bl a Efacec-Intel, TAP, Lisnave, Setenave, Plessey, CTT, Timex). Den 2 februari antog man följande resolution: ”Kamrater, under några månader har Interempresas möten behandlat problemen kring arbetslösheten och avskedanden och hur man ska kämpa mot detta. Under tiden har flera företag kämpat mot arbetslöshet och avskedanden. Ett massmöte bland arbetarna på EFACEC Intel (söder) har uppmanat till en demonstration som en konkret kampform. Arbetarkommissionen föreslog demonstrationen till Interempresas möte, som i princip har beslutat att uppmana till att demonstrera. I betraktande av att frågan om arbetslösheten för närvarande är en av de viktigaste frågorna för arbetarna; ... I betraktande av att också fackföreningarna måste uttrycka viljan hos sina affilierade /dvs arbetarkommissionerna, vår anm./ och måste stödja initiativ som tas av arbetarna, kommer Interempresas möte att skicka texten till denna resolution till alla fackföreningar och uppmana dem att stödja demonstrationen på de villkor som beslutats av Interempresa.” Demonstrationen bojkottades av både PCP och Intersindical. Den 7 februari trotsade 40.000 arbetare i Lissabon regeringens förbud och marscherade till Arbetsministeriet. Det var fler arbetare än i de flesta demonstrationståg som Intersindical utlyst. Soldaterna, som slagit en ring kring ministeriet, hälsade arbetarna med knutna nävar.

Under regeringskrisen i juli demonstrerade Intersindical och PCP för sig (11/7) och arbetarkommissionerna för sig (16/7) till stöd för beslutet om folkförsamlingarna. Båda demonstrationerna samlade ca 15.000 deltagare. Arbetarklassen är alltså inte bara splittrad mellan socialister och kommunister, utan också mellan kommunisterna inbördes. I de arbetarkommissioner som handlat självständigt i förhållande till Intersindical är ofta vänstergrupperna väl representerade. Detta borde emellertid inte vara något skäl för PCP att dra sig ur. Arbetarklassen kan bara enas genom en politisk och ideologisk kamp inom arbetarkommissionerna. Det är dessa som utgör de egentliga kamporganen. Organisatoriskt går

det inte att tränga undan denna opposition.

7. PCP och folkförsamlingarna.

Under våren var MFA låst av sina inre motsättningar. Det var uppenbart att MFA inte längre var drivkraften i den revolutionära processen och att arbetarklassen var stödtrupperna. Det revolutionära initiativet hade övergått till arbetarkommissionerna, kvarterskommittéerna och soldatkommittéerna. Massrörelsen fick en solidare organisering på basplanet. Arbetarklassens växande stridbarhet, klassmedvetande och självförtroende ställde klasskoalitionen inom MFA inför nya påfrestningar. I juni-juli debatterade MFA:s generalförsamling under veckolånga sessioner hur man skulle förhålla sig till den radikaliserade massrörelsen.

Högern i MFA ville under inga förhållanden gå med på att de folkliga maktorganen skulle inkräkta på parlamentets suveränitet. Centern hade ett förslag som nära anslöt sig till PCP:s ”kommittéer för revolutionens försvar” (CDR-kommittéer). Enligt detta skulle ett urval av arbetare, som antecknat sig på en särskild lista, ingå i kommittéerna. Ledningen skulle inte väljas direkt underifrån eller vara omedelbart avsättlig utan tillsättas genom olika former av nomineringar. Vänstern inom MFA samlades kring PRP-BR:s förslag om bildande av ”Revolutionära Arbetarråd” (CRT-kommittéer).¹

I maj-juni hade PRP-BR startat förberedande CRT-kommittéer på ett dussintal fabriker och militärförband. Dessas uppgift var att organisera de verkliga CRT-kommittéerna. En kongress av ca 40 förberedande CRT-kommittéer i början på juni beslöt att kommittéerna skulle vara öppna för alla arbetare till vänster om PS. Ett provisoriskt sekretariat bildades. I juni fanns det fyra CRT-kommittéer: Setnave, Marinha Grande, Lisnave, TAP. (Intervju med PRP-ledare i *International Socialism* nr 80 1975.)

På Lisnave röstade ett stormöte med 4.000 arbetare för proletariatets diktatur, en revolutionär regering utan medverkan av politiska partier och bildande av en CRT-kommitté på varvet. Den 17 juni samlade det provisoriska sekretariatet för CRT-kommittéerna 10.000 demonstranter i Lissabon under parollerna ”För en revolutionär regering utan partier”, ”För den socialistiska revolutionen”, ”Uplös den Konstituerade Församlingen” (*Le Monde* 19/6). På en presskonferens den 7/7 förklarade en talesman för det provisoriska sekretariatet CRT-kommittéernas roll: ”Dessa organ är oberoende, proletära organ, utan deltagande av politiska partier, med uppgiften att överta makten och utöva proletariatets diktatur” (*Jornal Novo* 8/7). Samtidigt angrep man PCP:s konkurrerande CDR-kommittéer som en ny version av Legiao Portugese.

En avantgarde-organisering som CRT-kommittéerna är naturligtvis möjlig för att organisera sympatisörer till ett politiskt parti eller front av partier. Men de utgör ingen klassorganisering som kan jämföras med arbetarkommissionerna eller folkförsamlingarna. Genuina klassorgan baseras på arbetarens ställning i produktionen. De är kamporgan – strejkorganisationer – som omfattar alla arbetare på en arbetsplats, oavsett politisk eller organisatorisk tillhörighet. Arbetarkommissionerna är sådana klassorgan. I praktisk form förkroppsligar de den proletära enhetsfronten. Alla politiska riktningar i arbetarrörelsen måste vara demokratiskt representerade. I ett inledande skede är det ofrånkomligt att reformistiska partier kommer att ha ett brett inflytande – som mensjevnikpartiet hade i de ryska sovjeterna fram till hösten 1917. Det måste bekämpas politiskt och ideologiskt inom arbetarkommissionerna, som ett nödvändigt steg i skapandet av ett revolutionärt medvetande. Det är inom sådana klassorgan som PS kan pressas tillräckligt hårt för att en majoritet av arbetarklassen ska övertygas om den

¹ PRP-BR bildades kort efter den 25 april genom en sammanslagning av stadsgerillan De Revolutionära Brigaderna och det anarko-syndikalistiska PRP (Partido Revolucionaria do Proletariado). Ideologiskt är PRP-BR ett amalgam av Lenin, Trotsky och Luxemburg. Tidningen *Revolucao*, med en upplaga på 60.000 ex, är en av de bästa vänstertidningarna. CRT-kommittéerna är samma typ av politisk strategi som Avanguardia Operarios Comité Unité de Base i Italien eller Förbundet Kommunisters arbetsplatskommittéer.

proletära revolutionen.

CRT-kommittéerna försöker lösa de politiska motsättningarna i arbetarklassen med organisatoriska avgränsningar. Förbudet mot PS utesluter halva arbetarklassen ur CRT-kommittéerna. Det är en fälla. PS behöver bara utlysa sina egna "Revolutionära Råd" för att den organisatoriska splittringen ska vara total. De mest klassmedvetna och stridbara arbetarskikten riskerar att åtskiljas organisatoriskt från klassens

206 stora massa. CRT-kommittéerna kan därför inte vara ett alternativ till arbetarkommissionerna eller folkförsamlingarna. Snarare bidrog de till att avleda uppmärksamheten från den helt avgörande uppgiften att bredda och sammansluta alla arbetarkommissioner till en nationell arbetarförsamling, som ett auktoritativt organ för hela arbetarklassen.

Varken PCP:s eller PRP-BR:s förslag segrade emellertid i MFA. Det slutgiltiga förslaget blev en kompromiss mellan olika intressen. Högern (Antunes) fick en juridisk reglering av arbetarkommissionernas kompetensområde. Innan hade de skapat sina egna lagar. Centern (Gonçalves) fick statliga styrningsmekanismer över folkförsamlingarna. Vänstern (Carvalho) genomdrev att folkförsamlingarna ska vara oberoende av de politiska partierna.

Det viktiga med beslutet om folkförsamlingarna är emellertid att de ska baseras på de proletära klassorgan som skapats ur masskampen: arbetarkommissionerna, kvarterskommittéerna, jordbrukskollektiv, soldatkommittéer. Som vi sett i kapitel III kommer den statliga styrningen att tillta för varje trappsteg i folkförsamlingspyramiden. En slags dubbelmakt uppstår mellan de proletära maktorganen och den borgerliga statens institutioner. Arbetarkampens radikalisering kommer att fördjupa de demokratiska strävandena. Med tilltagande klassmedvetenhet och självförtroende kommer arbetarna att ställa krav på att alla inskränkningar av den proletära makten ska upphävas: alla måste väljas och vara ansvariga inför lägre organ, alla måste vara omedelbart avsättliga om de inte längre har sina väljares förtroende, alla demokratiska fri- och rättigheter måste respekteras. Den konsekventa demokratin spränger den borgerliga statens institutioner. Med Lenins ord övergår kvantitet i kvalitet: "Här kan man iakttaga just ett av de fall då 'kvantiteten övergår till kvalitet': demokratin, genomförd så fullständigt och konsekvent som det överhuvudtaget är möjligt, förvandlas från en borgerlig demokrati till en proletär, från stat (= en speciell makt för undertryckande av en bestämd klass till någonting som inte är en stat i egentlig bemärkelse."

8. PCP efter den 8 juli.

Under försommaren hade massorganiseringen nått en nivå som hotade MFA:s enhet. De radikala besluten i MFA:s generalförsamling första veckan i juli var ett försök av MFA att återfå initiativet över massrörelsen. Antunes-riktningen isolerades under denna utveckling. De Nio suspenderades ur Revolutionsrådet. Rykten surrade i Lissabon om deras förestående arrestering.

Beslutet om folkförsamlingarna gick utöver ramarna för det statsmonopolistiska stadiet. Embryot till en ny statsmakt konstituerades. På de militantaste arbetsplatserna antogs resolutioner om proletariatets diktatur. Vänstergrupperna och Carvalho-riktningens inflytande växte. PCP började agera alltmer pragmatiskt i förhållande till sin stadieteori.

Det är poänglöst att som VPK:s partiledning kritisera PCP för att man gått för offensivt fram under det här skedet utan att ha konsoliderat tillräckligt sina klassallianser. Det var objektiva förhållanden i klasskampen som drev fram utvecklingen, inte PCP. En defensiv taktik hade i praktiken inneburit att man motsatt sig beslutet om folkförsamlingarna. Det hade ställt PCP på samma sida som socialdemokraterna i motsättningarna under juli-augusti och isolerat partiet från de klassmedvetna arbetarna. PCP gjorde enligt vår mening en korrekt bedömning av den politiska situationen. Svagheten i PCP:s politik låg i att man inte var förberedd på en offensiv

kamp. Den antimonopolistiska fronten är en defensiv allians. Under snabba skiftningar i klasskampen blir den överspelad. I en offensiv situation isoleras det kommunistiska partiet från sina allierade i en sådan front. Man kan ju inte gärna begära att mellanbourgeoisin skulle ställa sig bakom beslutet om folkförsamlingarna och medverka till sin egen expropriering – varken nu eller vid en senare konsolidering. Eftersom man inte i tid hade bekämpat mellanbourgeoisin kunde man heller inte hindra stora delar av småbourgeoisin och mellanskikten från att sluta upp bakom den. Det hade förutsatt en annan typ av klassallianser.

Den defensiva alliansen under våren tillät inte PCP att pressa PS till en revolutionär enhetsfront i arbetarkommissionerna. En front av kommunistiska och socialdemokratiska arbetare i en nationell organisering av alla arbetarkommissioner hade skapat den maktbas som behövts för att försvara beslutet om folkförsamlingarna. Det hade också attraherat delar av småbourgeoisin och mellanskikten. I stället gavs nu Soares ett manöverutrymme för att dra sig ur regeringen och skapa en front av borgerliga och reformistiska krafter för att bromsa utvecklingen. I PS' förslag "Proposta de Accao Imediata" den 28/7 förklaras denna politik: "Som ett resultat av detta har en våg av fullständigt oansvarig demagogi introducerats i det portugisiska samhället. Landet lever insnärjt i ideologi dag och natt. Extremt aggressiva aktivistgrupper försöker spilla ut sitt utopiska elixir på alla nivåer och försöker framtvunga än mer extremistiska och radikala 'lösningar'. Accelerationen i den revolutionära processen verkar mycket farlig t o m för dem som redan bor i 'folkdemokratierna' och som därför borde känna till de svårigheter och hinder som måste bemästras. Det har förekommit en rad övertaganden av hus och tomtmark. Osäkerhet, oordning och fruktan sprider sig under täckmantel av 'improviserat' bildande av skolor, barndaghem, sjukhus, folkliga universitet, jordbrukskooperativer etc. Få av dessa ockupationer är livskraftiga. Vanligtvis följs ockupationen av förstörelse och överges sedan. Ingen verkar längre intresserad av att motsätta sig rent anarkistiska handlingar, vilka ibland är ren vandalism och inte lämnar något bidrag till att lösa de verkliga problemen utan bara förvärrar dem. Statens auktoritet upplöses oupphörligt, och ger upphov till missnöjesvågor som oundvikligen utnyttjas av kontrarevolutionen."

"I det successiva nedbrytandet av statsapparaten använder sig PCP av anarkopopulismen som spjutspets. Det är en besvärlig och konfliktfylld, men inte desto mindre effektiv allians. Kommittéerna för Revolutionens Försvar och de Revolutionära Arbetarråden – initiativ tagna av PCP och PRP-BR – ger upphov till samma reservationer. I grund och botten avser de att skapa beväpna grupper av civilpersoner som ska utöva press på MFA eller t o m till slut ta över från MFA."

"Slå fast principen att hyres- och arbetarkommissioner är former för folkmakt som är intressanta att utveckla under förutsättning att de inte gör anspråk på att utgöra en 'dubbelmakt' till statsapparaten. Inför en sträng lagstiftning mot 'beväpnade miliser', vilka måste upplösas inom högst en månad, tillsammans med 'folkliga försvarskommittéer' och annat som har uppstått. PS menar att ingen kompromiss är möjlig kring detta: Bildandet av beväpnade miliser med partianknytning leder till upplösning av MFA:s enhet och kommer oundvikligen att leda landet mot tragiska konfrontationer." (*Jornal Novo* 29/7 -75) Samma dag förklarar Costa Gomez att revolutionen har gått för långt och att statens auktoritet måste återupprättas (*Le Monde* 27-28/7 -75).

Efter nationaliseringarna av stora delar av monopolkoncernerna har ansvaret för kapitalismens fortbestånd övertagits av mellanbourgeoisin. MFA:s beslut den 8 juli är oförenligt med vitala intressen för denna bourgeoisin. Det portugisiska industriförbundets kongress i juli överlämnade ett ultimatum till regeringen (se kap. IV). Inom MFA upptas dessa förslag av Antunes-riktningen. I De Nios program den 7/8 tolkas mellanbourgeoisins intressen: "I stället har vi bevittnat en uppbrytning av ett halvt dussin stora finansiella och monopolistiska grupper; dessutom, samtidigt med detta, ju mer nationaliseringarna följde slag i slag (i en takt som var omöjlig att absorbera, oavsett hur dynamisk processen än var och vilket brett folkligt stöd den än hade, utan att allvarligt hota att bryta upp de sociala och kulturella förhållanden

som nu sker) desto mer bevittnade vi en snabb upplösning av de sociala och ekonomiska organisationer som tjänar breda skikt av små- och mellanbourgeoisin, utan att nya strukturer hann skapas som garanterade skötseln av de produktiva enheterna och bibehållandet av en oundviklig normalitet i umgänget mellan alla portugiser.”

”Under tiden pågick en fortlöpande upplösning av statens strukturer. Olagliga och anarkistiska former av maktutövning började spridas överallt (inklusive inom krigsmakten).” (*Expresso* 9/8-75) Dokumentet undertecknades av bl a brigadgeneral Carlo Charais, chef för det södra militärområdet. Senare övergav en majoritet av de militära enheterna i det norra militärområdet sin befälhavare, brigadgeneral Eurico Corvacho, en Gonçalves-sympatisör, och ställde sig under Charais befäl. När man bedömde de militära styrkeförhållandena måste man emellertid komma ihåg att disciplinen var flytande och att de moderata officerarna inte på förhand visste om soldaterna skulle lyda order. Den politiska aktiviteten bland de värnpliktiga under sommaren förskjöt styrkeförhållandena till de revolutionära officerarnas fördel. Soldatkommittéerna och den av Soares så förhånade arbetarmilisen var den enda garantin vid den här tiden mot en kontrarevolutionär kupp och inbördeskrig. Ett kupp försök av t ex Fabiao hade kunnat sluta lika ynkligt som Spinolas misslyckade kupp, men denna gång med den proletära revolutionen som följd.

Den 13/8 publicerades ett annat dokument, som utarbetats av Copcon-officerare som står nära PRP-BR. Dokumentet bygger på MFA:s Ledningsdokument den 8 juli och vill utvidga nationaliseringarna och arbetarkontrollen. I stället för utländska investeringar föreslår man en utveckling mot planekonomi och handel med tredje världen. Inga eftergifter görs åt mellanbourgeoisin, men olika stödåtgärder skisseras för bönderna och småbourgeoisin. (*Expresso* 15/8) Dokumentet fick muntligt stöd av Copcons chef Otelo de Carvalho. Någon vecka senare inledde han emellertid förhandlingar med generalerna Charais och Fabiao för att uppnå en kompromiss med De Nio.

I valet mellan De Nios dokument och Copcon-dokumentet borde den anti-monopolistiska strategin ha utpekats det förra. Men det är tydligt att PCP inte längre ryms i stadie-teorins tvångströja. Den 20/8 deltog man i en massiv demonstration i Lissabon med över 50.000 deltagare till stöd för Copcon-dokumentet. PCP ville på detta sätt förhindra ett samgående mellan Carvalho och Antunes-gruppen. Nästa dag publicerar Gonçalves ett eget handlingsprogram, som upprepar punkterna i det Politiska Aktionsprogrammet från den 21/6 och Ledningsdokumentet från den 8/7. Dessutom inkluderas huvudpunkterna i Copcon-dokumentet. Utvecklingen av folkförsamlingarna och en planekonomi under arbetarkontroll nämns som huvudpunkter för regeringens politik. På en presskonferens samma dag gör Cunhal självkritik för partiets sektarism. Över helgen tar man ett ännu mer överraskande steg. En revolutionär enhetsfront – Frente Unitaria Popular – bildas tillsammans med ”avgrundsfolket” i de ickemaoistiska vänstergrupperna.¹ Ett fempunktsprogram antas med Gonçalves' handlingsprogram som grundval. Paroller fastställs för att utveckla arbetarkommissionerna och fabriksokkupationerna. För första gången är PCP beredd att driva på organiseringen av arbetarkommissionerna. Demonstrationer och kampanjer planeras över hela Portugal mot reaktionen och för arbetarmilisens självförsvar (*Le Monde* 25/8). PS fördömer fronten såsom ”naturvidrig och upprorisk till sin karaktär”.

Efter ett misslyckat försök att enas i Porto den 25/8 har den revolutionära fronten sin första manifestation i Lissabon den 27/8. 50.000 arbetare demonstrerar sitt stöd för det revolutionära programmet. Den 29/8 samlas en stor demonstration i Porto. Kampanjen har emellertid kommit igång för sent. Dagen efter avgår Gonçalves och amiral Pinheiro de Azevedo blir premiärminister. Den 5/9 avgår Gonçalves som överbefälhavare.

Svagheten med vänsterfronten var främst att dess program saknade konkreta initiativ som

¹ Förutom PCP och MDP/CDE ingå LUAR, FSP, LCI, PRP-BR, MES och 1-maj gruppen.

riktade sig till de socialdemokratiska arbetarna. På så vis kom den snarast att förstärka den splittring av arbetarna, som PCP:s ultravänsterpolitik hade bidragit till. När detta blev uppenbart gjorde Cunhal en ny invit till PS' ledning. På en presskonferens den 28/8 inbjöd Cunhal alla politiska krafter – inklusive PS och De Nio – till nya överläggningar. Nästa dag publicerade den revolutionära fronten en kommuniké där man förklarade att PCP:s utspel försvagade de revolutionära krafterna. Soares noterade med tillfredsställelse PCP:s kompromissvilja: ”Alvaro Cunchals senaste presskonferens var det första tecknet som pekar på en viss självkritik från PCP och ett avståndstagande från Vasco Gonçalves' regering, och till och med från de onaturliga allierade som det har skaffat sig i form av några extremistiska grupper som man tidigare betraktade som oansvariga och objektivt allierade med imperialismen. Det har nu kastat om till ett förslag till möte med alla grupper i MFA, inklusive De Nio och PS.” (*Jornal Novo* 29/8) PCP svarade på kritiken den 30/8 i *Diario de Noticias*: ”Alliansen med de revolutionära partierna är idag den viktiga kärnan i den breda front av sociala och politiska krafter som stöder den revolutionära processen på vägen mot socialismen.”¹

9. Folkfrontspolitik – ultravänsterpolitik.

I *Pravda* framförs nu ”arbetarnas och böndernas revolutionärt-demokratiska diktatur” som en strategisk målsättning för de västeuropeiska kommunistpartierna. Kärnpunkten i denna teori är att avgränsa sig från allianser med bourgeoisin. Enligt *Pravda* finns det ingen ”kinesisk mur” mellan den borgerligt-demokratiska och socialistiska etappen. Den förra övergår under klasskampens utveckling i den senare (se kap. VIII för en diskussion av denna teori och *Pravdas* analyser). Vi känner inte till om PCP nu framför samma paroll. Det är inte osannolikt, eftersom *Pravdas* och Ayantes analyser hittills varit identiska. PCP skulle då ha närmat sig den typ av politik som vi förordar i bokens första del. Det vore i så fall en radikal omvärdering av hela den strategi och taktik som den kommunistiska rörelsen fört under de senaste 40 åren. Under alla förhållanden är det tydligt att stadie-teorin blivit allt mer irrelevant för PCP:s taktik. De snabba växlingarna i det politiska läget ställer krav på en rörlig taktik. Partiets defensiva allianser har gång på gång blivit överspelade. Under klasskampens tryck har PCP tvingats till pragmatiska utspel som steg för steg fört partiet bort från den folkfrontstradition där man har sina ideologiska rötter.

Portugal är det första exemplet i Västeuropa sedan andra världskriget på hur den anti-monopolistiska strategin fungerar under en revolutionär utveckling. Teorins förutsättningar har inte visat sig stämma med klasskrafternas faktiska utveckling. Klassmotsättningarna i alliansen tenderar att paralysera dess handlingskraft. Småbourgeoisin och mellanskikten kan inte avskiljas från mellanbourgeoisins hegemoni. Landsbygdens fattiga undandrar sig arbetarklassens politiska ledning. Den radikala arbetarkampen hotar att överflygla frontens målsättningar och alienera bourgeoisin. Frontens defensiva karaktär försvårar en rörlig taktik under snabba omkastningar i klasskampen. I ett offensivt skede står de socialistiska krafterna isolerade.

Ultravänsterpolitiken är ett nödvändigt komplement till folkfrontspolitiken. I ett skärpt klasskampsläge, då folkfrontspolitiken överspelats, är ultra-vänsterpolitiken det enda alternativ som återstår. Det kommunistiska partiet har redan förbrukat sina allianser och isolerats från de socialdemokratiska arbetarna. Den logiska följderna blir att sammanföra det socialistiska partiet med de borgerliga partierna och angripa dem med samma taktik. Splittringen i arbetarklassen försöker man kringgå genom att undertrycka de ”socialfascistiska” arbetarnas protester.

I den portugisiska klasskampen har PCP stött på dessa blindskär. Sedan man övergivit den

¹ *Ny Dag* är en av de få kommunistiska tidningar som fortfarande inte har omnämnt fronten mellan PCP och ”avgrundfolket”. Ortodoxa kommunisttidningar som amerikanska *Daily World*, franska *l'Humanité* och ryska *Izvestia* har kommenterat fronten ganska utförligt. (16/9)

konsekventa folkfrontspolitiken från före den 11 mars, har man successivt tvingats in i en zigzag-politik. Kasten mellan samarbete med PS' ledning och angrepp på dess bas har isolerat PCP från de socialdemokratiska arbetare som varit möjliga att nå med en revolutionär enhetsfronttaktik. Splittringen i arbetarklassen har i stället försvagat de revolutionära krafterna och bromsat den revolutionära processen. Det är ännu för tidigt att säga vilka slutsatser som PCP dragit av dessa erfarenheter. Vasco Gonçalves avgång kan naturligtvis stärka de krafter i partiet som vill återgå till en allians med mellanbourgeoisin. Det finns tecken som tyder på att PCP:s centralkommitté har delade meningar om den fortsatta taktiken. Den rika fond av erfarenheter som partiets kader har skaffat sig gör det dock knappast troligt att man kan återuppta den anti-monopolistiska strategin där man lämnade den. PCP:s vägran att officiellt delta tillsammans med PPD i den sjätte provisoriska regeringen (*DN* 14/9) och därmed ta ansvar för dess politik, är ett tecken på detta.

Vasco Gonçalves fall markerar slutet på en fjärde fas i den portugisiska revolutionen.¹ För första gången har de revolutionära krafterna fått retirera. Den moderata flygeln i MFA har stärkt sin ställning. Tesen om MFA:s fredliga och gradvisa inväxande i socialismen har kullkastats. Men arbetarklassen har inte lidit något avgörande nederlag. Under augusti mobiliserade man större massor än kontrarevolutionen. Arbetarmakten på fabrikena har inte rubbats, militansen är obruten. Den politiska aktiviteten på militärförläggningarna fortsätter. Den ekonomiska krisen under hösten kommer att intensifiera klasskampen. Båda sidor rustar för strid. Med Gramscis begrepp befinner sig den portugisiska revolutionen i ett katastrofalt jämviktsläge.

VII. Demokrati och diktatur

Portugaldebatten, både i Sverige och utomlands, har snabbt reducerats till en fråga om demokrati och diktatur. På revolutionens sida står de som vill införa diktatur, på bourgeoisins sida de som försvarar demokratin. En komplicerad verklighet kan på så sätt återföras på välkända ideologiska begrepp. Den revolutionära processen mystifieras. De demokratiska experiment som utvecklas på fabriker, jordbrukskollektiv, regementen, hyresområden etc passar inte in i dessa schabloner. I den mån som den folkliga massrörelsen överhuvudtaget omnämns i borgerliga massmedia är det som exempel på anarkism och rättslöshet. När fascistiska folkhopar våldför sig på kommunistpartiets mötes- och demonstrationsrätt, träder Olof Palme fram och förklarar att demokratin måste försvaras med alla medel.

Det kan tyckas som om socialdemokratin borde ha varit särskilt komprometterad i en diskussion om demokrati. Bara under de senaste åren har socialdemokratiska regeringar våldfört sig på de mest elementära medborgerliga rättigheter. Men Stalintidens förbrytelser och frånvaron av en socialistisk demokrati i Sovjetunionen skänker en viss demokratisk nimbus till om åt en socialdemokratisk regering som själv bedriver spionage mot fackföreningar och solidaritetsrörelser. Ett socialdemokratiskt parti som halvhjärtat stöder rumphuggna demokratiska rättigheter i en imperialistisk stat kan ändå få en viss demokratisk trovärdighet i arbetarklassen i jämförelse med ett kommunistiskt parti som aldrig kritiserar frånvaron av politiska fri- och rättigheter i Sovjetunionen. Det är dessa förhållanden som skapar en viss resonans för Palmes bombastiska retorik. Om inte socialdemokraterna hade kunnat peka på Sovjetunionen som ett varnande exempel, hade de varit oerhört sårbara för demokratiska krav. Utan den demokratiska ideologin hade de svårligen kunnat upprätthålla sin hegemoni över arbetarklassen.

Det är ur dessa förhållanden som reformismen hämtar en stor del av sitt inflytande. En central punkt för en revolutionär strategi måste därför vara att återerövra de kommunistiska partiernas demokratiska trovärdighet.

¹ Den 12/7 och 27/9 1974 och 11/3 1975 markerar de övriga vändpunkterna.

Grundtanken i den leninistiska strategin är att bedriva den mest konsekventa och fullständiga kamp för demokratin ända fram till den punkt där "kvantitet övergår i kvalitet": den demokratiska kampen blir oförenlig med det borgerliga samhällets fortbestånd, den spränger sönder dess institutioner och upprättar en proletär demokrati. Den politiska strategin och det socialistiska samhället griper in i varandra. Kampformerna mot kapitalismen blir ett skelett för den socialistiska demokratin. Den proletära demokratin upphävande i Sovjetunionen komprometterar denna strategi. Inställningen till politiska fri- och rättigheter i den sovjetiska arbetarklassen blir den måttstock som arbetarklasserna i de borgerliga demokratierna använder för att avgöra de kommunistiska partiernas demokratiska trovärdighet. Så länge denna inställning inte klargjorts, blir det praktiskt taget omöjligt att föra en revolutionär kamp med demokratiska krav. Dessa kan alltid vändas mot de kommunistiska partierna själva. Efter 'stalinismens' uppkomst retirerade också Komintern-partierna till en ekonomistisk kamp. Politiken fick en alltmer reformistisk och nationell inriktning.

När den borgerliga demokratin upphävs i en revolutionär utveckling ser socialdemokraterna detta som en utveckling mot "diktatur". Sovjetunionen och folkdemokratierna frammanas som exempel. De kommunistiska partier som inte frigjort sig från dessa förebilder får svårt att förklara hur ett trovärdigt alternativ till den borgerliga demokratin ska se ut. Det ideologiska rättfärdigandet av sovjetdemokratin försvinnande i Sovjetunionen har berövat dessa partier de nödvändiga analytiska begreppen. När socialdemokraterna går till ideologisk offensiv hamnar de i en defensiv och undvikande position.

En diskussion om den politiska strategin och taktiken med anknytning till Portugal kan därför inte undvika att beröra inställningen till den socialistiska demokratin. I den stalinistiska och post-stalinistiska historieskrivningen har den klassiska marxismens syn på dessa frågor förvanskats till oigenkännlighet. I detta och nästa avsnitt diskuterar vi därför några principiella aspekter av den marxistiska statsteorin och olika uppfattningar om sovjetdemokratin historia i Sovjetunionen.

A. Den proletära demokratin: teorin.

1. Den proletära staten som en historisk erfarenhet. Socialismen är inte en utopisk konstruktion. Lenin skriver om Marx' metod: "Man finner hos Marx inte ens ett spår av utopism i den mening, att han skulle uppfinna eller hopfantisera ett 'nytt' samhälle. Nej, han studerar det nya samhällets framfödande ur det gamla såsom en naturhistorisk process, studerar övergångsformerna från det sistnämnda till det förstnämnda. Han tager den proletära massrörelsens faktiska erfarenhet och försöker ur denna draga praktiska lärdomar." (*Staten och Revolutionen*, våra kursiveringar)

I Det Kommunistiska Manifestet karaktäriseras den proletära staten som den samhälleliga organisering som upphöjer proletariatet till härskande klass. Marx kallar detta att *erövra demokratin*. Det Kommunistiska Manifestet förutsäger klasskaraktären hos denna nya stat: proletariatet kommer att efterträda bourgeoisin som härskande klass. Men Marx spekulerar inte närmare över hur detta ska gå till. I 1848 års revolution hade ännu inte de institutioner uppstått som behövdes för att organisera proletariatet som härskande klass. Det var först tjugo år senare som de organisatoriska formerna för detta skulle visa sig.

I det fransk-tyska kriget 1870-71 återuppväcktes de revolutionära traditionerna från 1793. En arbetarmilis, Nationalgardet, bildades i Paris med flera 100.000 man. Varje avdelning av arbetarmilisen valde sitt eget råd och dessa valde i sin tur delegater till ett centralråd. När Thiers konservativa regering i Versailles försökte avvärja Nationalgardet utbröt en revolt. Pariskommunen proklamerades. Liksom 1793 valdes en demokratisk kommunalförsamling. Varje distrikt i Paris valde genom allmän rösträtt kommunråd till Kommunen. De flesta var arbetare och kunde när som helst avsättas av sina valkretsar.

Pariskommunen var, skriver Marx, ”den *äntligen upptäckta politiska form*, under vilken arbetets ekonomiska befrielse kunde fullbordas” (vår kursivering).

2. Maktfördelning och den borgerliga staten. Den centraliserade staten, med en stående armé och en ämbetsmannabyråkrati, uppstår under absolutismens nedgångsperiod. Bourgeoisin krävde medinflytande i staten för att revolutionera produktionsförhållandena. Den borgerliga maktfördelningsläran är en produkt av denna tidsålder då kungamakten, aristokratin och bourgeoisin balanserade varandra i den centraliserade staten. Den verkställande, lagstiftande och dömande makten relaterades på olika sätt till varandra för att uttrycka den dominerande klasskoalitionens intressen.

Med varuproduktionens generalisering följde ståndssamhällets fall. Frivilliga kontrakt på en marknad mellan köpare och säljare av varan arbetskraft förutsatte en juridisk reglering. Ett visst mått av rättigheter och skyldigheter måste utsträckas till de arbetstagande för att göra dem till avtalsslutande part. Ur dessa förhållanden härstammar den franska revolutionens idéer om allmänna medborgerliga fri- och rättigheter. Kulmen på denna utveckling är den *allmänna* rösträttens införande.

Maktfördelningen i den borgerliga staten är ett uttryck för dess klasskaraktär. Den framväxande arbetarrörelsen kunde tillkämpa sig ett begränsat demokratiskt inflytande över statens lagstiftande gren 1).

Men den verkställande och dömande makten kontrolleras inte direkt av medborgarna genom demokratiska val. 2) I den borgerliga ideologin antas dessa grenar vara underställda den lagstiftande makten. Historiskt och maktpolitiskt är de organ för bourgeoisins klassherravälde. Den lagstiftande makten har inga maktmedel till sitt förfogande för att tvinga de övriga delarna av statsapparaten under sin kontroll. Relationen mellan statens olika delar uttrycker ett klassförhållande, som bara kan förändras genom en revolution.

Av dessa skäl är den parlamentariska övergången till socialismen omöjlig. Om alla delar av statsapparaten varit demokratiska i detta ords egentliga mening – val av domare, lärare, ämbetsmän, officerare etc – så hade den parlamentariska strategin varit fullt möjlig. Men det hade då inte varit fråga om en borgerlig stat längre. Det är just den odemokratiska strukturen hos den borgerliga staten som gör att proletariatet bara kan erövra demokratin genom revolutionära och icke-konstitutionella medel. Först då skapas förutsättningar för att övervinna statens klasskaraktär.

1) Begränsat i den meningen att riksdagsledamöterna inte är omedelbart avsättliga av sina valkretsar. En sådan kontinuerlig politisk verksamhet förutsätter att valkretsarna är klassorgan, dvs en sovjetmodell.

2) På grund av särskilda historiska förhållanden är den amerikanska konstitutionen delvis ett undantag från detta.

Demokratins första uppgift är därför att krossa de delar av statsapparaten som inte står under en direkt och omedelbar demokratisk kontroll. Under en revolutionär kris måste arbetarklassen handla med den strängaste disciplin för att avvärja kontrarevolutionen. Det är genom denna handling som demokratin upprättas:

”Därmed har bolsjevikerna löst den berömda frågan om 'folkmajoriteten', som alltid har legat som en mara på de tyska socialdemokraternas bröst. Som den parlamentariska kretinismens förkroppsligade lärjungar överför dessa på revolutionen helt enkelt den parlamentariska barnkammarens hembakade visdom: för att genomföra något måste man först ha majoriteten. Alltså även i revolutionen: först ska vi bli en 'majoritet'. Men revolutionens verkliga dialektik ställer denna parlamentariska mullvadsvisdom på huvudet: inte från majoritet till revolutionär taktik utan från revolutionär taktik till majoritet går vägen. Endast ett parti som förstår att leda, dvs driva framåt, förvärvar sig i stormen anhängare.” Luxemburg)

I Inbördeskriget i Frankrike” försöker Marx generalisera erfarenheterna av de demokratiska experimenten under Pariskommunen. Men Marx var i själva verket kritisk mot den revolutionära taktik som tillämpades under Kommunens korta historia. Valen till kommunen och experimenten med decentraliserat självstyre avfärdade Marx som proudhonistiska barnsligheter. I ett inbördeskrig måste demokratin först besegra sina fiender. Marx' råd var att Nationalgardet, med Robespierre som exempel, skulle utrustas med diktatoriska befogenheter. Med en beslutsam offensiv skulle man slå ut sina fiender i Versailles. I stället följde nu den vita terrorn.

3. Maktfördelningens upphävande under Pariskommunen. I det fransk-tyska kriget hade armén och polisen lämnat Paris och ersatts med Nationalgardet. När Pariskommunen upprättades flydde domare och ämbetsmän till Thiers regering i Versailles. En ny administration måste improviseras. Pariskommunens generalförsamling valde kommissioner som övertog de gamla departementens uppgifter. En ny typ av stat växte fram som en praktisk nödlösning. Maktfördelningen mellan statens olika delar upphävdes. Alla delar av statsapparaten ställdes under omedelbar demokratisk kontroll. ”Kommunen”, skrev Marx, ”skulle inte vara en parlamentarisk utan en arbetande korporation, verkställande och lagstiftande på samma gång.”

Lenin kommenterar den borgerliga parlamentarismens upphävande med följande ord: ”Utvägen ur parlamentarismen består naturligtvis inte i att avskaffa de representativa institutionerna och valprincipen, utan att förvandla de representativa institutionerna från praktikvarnar till 'arbetande' institutioner.”

”Kommunen ersätter borgarsamhällets falna och ruttna parlamentarism med institutioner, i vilka tanke- och diskussionsfriheten inte urartar till bedrägeri, ty parlamentsmedlemmarna måste själva arbeta, själva verkställa sina lagar, själva kontrollera de praktiska följderna, själva direkt ansvara inför sina väljare. De representativa institutionerna står kvar, men parlamentarismen såsom särskilt system, såsom en uppdelning i lagstiftande och verkställande verksamhet, såsom en privilegierad ställning för de deputerade, finns inte här.” (*Valda Verk II:I*, sid. 244-245)

Genom att utsträcka demokratin till alla delar av statsapparaten nås den punkt där kvantitet övergår i kvalitet: ”Det kan tyckas som om Kommunen 'endast' ersatte det krossade statsmaskineriet med en mera fulländad demokrati: den stående armén avskaffades, alla ämbetsmän skulle undantagslöst väljas och kunde avsättas. Men i själva verket innebär detta 'endast' ett gigantiskt utbyte av ett slags institutioner mot institutioner av principiellt annat slag. Här kan man iakttaga just ett av de fall då 'kvantiteten övergår till kvalitet': demokratin, genomförd så fullständigt och konsekvent som det överhuvudtaget är möjligt, förvandlas från en borgerlig demokrati till en proletär, från stat (= en speciell makt för undertryckande av en bestämd klass) till någonting som inte längre är en stat i egentlig bemärkelse.” (*Valda Verk II:I*, sid. 239-240)

Både i de antika stadsrepublikerna och i de medeltida kommunerna var medborgarnas aktiva deltagande i statens skötsel en viktig del av själva demokratibegreppet. Det var först med maktfördelningen i den borgerliga staten som medborgarna uteslöts ur statsförvaltningen och en centraliserad statsbyråkrati uppstod. De administrativa uppgifterna specialiserades och övertogs av en privilegierad ämbetsmannabyråkrati. I den borgerliga demokratin är medborgarnas passivitet institutionaliserad. Den enda medborgerliga plikten är att rösta vart tredje eller fjärde år för en politik som man saknar reellt inflytande över. Rösträtten tjänar som en legitimering av det politiska systemet.

I en fullständig demokrati måste varje skillnad upphävas mellan väljare och valda ombud, mellan medborgare och ämbetsmän. I det socialistiska samhället kommer statens funktioner successivt att förenklas tills de kan utföras av alla medborgare. Eventuella specialister, som fortfarande kommer att behövas, får samma ställning som vilken tjänsteman som helst har i

förhållande till sin arbetsgivare. Alla privilegier avskaffas för valda ombud. Uppdragen roteras mellan olika medborgargrupper. Alla ombud blir omedelbart avsättliga av sina valkretsar. På detta sätt kan demokratin, med Engels ord, *säkerställa sig mot sina egna valda ombud*. Uppkomsten av en byråkrati kan motverkas.

4. Proletariatets diktatur. I den politiska teorin härstammar begreppet diktatur från den republikanska konstitutionen i antikens Rom. Denna enmansdiktatur utvidgades under franska revolutionen till en representativ diktatur. Girondisterna anklagade representativa institutioner som Pariskommunen och konventet för att utöva diktatur. Kommunisterna som Babeuf och Buonarrotti ville ersätta konventets diktatur med klassens diktatur. Det är i denna politiska tradition som begreppet proletariatets diktatur uppstår på 1830-talet. På Marx och Engels tid var det ett vedertaget begrepp i den socialistiska rörelsen. I ett berömt brev till Weydemeyer 1852 gör Marx bara anspråk på att ha relaterat detta begrepp till bestämda faser av klasskampen: ”Det nya jag gjorde bestod i att påvisa: 1. att klassernas existens endast är förknippad med bestämda historiska utvecklingsfaser av produktionen, 2. att klasskampen oundvikligt leder till proletariatets diktatur, 3. att denna diktatur själv endast bildar övergången till upphävandet av alla klasser och till ett klasslöst samhälle.”

För Marx och Engels innebär proletariatets diktatur en *klassdiktatur*. De syftar på de institutioner som upprätthåller en klass' herravälde över en annan. På samma sätt karaktäriserar de det borgerliga samhället som en diktatur. Denna klassdiktatur är fullt förenlig med den borgerliga demokratin. Maktfördelningen garanterar ändå den borgerliga statens klasskaraktär. Marx skriver t ex om den franska bourgeoisie i ”Klasstriderna i Frankrike 1848-50”: ”Genom att förneka den allmänna rösträtten, som den hittills hade klätt ut sig i och som den hämtat sin allsmakt från, bekänner den öppet: Vår diktatur har hittills existerat genom folkviljan. Från och med nu måste den konsolideras mot folkviljan.” Oavsett den politiska styrelseformen så kontrollerar bourgeoisie i sista hand statens våldsapparat.

På samma sätt betyder proletariatets diktatur att samhällets våldsmedel kontrolleras av proletariatet. Diktaturens klasskaraktär framgår av att den stående armén och polisen ersätts med en arbetarmilis som är direkt underställd demokratiska arbetarråd. Innan klasserna slutgiltigt har avskaffats är denna arbetarmilis en garanti för att inte kapitalismen återupprättas. Bourgeoisin tillerkänns alla demokratiska rättigheter så länge man respekterar den socialistiska konstitutionen och samarbetar med den socialistiska staten. I annat fall inskränks de. Skillnaden mellan en proletär och en borgerlig klassdiktatur blir att i det förra fallet räcker det för den härskande klassen att inskränka de demokratiska rättigheterna för en liten minoritet (bourgeoisin) medan de i det senare fallet måste inskränkas för befolkningens majoritet (arbetarklassen). När den härskande klassen omfattar befolkningens majoritet kan den naturligtvis inte inskränka de demokratiska rättigheterna för majoriteten utan att drabbas själv. Det vore då inte längre fråga om en *klassdiktatur*.

I det borgerliga klasssamhället begränsas demokratin av att en liten minoritet härskar över befolkningens stora massa. Massornas passivisering, apati, individualisering, okunnighet etc är förutsättningar för den borgerliga ideologins dominans. Under socialismen är det de arbetande klassernas egen skapande verksamhet 'som utgör klassherraväldet. Utan de mest vittgående friheter är de arbetande massornas aktiva utövning av statsmakten otänkbar. För den proletära diktaturen är det livselementet, skriver Rosa Luxemburg, luften utan vilken den inte kan existera.

Rosa Luxemburg ger själv en av de bästa beskrivningarna av hur den socialistiska demokratin utgör en *förutsättning* för arbetarklassens klassherravälde:

”Det är proletariatets historiska uppgift, när det kommer till makten, att i stället för den borgerliga demokratin skapa socialistisk demokrati, inte att avskaffa all demokrati. Men socialistisk demokrati börjar inte först i det utlovade landet, när grunden för den socialistiska hushållningen har lagts, som

färdig julklapp åt det tappra folket som under tiden har understött den lilla klicken socialistiska diktatorer. Socialistisk demokrati börjar genast med rivningen av klassherraväldet och uppbygget av socialistiska partiet erövrar makten. Den är intet annat än proletarietets diktatur.”

”Ja, diktatur: Men denna diktatur består i *sättet att använda demokratin*, inte i dess *avskaffande*, i energiska, beslutsamma ingrepp i det borgerliga samhällets välförvärvade rättigheter och ekonomiska förhållanden, utan vilka den socialistiska omvälvningen inte låter förverkliga sig. Men denna diktatur måste vara klassens verk och inte en liten ledande minoritets i klassens namn, dvs den måste undan för undan framträda ur massornas aktiva deltagande, stå under deras omedelbara påverkan, underkastas hela offentlighetens kontroll, framgå ur folkmassornas växande politiska skolning.”

”Precis så skulle också bolsjevikerna hittills ha gått fram, om de inte hade lidit under världskrigets fruktansvärda tvång, den tyska ockupationen och alla därmed förbundna abnorma svårigheter, som måste förvränga varje av de bästa avsikter och de vackraste principer ledd socialistisk politik.”
(*Den Ryska Revolutionen*)

”Den socialistiska demokratin börjar i det ögonblick då det socialistiska partiet erövrar makten”, skriver Luxemburg, ”den är intet annat än proletarietets diktatur”. I denna utmärkta beskrivning återfår begreppet ”proletarietets diktatur” sin klassiska betydelse. Det var först senare som det komprometterades i arbetarrörelsen av stalinismen. Klassens diktatur ersattes med partiets diktatur. Arbetarklassen berövades sina mest elementära rättigheter. Diktaturen utövades t o m över den klass i vars namn den upprättats. De enklaste politiska fri- och rättigheter förkastades som ”rutten liberalism”. Därmed öppnades möjligheter för socialdemokratin att spela ut den borgerliga demokratin mot den stalinistiska diktaturen. Den reformistiska ideologin kunde befästas.

Proletarietets diktatur uttrycker ett klassherravälde. Pariskommunen ”upptäckte” den politiska formen för detta. När Marx försvarade de ”himlastormande” kommunarderna i ”Inbördeskriget i Frankrike” blev marxismen identifierad med denna revolutionära tradition. Trots det fruktansvärda nederlaget återuppstod Kommunen igen i de ryska sovjeterna. Lenin förde Marx' analys vidare i ”Staten och Revolutionen”. De tyska socialdemokraterna däremot slöt upp bakom den borgerliga staten och ställde sig i spetsen för de Freikorps som mördade Liebknecht och Luxemburg. Det är hit vi kan lokalisera den historiska skiljelinjen mellan socialdemokrater och kommunister. Lenin och Luxemburg fortsätter den revolutionära demokratins traditioner från 1800-talet. Lenins historiska merit är att ha visat att den konsekventa demokratin slutar i proletarietets diktatur.

B. Sovjetdemokratin i praktiken: 1917-21.

1. Den Konstituerande Församlingens inkallande. I den socialdemokratiska historieskrivningen framställs Ryssland efter februarirevolutionen som en demokratisk republik. I oktober störtades den lagliga regeringen av en blanquistisk minoritet som upprättade en kommunistisk diktatur. Man bortser emellertid ifrån att Kerenskij-regimen saknade varje som helst konstitutionell eller demokratisk legitimitet. Vid tsarväldets fall proklamerade en grupp kapitalistiska dumapolitiker sig själva som en provisorisk regering. Denna saknade folklig förankring och levde vidare enbart på Petrogradsovjetens nåder. Sovjeterna var de enda demokratiskt valda organ som fanns i Ryssland vid den här tiden¹. De var gigantiska massorganisationer som aktiverade tiotals miljoner människor. Till skillnad från elitstyret i den borgerliga demokratin utövades sovjetmakten av de breda folklagren.

Den provisoriska regeringens krigspolitik hade varit omöjlig om man utlyst allmänna val. Jord, bröd och fred var oemotståndliga paroller. Man försökte därför uppskjuta den Konstituerande Församlingen till efter krigsslutet. Kerenskij-regimens livsvillkor var att undvika demokratiska val. De ryska socialdemokraterna, mensjevikerna, klamrade sig fast vid

¹ Vid sidan av kommunala församlingar.

den provisoriska regeringen tills de förlorat all demokratisk trovärdighet. Från ett massparti i februari reducerades mensjevikerna till en sekt i oktober. Bolsjevikpartiet var det enda parti som ställde konsekvent demokratiska paroller. I sovjeterna krävde man omedelbara val till den Konstituerande Församlingen. Först sedan sovjeterna tagit makten från den provisoriska regeringen kunde valen genomföras. Sovjetmakten blev den borgerligt-demokratiska revolutionens kulmen, men genom bourgeoisins motstånd var den redan ett steg mot den socialistiska revolutionen.

Upprättandet av Folkkommisariernas Råd beskrevs som ”en provisorisk arbetar- och bonde-regering” som utövade makten ”tills dess att den Konstituerande Församlingen sammankallats”. Dekretet om jordreformen var på samma sätt provisoriskt. ”Även om bönderna väljer en majoritet av socialistrevolutionärerna”, sade Lenin, ”säger vi, låt så vara ... vi kommer att ge fullt utrymme för massornas skapande verksamhet”.

2. Bönderna. Det största partiet i Ryssland 1917 var Socialistrevolutionärerna (SR). Det var ett bondeparti som härstammade ur Narodnikrörelsen på 1800-talet. I valet till den Konstituerande Församlingen fick det 58% av rösterna. Under kriget hade SR splittrats i en höger-, en center- och en vänsterflygel på frågan om fosterlandsförsvaret. Vänstern med Spiridinova och Natansson tillhörde Zimmervaldvänstern, centern med Viktor Chernov anslöt sig till Zimmervaldmajoriteten. SR:s höger försvarade Rysslands krigsmål i det imperialistiska kriget.

SR:s höger representerade den agrara bourgeoisin. Medlemmarna rekryterades från kooperativer och lokala myndigheter (Zemstvos). De var kulaker som önskade en konstitutionell lösning på jordfrågan. Lantarbetarnas jordockupationer hotade deras egendomar. Medan jordreformen uppskötts kunde de köpa upp delar av godsägarjorden och spekulera i jord och spannmål. SR:s vänster representerade de jordhungliga: lantarbetarna och fattigbönderna. Efter februarirevolutionen krävde vänstern att samarbetet med de borgerliga partierna skulle upphöra och ersättas med en socialistisk koalitionsregering. Omedelbar fred och socialisering av jorden var huvudpunkterna i deras program.

SR:s inträde i den provisoriska regeringen stärkte böndernas illusioner om en jordreform på konstitutionell väg. När den uteblev skedde ett jordskred i partiet till vänsterns förmån under hösten 1917. På partikonferensen i augusti 1917 fick vänstern 1/3 av rösterna. Bönderna började själva överta jorden utan att vänta på den Konstituerande Församlingen. På den andra allryska sovjetkongressen omedelbart efter Oktoberrevolutionen fanns det alltså två bondepartier: höger-SR representerande den agrara bourgeoisin och vänster-SR representerande lantproletariatet.

3. Valen till den Konstituerande Församlingen. Valen till den Konstituerande Församlingen genomfördes av sovjeterna någon vecka efter Oktoberrevolutionen. Valsedlarna var då redan tryckta med namnen på höger-SR:s kandidater. Vänster-SR kunde inte ställa upp som ett självständigt parti. Miljontals bönder hade redan i praktiken röstat för vänster-SR:s politik genom att själva expropriera godsägarna. I många regioner hade bönderna ännu inte nåtts av dekretet om jordreformen.

Valen till den Konstituerande Församlingen skedde därför under falska premisser. Bönderna hade redan i stor utsträckning övertagit jorden. Men de visste inte vilka partier och kandidater som stödde detta. De kände inte till att vänster-SR ingick i sovjetregeringen och att denna redan legaliserat jordockupationerna genom dekretet om jordreformen. 21 miljoner bönder röstade därför ovetandes på ett annat parti som redan anslutit sig till godsägarnas kontrarevolution. ”Folket”, sade Lenin, ”röstade på ett parti som inte längre fanns till”.

Det är detta skenval som socialdemokrater åberopar när de hävdar att bolsjevikregeringen var en minoritetsdiktatur. I själva verket tyder valresultatet på att sovjetregeringen skulle erhållit en majoritet av rösterna om valet föregåtts av en riktig valkampanj. Rösterna fördelades

sålunda:

Socialistrevolutionärerna	21 miljoner	58%
Bolsjevikpartiet	9	25%
Mensjevikpartiet	1,7	4%
Kadetpartiet	4,6	13%

Om vi utgår från röstfördelningen på bondekongresserna verkar det rimligt att antaga att vänster-SR som ett självständigt parti skulle fått minst hälften av SR:s röster. Tillsammans med bolsjevikpartiets röster hade det utgjort en majoritet för sovjetregeringen. Inbördeskrigets utveckling visar ju också det grundlösa i påståendet att 75% av befolkningen skulle motsätta sig sovjetregeringen.

Bolsjevikerna hade majoriteten i industriområdena. Halva armén röstade för dem. På de regementen som var strategiskt placerade närmast Petrograd och Moskva hade bolsjevikerna dubbelt så många röster som SR. Det var dessa styrkeförhållanden som tillät bolsjevikerna att erövra statsmakten. Men det var först *efter* maktövertagandet som man kunde nå ut i byarna och vinna befolkningens majoritet genom dekretet om jordreformen.

4. Den Konstituerande Församlingens upplösning. Rosa Luxemburg föreslog att nyvar skulle utlysas till den Konstituerande Församlingen. Bucharin ville följa independenternas exempel i den engelska revolutionen och utesluta "presbyterianerna" med revolutionärt våld för att kunna utropa den Konstituerande Församlingen som ett revolutionärt konvent. Lenin hade ursprungligen velat uppskjuta valen men nedröstats i centralkommittén. I "Teser om den Konstituerande Församlingen" från december 1917 förordar Lenin nyval, men kräver dessutom att den Konstituerande Församlingen ska avge en förklaring där den erkänner sovjetmakten. Bourgeoisin får emellertid själv ta på sig ansvaret för att nyval inte kunde hållas. Kaledinupproret och sammanbrottet i Brest-Litovsk-förhandlingarna i januari 1918 omöjliggjorde en valkampanj. När den Konstituerande Församlingen vägrade att erkänna sovjetmakten, upplöstes den. Samtidigt sammanträdde den tredje allryska sovjetkongressen.

Den Konstituerande Församlingen skulle ha utgjort kulmen på den borgerligt-demokratiska revolutionen. Varken bourgeoisin eller småbourgeoisin hade emellertid sammankallat den då de innehade regeringsmakten. Det var först sedan proletariats diktatur hade upprättats som bourgeoisins motstånd mot den Konstituerande Församlingen kunde brytas. Men då tillhörde den redan en avslutad epok i revolutionen.

Den Konstituerande Församlingens 373 delegater representerade 41 miljoner väljare. Sedan dessa avlämnat sina röstsedlar var de fortsättningsvis uteslutna ur den demokratiska processen. Några hundra yrkespolitiker tog vid utan att behöva stå under arbetarnas och böndernas direkta inflytande som i sovjeterna. En utmärkande egenskap för den borgerliga demokratin är just att den institutionaliserar väljarnas passivitet. Genom att utestänga den breda majoriteten från ett aktivt deltagande i den statliga verksamheten kan den fungera som en klassdiktatur. Väljarna får i allmänna val legitimera institutioner som de saknar reell kontroll över.

1917 hade arbetarna och bönderna skapat sina egna demokratiska organ. Tio miljoner människor var dagligen verksamma i sovjeterna. Som demokratiska institutioner var de överlägsna den Konstituerande Församlingen. Upplösningen av denna var därför bara ett hot mot bourgeoisins specifika klassintressen och saknade relevans för befolkningens stora majoritet. Höger-SR:s ansträngningar att mobilisera sina 58% mot den Konstituerande Församlingens upplösning möttes med fullkomlig likgiltighet. Bönderna slöt upp bakom sovjetregeringen sedan de fått klart för sig att den utgjorde den enda garantin mot godsägarnas återkomst. Parollen "all makt åt den Konstituerande Församlingen" blev i så hög grad identifierad med godsägarna att t o m mensjevikerna måste ta avstånd från den. När höger-SR bildade en provisorisk regering i Ufa, som åberopade sig på den Konstituerande

Församlingens legitimitet, övergavs de av sina sista anhängare. Detta uppblåsta borgerliga bondeparti, som i sin glans' dagar gjorde anspråk på att företräda 2/3 av Rysslands befolkning, gick nu mot sin fullständiga upplösning.

5. Sovjeterna. Hösten 1917 hade bolsjevikerna majoriteten i alla sovjeterna på de större industrierna. Mensjevikerna hade reducerats till en liten minoritet i arbetarklassen. De visade sig emellertid lika skickliga att klamra sig fast vid den centrala sovjetexekutiven¹ som de tidigare varit att klamra sig fast i den provisoriska regeringen. Inte förrän bolsjevikerna hotade med att utlysa en rivaliserande sovjetexekutiv gick mensjevikerna med på att sammankalla en ny allrysk sovjetkongress. Tre dagar före maktövertagandet hölls massmöten på fabriker och baracker över hela Petrograd i en omfattning som aldrig förekommit tidigare. 500.000 arbetare deltog. Det unika i Oktoberrevolutionen var att garnisonen gått över på revolutionens sida redan innan maktövertagandet. 9/10 av revolutionen hade skett före den 25 oktober. Den sista tiondelen – det tekniska övertagandet – kunde verkställas av några tusen matroser och rödgardister. Natten till den 25 oktober förklarade den andra allryska sovjetkongressen att den provisoriska regeringen inte existerade längre. Stadsdumans patetiska försök att undsätta Vinterpalatset visar på den provisoriska regeringens fullständiga brist på folkligt stöd. Hatet till Kerenskij förenade alla, skriver mensjeviken Suchanov i sin revolutionshistoria. Det var en rutton och förbrukad regim som föll, utan några likheter med den folkära regim som enligt socialdemokraterna störtades av en bolsjevikisk minoritetskupp.

Borgerliga historiker har aldrig ifrågasatt den demokratiska proceduren vid valet till den 2:a allryska sovjetkongressen. Bolsjevikerna räknade 300 av kongressens 650 delegater. Vänster-SR, höger-SR och mensjevikerna hade ca 70-80 delegater vardera. Bolsjevikerna och vänster-SR hade alltså en absolut majoritet på kongressen och bildade det första Folkkommisariernas Råd. Vänster-SR:s jordbruksprogram – ”de 242 mönsterinstruktionerna” – upphöjdes utan ändringar till lag. Med denna jordreform formades den klassallians mellan arbetare och bönder som sovjetmakten vilade på ända fram till Stalins tvångskollektivisering 1929.

6. Sovjetdemokratin under inbördeskriget. Efter Oktoberrevolutionen fortsatte bourgeoisin och godsägarna det väpnade motståndet mot sovjetregeringen till i början på februari 1918. Fram till den 5 mars var Ryssland i krig med Tyskland. Britterna stod då i Murmansk. I april gjorde Don-kosackerna uppror. I maj återupptog tyskarna offensiven i Ukraina som repressalieåtgärd mot påstådda överträdelser av Brest-Litovskavtalet. Den 25 maj började det egentliga inbördeskriget med den tjeckiska legionens anfall genom Sibirien. En allierad invasionsstyrka från 14 länder landsattes från olika håll. Inbördeskriget fortsatte till i slutet på 1920.

Under hela perioden 1917-21 befann sig alltså sovjetmakten i oupphörlig kamp mot yttre och inre fiender. Under otroliga umbäranden lyckades den undgå Pariskommunens öde. Revolutionens fiender drabbades av undantagslagar. Det civila livet militariserades. De demokratiska rättigheterna måste inskränkas tills kontrarevolutionen nedkämpats.

De tyska socialdemokraterna kritiserade våldsamt bolsjevikerna under denna period för att de inte fullkomnade den socialistiska demokratin – under ett brinnande inbördeskrig. Det är denna hycklande kritik av Noske och Scheideman som Palmes svulstiga retorik knyter an till. Själva hade de inte ens försvarat den borgerliga demokratin under världskriget.

Vi ska emellertid kortfattat beröra bolsjevikernas *principiella* inställning till de demokratiska rättigheterna som den *praktiskt* kommer till uttryck *efter* det att partiet erövrat statsmakten. Det är den enda vägvisare vi har för hur bolsjevikpartiet skulle ha behandlat den proletära demokratin om inte inbördeskriget kommit emellan. Som Rosa Luxemburg påpekar, får den

¹ Lagstiftande kommitté mellan sovjetkongresserna.

tyska socialdemokratin ta på sig det tyngsta ansvaret för de svåra förhållanden som Lenins parti tvingades kämpa under.

a. *Pressfriheten*. Den 17 november föreslog Lenin i den centrala sovjetexekutiven att nationalisera alla tryckpresser och tidningspapper. Varje sammanslutning med minst 10.000 medborgare skulle få samma rättigheter att utnyttja de nationaliserade massmedia.¹ De borgerliga tidningarna suspenderades.

Inför utgången av det tysk-ryska vapenstilleståndet upprättade sovjeterna revolutionära presstribunaler i januari 1918. Tre medborgare som valdes av de lokala sovjeterna, gavs vida befogenheter att övervaka ”brott mot folket” såsom ”osanna och förvrängda påståenden om det offentliga livet”. Efter inbördeskrigets definitiva utbrott sommaren 1918 tolererades en begränsad pressfrihet beroende av växlingarna i inbördeskriget och de olika partiernas inställning till sovjetmakten. Först 1921 infördes ett generellt förbud mot alla icke-kommunistiska tidningar.

b. *Revolutionära tribunaler*. I december 1917 upprättade sovjeterna revolutionära tribunaler. Samtidigt bildade Folkkommisariernas Råd en allrysk extraordinär kommission för kampen mot kontrarevolution, sabotage och spekulation – den s k Tjekan – med lokalavdelningar ute i provinserna. Tjekans befogenheter begränsades till häktningar och förundersökningar. Rättegång hölls därefter i de revolutionära tribunalerna. I motsats till NKVD:s verksamhet på 30-talet var Tjekan förbjuden att utfärda administrativa domar. Under inbördeskrigets intensifiering tilläts Tjekan att i preventivt syfte internera personer som deltagit i öppna, väpnade revolter. Under dessa faser blev de legala gränserna ganska flytande för Tjekans verksamhet. I april 1919 gavs amnesti åt alla politiska fångar.

c. *De politiska partierna*. Vänster-SR ingick i sovjetregeringen fram till Brest-Litovskavtalet i mars 1918. Därefter försökte de, utan större framgång, organisera ett revolutionärt krig mot Tyskland. På den femte allryska sovjetkongressen i juli 1918 hade de 1/3 av delegaterna. Samtidigt med denna kongress mördade de den tyske ambassadören Mirbach som en provokation mot Tyskland. Vänster-SR iscensatte också en semi-revolt som snabbt kom av sig. Efter dessa händelser arresterades vänster-SR:s delegater till sovjetkongressen liksom hela centralkommittén. Pressen förbjöds, men medlemmar som tog avstånd från attentatet på Mirbach tilläts fortfarande delta i den centrala sovjetexekutiven och i sovjeterna. Efter mordet på Uritskij och mordförsöket på Lenin i slutet av augusti förbjöds vänster-SR. Några grupper gick under jorden och fortsatte terrorkampanjen mot sovjetregimen. Andra grupper accepterade sovjetmakten och legaliserades. På våren 1920 legaliserades åter vänster-SR som parti och tilläts utkomma med sin tidning.

Efter det att socialistrevolutionärerna anslutit sig till den tjeckiska legionen i juni 1918 utslöts de ur sovjeterna. Sedan de i februari 1919 tagit avstånd från väpnad kamp mot sovjetmakten blev de på nytt legaliserade och kunde utkomma med tidningen *Delo Naroda*.

Mensjevikerna splittrades efter Oktoberrevolutionen i tre fraktioner. Högern gick över till kontrarevolutionen och anslöt sig till Samararegeringen. Centern med Martov definierade sig som ett legalt oppositionsparti inom ramen för sovjetkonstitutionen. Man skulle föra en organiserad masskamp men inte tillgripa våld mot sovjetregeringen. De var beredda att bilda en revolutionär enhetsfront med bolsjevikpartiet mot Sovjetunionens yttre fiender.

Vänstermensjevikerna ansåg att den omedelbart förestående socialistiska revolutionen i Västeuropa rättfärdigade bolsjevikpartiets politik. De gick successivt över till bolsjevikpartiet.

Mensjevikpartiet förbjöds i juni 1918 sedan de antagit en resolution som uppmanade till nyval till den Konstituerande Församlingen. Inbördeskrigets utbrott medförde att partiets medlemmar utslöts ur sovjeterna och den tidigare ganska omfattande mensjevikpressen

¹ *Collected Works*, band 29, sid. 283.

stängdes.

I mensjevikernas ”Oktoberteser” 1918 erkänns Oktoberrevolutionen som en historisk nödvändighet och man lovade att aktivt stödja Röda Armén. Parollen om den Konstituerande Församlingen slopades då den fått en kontrarevolutionär innebörd. Sedan dessa teser publicerats legaliserades mensjevikpartiet på nytt i november 1918 och dess tidningar tilläts utkomma.

I det desperata läget för sovjetmakten våren 1919 under Koltjaks offensiv beordrade sovjetregeringen att alla mensjeviker skulle arresteras som inte aktivt deltog i försvaret.

Sommaren 1919 publicerade mensjevikerna ett nytt manifest som de kallade ”Vad bör göras”. Martovs taktik var att återropa sovjetkonstitutionen mot bolsjevikpartiet. Inskränkningar av de demokratiska rättigheterna fördömdes såsom ledande till passivisering och demoralisering av massorna. Liknande krav framfördes av vänsteroppositionen i bolsjevikpartiet på den åttonde partikongressen våren 1919. Under den s k fackföreningsstriden 1920-21 fördes en häftig strid inom bolsjevikpartiet kring kravet på att liberalisera sovjetdemokratien.

Efter Koltjaks nederlag var inbördeskriget i praktiken avslutat. 1920 innebär en islossning i det politiska klimatet. Martov skriver till Kautsky att partiet ”inte är förföljt, och, på sätt och vis, tolereras”. Mensjevikerna var relativt fria att arbeta i fackföreningar och sovjeter. De kontrollerade ett antal viktiga fackföreningar, såsom metallarbetarförbundet, textilarbetarförbundet och den kemiska fackföreningen. På fackföreningarnas centralråds kongresser framträder de som organiserade fraktioner. En så pass hätsk antikommunistisk historiker som Schapiro skriver om den här perioden: ”Det är en tribut till dessa partiers mod och uthållighet att de lyckades, trots alla ansträngningar som riktades mot dem, behålla en avsevärd representation i sovjeterna ända till 1921. 1920 exempelvis fanns mensjevikdelegaterna i följande antal i de provinsiala sovjeterna: Charkov 205, Jekaterinoslav 120, Kremenchug 78, Tula 50 och 30 vardera i Smolensk, Odessa, Poltava, Kiev och Irkutsk.”¹ 1/7 av delegaterna i sovjeterna vid den här tiden var varken kommunister eller kommunist-sympatisörer. Fortfarande på den åttonde allryska sovjetkongressen i december 1920 var mensjevikerna representerade. Det var först efter NEP:s införande som de slutgiltigt förbjöds.

Under inbördeskriget var de demokratiska rättigheterna inskränkta för de vacklande partierna och upphävda för de kontrarevolutionära. Om de tyska socialdemokraterna kommit till undsättning och den socialistiska revolutionen segrat i Tyskland 1919, så hade sovjetdemokratien i Ryssland kunnat existera i full frihet.

Men det är ändå intressant att studera de demokratiska rättigheterna i sovjeterna under den här perioden. Pressfriheten, mötesfriheten, yttrandefriheten tilläts för alla partier som stöder sovjetkonstitutionen. Flerpartisystemet är en självklarhet. Även om sovjetdemokratien i praktiken var hårt begränsad under inbördeskriget, så framstod den i alla fall fortfarande för bolsjevikerna på ett sätt som var ljusår från stalinismens enpartisystem.

7. Sovjetdemokratien efter 1921. Efter inbördeskrigets slut återupprättades inte sovjetdemokratien. Vid NEP-periodens början förbjöds de politiska partierna. Politiska fri- och rättigheter inskränktes. GPU fick utvidgade befogenheter. När politisk opposition inte kunde tolereras utanför partiet, måste man också förhindra att den kanaliseras innanför. På den tionde partikongressen 1921 infördes fraktions-förbud. Det riktade sig i första hand mot den s k Arbetaroppositionen som försvarade sovjetdemokratien från 1917-1918. Den demokratiska centralismen upphävdes genom att utnämningar ersatte val till högre partiinstanser. Besluten

¹ *The Origins of the Communist Autocracy*, sid. 178.

fattades av en hierarki av partisekreterare, som inrättats på den tionde partikongressen för att se till att fraktionsförbudet efterlevdes. Systemet med partisekreterare blev det instrument som omformade det kommunistiska partiet till en monolitisk kropp. All makt samlades i generalsekreterarens händer.

I efterhand är det lätt att se de avgörande misstag och felbedömningar som gjordes på den tionde partikongressen. Temporära åtgärder permanentades och institutionaliserades. Revolutionära och folkliga initiativ passiviserades. Sovjetdemokratins upphävande blev på sikt en mycket större fara för revolutionen än vad en legalisering av den politiska oppositionen hade inneburit. Lenin började redan 1922 att varna för byråkratin och föreslå motåtgärder. I en serie oavslutade artiklar skisserar han en kommunstat byggd på bondekooperativer. I en opublicerad artikel inför den elfte partikongressen föreslår han att mensjevnikpartiet legaliseras.

1924-25 var den sovjetiska arbetarklassen lika stor som 1917. Det hade varit hög tid då att återvända till sovjetdemokratins och basera revolutionen på de klassmedvetna arbetarnas aktiva deltagande. Försök gjordes också av bolsjevnikpartiet att liberalisera det politiska livet i sovjeterna. Valen till de lokala sovjeterna var relativt fria. Bara 13% av de sovjetdeputerade tillhörde det kommunistiska partiet eller Komsomol.

Men dessa åtgärder var otillräckliga för att bryta byråkratiseringsprocessen i partiet och staten. Successivt frigjorde de sig från en demokratisk kontroll underifrån. På 20-talet skapades de institutioner som Stalin kunde vända mot partiet och mot arbetarklassen i mitten på 30-talet. De katastrofala misstagen under kollektiviseringskampanjen förvandlade GPU till en gigantisk terrormaskin. Under 1936-39 arresterades 7-8 miljoner människor och 3 miljoner avrättades. Var femte partimedlem arresterades.

Det vore emellertid grovt felaktigt att jämföra 20-talets Sovjet med Stalintidens terrorvälde. Det ena var inte en oundviklig följd ur det andra. Sovjetunionen på 20-talet var ett öppet och liberalt samhälle. Trots inskränkningarna av den politiska demokratin rådde en andlig frihet. Författare och diktare som Babel, Pasternak, Pilniak, Majakovskij, Asjmatova, Jesenin, Sjolochov, Bulgakov, Mandelstam, filmregissörer som Eisenstein, Vertov, Pudovkin, Dovzhenko, teatermän som Meyerhold och Tairov, konstnärer och arkitekter som Tatlin, Malevitj, Lissitzkij, Ginzburg vittnar om ett kulturellt skapande utan motsvarighet under 1900-talet i något kapitalistiskt land. Fackföreningarna var relativt självständiga och strejkrätten erkänd. Självständiga initiativ uppmuntrades i de lokala sovjeterna. Arbetstiden kortades från 10 till 7,5 timmar, reallönerna steg över förkrignivån. En partimedlem fick inte tjäna mer än en yrkesutbildad arbetare. En progressiv sociallagstiftning infördes som omfattade fri undervisning och sjukvård, socialförsäkringar, lika rättigheter för kvinnor och män, rätt till skilsmässa och abort. När Stalin på 30-talet upphävde dessa rättigheter i arbetarklassen, karakteriserade han dem som "rutten liberalism".

C. Den nationella vägen till socialismen.

1. Den nationella vägen till socialismen – ett alibi. Truismer som att varje land har sina nationella särdrag har i många fall fått ersätta en seriös diskussion om stalinismens uppkomst och på vilket sätt den våldsamma utvecklingen under de första femårsplanerna kom att deformera den socialistiska samhällsstrukturen. Många partier har nöjt sig med SUKP:s egna förklaringar om personkulten och hur denna rättats till genom den kollektiva ledningen och återupprättande av en socialistisk demokrati och ;egalitet. De kommunistiska partier som gått utöver denna förklaring och sökt orsakerna i inneboende egenskaper i själva det sovjetiska samhällssystemet, har i allmänhet utformat sin kritik ur den borgerliga demokratin synpunkt. Deras kritik av PCP och beslutet om folkförsamlingarna sker från samma utgångspunkter.

På Stalins tid förutsattes alla länder följa Sovjetunionens exempel för det socialistiska

uppbygget.

Det var först på den tjugonde partikongressen som nationella vägar till socialismen erkändes. Formerna för proletariats diktatur är enligt denna teori olika beroende på landets historiska, klassmässiga och kulturella särdrag. I det tsaristiska Ryssland med sitt primitiva jordbruk utövades proletariats diktatur genom arbetarklassens förtrupp, det kommunistiska partiet. I de borgerliga demokratierna antas en pluralistisk socialism bli den konstitutionella formen för proletariats diktatur.

Om det finns nationella vägar till socialismen kan inte SUKP enligt denna teori göra anspråk på att besitta en historisk erfarenhet som är normgivande för alla andra kommunistpartier. Inte heller kan de olika nationella kommunistpartierna följa en gemensam politisk linje som skulle kunna utgöra grundvalen för en permanent organisering av Kominforms slag. Inget kommunistiskt parti sägs därför ha rätt att kritisera det socialistiska uppbygget i något annat land, vars nationella och historiska särdrag det inte kan ha någon egen erfarenhet av. På Moskvakonferensen 1960 beslöts att de kommunistiska partierna inte skulle kritisera varandra offentligt utan föregående konsultationer. Principen om icke-inblandning i andra partiers inre angelägenheter blir på det sättet ett alibi för frånvaron av ett seriöst historiskt studium av Sovjetunionens utveckling. Perspektivet begränsas till den egna horisonten.

Teorin om den nationella vägen gör det möjligt för VPK att inta en självständig hållning mot SUKP utan att behöva pröva varken SUKP:s eller sin egen historia. Teorin gör det också möjligt att frikoppla PCP:s politik från det socialistiska samhälle som den leder fram till. Kamrater, som 1968-69 stödde partivänsterns kritik mot VPK:s stöd till "normaliserings"-processen i Tjeckoslovakien, sluter idag upp bakom PCP utan reservationer.

Självklart kommer varje socialistiskt samhälle att bygga på historiska och nationella traditioner i det egna landet. Socialistiska samhällen kommer att federeras och ingå en socialistisk union med full respekt för principen om nationernas självbestämmanderätt. Alla nationella kulturer kommer att jämföras i det socialistiska samhället, fast det kommunistiska partiet förbehåller sig rätten att bekämpa ideologiskt reaktionära inslag i de nationella kulturerna. Det är inte dessa självklarheter vi vill polemisera mot.

2. Analyser av det rättfärdigande slaget. I PCI:s stora Stalindebatt T962 yttrade Napolitano, medlem i centralkommittén: "Mycket betoning har lagts på allmänna och nationellt-historiska förhållanden för att förklara hur bestämda former av byråkratisering och våld mot legaliteten ägde rum i Sovjetunionen. Om vi enbart betonar de djupgående skillnaderna mellan de allmänna och nationellt-historiska villkoren för kommunistpartierna i olika länder idag, kommer vi enbart att åstadkomma en analys av rättfärdigande slag. Vi måste snarare försöka förstå de fel som riskerar att bli generella, dvs de som hela den internationella arbetarrörelsen måste göras immun mot."¹

Det är dessa analyser av rättfärdigande slag som tillåter att man talar om ett slags socialism i Portugal, ett annat slag i Sverige och ett tredje slag i Sovjetunionen, utan att de förefaller ha några beröringspunkter. Viktiga problem för det socialistiska samhället förträngs. "De fel, som riskerar att bli generella" kapslas in som nationella egocentriciteter. Obekväma frågor förtigs. En artikel om Portugal i *Socialistisk Debatt* avslutas exempelvis med följande gränsdragningar: "Min framställning kan ge intryck av att det inte finns minsta kritik mot PCP som är berättigad. Det är ett felaktigt intryck. Jag delar exempelvis inte PCP:s uppfattning om Sovjetunionen och Kina. Men det är inte dessa frågor som det portugisiska folket idag står inför. Det man måste ta ställning till är den konkreta verkligheten." Författaren indelar verkligheten i vattentäta skott. Det portugisiska folket, menar han, står i den, "konkreta

¹ *l'Unita* 12/11 -61, citerat efter *New Left Review* nr 13-14 1962, sid. 176. Se vidare kapitel VIII för denna diskussion.

verkligheten” inte inför hur man ska skapa det socialistiska samhället. Han vill få oss att tro att det är möjligt att sluta upp bakom PCP villkorslöst utan att ställa några frågor om vilken typ av socialism som partiet kämpar för.

Synen på PCP:s roll i Portugal idag står och faller med hur man ser på samhällssystemen i Sovjetunionen och Östeuropa. Har man en positiv syn på dessa samhällen är det riktigt att sluta upp villkorslöst bakom PCP. I PCP:s press har alltid Sovjetunionen och folkdemokratierna framhållits som socialistiska exempel. Efter personkultens avskaffande anser man att den socialistiska demokratin har återupprättats i Sovjetunionen. Invasionen av Tjeckoslovakien och krossandet av de demokratiska reformerna ses som en kamp mot kontrarevolutionen. I partiets program och resolutioner har man aldrig uttalat sig för den rådsdemokrati, som Lenin beskriver i ”Staten och Revolutionen” och som fanns i Sovjetunionen 1917-18. Proletariatets diktatur uppfattas i den stalinistiska meningen som partiets diktatur med olika massorganisationer som transmissionsremmar till arbetarklassen. Arbetet i fronter och massorganisationer präglas av detta synsätt. ”De fel, som riskerar att bli generella” ifrågasätts aldrig av denna riktning i den kommunistiska rörelsen, därför att man är för komprometterad av sina tidigare, nära relationer med SUKP. Obekväma frågor döljs i stället i teorin om de nationella vägarna till socialismen.

Vad som är så förödande felaktigt med SUKP:s version av de nationella vägarna till socialismen är detta: den proletära demokratin – de demokratiska former genom vilka de arbetande själva direkt kan utöva den reella makten i det socialistiska samhället – blir inte en konstituerande del av själva begreppet arbetarmakt. Proletariatets diktatur och proletär demokrati ses som logiskt åtskiljda begrepp, som ibland under vissa förhållanden kan förenas i ett syntetiskt omdöme. *Socialismen blir möjlig utan att arbetarklassen har makten genom sina egna demokratiska organ.* De demokratiska rättigheterna blir något sekundärt och underordnat som ibland kan förekomma, ibland är frånvarande. Denna uppfattning om vad socialismen innebär kan aldrig övertyga. Oavsett vem man påstår ska ta ledningen och makten i det socialistiska samhället, så har man ju redan från början talat om att denna problematik är en sekundär aspekt av proletariatets diktatur. Den socialism som det kommunistiska partiet kämpar för kan aldrig göras mer trovärdig än den kritik som man är beredd att rikta mot de byråkratiska förhållandena och repressiva strukturerna i Sovjetunionen och Östeuropa. Den positiva bild av den proletära demokratin och socialismen, som partiet vill skapa, måste å andra sidan redan från början präglade partiets arbete i den dagliga masskampen, frontarbetet, i förhållandet mellan partiet och klassens egna massorganisationer. Det gäller också den inre partidemokratin. På Lenins tid publicerades Arbetaroppositionens plattform i 250.000 exemplar och t. o. m. efter fraktionsförbudet ställdes särskilda publikationer till oppositionens förfogande. Inget kommunistiskt parti kan vara i nivå med sina uppgifter som inte tillåter en självkritisk prövning av sina egna slutsatser. Med Gramscis uttryck måste det demokratiska livet i partiet vara en förebild – *prefigurazione* – för det socialistiska samhället.

VIII. Avspänningspolitik och ideologisk kamp

1. SUKP och den fredliga vägen.

Sovjetunionens helhjärtade stöd till den portugisiska revolutionen och PCP kommer kanske som en överraskning för många som alltför onyanserat försökt att identifiera SUKP med den fredliga och parlamentariska vägen till socialismen. I själva verket har SUKP ända sedan den 20:e partikongressen varit ambivalent inställd till denna strategi, liksom till den polycentristiska tesen om olika nationella vägar till socialismen. Den allvarligaste avvikelserna ur SUKP:s synpunkt har alltid varit ”revisionism och opportunism” (dvs den politik som i första hand de italienska och jugoslaviska kommunistpartierna företräder) snarare än ”dogmatisk vänstersektarism” (dvs stalinism). Redan på den 21:a partikongressen varnade

Chrusjtjov för att den parlamentariska vägen inte alltid var möjlig i Västeuropa. Revolutionärt våld var nödvändigt för att bryta bourgeoisins motstånd i länder ”där kapitalismen är stark och fortfarande förfogar över en väldig militär- och polisapparat” (*World Marxist Review* jan. - 61).

Erfarenheterna av nederlaget i Chile har noggrant studerats av SUKP. Boris Ponomarjov, alternerande medlem i politbyrån och närmast ansvarig för relationerna med de västeuropeiska kommunistpartierna, drar slutsatsen att de kommunistiska partierna måste i god tid förbereda sig för väpnad kamp om den fredliga vägen ska ha några utsikter att lyckas: ”Det följer att händelserna i Chile är en ytterligare påminnelse om vikten av att vidmakthålla de revolutionära erövringarna, av den oerhörda betydelsen av att vara förberedd på snabba förändringar av kampformerna, fredliga som icke-fredliga, av förmågan till att kunna slå tillbaka bourgeoisins kontrarevolutionära våld med revolutionärt våld ... Revolutionens fredliga utveckling garanteras inte bara av den allians av sociala krafter som gör att bourgeoisin inte vågar börja ett inbördeskrig, utan också i det revolutionära avantgardets och massornas ständiga förberedelser – i handlingar och inte i ord – för att sätta in de djärvaste kampmetoder om situationen skulle kräva det.” (*World Marxist Review* juni -74)

Liknande uppfattningar angrips i *Ny Dag* som vänster-sekterism. Under rubriken ”Sekterismens gemenheter om Chile” skriver *Ny Dag* den 10/10 -73: ”Sekterna tycks vidare vilja använda Chile för att 'bevisa' att den 'fredliga vägen till socialismen' är en omöjlighet. Det slaget av bevisföring finns emellertid inte – det utgör en logisk groda. Kanske menar sekterna 'bara' att folkfronten borde ha ställt inbördeskriget som politisk paroll istället för att uttala att dess målsättning var en fredlig övergång till socialismen, utan inbördeskrig? I så fall konstaterar vi ett totalt intellektuellt, politiskt och moraliskt sammanbrott för sekterna.” Man kan lägga märke till att *Ny Dag* inte ens lyckas formulera på ett riktigt sätt de frågeställningar som SUKP kan ge ett koncist svar på. Bortsett från den grova, stalinistiska jargongen i artikeln, är det ingen orättvisa att påstå att artikeln är ett representativt exempel på den nivå som *Ny Dags* analysen når upp till.

2. SUKP och leninismen.

Dessa slutsatser får en omedelbar tillämpning av SUKP i Portugal. Första veckan i augusti 1975 gör *Pravda* en genomgång av den leninistiska strategin och taktiken – med tydlig adress till de västeuropeiska kommunistpartierna. Mot den parlamentariska vägen ställs Lenins diktaturbegrepp från 1905 års revolution:

”Lenin har visat – och det är fortfarande ett nytt begrepp i marxismen – att upprättandet av arbetarnas och böndernas revolutionärt demokratiska diktatur är ett oeftergivligt villkor för att den demokratiska revolutionen ska segra.”

”Enligt Lenin är klasskaraktären hos en sådan diktatur bestämd av det faktum att den representerar den politiska hegemonin av alla arbetare i samhället, medan kapitalistiska produktionsförhållanden i ekonomin ännu inte övervunnits. Den revolutionära karaktären hos diktaturen består i det faktum att den undertrycker reaktionens motstånd med våld och garanterar de demokratiska landvinningarna. Dess demokratiska karaktär består i det faktum att den uttrycker det arbetande folkets vilja och intressen och att den löser med största beslutsamhet de problem som ställs av den demokratiska kampetappen. En sådan diktatur förkroppsligar oförmedlat det autentiska begreppet folkmakt, eller, för att tala med Lenin, folkets autokrati, som är den viktiga hävstång som tillåter övergången till den socialistiska etappen av revolutionen.”

I ”Socialdemokratins två taktiska linjer” (juli 1905) hade Lenin gjort en omvärdering av klassförhållandena i Ryssland. Bourgeoisin var alltför svag och nära allierad med godsägarna och det utländska kapitalet för att kunna spela en revolutionär roll. I stället skulle arbetarklassen alliera sig med bönderna och upprätta en revolutionärt demokratisk diktatur för att bryta ned de feodala relationerna. Vad som skulle följa på detta inledande steg blev

beroende av hur de klassmässiga styrkeförhållandena utvecklades:

”Klassantagonismen mellan lantproletariatet och bondebourgeoisin är oundviklig och vi avslöjar den på förhand, klagör den och *förbereder oss till kamp på dess grundval*. En av anledningarna till en sådan kamp kan mycket väl komma att bli frågan: Till vem och hur skall den konfiskerade jorden komma att överlämnas? Och vi döljer inte denna fråga, vi utlovar ingen utjämnande uppdelning, 'socialisering' osv utan säger: på detta område kommer vi att kämpa, kämpa på nytt, kämpa på ett nytt fält och med andra bundsförvanter; där kommer vi ovillkorligen att vara med lantproletariatet, med hela arbetarklassen *mot bondebourgeoisin*. I praktiken kan detta betyda både jordens övergång till småbondeklassen – där den förslavande, feodala storgodsegendomen är förhärskande, där de materiella förutsättningarna för socialistisk storproduktion ännu inte är för handen – och nationalisering under förutsättning av en fullständig seger för den demokratiska revolutionen, eller också de kapitalistiska storgodsens överlämnande till *arbetarförbund*, ty omedelbart efter den demokratiska revolutionen börjar vi gå över till den socialistiska revolutionen, i den mån våra krafter, det klassmedvetna och organiserade proletariatets krafter det medger. Vi är för en oavbruten revolution. Vi kommer inte att stanna på halva vägen.” (*Valda Verk* I:II, sid. 163, Lenins kursiveringar)

Under det följande decenniet ökade klasskiktningen på den ryska landsbygden. Den agrara bourgeoisin gynnades av jordbrukskonjunkturen under första världskriget och blev fosterlandsförsvarare, dvs anslöt sig till bourgeoisins annekteringspolitik i Turkiet och på Balkan. Lenin förutsåg eventualiteten att den fosterlandsvänliga småbourgeoisin, de ”revolutionära chauvinisterna”, störtade tsaren och upprättade en demokratisk republik. I ett antal teser i oktober 1915 fastslogs de ståndpunkter som skulle bli bolsjevikpartiets politik i april 1917:

”(1) Parollen om en 'Konstituerande Församling' är felaktig som en oberoende paroll, ty frågan är nu: vem skall sammankalla den? Liberalerna accepterade parollen 1905 därför att den kunde tolkas så att den 'Konstituerande Församlingen' skulle inkallas av tsaren och ske i samförstånd med honom.”

”(4) Sovjeter av arbetardeputerade och liknande institutioner måste betraktas som organ för uppror, för revolutionärt styre. Det är bara i samband med utvecklandet av en politisk massstrejk och med ett uppror ... som sådana institutioner kan ha ett bestående värde.”

”(9) Om de revolutionära chauvinisterna vinner i Ryssland, skulle vi vägra att försvara deras fosterland i det nuvarande kriget. Vår paroll är: mot chauvinisterna, t o m om de är revolutionärer och republikaner – mot dessa, och för en allians med det internationella proletariatet för den socialistiska revolutionen.” (*Collected Works*, band 21, sid. 401-404)

Lenins April-teser 1917 är alltså inte kvalitativt ett brott med 1905 års strategi, vilket ofta hävdas. Klassallianserna var desamma. De demokratiska uppgifterna kvarstod. ”Proletariatets och böndernas revolutionärt-demokratiska diktatur” upprättades 1917 genom sovjeterna (Lenin: *Samlade Verk i Urval*, band 10, sid. 46-47). Det originella i den politiska situationen 1917, som ingen kunnat förutse, var emellertid uppkomsten av en dubbelmaktssituation mellan sovjeterna och den provisoriska regeringen. Den senare representerade storkapitalet. Maktkrisen kunde bara lösas genom en ny revolution, där sovjeterna tog makten, eller genom en kontrarevolution av kapitalister-godsägare. I det förra fallet måste den fosterlandsvänliga småbourgeoisin i sovjeterna avskiljas politiskt från det internationalistiska proletariatet. En revolutionär diktatur av arbetarna och fattigbönderna var kulmen på den demokratiska revolutionen och prologen till den socialistiska revolutionen i Europa.

I 1905 års perspektiv föreföll den europeiska revolutionen fortfarande avlägsen. Isolerad skulle den ryska revolutionen inte kunna överskrida sina borgerligt-demokratiska uppgifter. En revolutionär diktatur av arbetare och bönder skulle inkalla den Konstituerande Församlingen och upprätta en demokratisk republik. Lenin räknade inte med att styrkeförhållandena i detta fall skulle tillåta proletariatet att behålla makten. En kapitalistisk epok skulle följa.

1917 var den borgerliga revolutionen i Ryssland ett inslag i en allmän socialistisk revolution. De demokratiska och socialistiska etapperna försköts in i varandra. Revolutionära åtgärder hade en borgerlig-demokratisk karaktär i förhållande till det förflutna och en socialistisk karaktär i förhållande till det kommande. Sedan sovjeterna – arbetarnas och fattigböndernas revolutionärt-demokratiska diktatur – hade erövrat statsmakten i oktober var det otänkbart att man skulle överlämna makten till den Konstituerande Församlingen. Proletariatets diktatur ersatte den demokratiska republiken. Oktoberrevolutionen skulle bli inledningen till den socialistiska revolutionen i Europa. Lenin kommenterar i efterhand den sammansatta karaktären hos revolutionen med följande ord: ”De borgerligt-demokratiska omdaningarna är – så har vi sagt och i handling bevisat—en biprodukt av den proletära dvs den socialistiska revolutionen ... Den förra växer över i den senare. Den senare löser i förbigående den förras frågor. Den senare befäster den förras verk. Det är kampen och endast kampen som avgör, huruvida det lyckas den senare att växa utöver den förra.” (Lenin: Till Oktoberrevolutionens fyraårsdag. *Valda Verk* II:I sid. 629)

Lenin avgränsade sig från mensjevikerna 1905 genom att utesluta bourgeoisin från den klassallians som skulle störta tsarväldet. Kominterns frontpolitik, fram till folkfrontsperiodens början i mitten på 30-talet, syftade alltid till en enhet av arbetarpartier (ibland också med vissa bondepartier). Fronter av detta slag var offensiva allianser. De var fria från de klassmässiga begränsningar som ledde till folkfronternas fall. Klasskampen behövde inte indelas i distinkta stadier för att hålla tillbaka antagonistiska klassmotsättningar inom fronten. När den demokratiska kampen förts tillräckligt radikalt och inte binds till den privata äganderätten, tenderar den att övergå i en kamp för socialismen:

”Den socialistiska revolutionen r inte en enskild handling, inte en enskild drabbning på en front, utan en hel epok av skärpta klasskonflikter, en lång rad av drabbningar på alla fronter, dvs i alla såväl ekonomiska som politiska frågor, drabbningar, vilka endast kan slutföras genom bourgeoisin expropriering. Det vore ett grundfe' att tro, att kampen för demokratin vore ägnad att leda bort proletariatet från den socialistiska revolutionen eller att tränga den åt sidan eller ställa den i skuggan osv. Tvärtom: liksom en segerrik socialism vilken in e förverkligar den fullständiga demokratin är omöjlig, så kan inte heller ett proletariat, som försummar att föra en allsidig, konsekvent och revolutionär kamp för demokratin, rusta sig till en seger över bourgeoisin.” (Lenin: *Samlade verk i urval*, band 9, sid. 202)

Tillbaks till *Pravdas* analys av den ryska revolutionen. Zarodov fortsätter med ett angrepp på stadieteorin: ”En annan slutsats, som är mycket viktig för Lenin, är att i den nuvarande epoken finns det ingen 'mur' som skiljer den demokratiska från den socialistiska etappen i revolutionen. Tvärtom, de är nära sammanbundna, de kan tom lösas samtidigt ... Kampen för demokratin är en prolog till den socialistiska revolutionen.”

Den revolutionära strategin, fortsätter *Pravda*, måste baseras på folkmajoritetens stöd. Denna uttrycks inte bara genom val, utan också genom direkta revolutionära aktioner av de folkliga massorna. Med *Pravdas* ord är det en politisk majoritet och inte en aritmetisk. Denna politiska majoritet uttrycks i de folkliga maktorgan som upprättats i den revolutionära kampen: sovjeterna i Sovjetunionen, folkdemokratier i Östeuropa. Partiet är den ledande kraften: ”En viktig linje för opportunisterna har alltid varit och är fortfarande att framställa saken så att det kommunistiska partiet inte ska ha ett riktigt förhållningssätt till den allmänna demokratiska rörelsen” (une position politique propre. Zarodov syftar på politisk hegemoni, vår anm.). *Pravda*artikeln avslutas med ett angrepp på nutida ”mensjevikiska” partier som eftersträvar ”enhet till varje pris”: ”De nutida kompromissmakarna bekymrar sig inte, inte ens på parollplanet, om det proletära partiets autonomi. De vill upplösa denna i en ideologiskt amorf organisation, en front av vilket slag som helst, skapad enligt formeln 'enhet till varje pris'. Men deras logik är densamma. Det är den mensjevikiska logiken.” (citerat efter *Le Monde* 9/8 -75)

3. Orsaker till SUKP:s ideologiska offensiv.

Rustningskostnadernas oproportionerliga andel av den sovjetiska ekonomin, jordbrukskrisen och den långsamma produktivitetens utvecklingen inom industrin, har fått Sovjetunionen att satsa på avspänningspolitiken – ”den internationella klasskampens nya form”. Samtidigt är det ingen överdrift att säga att förtrycket av den inhemska oppositionen idag är hårdare än någon gång sedan Stalins död. En märkbar försämring har skett sedan den 23:e partikongressen. Vi syftar då inte bara på den intellektuella oppositionen, utan också på den tilltagande strejkkampen i den sovjetiska arbetarklassen sedan 1969-70. Som Samizdat¹ vittnar om, har strejkerna både blivit vanligare och fått ett våldsammare förlopp. Det är säkert en av orsakerna till den ideologiska skärpningen i Sovjetunionen.

En annan orsak är strävandena i Östeuropa efter oberoende och jämlikhet. Invasionen i Tjeckoslovakien och Bresjnevdoktrinen har inte kunnat hindra utvecklingen i dessa länder mot en mer självständig hållning till Sovjetunionen. Om de västeuropeiska kommunistpartierna lyckas upprätta ett oberoende regionalt centrum kommer det att skapa ökade möjligheter för de östeuropeiska kommunistpartierna att hävda deras självständighet. Det italienska kommunistpartiets ”europeiska” tes på Brysselkonferensen i januari 1974 om ”ett fritt socialistiskt Europa utan beroende av vare sig USA eller Sovjetunionen” fick stöd av en rad partier.

4. Med PCP mot en ny världskonferens.

SUKP:s motdrag mot denna utveckling är att försöka sammankalla en ny världskonferens för de icke-maoistiska kommunistpartierna. Förberedelserna har hittills gått trögt på grund av motstånd från framför allt de italienska, spanska, jugoslaviska och rumänska kommunistpartierna. På det förberedande mötet för 28 kommunistpartier i Warszawa förra hösten misslyckades SUKP med att skapa en ideologisk enhet som skulle utgöra grundval för världskonferensen.

Det är ingen tillfällighet att det är chefredaktören för tidskriften ”Fredens och socialismens problem”, Konstantin Zarodov, som i den ovan citerade artikeln i *Pravda* tar upp den ideologiska offensiven mot revisionismen i vissa icke namngivna kommunistpartier och spelar ut PCP mot dessa. Det är nämligen denna tidskrift som är initiativtagare och organisatör av den kommunistiska världskonferensen. Zarodov skriver:

”Vår tids revolutionshistoria har bekräftat den leninistiska linjens styrka som en strategi och taktik för arbetarklassen. I de segerrika socialistiska revolutionerna har denna linje bevisat sin fullständiga överlägsenhet över mensjevnikiska, trotskistiska och andra ryska eller internationella varianter av opportunisten. En konsekvent tillämpning av denna linje gör det möjligt för den internationella kommunistiska rörelsen att omvandlas till den mest inflytelserika politiska kraften i världen.”

SUKP:s uträkning är att utnyttja de revolutionära stämningarna i Portugal för att öka det ideologiska trycket på de västeuropeiska kommunistpartierna och i namn av den proletära internationalismen upprätta en ny hegemoni. Bristen på alternativ till den kommunism som PCP företräder kommer att stärka den prosovjetiska strömningen i de västeuropeiska kommunistpartierna. Den svenska debatten visar att centern i VPK inte har någonting att sätta emot en sådan utveckling.

5. SUKP och socialdemokratismen.

SUKP:s ideologiska offensiv innebär också en skärpning av förhållandet till socialdemokratien. Detta har varit tydligt redan tidigare och särskilt i DDR har det förekommit en kampanj mot

¹ Samizdat är den underjordiska krönikan i Sovjetunionen. För en skildring av strejkaktiviteten i den sovjetiska arbetarklassen, se M. Holubenkos artikel ”The Soviet Working Class” i *Critique* nr. 4 1975.

socialdemokratismen. PCP:s karakteristik av PS som kontrarevolutionärt ligger helt i linje med SUKP:s ideologiska avgränsningar. Den 16 juli rapporterade t ex *Pravda* om PCP:s fördömanden av PS protester under rubriken ”Stoppa kontrarevolutionära konspirationer”. Dagen innan skriver *Izvestia* att PS har öppet gått över till kontrarevolutionens läger. I den ovan nämnda artikeln i *Pravda* av Zarodov varnas kommunistpartierna för att bevara enigheten med socialdemokratien ”till varje pris”.

I den stalinistiska begreppsvärlden står alternativen för samarbete med socialdemokraterna mellan folkfronten och en ultravänsterpolitik. I det förra fallet kommer kommunisterna att underordna sig en socialdemokratisk politik. I det senare försöker man att fysiskt undertrycka den. I båda fallen misslyckas man med – som all historisk erfarenhet visar på – att bygga upp en revolutionär enhet i arbetarklassen. För att skapa en sådan krävs det att de kommunistiska partierna för sin del på nytt förmår tänka igenom förhållandet mellan parti och klass och ge det en praktisk lösning.

6. VPK och den socialistiska demokratin.

I motsats till många andra kommunistpartier, efterlämnade inte SUKP:s 20:e partikongress några djupare spår i VPK. Det var först efter Chrusjtjovs avslöjanden på den 22:a partikongressen 1961 som debatten kom igång. I kongressdebatten 1963 skrev signaturen ”R”:

”Efter 'avslöjandena om Stalin' (skrivaren ber om överseende för det otillåtligt förenklade uttrycket) smulade trons murbruk sönder, och byggstenarna rubbades avsevärt ur sitt gamla läge. Men kommunistiska partiet begagnade inte tillfället att söka göra en analys av förändringarna. Inte heller företogs en samvetsgrann positivt inriktad självkritik. Hade det inte varit befogat att någorlunda grundligt pröva frågan i vilka avseenden vi hela tiden haft rätt och i vilka avseenden vi måste lära om? Hade inte vårt kritiska sinne varit grumlat, vår vetenskapliga metod bristfällig och anspråken på oss själva varit väl små, då vi – jag upprepar att resonemanget främst gäller efterkrigstiden – inte anat att något var allvarligt på tok i socialismens länder, detta sagt utan att i minsta mån blunda för de imponerande framgångarna på olika områden i dessa länder?

När partiet äntligen fick hjälp med att veta, så sades strängt taget bara vad som bedömdes som absolut ofrånkomligt. Hela problemkomplexet sopades raskt in under mattkanten, diverse lik låstes in i garderoben och personkulten fördömdes i vanlig ordning. Nu skulle säkert allt vara bra igen...

Skulle inte i stället det kommunistiska partiet stått sig bättre om partiet efter 'avslöjandena om Stalin', då det tydligen var omöjligt före, hade sökt göra en granskning av de problem, som bevisligen kan uppstå även under socialismen och vilka på det vitalaste berör människorna...

Vi måste komma till rätta med den mekanism som i det längsta arbetar till försvar för väl innötta tankebanor, felaktiga likaväl som riktiga, även i ett kommunistiskt parti.”

Det var en kritik i nivå med det italienska kommunistpartiets. I en berömd intervju i *Nuove Argomenti* i april 1956 kritiserar Togliatti ”bestämda former av degeneration” i Sovjetunionen. Efter Chrusjtjovs avslöjanden på den 22:a partikongressen 1961 följde en debatt i PCI utan motsvarighet i något annat kommunistparti sedan 20-talet: ”Debatten blev i själva verket en befriande, hämningslös undersökning av hela den kommunistiska politiska praktiken under de senaste 40 åren.” (Perry Andersson i *New Left Review* nr 13-14 1962) I det dokument, som utarbetades i centralkommittén som underlag för diskussionerna, sägs det att institutionella garantier måste skapas för den socialistiska demokratin för att förhindra en återgång till ”byråkratiska och repressiva system”. Dokumentet fortsätter: ”Samtidigt måste det erkännas att denna fråga fortfarande står öppen.”¹ För VPK:s del var den emellertid redan avslutad. De lovande ansatser som gjorts av Rubinstein, Rogeby och andra i 1963 års kongressdebatt fick ingen uppföljning på själva kongressen. Kompromisser slöts som stakade

¹ Hela debatten i centralkommittén publicerades i *l'Unita* den 12/11 1961 och finns översatt i *New Left Review* nr 13-14 1962.

ut nya gränser för hur långt analysen kunde penetrera.

Uppgörelsen med stalinismen i VPK kom huvudsakligen från den revisionistiska flygel, som stod de danska och norska SF-partierna nära. Kritiken gjordes med den borgerliga parlamentarismen som måttstock. Efter invasionen i Tjeckoslovakien lämnade denna falang partiet och gick över till socialdemokratin. Den riktning, som okritiskt anammat SUKP:s egna förklaringar av personkulten, återvann sina positioner.

Particentern kring Hermansson har markerat sin självständighet i förhållande till SUKP skarpare än något annat västeuropeiskt KP, vid sidan av de isländska och holländska partierna. I motsats till SF-flygeln har denna självständighet inte återföljts av en analys av den stalinistiska politiken och det sovjetiska samhället. Man hänvisar till den nationella vägen och icke-inblandning i andra partiers inre angelägenheter. Därmed förlorar denna riktning sin politiska trovärdighet. Den blir högerens fånge. Diverse lik hålls inlåsta i garderoben för att åter falla ut när dörren öppnas i Sovjetunionen eller Östeuropa.

I Solzjenitsyn-affären 1974 öppnades garderobsdörren igen. Solzjenitsyn tillhör den del av den intellektuella oppositionen i Sovjetunionen som gör marxismen ansvarig för stalinismens terror. Han söker sig tillbaka till den moraliska auktoriteten i det tsaristiska Ryssland. Trots Solzjenitsyns djupt reaktionära budskap kan man dock inte betvivla verklighetsbeskrivningen i Gulag-Arkipelagen. 7-8 miljoner människor arresterades av NKVD enbart under den andra terrorvågen 1936-39. 3 miljoner avrättades eller omkom. 9 miljoner var internerade i koncentrationsläger 1939. Varannan familj drabbades. Det kommunistiska partiet drabbades hårdast, Av partiets 2,8 miljoner medlemmar 1934 arresterades 1 miljon. 2/3 av dessa avrättades. Stora delar av det gamla bolsjevikpartiet utplånades. 70% av medlemmarna 1939 hade anslutit sig till partiet efter 1929, bara 3% hade anslutit sig före 1917.¹

Sammanfattningsvis, NKVD arresterade och avrättade, på två år, fler kommunister än som dödades under hela den underjordiska perioden, tre revolutioner och inbördeskriget. De äldsta medlemmarna föll särskilt offer, som kongressernas sammansättning visar. Vid de 16:e och 17:e kongresserna hade 80% av delegaterna anslutit sig före 1920; siffran var bara 19% efter den 18:e kongressen. Förlusterna bland den unga intelligentsian, partiets hopp för framtiden, var oerhörda.” (Roy Medvedev: *Let History Judge*, sid. 234) Utländska kommunister drabbades. Italienska, finska, österrikiska, spanska, tjeckiska, polska, franska, rumänska, holländska och t o m amerikanska och brasilianska kommunister arresterades och avrättades. Det polska kommunistpartiet upplöstes sommaren 1938 inför Molotov-Ribbentrop pakten Tyska kommunister utlämnades av NKVD till Gestapo². Karl Liebknechts familj förföljdes. NKVD höll en speciell dossier över den person som mer än någon annan symboliserade motståndet mot fascismen, Dimitrov, generalsekreterare i Komintern.³ Roy Medvedev skriver om denna tid: ”Det är en fruktansvärd paradox att de västeuropeiska kommunistledare och aktivister som levde i Sovjetunionen försvann, medan de flesta som satt i fängelser i sina hemländer 1937-38 överlevde.” (Roy Medvedev: *Let History Judge*, sid. 222) I den ovan refererade debatten i PCI:s centralkommitté 1962 vittnade kamrater om att det fortfarande fanns kommunistiska familjer i Italien som efterhörde sina släktingars öde i Sovjetunionen.

Mycket har förändrats sedan Stalins tid. Men otaliga vittnesmål i Samizdat beskriver förhållanden i de sovjetiska fängelserna idag som inte är bättre än i Francos Spanien. Kommunistiska fångar, partimedlemmar och Komsomolmedlemmar, ger en skakande skildring av dessa förhållanden i ett öppet brev till Amnesty International. General Pjotr Grigorenko, kommunist, veteran i andra världskriget och dekorerad med Lenin-ordern, karaktäriserar de sovjetiska fängelserna utifrån egen erfarenhet: ”Lägren för politiska fångar

¹ Uppgifterna sammanställda i Stephen F. Cohen: *Bukharin and the Bolsjevik Revolution*, sid. 341.

² En stor grupp judiska anti-fascister som flytt ur Nazi-Tyskland utlämnades till Gestapo.

³ Roy Medvedev: *Let History Judge*, sid. 218-222.

kan idag knappast skiljas – precis som på Stalins tid – från Hitlers fångläger.” (Öppet brev till de kommunistiska partiernas konferens i Budapest februari 1968)

Hur kunde denna gigantiska terrormaskin utvecklas som en kräftsvulst i ett socialistiskt samhälle? I vilken utsträckning utgör den 20:e partikongressen ett brott med denna historiska epok? Vilka nya institutioner skapades efter Stalins död för att återupprätta den socialistiska demokratin? Hur påverkade detta det demokratiska livet i de kommunistiska partierna själva? Hur är läget för den marxistiska oppositionen idag i Sovjetunionen – för Grigorenko, Jachimovitj, Pljusjtj, Moroz och många andra? Hur sker kampen idag i den sovjetiska arbetarklassen för att återupprätta den socialistiska demokratin?

Det är denna utmaning som *Gulag-arkipelagen* ställer de kommunistiska partierna inför. *Ny Dag* och *Socialistisk Debatt* borde ha upptagit den. I en recension av *Gulag-arkipelagen* i *Ny Dag* den 6/3 -74 sägs: ”Det är nödvändigt att utan vidare omsvep erkänna Stalintidens utrensningar och urartning som ett historiskt faktum och söka ge det en social och ekonomisk förklaring.” Det är nästan ordagrant vad signaturen ”R” skriver i sitt kongressinlägg tio år tidigare – tio år efter Stalins död. Borde inte åtminstone Roy Medvedevs svar till Solzjenitsyns ”Brev till partiledarna” ha publicerats? Och borde inte protesterna mot att tysta Medvedev våren 1975 har uppmärksammas?

VPK:s verkställande utskott antog ett skarpt formulerat uttalande mot alla kränkningar av de demokratiska rättigheterna, vare sig det var IB-affären i Sverige eller Solzjenitsyns utvisning ur Sovjetunionen. Men när partiet betecknar Solzjenitsyns utvisning som en *inskränkning* av den socialistiska demokratin, har man ju redan underförstått att Sovjetunionen faktiskt är en socialistisk demokrati – trots avsaknaden av yttrandefrihet, mötesfrihet, föreningsfrihet, pressfrihet etc. Det blir en ihållig syn på den proletära demokratin som aldrig kommer att övertyga den svenska arbetarklassen – lika lite nu som tidigare. Problemet är ju i själva verket att Sovjetunionen saknar demokratiska *institutioner* som ger arbetarklassen den reella makten i samhället Eugene Varga, framstående medlem av de innersta kretsarna i SUKP fram till sin död 1964¹, beskriver de förkrympta rester som återstår av sovjeterna från 1917:

”Denna byråkrati med dess 'nomenklatur-hierarki' /se nedan för en förklaring av detta begrepp, vår anm./ regerar landet inte genom sovjeterna utan genom partiinstitutionerna: centralkommittén, Obkoms (regionala kommittéerna) distrikt och områdeskommittéer och deras avdelningar. Alla statsinstitutioner kallas 'sovjeter' och antas vara sovjeter, men den makt som utövas av dem är 'sovjetmakt' bara i kraft av att de som leder dem – representanter för toppskiktet i partibyråkratin – är samtidigt deputerade till sovjeterna. De har valts av hela befolkningen i 'direkta, hemliga och lika' val. Men de har alla uppnått sina positioner inte genom befolkningen, inte genom folkliga massorganisationer, utan internt genom partibyråkratins kanaler. Befolkningen är emellertid förpliktad att stödja dem och rösta för dem.

Inte bara medlemmar av partibyråkratin släpps in i sovjeterna, utan också andra deputerade – som har gjort landet någon tjänst eller p g a deras blinda underkastelse under makthavarna – har installerats i sovjeterna av partibyråkratin. Dessa deputerade kan också återfinnas i olika avdelningar av de Exekutiva Kommittéerna och de deltar i konsultationer om olika problem. Men dessa problem har redan innan diskuterats i avdelningarna för ISPOLKOMS (Exekutiva Kommittéerna) av ledare i partibyråkratin ibland t o m i de högsta kretsarna, som fattat besluten. Den vanliga deputeranden kan inte genom eget initiativ eller genom några nya argument förändra någonting. Hans funktion består huvudsakligen i att hålla kontakt med befolkningen, motta petitioner, klagomål, framför allt av ett personligt slag, och vidarebefordra dessa ansökningar till den byråkratiska ledningen – vilket inte är detsamma som att de kommer att uppfyllas.

Samma kan sägas om de deputerade som väljs till Högsta Sovjet och som deltar i dess sessioner. De deltar i sessionerna och håller tal om problem som har ställts tidigare och beslutats av partierklarna. Deras funktion är att stödja dessa och använda sin vältalighet till att tillämpa

¹ Vargas dödsruna undertecknades i *Pravda* av Chrusjtjov, Mikojan och Ponomarjov.

besluten på deras regionala eller professionella område. Sålunda blir valet av deputerade en ren formsak utan något innehåll, det blir en parodi på sovjetdemokrati. Väljarkåren röstar på personer som redan har utvalts av partiet, och de kandidater som slutligen väljs är de enda kandidater som kan väljas, därför att det inte finns några andra. Folket inser detta, men även fast de gör det, går de ödmjukt till valurnorna, uppfyller sina medborgerliga plikter, men utan det ringaste intresse för resultaten.

'Sovjetmakt' finns i vårt land därför bara i den meningen att partiledarna regerar landet i sovjeternas namn, genom deputerade som har valts under tvång. Det är inte bara de icke-partianslutna medborgarna, utan också de vanliga partimedlemmarna som saknar varje som helst politisk rättighet. Skillnader i politiska åsikter i alla former, och framför allt politisk kamp är otillåtet och undertrycks med de strängaste och hänsynslösaste repressiva åtgärder. Som författaren A. Yashin träffande anmärker så har partimedlemmarna för länge sedan förvandlats till 'hävstänger'.

Man ska emellertid inte dra slutsatsen av detta att det inte pågår en politisk kamp inom partiet om beslut av nationell vikt. Den kampen finns, men pågår hemligt, inom partiet – och regeringsorganen. Det arbetande folket deltar inte alls. De får reda på resultatet genom meddelanden om de beslut som redan har fattats eller genom rykten vilka kan visa sig vara falska eller vilka har spridits avsiktligt av någon viss krets, inkluderande fientliga kretsar. Med andra ord: det finns ingen demokrati i det politiska livet i landet. Politiken, liksom ekonomin – eller kanske i ändå högre grad – är hemlig.” (Vargas Politiska Testamente)

Borde det inte varit en angelägen sak för alla kommunister att diskutera, öppet och hederligt, denna ”parodi på sovjetdemokrati” som Varga beskriver? VPK reagerar när den progressiva opinionen upprörs över övergrepp mot kulturpersonligheter som Pasternak eller Solzjenitsyn. Men partiet har *aldrig* protesterat mot att vanliga arbetare och t o m partianslutna saknar ”varje som helst politisk rättighet”.

Det räcker inte med att hänvisa till några kortfattade satser – i och för sig riktiga – i partiprogrammet om den socialistiska demokratin för att övervinna en hel historisk epok. Programmets trovärdighet testas genom den aktiva solidaritet som partiet är beredd att ge den kämpande socialistiska oppositionen i Sovjetunionen. Om partiet tar den proletära demokratin på allvar, måste man aktivt stödja denna opposition. Historiska lojaliteter måste omvärderas.

I kongressdebatten hösten 1974 skriver C.H. Hermansson i *Socialistisk Debatt*:

”Storfinansen är borta i de socialistiska samhällena, men på många håll frodas byråkratin. Blind vore emellertid den som inte ser de förbättringar som inträtt jämfört med personkultens, stalinismens, terrorns svarta årtionden. Men fortfarande finns stora brister ifråga om öppen och djärv debatt, ifråga om avgörande inflytande över de egna arbetsbetingelserna och över företaget, en stelhet i samlevnadsförhållandena som inte kan motiveras med det yttre trycket. Detta är ett problem för socialister världen över ... Vår ståndpunkt innebär inget förkastande av solidariteten *med arbetarklassens kamp* i dessa länder för att utveckla socialismen.” (Vår kursivering.) Det är riktigt uttryckt men borde utvecklas. På vilket sätt har partiet stött den tjeckoslovakiska arbetarklassen (1968) den polska (1970) eller den sovjetiska arbetarklassens kamp? Borde inte partiet haft relationer med den breda socialistiska oppositionen i Tjeckoslovakien i stället för med partibyråkratin?

Eugene Varga skriver om det sovjetiska partietablissemang som han själv tillhörde fram till sin död:

”Det dominerande skiktets privilegierade status uttrycktes genom en återgång till det tsaritiska systemet med nomenclatura – dvs upprättande av listor över utvalda personer, med partiets fulla förtroende, för vilka man reserverade alla ansvariga uppdrag i partiet och staten. Medlemmarna i nomenclatura fick sålunda sin privilegierade ställning över de arbetande massorna institutionaliserad. Denna byråkratiska oligarki i partiet kunde därför göra sig oberoende av arbetarnas åsikter och vande sig vid att förakta dem. Deras verksamhet ägde rum inom en avgränsad och autonom sfär, som undandrog sig samhällets och partiets kontroll. Denna oligarki försökte naturligtvis upprätthålla sina juridiska och materiella privilegier, genom ett underförstått

utnyttjande av egendom som väsentligen tillhörde staten. Bland de privilegier som den sålunda åtnjöt hörde höga löner, 'kuvert' som gick från hand till hand, tilldelning av mat som inte finns i vanliga affärer, privata serveringslokaler, stora och ibland lyxutrustade lägenheter, villor med trädgårdar, blommor, tennisbanor, swimmingpools, bilar och privata chaufförer och luxuösa sommarvillor.”

Vi kan komplettera med en uppgift om att det utbildas 145.000 privatchaufförer om året i Sovjetunionen (*New York Times* den 12/1 -74).

Varga fortsätter:

”Toppskiktet i partibyråkratin, installerade och skolade av Stalin, betraktar det som en omöjlighet att avsäga sig sin obegränsade makt, som inte är underställd någon offentlig granskning ... eller deras juridiska eller materiella privilegier. De har vant sig vid allt detta och kan inte förstå, eller låtsas inte förstå, att allt detta står i skriande motsättning till en genuin socialistisk demokrati.”
(Vargas Politiska Testamente)

VPK vill å ena sidan upprätthålla broderliga relationer med de statsbärande kommunistpartierna i Sovjetunionen och i folkdemokratierna. På den senaste partikongressen fick representanter för dessa partier stående ovationer. Å andra sidan säger man sig vilja stödja arbetarklassens kamp i dessa länder. Är inte dessa dubbla lojaliteter i själva verket oförenliga? Är inte detta en del av förklaringen till partiets begränsade inflytande i den svenska arbetarklassen?

Den sovjetiska arbetarklassen har under de senaste decennierna vuxit till en mäktig social kraft. Industriarbetare är koncentrerade till genomsnittligt mycket större arbetsplatser än i väst. Arbetarklassens kärna, verkstads- och stålverksarbetarna, har nästan fördubblats mellan 1959-70. Den minskade sociala rörligheten efter industrialiseringsprocessens slut har för första gången skapat ett hereditärt proletariat. Den utbildningsmässiga och kulturella nivån är hög. Avsaknaden av arbetslöshet som ett inom-ekonomiskt tvångsmedel har nödvändiggjort en massiv repressiv administration för att kontrollera arbetarklassen. De sociala relationerna framstår utan mystifieringar. Den officiella ideologin – leninismen – kan vändas mot makthavarna. Den repressiva apparaten – partiet – har rötter i arbetarklassen. Det gör Sovjetunionen till ett kroniskt instabilt samhälle.¹ När den sovjetiska arbetarklassen reser sig för att erövra den politiska och sociala makten, kommer de västeuropeiska kommunistpartierna att förlora sin legitimitet som arvtagare till Oktoberrevolutionen. De Komintern-partier som då inte omvärderat sina traditionella lojaliteter, kommer att sluta som politiska sekter vid sidan av maoistgrupperna.

Oviljan att kritiskt bearbeta erfarenheterna från Sovjetunionen skapar ett teoretiskt tomrum i partiets mitt. Många väsentliga frågor blir för ömtåliga för att kunna beröras. Ett kritiskt nytänkande kvävs i sin linda. Viktiga erfarenheter som från exempelvis Chile kan inte assimileras. Partiet riskerar att hamna i provinsialism. I Portugal-debatten upprepas samma sak. De uppfattningar som står SUKP nära får det ideologiska initiativet. *Norrskensflamman*s journalistik blir överlägsen *Ny Dags*. Particentern hamnar i en defensiv position inför socialdemokraterna. En vänsterkritik av PCP, en anti-stalinistisk kritik, kommer för dem som ur avgrunden.

¹ Vi vill tydligt avgränsa oss från alla uppfattningar om Sovjetunionen som socialimperialistiskt, statskapitalistiskt etc. En kompromisslös kritik av de politiska och sociala förhållandena i Sovjetunionen utesluter inte att man ser de progressiva landvinningar som gjorts sedan 1917 i jämförelse med kapitalistiska stater.